

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан**

**Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина**

**«Ұстаз – өзгертуші тұлға. Педагогтардың санасын жаңғырту»
әдістемелік ұсынымдамалары**

**Методические рекомендации
«Учитель - агент перемен. Модернизация сознания педагогов»**

Астана 2018

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2018 жылғы 15 маусым № 7 хаттама).

Рекомендовано к изданию решением Ученого совета Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 7 от 15 июня 2018 года).

«Ұстаз – өзгертуші тұлға. Педагогтардың санасын жаңғырту» әдістемелік ұсынымдамалары – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018.-87 б.

Методические рекомендации «Учитель - агент перемен. Модернизация сознания педагогов».– Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2018. –91 с.

Әдістемелік құралда қоғамдық сананы жаңғыртуды ескере отырып, мұғалімнің педагогикалық ойлау мен педагогикалық сананы қалыптастыру және дамыту, қорыту, жүйелеу және теориялық тұрғыдан түсінуге әрекет жасалды. Мұғалімнің әлеуметтік дамудағы өзгертуші тұлға ретіндегі рөлі анықталды.

Педагогикалық ойлау және педагогикалық сана мұғалімнің жеке тұлғаның кәсіби дамуының түрлі бағыттарында, білім берудің өзекті мәселелерін шешу және қоғамды жаңғырту стратегиясын әзірлеуге бағытталған заманауи білім беру парадигмасы тұрғысынан қарастырылады.

Әдістемелік құрал жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне, педагогикалық мамандықтардың студенттеріне арналады.

В методическом пособии сделана попытка обобщения, систематизации и теоретического осмысления, становления и развитие педагогического мышления и педагогического сознания учителя с учетом модернизации общественного сознания. Определена роль учителя как агента перемен общественного развития.

Педагогическое мышление и педагогическое сознание рассматривается в контексте различных направлений профессионального становления личности учителя, с позиций современной образовательной парадигмы, направленной на разработку стратегии решения актуальных проблем образования и модернизации общества.

Методическое пособие адресовано учителям общеобразовательной школы, студентам педагогических специальностей.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2018

© Национальная академия
образования им.И.Алтынсарина, 2018.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Жолдауына сәйкес мемлекетті модернизациялау толыққанды жүріп жатыр. Модернизация біздің заманымызда материалдық және рухани өмірде бірдей қамтылуы тиіс. Демек, модернизация бұл әлеуметтік-мәдени феномен, оның артында адамның тиісті дүниетанымы мен көзқарасы, оның айналасындағы әлемді және оның орнындағы түсінігін, мотивациясы және мінез-құлық стилі, құндылыққа бағдарланған және мәдени артықшылықтар жүйесі, әлеуметтік, оның ішінде саяси өмір формалары, құқықтар мен міндеттердің белгілі бір жүйесі. Сондықтан мемлекеттің модернизациясы білім беру жүйесін модернизациялаудан басталуы керек.

Рухани жаңғыру - қоғамның барлық мүшелерімен бөлісетін құндылықтар мен мәдениет мәселесі, ұлттық бірегейлікті сақтау мәселесі. Бұл біз жасайтын болашақтың жаңарған мазмұны мен бейнесі.

Қоғамдық сананы жаңғырту гуманитарлық пәндерді жаңарту мен қоғамның оның жаңа императивтерін қабылдауы арқылы болады.

Бағдарламалық мақалада көрсетілген жаңғырудың негізі императивтері бәсекеге қабілеттілік, прагматизм, білімнің салтанат құруы, сананың ашықтығы, Қазақстанның эволюциялық дамуы болып табылады.

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Елді модернизациялау Стратегиясын жүзеге асырудағы табыстар, ең алдымен, Қазақстан халқының біліміне, әлеуметтік және жеке әл-ауқатына байланысты» деп атап өтті[1].

Білім беру жүйесін модернизациялау - саяси және жалпы ұлттық міндет. Білім беруді модернизациялау түбегейлі реформаны қажет етпейді, бірақ оны жүргізіп жатқан реформаларды логикалық тұжырымға келтіруді талап етеді. Қоғамдық сананы жаңғырту бірқатар өзара байланысты бағыттар бойынша кешенді жолмен жүзеге асырылған жағдайда табысты болады:

- өз мәдениетін, ұлттық кодты сақтау;
- ұлттық және жеке ресурстарды тиімді пайдалану;
- дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, тіл және мәдени мұралармен байланысты ұлттық сәйкестікті сақтау;
- білімнің салтанат құруы және сананың ашықтығы;
- технологияларды ескере отырып, сапалы білімге назар аудару;
- қазіргі заманғы процестерді қайта қарау және олардың эволюциялық дамуы.

Білім беруді жаңғыртудағы басты көрсеткіш - мұғалім.

Міне, бүгінгі күннің басты сипаты қандай болуы керек - модернизация немесе жаңа білім беру жағдайындағы мұғалім бе?

Қазақстан Республикасының педагогикалық үздіксіз білім беру тұжырымдамасында жаңа формациядағы педагогқа мынадай анықтама берілген: «Жаңа формациядағы мұғалім – бұл жоғары деңгейлі әдіскер, зерттеуші, әлеуметтік-жеке, коммуникативтік, ақпараттық-насихаттаумен

сипатталатын рухани-адамгершілік, азаматтық жауапкершілік, белсенді-жасампаз, экологиялық мәдениетті, шығармашылық, мәселерге жауап бере алатын, өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлға»[2].

Мұғалім мамандығы – ежелден келе жатқан мамандықтардың бірі. Өйткені, барлық басқа мамандықтар арнайы ұйымдастырылған мақсатты педагогикалық іс-әрекеттер барысында ғана меңгеріледі. Әлеуметтік тәжірибені жаңа буынға табыстау, осы ұрпақтардың өмірге және жұмысқа дайындалу қажеттілігі, білім мен тәрбие өте ерте жеке әлеуметтік функция ретінде ерекшеленді.

Бүгінгі күні мұғалім - тек қана білімді таратушы мамандық иесі емес, оның миссиясы – адамды адам, тұлға ретінде қалыптастыру. Мұғалімнің қоғамдағы орны әрдайым ерекше болған, өйткені ол жалпы білім берудің негізгі қағидаттарын иеленуші болып қала берді.

Қоғамдық сананы жаңғырту жағдайында жаңа біліктілік мұғалімнің кәсіби құзыретіне жүктеледі. Мұғалім өзгерісті жүзеге асыруда негізгі тұлға болып табылады.«Мұғалім ұлтты қалыптастырушы». Бұл көне және дана сөздің мәні, біздің күнімізде әділеттілікті сақтап қалған, мұғалімнің еңбегінің әлеуметтік және гуманистік мағынасынан негізделген. «Барлық дәуір мен халықтардың» озық педагогтарының жұмыс принциптерін мұрагерлікпен оқыту қазіргі заманғы қоғамдағы шығармашылық күш болып табылады. Ағымдағы инновациялық процестердің негізгі идеяларын түсіну деңгейінен бастап, осы өзгерістерді қазақстандық мектептерін жаңартудың тиімділігіне жүзеге асырудағы дайындығына байланысты болып келеді. Бұл жағдайда мұғалімнің жауапкершілігі артады.

Сондықтан ХХІ ғасырдағы заманауи қоғамда адамға білім берудің жауапты миссиясы педагогқа артады. Сонымен бірге мектептің, отбасының және тұтастай қоғамның күш-жігерін нығайта отырып көшбасшылық қасиеттерге ие болу маңызды. Көшбасшы - бұл іс-әрекетті құруға бағытталған адам.

Қазіргі заманғы мұғалімнің ролі - бұл толығымен жаңартылған қоғамдағы таратушы рөл. Тек қана мұғалім балалар мен жастардың ақыл-ойы мен танымына әсер етіп оларды өмірге, мемлекетке, қоғамдық қарым-қатынасқа қалыптастырады.

Қазіргі заманғы үздіксіз педагогикалық білім беру стратегиясы мұғалімнің өзін - өзі жеке және кәсіби дамытудан тұрады. Қазіргі заманғы мұғалім бейнесі - күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайда еркін бағыт алатын өзекті білім беру міндеттерін шешуде жауапкершілік пен және кәсіби әрекет жасайтын үлгілі педагог ретінде көрінеді.

Мұғалімнің заманауи кәсіби жұмысының сипаты жаңа педагогикалық ойлауды талап етеді, құндылықтары бір ауыздан ойлаудың жеке басымдығы жеке тұлғаның білім беру мүдделері стандартты оқу жоспарынан тыс, оқушыны бірыңғай ассимиляциялау, білім беру туралы өзін-өзі дамытуға ұмтылу болып табылады.

Бүгінгі мектептің ең маңызды міндеті адамның өмірінің қалған уақытында қалатын білімі мен дағдыларының тұрақты жиынтығын қалыптастыру емес, ең алдымен өмір бойы жаңа білім алу және алу қабілеттілігін тәрбиелеу болып табылады. Демек, мұғалімдердің өздері тиісті дағдыға ие болуы керек.

Шын мәнінде, қоғамды модернизациялау деген ол оның санасын жаңғырту, оған жаңа көзқарас, жаңа қағидалар мен жаңа идеология - жаңа ұрпақты тәрбиелеу үшін қажет. Мұғалімнің құндылықтары оның іс-әрекетінің қозғаушы күші болып табылады және білім берудегі өз жұмысынан маңызды тапсырмаларды және үміттерді анықтауға мүмкіндік береді. Олар стратегияны, басымдықтарды және оларды жүзеге асыру дәрежесін таңдауды анықтайды.

Табысты оқушыны тек табысты мұғалім ғана тәрбиелей алады.

Мұғалімдердің теориялық және әдістемелік дайындығынсыз барлық мақсаттарға жету мүмкін емес.

Осыған байланысты ғылыми-педагогикалық ойлау мен мұғалімнің ой-санасын қалыптастыру мәселесі, өз іс-әрекетінің мазмұнын сыни, шығармашылық дамыту тұрғыдан жаңарту, ғылыми жетістіктерді және педагогикалық тәжірибені қолдану ерекше өзектілікке ие.

Ж. Аймауытовтың «Психология және мамандық таңдау» (1926) кітабы үлкен қызығушылық туғызуда, онда балалармен, соның ішінде дарынды оқушыларды психологтың жұмысына талдау жасалады.

Ш.Алжанов психология бойынша өз жұмыстарында оқушылардың ойлау қабілетін талдаумен айналысты.

Белгілі психолог М.М. Мұқановтың еңбектерінде ойлау іс-әрекеті мен ойлау мәселелері қарастырылады. Ғалым күнделікті өмірді сипаттайтын жаңа тарихи және мәдени тәжірибе, әлеуметтік-адамгершілік, рухани, этникалық және дәстүрлі құндылық айнымалыларымен байланысты, адамның психикалық белсенділігі іс-әрекетін зерттеудің кең ауқымын арнайы іс-әрекет ретінде бастады. М.М. Мұқановтың көптеген еңбектері адам және әлеумет арасындағы қарым-қатынас, тұлғалық және этнотоп, интеллектуалды және ұтымды әрекеттер туралы жаңа ғылыми тұжырымдамалық идеяларды ғылыми зерттеу тәжірибесіне енгізуге мүмкіндік берді.

2000 жылы К.Б. Жарықбаевтың орта мектептерге арналған «Психологияға кіріспе» атты еңбегі қазақ тілінде жарық көрді, онда психолог қабілетті оқушылармен жұмыс жүргізудің негізгі аспектілерін сипаттайды.

Ж.И. Намазбаева жеке және кәсіби бағдарланған оқыту, психологиялық білімді қолданбалы қолдану, жеке тұлғаның және өзін-өзі танудың қарым-қатынасы проблемалары бойынша бірқатар зерттеулерді басшылыққа алды.

Дарынды оқушылардың жұмысына кәсіби психологтарды дайындау бойынша А. Темирбеков, С. Балаубаев, Т.С. Садыков, М.Э. Кудайкулов,

Т.С. Сабыров, Е.О. Жуматаева және т.б. зерттеулер жүргізген.

И. Пригожин., Е. Князева., З.Жанабаев оқушылардың оқу іс-әрекетінің табысты орындалуына байланысты туа біткен қабілеттердің әсерін зерттеді.

90-шы жылдардың соңында пайда болған қызықты жұмыстардың ішінде қазақстандық ғалымдардың еңбектерін атап өту керек: Ж.О. Умбетованың «Методические основы выявления и развития интеллектуального потенциала одаренных детей в процессе обучения математике (на примере начальных классов)», Х.Т. Шерьязданованың «Психологические основы профессиональной подготовки педагогов и психологов дошкольного образования».

Бізге іздеген қажетті феномен психология ғылымдарының докторы, профессор О. С. Сангилбаеваның «Мектеп оқушылары арасында экологиялық ойлауды қалыптастыру» атты мақаласында қарастырылады.

Ғылыми-педагогикалық сана мен ойлау - олардың кәсіби педагогикалық іс-әрекетінің түрін және сипатын өзгертуге әдістемелік және психологиялық дайындықты анықтайтын әдістемелік және теориялық негіздерге, практикалық әдістер мен технологияға әкелетін бастаушы нүкте.

Ғылыми-педагогикалық ойлау мен сананы қалыптастырудағы негізгі әдістемелік идеялар: жалпы психологиялық және психологиялық-педагогикалық теория Б.Г. Ананиев, А.Н. Леонтьев, В.И. Загвязинскийдің шығармаларында; сана мен бірліктің бірлігі принципі (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Р. Рубинштейн) көрініс тапқан.

Психологиялық-педагогикалық талдау педагогикалық сана пайда болу және даму процесі мәдени-тарихи тәсілдері Л.С. Выготский, А.Р. Лурия, Л.С. Выготский, А.Р. Лурия, А.Н. Леонтьев, А.В. Запорожц, П.Я. Гальперин, Л. И. Божович, В.П. Зинченко, А. Петровский және В.А. Петровский еңбектерінде келтірілген.

Философия мен педагогика арасындағы қарым-қатынасты талдауда сананың педагогикалық аспектілерін Н.Горбачев, М.К. Мамдарашвили, М.Кобзева, К. А. Шварцман қарастырылды [3].

Мұғалім ақпаратты бағдарлау және іріктеу мәселелеріне, «Мен - тұжырымдаманы» қайта қарауға, ескі формалар мен жұмыс әдістерін жаңартуға қатысты мәселелерге тап болады.

Ұсынымдамалардың мақсаты - қоғамдық сананы жаңғыртуды ескере отырып, педагогикалық ойлау мен педагогикалық санасын дамыту, жалпылау, жүйелеу және қалыптасудың теориялық тұрғыдан түсіну болып табылады.

1 Қазақстанда білім беруді жаңғырту: мұғалімдердің ойлау парадигмасының ауысуы.

Заманауи әлеуметтік және рухани өмірдің барлық салаларында орын алатын жаһандық өзгерістер білім берудің өткір проблемасы болып табылады. Оның шешімі ХХІ ғасырдағы қандай адамзатқа айналатынына байланысты, ол қандай басымдықтарды таңдайды. Бұл ретте ең басты рөл мұғалімге тиесілі. Оның алдында таным процесін жандандыру, әлемді адамның табиғатын түсінудің жаңа тәсілі міндеті тұр. Жас ұрпақ санасының өзгеруі мұғалімге байланысты. Ойлаудың жаңа парадигмасы туады.

Ойлау (ағыл. thinking) - бұл шындықты көрсететін ақыл-ой процесі, адам шығармашылығының ең жоғары түрі. [4]

Ойлау - бұл өз мақсаттарының қалыптасуына, жаңа мақсаттар мен жоспарларды табуға, табиғат пен қоғамның объективті күштерінің мәнін ашатын адамның ойында өздерінің субъективті бейнелерін шығармашылық объектілерді көрсету процесін айтады. [5]

Кәсіби ойлау – бұл ойлаудың бір түрі. Ойлаудың бұл түрінің бірнеше ерекшелігі мен қасиеттері бар: белсенділік – ойлау субъектісінің түрленуші позициясы; зерттеу нысаны немесе еңбектің өзі емес, өзара әрекеттесудің барлық жүйесі болып табылатын ойлау объектісінің ерекшелігі; ойлауды даралануы, білімнің жалпылануы, іс-әрекеттілігі.

Педагогтың кәсіби ойлауын зерттеу мәселесі - педагогикалық психологиядағы іргелі бағыттардың бірі. Оның маңыздылығы мұғалім іс-әрекетін ұйымдастырудағы педагогикалық ойлаудың рөлі, оның кәсіби мінез-құлқы мен қатынасына байланысты болып келеді.

Педагогтың кәсіби ойлауы - бірегей құрылыммен сипатталатын, маңызды және іс жүзінде тиімді қорлары, сапалық сипаттамалары және оқушының іс-әрекетін және жеке басын өзгертудегі практикалық мәселелерді шешуге бағытталған кешенді білім.

Мұғалімнің ойы педагогикалық іс-әрекетке кіреді және оған нақты тапсырмаларды шешуге бағытталған. Бұл дегеніміз - педагогикалық идеяларды іздеп, педагогикалық процесті түрлендіру. Мұғалімнің танымдық нысаны - педагогикалық шынайылық, оның ішінде жеке тұлға және ұжым, оқу процесінің мазмұны, формалары мен әдістері, педагогикалық жағдайлар мен құбылыстар.

Кәсіптік педагогикалық ойлау жалпы ойлау заңдарына сай келеді, бірақ ол кәсіби ойлау теориясына сәйкес өз ерекшелігіне ие (Ф.Н. Гоноболин, Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская, Н.В. Кузьмина, А.К. Марков, Л.М. Митин, М. Кашапов, Ю.П. Поваренков, В.А. Мазиллов, Т.Г. Киселева).

Педагогикалық жұмыс процесі оқытушының шығармашылық міндеттерінің ауқымы әртүрлі болуы мүмкін, бірақ педагогикалық жұмыстың мазмұны, нысандары мен әдістерін енгізуден бастап, мұғалімнің әр түрлі жағдайларында туындайтын әртүрлі өзекті мәселелерді шешумен қатар, әр түрлі болуы мүмкін.

Мемлекет пен қоғам дамуының қазіргі кезеңі инновациялық білім беру жолында дамып келеді, оның мақсаты - инновациялық ойлау қабілеті бар кәсіби тұлғаны қалыптастыру, оқыту мен тәрбиелеу процесін жетілдіру жолдарын үздіксіз іздеумен сипатталады.

Қазақстандық педагогтар бүгінде білім беру парадигмасын өзгерту, білім мазмұнын жаңартып, кәсіби және педагогикалық қызметтің үлгісін өзгерту жағдайында жүр. Сондықтан олар өздерінің кәсіби дамуының болашақ траекторияларын құра алатын, тәуелсіз білім алуға және оларды күнделікті тәжірибеде қолдануға қабілетті өмір бойы оқыту қажеттілігін түсінетін мамандар болуы керек.

«Парадигмалардың ауысуы» термині - қабылдау, ойлау және мінез-құлықтың қолданыстағы модельдерін қайта қарауды білдіреді. Парадигмалардың ауысуы - бұл ұзақ, біртіндеп жүретін процесс.

Ойлаудың көне модельдерін қайта қарау ерікті күш-жігердің арқасында емес, белгілі бір идеялардың нәтижесі болып табылады.

«Ауысым» немесе «парадигмалық өзгеріс» терминін («Ғылыми революциялардың құрылымы») Т. С. Кун ұсынған. «Парадигмалық ауысым» тұжырымдамасына сәйкес - бұл әлемдік көзқарастың өзгеруімен (атап айтқанда, зерттеу мәселелерінің ауқымымен) жүретін жаңа ғылыми зерттеулер дәстүріне көшу.

Ойлау модельдері (парадигмалар), өз кезегінде, белгілі бір үлгіні құрып, біздің мүмкіндіктеріміз бен жетістіктеріміздің шегін белгілейді. Өздеріңіз білетіндей, парадигмалар кіретін ақпаратты таңдайтын сүзгілер ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, жасалынған параметрлерге сәйкес келмейтін жаңа ақпарат қабылданбайды.

Парадигмалар біздің мінез-құлқымыздың және әлеуметтік көңіл-күйіміздің негізі болып табылады. Соның салдарынан парадигма ауысуы инновациялық нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді. Қайта құру жаңа ережелерге, әдістерге және мүмкіндіктерге бейімделуге мәжбүрлейтіндіктен, көзқарас пен мінез-құлықты автоматты түрде өзгертуге әкеледі.

Осыған байланысты 2017 жылғы 8 маусымда «Атамекен» ҚР Ұлттық кәсіпкерлер палатасының № 133 бұйрығымен «Педагог» кәсіби стандарты қабылданды. Кәсіби стандарттың тұжырымдамалық негізі қазіргі заманғы мұғалімнің үлгісін көрсетеді.

Кәсіби стандарт төлқұжаттан және білімдегі СБШ 12 деңгейшемен сипатталатын және ҰБШ (4-ден 8-деңгейше) 5 деңгейшелерге сәйкес үш жалпы көрсеткіш: «білім», «іскерлік пен дағдылар», «тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктер» көрсетілген мамандық карточкасынан тұрады. 12 деңгейшенің дескрипторлары дербестік пен жауапкершілікті және педагогтің атқаратын еңбек қызметінің күрделілігін ескереді: 1) «іскерлік пен дағдылар» көрсеткішінде дербестік дәрежесі көрсетілген; 2) «тұлғалық және кәсіби құзыреттілік» көрсеткішінде жауапкершілік дәрежесі көрсетілген; 3) «білім» көрсеткішінде педагог мамандығының күрделілік

дәрежесі көрсетілген, педагог еңбегінің күрделілігі оның «адам-адам» мамандығымен байланысты.

Педагогтың бес еңбек қызметі белгіленген: 1) оқыту; 2) тәрбиелеу; 3) әдістемелік; 4) зерттеушілік; 5) әлеуметтік-коммуникативтік

Кәсіби стандартта екінші еңбек қызметінің дескрипторлары деңгей бойынша ретке келтірілген. Бұл қызмет «ортақ» барлық деңгей бойынша және педагогикалық қызметтің құндылығын көрсетеді. Педагогтің қызметі бұл құндылықтарсыз тұлғаның психикалық және дене дамуына қауіпті, сонымен қатар, жас ұрпақтың рухани-адамгершілік саулығы үшін де.

Бұл құжат ойды жаңғыртудың, кәсіби қалыптасудың, әлеуметтік тәжірибе жинау, өзін-өзі тәрбиелеу және дамытудың қайнар көзі болып табылады және мұғалімнің жеке тұлғаның жалпы мәдени және кәсіби дамуында жетекші орын алады.

Мұғалімнің инновациялық ойлау қабілетін қалыптастыру механизмі төрт диалектикалық өзара байланысты кезеңдерден тұрады:

1) когнитивтік - мұғалімнің субъективті шынайылығында инновацияның пайда болу процесі, жаңа білімнің мағынасын таным арқылы инновациялық қуаттандыру; жаңа білімнің мағынасын тану және инновацияларды қалыптастыру арқылы ойлауға үйретілген педагогтың субъективті шынайылығында инновацияның пайда болу процесі;

2) жобалық (модальдық) - пәнаралық, интеграцияланған әдіспен, бірінші кезекте әртүрлі философиялық конструкцияларда, таным теориясы, психология, педагогика негізіндегі субъект бойынша таным;

3) құралдық - инновациялық педагогтың іс жүзінде технологиялық инновацияларды қалыптастыру кезеңі;

4) түзету – педагог-инноватор педагогикалық практикаға инновацияларды тиімділеу мақсатында тираждайды және реттейді.

Инновациялық білім берудің басты мақсаты - адамның шығармашылық әлеуетін сақтау және дамыту. Адам - бұл негізінен жаратушы. Биологиялық және тарихи тұрғыдан ол өз ойларын жүзеге асыру, түрлендіргіш болу үшін жаралған.

Педагогикалық жүйе оқушылардың болашақ жұмысына бағытталуы керек. Сондықтан, инновациялық білімнің негізгі қағидаттары: шығармашылыққа дайындық, іс-әрекетті жобалау, көп критерийлік шешімдер негізінде ойлауды қалыптастыру, басқа көзқарасқа (толеранттылыққа) төзімділік, олардың іс-әрекеттеріне моральдық жауапкершілікпен қарау.

Педагогикалық ойлаудың ашықтығы мен баламалығы, оң бағдар мен толеранттылық сияқты әлеуметтік сипаттамалары мұғалімнің кәсіби ойлауын этикалық және дүниетанымдық санат ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы мұғалімнің жұмысының ерекшелігі педагогикалық процесті, педагогикалық ұғымдар мен теорияларды, мемлекеттік идеологиялық басшылық шарттарында өз педагогикалық философиясын

қалыптастыру керек.

Педагогикалық іс-әрекеттің мақсаттарын жүзеге асыру мұғалімнің ойы мен көзқарасын, оның өмірі мен кәсіби сезімін және құндылық бағдарларын түбегейлі өзгертуді талап етеді.

Білім беру экономикалық өлшемдерге бағына алмайды. Ол ұлттың мәдени қайта көбейту функциясын орындайды.

Білім – бұл ұлттың зияткерлік әлеуеті қалыптасатын сала. Бұл біз жасайтын болашақтың жаңа мәндері мен бейнелерін қалыптастыру. Қазақстандықтарды бәсекеге қабілеттілік, прагматизм рухында тәрбиелеуде 100 жетекші оқулықты аудару жаңғыру жолындағы дұрыс қадам болып табылады.

Аударма жобасы білім беруді дамытуға және инновациялық педагогикалық ойлауды тудыратын мемлекеттік тілде аппараттарды қалыптастыруға ықпал ететіндігі сөзсіз.

Осыған байланысты, адамның табысты өзін-өзі анықтауын анықтайтын мұғалімнің жаңа жеке қасиеттеріне бағдарлау қазіргі заманда білім берудің бірегейлігін тудырады және білім беруді жаңғыртудың құндылықты негізін құрайды.

Қазақстандық қоғамды жаңғыртуға бағытталған басымдықтарының бірі жаһандану жағдайында әлемдік тарихи процесте қазақ халқының мәдениеті мен тарихын білетін, қазақ тілі рөлі мен орнын түсінетін, үш тілді еркін меңгерген, бәсекеге қабілетті, жеке басын тәрбиелеуге өзін-өзі әрдайым оқытуға дайын, инновациялық көптілді білім беру моделін құру болып табылады.

Халықтың рухани дамуы процесіне үйлесімді түрде кіріп, тіл саясатын кең ауқымды рухани жаңғыртудың жалпы саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасы бірте-бірте іске асырылуда. Мемлекет басшысы «Төртінші өнеркәсіптік революцияның жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында «Қазақстанның болашағы - қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруде» - деді.

Соңғы жылдары Қазақстанда мұғалім мәртебесін жоғарылату, мұғалімнің тұрақты кәсіби дамуына қолдау көрсету үшін бірқатар институционалдық реформалар жүргізілді.

Қазіргі уақытта қазақстандық білім беруде бірнеше негізгі бағыттар бар:

- классикалық модель мен білім беру жүйесінің дағдарысы, жаңа іргелі педагогикалық идеяларды дамыту, эксперименталды және баламалы мектептер құру;

- әлемдік мәдениетке ықпалдасу: мектепке демократияландыру, үздіксіз білім беру жүйесін құру, білім беруді гуманизациялау және компьютерлендіру;

- ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді жаңғырту және модернизациялау, білім беру. Бұл тенденциялар оқыту мен білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды.

Үздіксіз мұғалімдерді тәрбиелеу тұжырымдамасында жаңа деңгейдегі кәсіби міндеттерді шешуге қабілетті жаңа білім беру мұғаліміне қойылатын талаптар айқындалды.

Кәсіби педагог кадрларды дайындаудың дүниетанымдық негізі «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын жасау керек [6].

Ұлттық идея - ұлттың рухани және мәдени өмірінің бір бөлігі; қоғам өмірінің ұлттық өмірінің шынайылығының және өмірінің ерекшеліктерін алдын ала анықтайды.

Ұлттық идея - адамның ақыл-ойында шындықты бейнелейтін және оның шындыққа деген қарым-қатынасын анықтайтын және әлемдік көзқарастың іргелі қағидаты болып табылатын кең түсінік. Ұлттық идея ұлттық мәдениеттің және рухани құндылықтардың болуы, ұлттық сананың қалыптасуы мен дамуы мен өзін-өзі ақпараттандырудың ұлты мен этносының өмірінің маңызды шарты болып табылады.

Ұлттық және рухани мәдениет сана, мораль, таным, тәрбиелеу, білім, ғылым, өнер саласына жатады. Ұлттық өмірдің шынайы жаңғыруы ұлттық құндылықтарды бекіту және ұлттық мәдениетті қалыптастыру болып табылады. Ал ұлттық мәдениеттің дамуы оның шығу тегі туралы зерттеуден басталады. Сондықтан қазіргі заманғы шындық рухани жаңа нысандарын, жаңа идеалдар мен жаңа идеяларды қалыптастырады, олар ұлттық және рухани дамудың ажырамас бөлігі болады.

Ұлттық мәдениетті қалыптастыру және ұлттық сәйкестілік жоғары адамгершілік және рухани құндылықтарға сәйкес оқиғаларға және жағдайларға жауап беруге қабілетті толыққанды, өзін-өзі ойлайтын тұлға болмайынша қалыптастыру мүмкін емес.

«Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының контексінде педагогикалық білім беру жүйесінің мақсаты - басқа да мәдениет өкілдерімен сындарлы диалогты құруға қабілетті ұлттық өзін-өзі тану, кәсібилік және бәсекеге қабілеттіліктің жоғары деңгейі бар мұғалімдердің, қоғамның әлеуметтік белсенді мүшелерінің жаңа ұрпағын тәрбиелеу болып табылады.

Сондықтан қоғамдық сананы модернизациялау жолындағы алғашқы қадам - өз мәдениетін, өзінің ұлттық генетикалық кодын, өз халқының салт-дәстүрін сақтау.

Бүгінде әлемдік аренада толыққанды өмір сүру үшін қазақ әліпбиін латын тіліне аудару, азаматтар мен жас ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеу, олардың жерін сүйіп, ауылына, өзінің кіші Отанына деген сүйіспеншілігінің арттыру біздің мемлекеттік идеологияның басты басымдықтарының бірі болып табылады. Ал бұл жағдайда басымдық өнер мен мәдениетке беріледі. Біз өткенге қарайламай, алға батыл қадам басатын, ортақ мәдени құндылықтары мен үйлесімді тілдік ортасы бар ұлт болуға тиіспіз. Бүгін кеңістікте толыққанды өмір сүруіне латын аудармасына қазақ әліпбиінің біздің мемлекеттік идеологиясы азаматтардың білім және олардың жер үшін патриотизм мен махаббат рухында өскелең ұрпақтың басты

басымдықтарының бірі, оның ауылдың, оның туған жерге берілгендік болып табылады.

Бастау алған «Халық – тарих толқынында», «Мәдени мұра», «Туған жер» бағдарламалары мәдени мұраны зерттеудің тұтас жүйесін құру Қазақстанның ұлттық тарихында ерекше маңызға ие болған сәулет, жазба, тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандарды жаңғыртуды жүзеге асыру біздің еліміздің тағдыры үшін оның бізге қатысты екенін жауапты екенімізді түсінуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда ұлттық сипатқа ие киелі орындар бар, олар неше ғасыр өтсе де бізді кез келген рухани жұтандықтан сақтап, аман алып шығатын символдық қалқанымыз әрі ұлттық мақтанышымыздың қайнар бұлағы. Біздің келер ұрпағымызға өткеніміз бен қазіргімізді туралы сенімді ақпараттарды сақтап жеткізеді.

Осылайша Елбасының бағдарламалық мақаласы бізге ұлттық менталитет, мәдениет, дәстүр, бірегейлікті ескере отырып қоғамды өзгерту қажеттілігі туралы идеяға қайта оралтады.

Соңғы уақытта білім беру саласында, қазақстандық қоғамның рухани өміріндегі сияқты, барлық білім беру жүйелеріне әсер еткен кейбір өзгерістер орын алды.

Қазақстан қоғамы дамудың маңызды кезеңінде, құндылықтарды қайта бағалаумен, одан әрі ілгерілеуге кедергілерді жеңумен сипатталады.

Білім беруді гуманизациялау және гуманитаризациялау демократиялық қоғамды дамыту, жеке тұлғаны қалыптастыру және тәрбиелеуде белгілі факторларына айналды.

Әлеуметтік дамудың ең жоғары гуманистік маңызы адамның қарым-қатынасының жоғары құндылығы ретінде бекіту болып табылады.

Білім беруді гуманизациялау білім беру жүйесінің құрылысы мен жұмыс істеуіндегі қоғамдық тенденцияны көрсететін әлеуметтік-педагогикалық принцип ретінде қарастырылады.

Сондықтан гуманизация білім беру процесінің полисубъектік мәнін бекітетін инновациялық педагогикалық ойлаудың басты элементі болып табылады. Негізгі мағынасы - тұлғаның дамуы және «мұғалім-оқушы» жүйесіндегі қатынастарды өзгертуді талап етеді. Ынтымақтастық байланыстарын орнату қажеттілігі туындады.

Білім беруді гуманизациялау мұғалімнің іс-әрекетінде адамның жалпы мәдени, әлеуметтік, моральдық және кәсіби дамуының бірлігін болжайды. Әлеуметтік педагогикалық принцип - гуманизация қағидасы білімнің мақсаттары, мазмұны мен технологияларын қайта қарауды талап етеді.

Гуманистік дүниетаным жалпы көзқарас, наным, идеалдар жүйесі ретінде бір ортаға - адамға айналады. Демек, гуманистік дүниетанымға - адамға, қоғамға, рухани құндылықтарға, белсенділігіне әртүрлі қатынастар жатады.

Білім беруді гуманитаризациялау - гуманистік дүниетаным, жеке тұлғаның өзін-өзі дамыту процестері, сондай-ақ әртүрлі пәндер бойынша

гуманитарлық білім беру, гуманистік дүниетанымын қалайтын рухани негіз болып саналады. Қазіргі заманғы білім беруде адамзат жинаған гуманитарлық білімнің үлкен көлемін пайдалану.

Гуманитаризациялаудың мәні адамның білім алуға және адамның біліміне негізделуі керек.

Инновациялық ойлауға ие болған мұғалім қазақстандық қоғамның жаһандану жағдайындағы заманауи адам шын мәнінде әлемдік-тарихи тұлға болып табылады. Жергілікті әлеуметтік орта және салт-дәстүрмен қатар жаһандық тәртіп факторлары, мәдениеттер мен өркениеттер диалогы, ғылым, өнер және бұқаралық коммуникациялардағы әлемдік рухани өндіріс оны қалыптастыруға белсенді қатысады.

Микро және макро әлемі, ұлттық және жалпы өркениеттік бағдарлар, эндогендік (ішкі) және экзогендік әсерлер арасындағы айырмашылық заманауи мұғалімнің санасы мен ойлауы арқылы жүзеге асады.

Мұғалімнің алдында тұрған үлкен миссия - адам іс-әрекетінің мәдениетін - эстетикалық қабылдау мен түсіну мәдениетін, сөйлеу мәдениеті, ойлау және мінез-құлық мәдениеті, табиғатты сақтау мәдениеті және мәдени құндылықтардың өздері, әлеуметтік құбылыстарды саяси және экономикалық талдаудың гуманитарлық пәндерді зерттеу арқылы қалыптастыру болып табылады. Тарих, әдебиет, биология және география сабақтарында өз білімін жеке қабылдау үшін қажетті мұғалім тұжырымдамалық базаны ғана жасай алады.

Ұлттық мәдениет халықтың өмір сүру жүйесі ретінде, әлеуметтік-экономикалық, рухани және адамгершілік құндылықтардан бастап дамушы ұлттың барлық элементтерін жүйелейді. Білім беру адамның имиджі қалыптасатын орта ретінде мәдениетке айналды. Сондықтан, бүгінде мәдениеттанулық білім беру тұжырымдамасы біздің елімізде ерекше орын алады. Бұл біздің елде ұзақ уақыт бойы білім алу көптеген ұлттардың, адамзаттың, руханилықтың, еркін ойлаудың және басқа да қасиеттердің жоғалуына әкеліп соқтырған мәдениет контексінен тыс жүзеге асырылғандығымен байланысты болды. Мұғалімнің ойлау мәдениетін қазіргі заманғы білім беру жағдайында өзінің кәсіби дайындығының ең жоғары көрсеткіші ретінде дамыту қажет болды.

Мұғалім интеллектуалды іс-әрекеттің жалпы мәдениетін (ойлау, есте сақтау, қабылдау, презентация, көңіл бөлу), мінез-құлық мәдениетін, қарым-қатынас пен педагогикалық қарым-қатынасқа ие болу керек. Педагогты – оқушылар үлгі ретінде көрінеді, мұғалімнің іс-әрекетіне саналы түрде және көбінесе бейсаналық түрде еліктейді.

Мәдениет - (латынша *cultura* - егу, өңдеу) қоғамның дамуындағы тарихи кезеңге қол жеткізген әлеуметтік-тарихи тәжірибеде адамзаттың жасаған және құрған материалдық және рухани құндылықтарының жиынтығы болып табылады.[7]

Мәдениеттің құрамдас бөліктері:

1. Жеке тұлғалық мәдениет.

2. Кәсіби мәдениет.

3. Педагогикалық мәдениет.

Педагогикалық мәдениет білім беру процесінде объективті және іс жүзінде жүзеге асырылатын балаға білім берудегі құндылықтар қатынастарының жиынтығы болып табылады.

Педагогикалық мәдениеттің көрсеткіштері:

- білім берудің жай-күйі мен сапасы;
- қоғамдағы білім деңгейі;
- белгілі бір мектепте білім беруді ұйымдастыру мәдениеті;
- жеке оқытушының шеберлігі.

Қазіргі жағдайда педагогикалық процестің білім беру жүйесін, бағдарламаларын, оқулықтарын, әдістерін, құралдарын және формаларын ғана емес, сондай-ақ мұғалімнің жеке басын шығармашылық жолдарын таңдауға мүмкіндік болды, бұл оның кәсіби және жеке дамуына ерекше талап қояды. Мұғалім өзінің кәсіби маңызды жеке қасиеттерін объективті бағалай білуі керек;

- интеллект,
- ортақ мәдениет,
- кәсіби даярлық деңгейі,
- оның сипаты мен темпераментінің ерекшеліктері,
- осы адамгершілік құндылықтарға тән.

Педагогикалық процестің гуманистік көзқарасына бағдарланған жаңа білім беру парадигмасы, білім алушының әрбір адамына құндылық ретінде саналы назар аудару үшін мұғалім мен оқушыларды білім мен дағдыларды қалыптастырудың белгілі бір деңгейін ғана емес, сондай-ақ тиісті білім деңгейімен қамтамасыз етеді.

А.В. Луначарский былай деп жазды: «Білімді адам - адами образ үстем болып қалыптасқан адам». Білім туралы әлеуметтік күтілетін нәтижелерді ескере отырып, халықтың рухани денсаулығын сақтаудың жалғыз факторы болып табылатын білімге деген үміт, білім беруді қалыптасқан мағынада оқушылардың бойында білім алу, білікті, икемді және дағдыларды қалыптастыру процесі ретінде дәстүрлі түрде қабылдануын қайта тұжырымдалып, білім беруді – адами тұлға ретінде қалыптастыратын фактор ретінде қабылдау керек.

Мұғалім біздің өзгерудің ең бастапқы кезеңінде тұрғанымызды, ал бәсекеге қабілеттіліктің жоғары болуы елдің дамуының, оның саяси және экономикалық өркендеуінің шарттары болып табылады, ал елдің алдына қойған мақсатына жетуі оның жасаған іс-әрекеттеріне байланысты екенін түсінуі керек.

Білім беру саласындағы модернизациялау қайта жасаушы-педагогикалық іс-әрекет ретінде қарастырылады.

Мұғалімдердің ойлауының жаңа парадигмасының пайда болуы «мұғалімнің тұлғасы және оның идеологиялық көзқарасы білімнің тікелей мазмұны» мұғалімнің субъективтілігін қалыптастыруға тікелей байланысты.

Қайта құрушы педагогикалық іс-әрекет - көптеген факторлардың бір мезгілде қарауға негізделген жанды, динамикалық процесс. Ол сондай-ақ инновациялық іс-әрекет немесе инновациялық ойлау деп аталады.

«Инновациялық ойлау» ұғымына көптеген анықтамалар берілген.

Инновациялық ойлау - креативті, ғылыми-теориялық, әлеуметтік-позитивті, конструктивті, қайта жасаушы, практикалық ретінде сипатталатын танымдық және құрал деңгейлерде жүзеге асырылатын инновациялық іс-әрекетті қамтамасыз етуге бағытталған ойлау [8].

Басқада анықтамаға тоқталсақ: «инновациялық ойлау - ізденіс, әлеуметтік тәжірибенің әртүрлі салаларында жаңашылдық, сондай-ақ алдыңғы қалыптасқан пікірлерді, көзқарастарды, бағалауларды, тәсілдерді және технологияларды жаңартуға бағытталған ойлау түрі [9].

Бірінші анықтаманың басты элементі - шығармашылық, ғылыми, теориялық, әлеуметтік жағынан оң, сындарлы, қайта жасаушы, практикалық сипатталатын инновацияларды қамтамасыз етуге бағытталған ойлау. Екінші анықтамада басты мағыналық компонент - іздену, ашықтық, жаңадан құру туралы ойлау бағыты болып табылады.

Жоғарыда айтылғандар негізінде «инновациялық ойлау» ұғымының келесі анықтамасын тұжырымдауға болады - бұл жаңа білімнің мағынасын түсінуге және оны ғылыми, теориялық, шығармашылық, конструктивті, қайта жасаушы сипаттайтын инновацияға қосуға бағытталған ойлау.

Инновациялар арқылы біз рынокта енгізілген жаңа немесе жетілдірілген өнім түрінде енгізілген инновацияның соңғы нәтижесін білдіреді деп түсінеміз.

Нобель сыйлығының лауреаты Академик А.А. Гинзбург, экономиканың негізгі қозғалтқышы – ол инновациялық ойлайтын адамдар деп есептейді.

Қазіргі заманғы білім беру кеңістігін құру мүмкін емес жағдайлардың бірі мұғалімдер арасында инновациялық ойлаудың болуы, инновацияларға дайындықпен ғана емес, инновацияға оң көзқараста да көрінеді. Инновациялық ойлау шығармашылық, яғни қол жетімді алгоритмдер, модельдер, модельдер жатады. Шығармашылық ойлау әрдайым субъективті жаңа нәтижелерге әкеледі. Бұл тұрғыда инновациялық ойлау тұрғысынан шығармашылық компонент өнердегі шығармашылық ойлаудан ерекшеленеді.

Инновациялық ойлау әрдайым жасампаздыққа бағытталған, оның мотивациясының негізінде гуманизм идеясы жатыр. Инновациялық ойлау сындарлы болып келеді.

Мұғалімнің инновациялық және қайта құрушы іс-әрекетін сипаты белгілі бір білім беру мекемесіндегі жағдайға байланысты, ал ең алдымен осы іс-әрекетке дайындығы деңгейіне байланысты.

Іс-әрекетке дайындық - мұғалімнің қасиеттерінің жиынтығы, өзінің педагогикалық іс-әрекетін дамытуға және бүкіл ұжымның белсенділігіне, сондай-ақ оқушының білім берудің өзекті мәселелерін анықтауға, оларды

шешудің тиімді жолдарын табуға және іске асыруға мүмкіндік береді.

Н.В. Мирза мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке дайындығын көрсететін қайта құрушы іс-әрекеттің негізін қалайтын үш құрамдас бөлшегін анықтайды.

Мұғалімнің инновацияға дайындығының бірінші компоненті - бұл іс-әрекетке қосылуға ынталандыру. Мотив мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетіне мән береді. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке қатысуы мүмкін:

- өзін-өзі растаудың тәсілі және басшылық пен әріптестердің тануына және құрметіне қол жеткізуге;
- өзінің кәсіби міндетін орындау ретінде;
- өз шығармашылық әлеуетін және өзін-өзі дамытуды жүзеге асыру тәсілі ретінде қабылдануы мүмкін.

Дайындықтың екінші компоненті - білім беру нәтижелеріне, инновациялық модельдерге және білім беру технологиясына қазіргі заман талаптарына қатысты білімдердің жиынтығы, ол қазіргі педагогикалық практиканы дамыту қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін анықтайды. Мұғалім, ең алдымен, жалпы білім беру мақсаттарын түсінуі керек және олардан жоғары стандарттарға сай келетін педагогикалық іс-әрекет нәтижелеріне қойылатын талаптар талап етіледі. Білім берудің инновациялық үлгілері мен инновациялық бағдарламалар мен технологияларға бағдарланған мұғалім ғана педагогикалық жүйенің кемшіліктерін және оның тәжірибесін, сондай-ақ оны жою мүмкіндіктерін көреді.

Мұғалімнің қайта жасаушы іс-әрекетке дайындығының үшінші компоненті - педагогикалық инновациялар саласындағы проблемаларды шешудің білімдері мен әдістерінің жиынтығы.

Мұғалімнің қайта жасаушы іс-әрекетке дайындығы оның құзыреттілігінің дәрежесіне байланысты. Сондықтан инновациялық өзгерістерге дайындығы әртүрлі болуы мүмкін.

Мұғалім трансформациялық және қайта құрушы іс-әрекетке өзі үшін сыни көзқараспен, қол жеткізілген жетістіктермен және оның тәжірибесін дамыту жолдары мен құралдарын іздеу арқылы ғана мүмкін екенін түсінуі керек. Инновациялар туралы білмей, өздері үшін құндылық ретінде, осы іс-әрекетке жоғары дайындығы болмайды.

Я. А. Пономаревтің анықтамасына сәйкес, мұғалімнің инновацияға дайындық деңгейі жалпы функция болып табылады:

- мотивациялық дайындық деңгейі;
- инновациялық білім саласындағы құзыреттілік деңгейі;
- педагогикалық инновация саласындағы құзыреттілік деңгейі [9].

Қазіргі жағдайдағы инновацияға дайындық мұғалімнің ең маңызды кәсіби сапасы болып табылады, онсыз әдіснамалық білім мен қарым-қатынастың жоғары деңгейіне жету мүмкін емес.

Иновацияға деген ұмтылыс білім беру процесінде оның мәніне әсер етпейтін кез-келген өзгерістерді енгізу әрекеті болып табылады және

инновацияларға ұмтылу оқыту мен тәрбиелеудегі қазіргі жағдайды түпкілікті өзгертуге күш салу болып табылады.

Педагогикалық ойлауды дамытудың шығармашылық деңгейіне инновацияны мақсатты бағдарлау қисынды. Инновациялар мен инновацияларға ұмтылу ең алдымен эмоциялық-сезімтал, интеллектуалды, адамгершілік және жігерлік компоненттерде көрінетін мотивациялық іс-әрекетке байланысты. Инновациялар мен новацияларға ұмтылу ең алдымен эмоциялық-сезімтал, интеллектуалды, адамгершілік және ерікті компоненттерде көрінетін мотивациялық іс-әрекетке байланысты.

Инерция - бұл адамның алған тәжірибесіне деген сүйіспеншілігі үшін бейсаналық, иррациональды себеп, инновациялар мен новацияларды үнемі елеусіз қалдыру. Алайда, педагогикалық санадағы инерцияның үстемдігі мұғалімнің бейімделу қабілетінің төмендеуіне, үнемі өзгеретін жағдайға теріс бейімделуіне әкелуі мүмкін [10].

Заманауи әлеуметтік шындықта мұғалім өзінің іс-әрекетінің мақсатын, педагогикалық процестің мәнін, ондағы орны туралы кешенді әдістемелік сұрақтарды шешуі керек.

Мұндай сұрақтарға жауап беру үшін тек «рецепт» деңгейінде психологиялық-педагогикалық білімді ғана емес, сонымен қатар педагогикалық процестің даму заңдылықтарын түсінуге мүмкіндік беретін жалпылама әдіснамалық білім жүйесі бар және оларға сәйкес олардың кәсіби іс-әрекетін қалыптастыруға және негіздеуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық дүниетаным ғылыми тұжырымдама ретінде адамның педагогикалық құбылыстар әлеміне көзқарасы мен көзқарастарын қамтиды. Белгілі бір дәрежеде педагогикалық дүниетаным мұғалімнің мінез-құлқы мен белсенділігін, педагогикалық процестегі кешенді педагогикалық процесте, оқушының тұлғасын тәрбиелеу мен дамытуда айқындайды.

Заманауи мектептің тәжірибесін талдау адамгершілік құндылықтарға жалпы идеологиялық назар аударуды, әдетте, мұғалімнің педагогикалық процесте жүзеге асыратынын көрсетеді. Өкінішке орай, кейде әлемдік көзқарастардың бөлінуі, өмірі мен мамандығына қатысты ұстанымдар бар. Кейбір мұғалімдер жеке және кәсіби лауазымдарға бөлінеді.

Мәселен, педагогикалық құбылыстар мен оның әлеміндегі қазіргі заманғы ғылыми негіздемелер, көзқарастар, осы пәннің өзінің кәсіби өмірлік әлемі мен оған қатысты қарым-қатынасын түсінуді нақты көрсететін жүйе мұғалімдердің өнімділігі мен тиімді іс-әрекет етуінің маңызды шарты болып табылады.

Демек педагогикалық дүниетаным педагогикалық шындық, оның көзі шындық құбылысы және ғылыми тұжырымдама ретінде дүниетанымның өзі «ішінара» дүниетаным ретінде қарастырылуы керек.

Осыған байланысты «мұғалімнің дүниетанымы» және «педагогикалық дүниетаным» түсініктерін ажырата білу қажет.

Педагогикалық дүниетаным - қазіргі заманғы оқу процесінің мәні мен ерекшеліктеріне, оның барлық субъектілеріне заманауи психологиялық-

педагогикалық теорияға қатынас жүйесі болып табылады. Ол педагогикалық көзқарастар, наным-сенімдер, позициялар, қағидалар, білім беру саласындағы іс-әрекетті реттейтін және анықтайтын көрінеді.

Мұғалімнің дүниетанымы - жеке адамның өмірдегі тәртібін реттейтін табиғи және әлеуметтік шындықтың барлық көріністерінде қоршаған адамның қоршаған ортасына қатынасын білдіреді.

Педагогикалық дүниетанымын «ішінара» дүниетаным деп атауға болады, өйткені оның әлемі - педагогикалық шынайылық әлемі. Ол өз ерекшеліктері мен мазмұнына ие болса да, жалпы көзқарас тұрғысынан тығыз байланыста және оған әсер етеді. Осылайша, педагогикалық дүниетаным - педагогикалық құбылыстардың әлемінің мәнін, тұлғаға деген қарым-қатынасын және оның орнын түсіну болып келеді.

Оқу процесінің құбылыстарын зерттеуде педагогтың дүниетанымдық ұстанымдарына негізделген іс-әрекеттерін сипаттау дәстүрі қалыптасқан. Мысалға, Г.С. Абрамова мұғалімнің оқушының идеясына байланысты, педагогикалық позициялардың үш түрін анықтайды: 1) оқушы - оның іс-әрекетінің құралы; 2) оқушы - оның іс-әрекетінің шарты; 3) оқушы - педагогикалық іс-әрекеттің мақсаты болып табылады [11].

Дүниетаным - қазіргі заманғы ғылыми зерттеулер негізінде тиімді сипатқа ие ететін педагогикалық процестегі наным, құндылықтар, көзқарастар, көзқарастар, жеке, тұлғалық позициясы, өзінің кәсіби іс-әрекетін ұйымдастыру мен түсінуге көмектеседі және оны өнімді, тиімді сипатқа ие етеді.

Алайда, іс-әрекеттің ерекшелігіне сәйкес, бұл жерде педагогикалық іс-әрекетке, педагогикалық көзқарас пен педагогикалық ойлаудың гуманистік бағыттылығын, ғылыми сипатын, тәуелсіздігін, педагогикалық ынталандыруын және белсенділігін білдіретін әдіснамалық анықтама нүктесі, негізі, объективті критерийлері маңызды болып табылады.

Алайда, әдістемелік бағдарда, негізі, объективті критерийлер маңызды болып табылады, олар іс-әрекеттің ерекшеліктеріне сәйкес, атап айтқанда педагогикалық, гуманистік бағдар беруді бағамдайды, ғылыми сипатын, дербестігін, педагогикалық мотивациялауды және белсенділігін білдіруді болжайды.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, дүниетанымның қазіргі заманғы философиялық түсінігін негізгі мағыналарын бөліп алуға болады, ол келесідей әдістемелік маңызға ие:

- сананы және тұлғаның өзіндік санасын дүниетанымдық нысаны ретінде түсіну;

- «ішінара» дүниетанымның феномені, мазмұны бойынша ерекшеленетін әртүрлі дүниетанымдардың болуы;

- дүниетанымның әлеуметтік және жеке сана құбылысы, дүниетанымның ғылыми теорияда болғандай айырмашылығы, адам өміріндегі адамға деген көзқарасы;

- дүниетанымның айырмашылығы әлеуметтік және жеке сана құбылысы ретінде, ол ғылыми теорияда және адам өмірінде басшылық ететін көзқараста қалай қолданылуда;

- екі процестің нәтижесі ретінде тұлғаның дүниетанымы (теориялық дүниетанымдық жүйенің көрінісі және адам өмірінің жолын және жеке тәжірибесін көрсету).

Қоғамдық сананың деңгейінде педагогикалық дүниетаным қоғамның мақсаттарына, мән-жайларына және білім беру құралдарына түсінік беру жүйесі, оны жаңарту жолдарын табу жолдары болып табылады.

Педагогикалық дүниетаным - өте күрделі және көп өлшемді тұжырымдама, оның ішіндегі ең маңыздысы гуманистік құндылық бағдарлары, кәсіптік мотивация, ғылыми және дербес көзқарастар, белсенділік, әрекеттерге дайындық және өз идеяларын жүзеге асыру. Бұл сипаттамалар өзара тығыз байланысты. Дегенмен, олардың әрқайсысына біртұтас, заманауи педагогикалық көзқарастың қажеттілігін анықтау маңызды.

Сипаттамаларды анықтау кезінде біз дүниетанымның келесі маңызды жақтарын ескердік:

- мотивациялық-құндылық бағдарлары, педагогикалық бағыттылығы;
- когнитивтік - ғылыми, дербестік;
- операциялық-іс-әрекеттік - белсенділік, әрекетке дайындық, оны жүзеге асыру.

Білім беру философиясы әрдайым бар білім жүйесін түсінуге ғана емес, оның жаңа құндылықтары мен идеалдарын анықтауға ұмтылды. Бұл жерде, еңбектерінде білімнің мәдени және тарихи құндылығын түсінуге мол мүмкіншілік бар Платон, Аристотель, Баласағұн, Асан қайғы, Абай, Шоқан, Ыбырай және тағы басқалардың есімдерін еске түсіре аламыз.

Модель - мақсатты даму бағдарламасында ұсынылған мұғалімнің бейнесі - дербес түсіну, осы құндылықтар мен идеалдарды жасау проблеманы шешуге бағытталған басты бағдарды анықтайды. Әрбір өткен күн - бұл тарих. Бұл бағытта мұғалімнің ойлау мәдениетінің деңгейін қалыптастыру дәрежесі маңызды көмек береді. Онда оқушылардың жеке дамуына ықпал ететін педагогикалық құбылыстардың жеке сезімдерін ашатын әдістемелік ізденіс бар.

Қазіргі заманғы мұғалімнің ойлануының әдістемелік негізі, жоғарыда айтылғандай, алдын-ала жасалуы тиіс, мұның өзі мұғалімнің қоғамдық сана мен көзқарасын жаңғырту қажет:

- тұлға бағытталған бағдарлар (гуманистік, жеке, антропологиялық және т.б.);
- іс-әрекетке бағытталған бағдарлар (іс-әрекет, құзыреттілік, технологиялық және т.б.);
- когнитивтік бағыттағы тәсілдер (когнитивтік, пәнаралық, герменевтық және т.б.);

- әлеуметтік-мәдени тәсілдер (мәдениеттік, аксиологиялық, полисубектік және т.б.)

- білім беру процесінің динамикасын (жағдайлық, эвристикалық, процесстік және т.б.) ескеретін тәсілдер;

- интегративтік тәсілдер (жүйелік, тұтастық, жүйелік-іс-әрекет және т.б.).

Қазіргі заманғы педагог үшін келесі тәсілдерді өзгерту трансформаторы ретінде іс-әрекеттің әдістемелік бағдар ретінде қарастыруға болады.

Тұжырымдамалық тәсіл мұғалімнің оқушылармен ғылыми-практикалық жұмысына бағытталған, ол өздерінің жеке қасиеттерін ескеріп, олардың дамуының оңтайлы траекториясын анықтауға мүмкіндік береді, оқушылардың табиғи әлеуетін ашуға ықпал етеді.

Мәдениетнамалық тәсіл (Б.М. Бим-Бад, Е.В. Бондаревская, М.С. Қаған, Крылова Н.Б.). Педагогикалық шындықты танудың және трансформациялаудың әдістемесі ретінде мәдениетнамалық тәсіл негізі ретінде аксиология - әлем құндылықтары мен құндылықтары жайлы оқу болып табылады.

Мәдениетнамалық тәсілдің өзектілігі адамзат әзірлеген құндылықтардың тұтас жүйесі ретінде тұлғалық мәдениетпен объективті байланыстар туындайды. Мәдениетті меңгеру - адамның жеке дамуы және оның шығармашылық тұлға ретінде қалыптасуы болып табылады. Мұғалім меңгерген мәдениет негізінде мәдениеттің жаңа элементтерін шығарушы және таратушы болып табылады. Мұғалімнің міндеті - мәдени ағымдарға қатысу, шығармашылық белсенділікті арттыру.

Қоғам дамуының барысында білім беру мен тәрбиелеудің түрлі парадигмалары (модельдері, үлгілері) ғылыми және педагогикалық, сондай-ақ жалпы мәдени құндылығы бар, мәдениетнамалық тәсіл шеңберінде мұғалім қазіргі заман мәдениетіндегі өзгерістер тұрғысынан қоғамның даму тарихындағы ұқсас процестермен салыстырғанда педагогикалық мәселелерді зерттейді.

Мұғалімнің іс-әрекетіндегі **аксиологиялық (немесе құндылық)** тәсіл - теория мен практика арасындағы «көпір» болып есептеледі. Ол танымның және қарым-қатынастың теориялық деңгейлерінің қоршаған ортаға: қоғамға, табиғатқа, мәдениетке тікелей тәуелділігі мен байланыс рөлін атқарады.

Қазіргі жағдайдағы аксиологиялық тәсіл өте маңызды. Бұл қоғамдық сананың жанару идеясымен толығымен байланысты. Өмірдің әлеуметтік-экономикалық жағдайының өзгеруімен ұлттық идеялар мен құндылықтар өзгеруде. Бұл педагогикалық іс-әрекетті дамытудың және педагогикалық ойлауды жетілдірудің әдістемелік негізі.

Этнопедагогикалық тәсіл. Ұлттық дәстүрлерге, мәдениетке, әдет-ғұрыптарға негізделген оқу процесін жүзеге асырады. Оқушының белгілі бір этникалық топта өмір сүретінін ескеріңіз. Осыған байланысты мұғалімнің

міндеті - этносты зерттеу, оның білім алу мүмкіндіктерін барынша пайдаланудан тұрады.

Педагогикалық іс-әрекеттегі **тұлғалық тәсіл** (Ш.А. Амонашвили, И.А. Зимняя, К.Роджерс және т.б.) адамның өзіндік мәні туралы идеяны педагогикалық процесті ұйымдастыруды мақсатқа, нәтижеге және тиімділік критерийіне қарай жеке тұлғаға бағыттайды. Сондай-ақ, жеке тұлғаның бірегейлігін, шығармашылықты әлеуетті дамытудың, жеке тұлғаның өзіндік дамуының табиғи процесіне сүйеніп, еркіндікке деген құқығын тануды қолдайды. Мұғалімнің міндеті адамның бейімділігін және шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдай жасау болып табылады.

Іс-әрекет тәсілі (А.Н. Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, И.В. Ворожцова) - білім мен іс-әрекетті біріктіруге, тәжірибелік сабақтарды қамтамасыз етуге бағытталған және мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетінің басты бағыты болып табылады.

Іс-әрекет - жеке тұлғаның даму жағдайларының негізі, құралы және шарттары, бұл қоршаған шындық моделін мақсатты түрде өзгерту.

Іс-әрекеттік тәсіл оқу процесінде оқушылардың рөлін күшейтуге, олардың іс-әрекетін және дербестігін арттыруға бағытталған. Іс-әрекет идеясын жеке тұлғаны дамыту мен қалыптастырудың негізі ретінде, жеке адамды қоршаған әлемді неғұрлым тиімді жаңартуға және негізгі шартты құрал ретінде бекітеді және шығармашылық жұмысты ұйымдастыруға бағыттайды. Іс-әрекет процесінде жеке тұлғаның дамуына оңтайлы жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалімге еңбек танымы мен қатынас субъектісі тұрғысынан іс-әрекетті ұйымдастыруға және таңдауға көмектеседі. Хабардарлықты, мақсатты белгілеуді, іс-әрекетті жоспарлауды, және оны ұйымдастыруды, нәтижелерді бағалауды және өзіндік талдауды (рефлексия) көрсетеді.

Технологиялық тәсіл. Мұғалімнің іс-әрекетіндегі технологиялық тәсілдің өзектілігі оның педагогикалық процесті жобалау мен ұйымдастыруда, оның тиімділігін бағалауда, әртүрлі оқыту технологияларын әзірлеуде және мұғалімдерді оқыту процесін оңтайландыру әдістерінде жүзеге асырылады.

Когнитивтік тәсіл кәсіптік педагогикалық іс-әрекетте педагогикалық процестің құрылымын және мазмұнын құруда қолданылады. Мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеттегі проблемалық жағдайларда шешімдер қабылдау үшін дайындығын болжайды және мұғалімнің зияткерлік компонентінің ролін күшейтеді.

Пәнараралық тәсіл немесе пәнаралық интеграция пән мұғалімдерінің педагогикалық дайындығында жүзеге асырылады. Оқыту мазмұнын, білім беру процесін жүзеге асырудың нысандарын, әдістерін және құралдарын таңдау және қолдану кезінде ескеріледі.

Әлеуметтік-мәдени тәсіл педагогикалық білім беру жүйесін мұғалімнің кәсіби-педагогикалық мәдениеттің субъектісі ретінде қалыптасуына бағыттайды. Мұғалімдер жалпы мәдени құндылықтардың

таратушы іс-әрекетін оқушыларға орындауға, адамгершілік қағидаттары мен басымдықтарының жүйесін дамытуға, осы қоғамға тән дәстүрлерге қатыстыруға, әлеуметтік коммуникация нормаларын дамытуға мүмкіндік беретін құзыреттілікке ие болады.

Эвристикалық тәсіл мұғалімдердің шығармашылық потенциалды дамытуға, олардың қалыптасқан педагогикалық ойлау өнімділігін арттыруға ықпал ететін күрделі, дәстүрлі емес кәсіби іс-әрекет жағдайында, ақпараттың белгісіздігі мен толық еместігі жағдайында шешімдер қабылдауға дайындалуын болжайды.

Жағдаяттық тәсіл мұғалімге педагогикалық іс-әрекеттің динамикасын, ағымдық білім жағдайының нақты жағдайларын ескеруге мүмкіндік береді. Консервативті педагогикалық жүйелерден тыс, дерексіз модельдерде сипатталған.

Жүйелі немесе тұтас әдіс мұғалімдердің теориялық білімдерін жүйелеуге мүмкіндік береді, мұның өзі адамға біртұтас көзқарас, педагогикалық шындық, оқу процесін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Кәсіби проблемаларды шешуге жан-жақты көзқараспен қарау және педагогикалық объектіні жүйелік тәсілдің ұстанымы тұрғыдан қарастыру. Нысанның ішкі және сыртқы қарым-қатынастарының барлық элементтерін қарастырып, олардың орны мен функцияларын талдау.

Құзыреттілік тәсіл мұғалімнің жұмысының әдіснамалық негізі ретінде (О.Е. Лебедев, Г.Н.Серіков, А.С. Хуторская) адамның әртүрлі мәселелер мен әрекеттерді шешуге қабілеті мен дайындығына бағытталған білім берудің жаңа түрлерін белгілейді. Білім берудің нәтижелері күрделі нақты проблемаларды - кәсіби және әлеуметтік іс-әрекетті, дүниетанымды, коммуникативтік, жеке тұлғаларды шешуге мүмкіндік ретінде қарастырылады.

Құзыреттілік тәсіл мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды көздейді, бұл практикалық іс-әрекетін білім беру мәселелерін сәтті шешуге мүмкіндік береді. Мұғалімнің командалық, жігерлік, жасампаздық, ұтқырлық, икемділік, конструктивтілікте жұмыс істеу қабілеті ретінде осындай қасиеттердің көрінісі болып табылады.

Мұғалім іс-әрекетінің әдістемелік көрінісі ретінде **интегративтік тәсіл** педагогикалық теория мен практиканы, білім беру процесін ұйымдастырудың мазмұны мен тәсілдерін біріктіру қажеттілігімен негізделген.

Оқу процесін ұйымдастыру мен жүзеге асыруда басшылық ретінде әдістемелік тәсілдерді кешенді түрде жүзеге асыру мұғалімге білім беру процесінің өзекті мәселелерін шешуге, оның инновациялық қабілетін, күрделілігін, өзгермелілігін, серпінділігін, практикалық бағдарлануын қамтамасыз етеді, оны сапалы жаңа деңгейге көтереді.

Мұғалімдердің педагогикалық ойлау жүйесін жүйелі түрде модернизациялау жоғарыда аталған әдістемелік тәсілдер негізінде жүзеге

асады, олар құндылықтар негіздерімен және келешекте оны трансформациялаудың стратегиялық мақсаттарымен анықталады.

Мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетінде бөлінген әдістемелік тәсілдер:

- Нақты мәселелерін және оларды шешу жолдарын анықтау.

- Білім беру проблемаларының толық көлемін талдап, маңыздылығы (иерархиясы) тәртібін көрсету.

- Гуманистік білім парадигмасын жүзеге асыру.

- Өзіндік тұлғалық позицияңызды айқындау.

Осы әдістемелік тәсілдердің негізінде оқытушылардың іс-әрекетін жетілдірудің стратегиялық бағыттары ретінде келесі негізгі қағидалар қалыптастырылады. Педагогикалық білім беруді жаңғыртудың барлық мүмкін болатын принциптерінің ішінде орталық орынды иеленетін және басты рөлді атқаратын басты ерекшеліктерді анықтау керек. Бұл үздіксіздік, ашықтық, адалдық, жаңашылдық, өзгермелілік, үздіксіздік, практикалық бағдарлау сияқты қағидалар.

№	Қағидалар	Мазмұны
1	2	3
1.	Ашықтық	Ашықтық - мұғалімнің диалог пен өзара байыту үшін негізгі дайындығы. Ашықтық қағидаты - ынтымақтастыққа дайындық, іс-әрекеттердің келістілігі, пікір, бағалау.
2.	Тұтастық	Оқу-тәрбие процесінің көпқырлылығы және оның тұлғаның білім субъектісі ретінде бағыттылығы. Мұғалімдер алған теориялық білімдердің тәжірибеде табысты қолдануды болжайды.
3.	Алқалық	Бұл қағиданың қажеттілігі педагогикалық іс-әрекеттің әлеуметтік сипаты мен мұғалімнің педагогикалық қоғамдастыққа тиесілігіне байланысты. Мұғалімдер мен мұғалімдер ұжымы, педагогикалық ұжым жетістіктерінің тікелей және жанама тәуелділігін көрсетеді.
4.	Мәдени сәйкестік	Педагогикалық іс-әрекеттің оқу процесін ұйымдастыратын мұғалім үшін тұрақты құндылық және ерекше маңызға ие, яғни қазіргі заманғы мәдениет нормаларына сәйкестігін анықтайды. Мәдени сәйкестік мақсаттылық қағидатын жүзеге асыру барысында мәдениет пен дәстүрлерге ғана емес, қоғамның өмірі мен мәдениетіне араласу, сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық мәдениетінің деңгейі, заманауи деңгейдегі объективті парадигмаларға ие болу.
5	Өзін-өзі анықтау	Бұл принципті жүзеге асыру өзін-өзі анықтаудың

		<p>процедуралық көзқарасын талап етеді. Өзін-өзі тану процесі мұғалімнің өзі туралы және оның қажеттіліктері туралы, оның сыртқы жағдайымен, іс-әрекет нормалары мен талаптарымен байланысын болжайды. Мұғалімге мотивация және оған дайындықты қамтамасыз ету қамтамасыз етілді, мұғалім «ішкі» және «сыртқы», әлеуметтік және жеке үйлесімділік нормаларын, «сыртқы» талаптарын қабылдайды. Өзін-өзі танудың бұл нәтижесі мұғалімге интеграцияға, дамудың жеке басының тұтастығына, іс-әрекетке қатысуына және жауапкершіліктің жоғары деңгейіне жетуге мүмкіндік береді.</p>
6	Тәлімгерлік	<p>Педагогикалық мәдениеттің үлгілері мен мұғалімнің кәсіби және жеке қалыптасуына арналған аға әріптестердің тәжірибесіне өтініш жасау. Педагогикалық тәлімгерлік процесті басқару, болашақ мұғалімнің педагогикалық тәжірибесін меңгеру, оны рефлексия мен өзін-өзі тәрбиелеу жолымен меңгеру керек. Бұл принцип негізінде, педагогикалық іс-әрекеттің үздіксіздігі және оны дамыту жүзеге асырады.</p>
7	Үздіксіздік	<p>Мұғалімнің өзін-өзі тәрбиелеудің үздіксіздігінен тұратын негізгі талаптардың бірі. Оқу процесінің сапасы мұғалімнің өзін-өзі басқару жүйесіне байланысты. Мұғалім жеке қасиеттерді қалыптастыруға, үздіксіз кәсіптік даму мен жеке өсуге баса назар аудару керек.</p>
8	Болашаққа бағдар	<p>Оқу процесін және білім беру жүйесін дамытудың перспективасын ескере отырып, даму векторларын анықтайды, нәтижелерді бақылайды және осы негізде педагогикалық процесті болжау және жобалау процестерді анықтайды.</p>
9	Инновациялылық	<p>Педагогикалық шешімдердің үлгісін іздеу, ол инновацияны модельдеу үшін қолданылуы мүмкін. Жаңа педагогикалық конструкцияларды құруға болатын алдыңғы қатарлы педагогикалық технологияларды талдау. Педагогикалық жүйенің инновациялық моделін жобалау және тәжірибеге енгізу.</p>

Мұғалім корпусының санасын модернизациялау «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының контекстінде білім мазмұнын жаңартуға және «Рухани жаңғыру» бағдарламасының мақаласына бағытталуы керек.

Үкімет білім берудің жаңартылған мазмұнына көшудің негізгі тұжырымдамалық тәсілдерін мақұлдады. 2016 жылғы 1 қыркүйекте бастауыш мектепте стандартты жаппай енгізу басталды.

Білім беру мазмұнын жаңартудың негізгі бағыты «өмір бойы білім алу» тұжырымдамасы, бастамаға құлақ асудан; білімінен құзыретке дейін «өмір бойы оқыту» қажеттілігін түсіну үшін көшу идеясы болып табылады.

Осыған байланысты мұғалім ноосфералық білім беру моделін жасаушы болуы керек. Ол білім парадигмасынан (БП) іс-әрекеттік парадигмасына (ІП) шынайы көшудің жобалаушысы болуы керек.

Ресейдегі ноосфералық қозғалыс тәжірибесі оның ерекше мәдени-тарихи мұрасын, өз халқының сарқылмас руханиятын ескере отырып, айрықша маңызға ие екенін көрсетеді.

Мұның бәрі әлемдік білім берудің трансформациясының кілті болып табылатын, ноосфералық білім беру үлгісі деп айтуға болады.

Қазақстандық қоғамның көпұлтты сипатын ескере отырып, оның мәдениетінде өзінің этникалық топтарының көптеген мәдениеттері мен бүкіл әлемнің ұлттық мәдениеттерінің ерекшеліктері синтезделген, ноосфералық білім тек отандық емес, сондай-ақ әлемдік білім беру тәжірибесінің ең жақсы жетістіктерін синтездеу негізінде құрылуы керек. Ақпараттық компонент мектеп бағдарламаларының негізін құруы керек.

Ұлттық сана мен өзін-өзі ақпараттандыруды жаңғыртудың күрделілігі тек терең білім, педагогикалық білік пен дағдылар, ортақ мәдениет, жеке тұлғалық қасиеттердің болуы, сонымен қатар шығармашылықтың маңызды үлесін қажет етеді. Педагогтың әр сөзі, әрекеті мен іс-әрекеті стандартты емес педагогикалық мәселені шешуге бағытталған, себебі оның табыстары шығармашылықтың критерийі және біліктілік көрсеткіші болып табылады. Педагогикалық шығармашылық - мұғалімнің шығармашылығы ретінде осы іс-әрекетте кәсіби білім мен қабілеттер негізінде оқу-тәрбие процесін үздіксіз жетілдіру.

Мұғалімнің шығармашылығы - оның кәсіби іс-әрекетінің жоғары деңгейі, оқу процесінің неғұрлым озық әдістерін, әдістері мен құралдарын табуға бағытталған. Бірақ жаңадан құру әрдайым бұрыннан бар білім базасын табысты игерумен байланысты [12].

Сондықтан мұғалім шығармашылықты сипаттайтын, оқытушының шығармашылық дамуын сипаттайтын негізгі қасиеттерге ие болуы керек. Бұл қасиеттер: өнімді ойлау қабілеті; іздеу және зерттеу белсенділік; стандартты емес шешімдер қабылдау; іс-әрекет нәтижелерін болжау; жоғары эстетикалық, адамгершілік және интеллектуалды бағалауды қамтамасыз ететін мінсіз эталондар құру; ойлау процестерінің технологиясы мен технологиясына ие болу, тиімді ой қызметін іздеу жолдары болып табылады.

Кез келген басқа мамандықтың өкілі ретінде мұғалім мамандықты үш аспектіден - жеке, мазмұндық және процессуаллық немесе технологиялық тұрғыдан қарастырады.

Сондықтан мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетінің құрылымы оқытушының пәні ерекшелігін көрсететін, сондай-ақ оның кәсіби және педагогикалық келісімділігін анықтайтын белгілі бір қасиеттерін қалыптастыратын кез келген мұғалімнің және жеке тұлғаның іс-әрекетіне тән жалпы сипаттаманы қамтиды. Қоғамды жаңғарту жағдайында жеке тұлғаның сапасы, мұғалімдер кәсіптік тұрғыдан маңызды және педагогикалық іс-әрекетте қалыптасуы керек.

Сондықтан мұғалімнің кәсіби педагогикалық ой-өрісін модернизациялау жеке тұлғалық аспектіге қатысты – болашақ маманның тұлғасын қалыптастыруды, мазмұндық жағынан - алынған білімдердің мазмұны мен құрылымына өзгерістер енгізуді және технологиялық аспектіде - мінез-құлқында өзін-өзі реттеуін үйренуді және стандартты және шығармашылық кәсіби міндеттерді шешуде алынған білімді пайдаланып, практикалық әрекеттерге көшуді үйренуді қамтуы тиіс.

Ф.Н.Гоноболин педагогикалық ойлаудың сапалық ерекшелігін анықтай отырып, педагогикалық тапсырмаларды шешуде догматизм мен формализмі болмайтын, шығармашылық сипатқа ие екенін, икемділігін (диалектикалығын) атап өтті.

Ф.Н.Гоноболиннің пікірінше, кәсіби педагогикалық іс-әрекет кешенді күрделі қарапайым, күрделі түсінікті болуы мүмкін.

Мұғалім оқушы сабақ үстінде жалықпайтындай, «...кейде мұғалімнің ойларының шашыраңқылығынан қызығушылық жойылады» сондықтан оқушының білімге назарын аудару, әрдайым мұғалімнің ойы жинақы, ақыл ширақтылығы болуға тиіс. «Мұғалімнің өзі оқытатын пән туралы ойлану мүмкіндігі сияқты ештеңе де жеке ойлау қабілетін дамыта алмайды. ... Мұғалімнің оқу материалын үстіртін берген жағдайда ең қабілетті оқушылардың дамуына кедергі келтіріледі». Ол педагогикалық бағыттағы ойлаудың басты ерекшелігі мұғалім бір мезгілде екі зияткерлік проблеманы шешіп, бір мезгілде екі объектіні (оқу-тәрбиелік материал мен оқушылар тобын) оқып-үйрену - мұғалім жұмысының объектісіне байланысты білу процесі болады деп санайды.[13].

Мұғалімнің негізгі қызметі арнайы әлеуметтік педагогикалық жүйеде субъектілері мұғалім мен оқушы болып табылатын тұтас педагогикалық процесс ретінде белгілі бір пәндерді оқытуға байланысты болады. Сондықтан, мұғалімнің құзыреттілігі кәсіби іс-әрекет объектісінің ерекшеліктеріне - жалпы педагогикалық процесіне сәйкес болуы керек [14]. Бұл жағдайда мұғалім ойлаудың келесідей бір ерекшеліктері - бұл білім көлемі мен түсіну тереңдігі көмектеседі. Ф.Н.Гоноболин түсіндіруді қамтамасыз ететін факторлардың қатарында кең ауқымды дамуды, білім қорын, сөзбен еркін жұмыс істеуді, пәнге қызығушылықты, оқушыларға қызығушылықты, эмоционалдылықты, өз жұмысын сүйгенді, қарқынды еріксіздікті анықтайтын күш, табандылық факторларын атап көрсетті.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты, мұғалімнің дүниетанымдық көрінісінде төмендегі қағидалар маңызды болады:

1. Педагогикалық процесс тұтастығының мәнін гуманитарлық феномен және оның ерекшеліктері деп түсінетін мұғалімнің әлем көрінісінің тұтастығы.

2. Оқушылардың оқу және мектептен тыс іс-әрекеттерінің бірлігі, барлық субъектілердің ынтымақтастығы және өзара әрекеттестігі.

3. Басқарудың объектісі мен оқу пәні және әртүрлі іс-әрекетер арқылы білім алушының тұлға ретінде қалыптасуын, тәрбие міндеттерін жүзеге асыру.

4. Теорияны практикалық іс-әрекеттерге айналдыру үшін бүкіл педагогикалық процестің жай-күйін енгізу мен бақылау технологиясын меңгеру.

5. Оқушылармен жеке шығармашылық жұмыстарға дайындық.

Оқушының өз көзқарасын және дүниетанымын жаңғыртуға жағдай жасаудың бірі - теориялық білімді, педагогика мен психологияны білу, педагогикалық процестегі әрбір қатысушының орны туралы ойлау туралы шарттар жатады. Мұғалімнің іс-әрекеті оқушылардың негізгі құзыреттерін қалыптастыруға бағытталуы керек:

- құндылық-бағдарлау;
- жалпы мәдениет;
- оқу-танымдық;
- коммуникативтік;
- ақпараттық-коммуникациялық;
- әлеуметтік-тұлғалық.

Жеке тұлғаны қалыптастыру тек іс-әрекеттер арқылы ғана мүмкін болатындығын ескере отырып, мұғалім оқушыларға тәрбиелік жұмыстың әртүрлі түрлерін – рухани-адамгершілік, еңбек, экологиялық, патриоттық, мәдениетаралық, эстетикалық және тәрбиелеудің өзге де түрлерін ұйымдастыру бойынша педагогикалық қостаужәне қолдау көрсетуі керек [15].

Мұнда Ю.Н.Кулюткин, Г.С. Сухобская және Н.Е. Сальниковтың пікірлері маңызды, олар мұғалімнің ой-пікірін педагогикалық идеяларды белгілі бір жағдайларда қолдануға, оның құбылыстарының жалпы педагогикалық мәнін көруге қабілеттілігі ретінде анықтайды [16].

Педагогикалық іс-әрекет «адам-адам» жүйесінде жүзеге асырылады. Сондықтан, мұғалімнің рухани-адамгершілік, әлеуметтік, педагогикалық ұстанымы оқу-тәрбие жұмысының әдістемесі мен технологиясында, педагогикалық әс-әрекеттің мақсаттарына сәйкес келеді және мұғалімнің оқушының жана рөлі туралы хабардар болуына негізделеді.

Бүгінде білім берудің құзыретті парадигмасы жеке және толық білім беру алаңы болып табылады.

Педагог мамандығының ерекшелігі жалпыға танылған, мета-пәндік құзыреттілікпен қатар, педагогикалық іс-әрекеттің негізгі түрлеріне сәйкес келетін құзыреттіктер жиынтығын талап етеді. Оларға мыналар жатады:

- білім беру;

- тәрбие;
- ұйымдастырушылық;
- болжау;
- сындарлы;
- коммуникациялық;
- рефлексиялық;
- ұйымдастырушылық-әдістемелік;
- инновациялық-шығармашылық және т.б.

Педагогикалық іс-әрекеттің әрбір түрі құрылымында компоненттері: гностикалық, жобалық-құрылымдық, ұйымдастырушылық, коммуникативтік, болжамдық, рефлексиялық және бақылау компоненттері болып бөлінеді.

Мұғалімнің барлық іс-әрекет кезеңдерінде және құрамдас бөліктерінде ойлау қажет: мақсаттар туралы ойлау, проблемалық жағдайларды талдау, проблемаларды шешу.

Болжамдық іс-әрекеттің табысты болуы үшін мұғалімнің ойлау жұмысы мынадай иерархиялық тұрғыдан байланысты сапалық сипаттамаларға ие болуы керек: аналитикалық, тереңдік, икемділік, перспективалық, дәлелділік.

Кәсіби педагогикалық ойлаудың ерекшелігі рефлексиялық дағдылар болып табылады: «Рефлексиялық процестер - бұл адамның (мұғалімнің) басқа адамның (оқушының) әлемінің ішкі көрінісін бейнелеу процесі. Мұғалім зерттелетін объектіге қатысты өзінің жеке идеяларын ғана емес, сонымен қатар оқушының осы объект туралы не білетінін білуі керек» [17].

Л.А. Регуш мұғалімнің болжау іс-әрекетінен (болашақты тану) байланысты ойлау ерекшеліктерін зерттеді. [18] Автордың пікірі бойынша, мұғалімнің болжамдық іс-әрекеті болашақты түсінуге бағытталған және себеп-салдарлық қатынастарды орнату, гипотезаны қайта құру және насихаттау және жоспарлау арқылы жүзеге асырылады. Осындай іс-әрекетте табысқа жету үшін мұғалімнің ойы аналитикалық, тереңдік, икемділік, перспективалар мен дәлелдермен сипатталуы керек.

Отандық ғалымдардың айтуы бойынша, мектептің басты міндеті, тиісінше, мұғалім әрбір өсіп келе жатқан жас ұрпақтың «әрбір оқушының өзінің жеке талантын тану, айқындау, ашу, тәрбиелеу - адамның қадір-қасиетін көтерудің жоғары деңгейіне көтеру» қасиеттерін ашу [19]. Сондықтан жас ұрпақтың интеллектуалды, рухани, адамгершілік, эстетикалық дамуының нәтижелері мұғалімнің мәдениет деңгейіне, кәсіптік даярлыққа, дүниетанымның мүдделеріне және қызығушылықтарына, өздеріне сеніп тапсырылған балалармен бірге өмір сүруге дайындығына тікелей байланысты.

Осыған байланысты психология және педагогиканы оқу және осы ғылымдардың негізін меңгеру күш-жігер жұмсап қана қол жеткізуге болмайтын, адами қарым-қатынас жасау тәжірибесі арқылы ғана пайда

болатын мұғалімнің құндылықтарын қалыптастыруға, құнды білімді игеруге көмектеседі.

Болашақ мұғалімнің толықтай тұлғалық тану мен қобалжу бірлігі, рухани қажеттіліктер мен қызығушылықтар, моральдық, қайта ояну, аясы кеңейеді түсіп, сол арқылы адам рухани-адамгершілік қарым-қатынас, өмірдің мәнін адами қадамдарға олардың ойлауына, қайта ойлауына қатысады.

Сондықтан бүгінгі таңда гуманистік педагогиканың дәстүрі рухында ғана емес, сонымен бірге жоғары моральдық, рухани мәдениетке, білім беру құндылықтарына және педагогикалық дағдыларға ие кәсіби мұғалімді дайындау мәселесі туындайды.

Мұғалім тек қана білім тасымалдаушы ғана емес, оның жоғары миссиясы тұлғаны жандандыру, адамға-адамға бекіту. Осыған байланысты, педагогикалық білімнің мақсаты мұғалімнің жаңа түрін үздіксіз жалпы және кәсіби дамыту ретінде ұсынылуы мүмкін: жоғары азаматтық жауапкершілік және әлеуметтік белсенділік; балаларға деген сүйіспеншілік, олардың жүректеріне жол таба білу; шынайы интеллект, басқалармен бірге жұмыс істеу білеі мен қабілеті, жоғары кәсібилігі, ғылыми-педагогикалық ойлаудың инновациялық стилі, үнемі өзін-өзі тану қажеттілігі және оған дайындық; дене және психикалық денсаулығына, кәсіби іс-әрекетіне; кәсіби және педагогикалық мәдениет; педагогикалық шеберлігімен сипатталады.

«Кәсібилік» ұғымының ғылыми түсінігін оқытушының кәсіби іс-әрекетінің көптеген зерттеушілердің (И.Д. Багаева, Н.В. Кузьмин, А.К. Марков, Л.М. Митин, З.И. Равкин, Е.И. Рогов, В. Я Синенко, В.А. Сластенин және басқалар) еңбектерінде сипатталады және бүгінгі күні бұл құбылысқа көптеген тәсілдерде беріледі. Дегенмен, әзірге оның анықтамасына ешқандай айқын көзқарас жоқ. Кейбір ғалымдар кәсібилікке басқа ұғымдармен, адамның жұмыс істеу қабілеттілігін сипаттауға байланысты: құзыреттілік, біліктілік, біліктілікті салыстырады. Бірқатар зерттеушілер кәсібилікті іс-әрекет тұрғысынан қарастырады. Осылайша, В.А. Сластенин мен оның ізбасарлары ғылыми және теориялық және тәжірибелік сабақтарды кәсіби деңгейдің негізі ретінде қарастырады және педагогикалық мәдениеттің құбылысы, мұғалімнің кәсіптік құндылықтары мен технологияларын меңгеруге және қалыптастыруға бағытталған педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерінде және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру әдісі ретінде мұғалімнің кәсібилігін анықтайды. В.Шувалованың және О.Шиньяеваның айтуынша, маманның кәсібилігі бір жағынан білім, білім мен дағдылар дәрежесімен, ал екінші жағынан жаңа өнім шығаруға қабілеттілігімен анықталады [15].

Я.Турбовская кәсібилікті қажетті нәтижеге қол жеткізуге, жұмыстың сапалы және нәтижелі орындалуына кепілдік беретін білімді және дағдыларды органикалық біріктіру ретінде қарастырады, олардың әрқайсысы нақты және нәтижеге қол жеткізуді талап ететін тапсырмалар жиынтығы ретінде өз жұмысын қарауға даярлығы бар.

Сонымен қатар В.Я. Синенко кәсіптік білім беру процесінің нәтижесі ретінде кәсібилікті анықтайды, ол кез-келген жұмысты орындау барысында қажетті дағдыларды меңгерудің жоғары деңгейін көрсетеді. Жоғарыда айтылған барлық анықтамалар кәсіптік іс-әрекеттің негізгі мазмұнын біледі, онда білімділік, икем мен дағдылар табысты кәсіби іс-әрекет үшін қажет.

Ю.М. Асадовтың көзқарасынша мұғалімнің кәсіби дегеніміз келесі құрылымдар енетін тұлғамен жеке адамның күрделі интегралы және көпфункционалды қайта қалыптасу әрекеті. Олар:

а) мұғалімнің іс-әрекеті мен тұлғасы үшін нормативтік талаптармен (нормативтік кәсібилікпен) байланысты жалпы немесе типтік кәсібилік компоненттері;

б) мұғалімнің жекелей іс-әрекет стилі мен педагогикалық қарым-қатынас стилдері(бірегей кәсібилік) анықтайтын жекелей-психологиялық тұлғалық және жеке адамдық өзіндік спецификасын сипаттайтын компоненті;

в) мұғалімнің кәсібилігінің интегралды құрамдас бөлігі ретінде интегралды компоненттер. [20]

Сондықтан іс-әрекеттің кәсібилігі - осы мамандықтың өкілі ретіндегі іс-әрекет субъектісінің сапалық сипаты, ол оны иемденудің шартымен кәсіби проблемаларды шешудің заманауи құралдарымен, оны жүзеге асырудың тиімді жолымен анықталады. Бұл иеленудің өлшемі адамнан адамға қарай өзгереді - мұнда белгілі бір кәсіп өкілінің жоғары, орта және төмен кәсіби деңгейі туралы айтуға болады.

Мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетінің кәсібилігі, бір жағынан, оқушылардың өз пәнінің (мамандығының) қаражаты есебінен бөлінген уақытта, ал екінші жағынан - адамның жеке құндылығына үнемі бағдарлануын, әрбір тыңдаушыға өзін-өзі бағалауды үйрету үшін оқушылардың дайындығын қалыптастыруға мүмкіндік беретін өнердің иесі ретінде анықталады.

Осылайша, педагогикалық ойлаудың мәнін және мазмұнын сараптауды қорытындылай келе, педагогикалық ойлау педагогикалық идеяларды белгілі бір жағдайларда, белгілі бір құбылыста оның жалпы педагогикалық маңызын көре білу қабілетін пайдалану болып табылады.

Педагогикалық ойлау білім беру проблемаларын шешуде, педагогикалық ықпал етудің жаңа әдістерін құруда, педагогикалық жүйелерді жобалауда, педагогикалық сана қалыптастыруда көрініс табады.

Педагогикалық ойлаудың білім беру процесінің мінсіз формасы ретінде өз мазмұны болмайды. Оның мазмұны педагогикалық іс-әрекеттің көптүрлілігі болып табылады. Педагогикалық ойлаудың мәні педагогикалық процестің төрт элементінің үйлесімділігі – мақсат, білім мазмұны, оқыту іс-әрекеті және оқу әрекеті жатады. Педагогикалық ойлау элементтері әртүрлі жағдайларда көрінеді. Олар айнымалы педагогикалық санадан айырмашылығы инвариантты педагогикалық ойлау ретінде инвариантты болып табылады.

Педагогикалық ойлау білім беру жүйесінің субъектілерін түсінуге, жағдайлардың жиынтығын, педагогикалық жағдайларды және педагогикалық мәселелерді шешуге бағытталған.

Мұғалімнің кәсіби белсенділігін дамыту жұмысында «Ойлау түрі» және табыс критерийлері әдісін қолдануға болады(ҚосымшаА-Д).

Мұғалімнен соншалықты жоғары міндетті талап етеді. Бұны ертедегі алдыңғы қатарлы мұғалімдер де, біздің замандастарымызда түсінді. Сондықтан мұғалімнің кәсіби өзін-өзі ақпараттандыру психологиясының зерттелетін мәселесі ерекше өзектілікке ие болады.

2 Мұғалімнің - өзгертуші тұлғаның кәсіби өзіндік санасының құрылымы

Қазақстанның білім беруінде және педагогикалық іс-әрекеттегі түбегейлі өзгерістер кәсіби педагогикалық білімнің елеулі жаңғыртылуын болжайды. Мақсатты міндеттер болашақ мұғалімнің кәсіптік іс-әрекет субъектісі ретінде қалыптасуын, оның кәсіби сана-сезімін, рухани-адамгершілік тәрбиесін анықтайды.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Рухани Жаңғыру» мақаласында экономиканың, саясаттың және жалпы қоғамдағы ауқымды реформалардың Қазақстан азаматтарының қоғамдық сана-сезімін жаңғыртуымен бірге жүруі керек деп жазады. Президент өзінің мақаласында күшті және жауапты адамдардың ұлтына айналу үшін біз бірге қалай жаңа болашақты құруға болатынын айтады. Жаңа дәуірді жаңғыртудың бірінші компоненті - Қазақстан халқының ұлттық сана-сезімін жаңғырту. Мақсатты міндеттер ретінде болашақ мұғалімнің кәсіптік қызмет субъектісі ретінде қалыптасуын, оның кәсіби сана-сезімін, рухани-адамгершілік тәрбиесін анықтайды.

Ю. Юдинаның айтуы бойынша, мұғалімнің кәсіби санасы - «бүкіл білімнің даму болашағына әсер ететін күшті факторлардың бірі» [21].

Педагогикалық кеңістікті бейнелейтін, қалыптастыратын, өзгертетін мұғалімнің кәсіби педагогикалық санасы оқу-тәрбиелік міндеттерді шешуге, оқушылардың моральдық құндылықтарын қалыптастыруға, өмірдің өзін-өзі анықтауына, шығармашылық бастама мен тәуелсіздікті дамытуға ықпал етеді.

Мұғалімнің кәсіби сана-сезімі мұғалімнің ұстанымын анықтайтын құндылықтар жүйесі, мақсаттары, мотивациясы, нормалары, көзқарастары мен ұғымдарын қамтитын бағдарлама мен жобаның жұмысын жасауға көмектеседі. Мұғалімнің кәсіби сана-сезімі, өзінің жеке көзқарасы – өзіне, оқушыға және бүкіл әлемге қатысты.

Қоғамдық сана құрылымында педагогикалық сананың алғашқы қатысуы 1969 жылы Демичевпен белгіленді. И.Я. Лернер [22] және В.А. Сластенин [23] педагогикалық сананың түрлі аспектілерін феномен ретінде зерттеді және педагогикалық ғылымды шындық санатты. Ғылыми-педагогикалық сана мәні туралы сұрақтарға жауап беретін көптеген жарияланымдар бар. Бұл басылымдарды тарихи, философиялық, психологиялық және педагогикалық тұрғыдан белгілі бір дәрежеде қолданатын төрт негізгі топқа бөлуге болады және зерттеу олардың зерттеуге арналған әдістемелік және теориялық нұсқауларын анықтауға мүмкіндік береді.

Л.А. Беляевтың диссертациялық зерттеуінде «Философия воспитания как основа педагогической деятельности» [24] және В.Ф. Петренконың «Психосемангака сознания» деген зерттеулерінде [25] «педагогикалық

сананың» мәнін түсіну үшін қажетті аксиологиялық, әдістемелік, әдіснамалық және фактологиялық негіздерді қамтамасыз етті.

Бұл зерттеулер толық анықталмаған болса да, интуитивті түсінікке ие болады. Педагогикалық сананың даму формалары мен пайда болуы – генезистің тұтастас нақты теориясы жоқ. Сондықтан зерттеушілер өздерінің жеке элементтерін оқытушының жеке басын қалыптастыру процесін зерттейтін әр түрлі теориялық жүйелерде зерттеуге мәжбүр.

Л.С. Выготский [26] және А.Р. Лурия [27] мәдени-тарихи көзқарас негізінде педагогикалық сана пайда болуының және дамуының психологиялық-педагогикалық талдауын зерттеді.

Педагогикалық сана көрініс тапқан педагогикалық іс-әрекеттің мәнін, құрылымын және мазмұнын С.И. Архангельский, Л.И. Рувинский [28], Ф.Н. Гоноболин [29] және т.б. зерттеді.

О.А. Абдуллина және басқалары мұғалімдердің педагогикалық санасының құрылымын, кәсіби дағдыларының қалыптасуын зерттеді [30].

Біз үшін педагогикалық сананың маңызды элементтері: педагогикалық фактор ретінде жеке құндылық, құндылық бағдарлары, кәсіптік бағыты, түйсігі, педагогикалық қарым-қатынасы, мұғалімнің ерікті көріністері ұсынылған жұмыс үшін ерекше қызығушылық тудырады. И.В. Абакумов, Е.В. Волков, Л.В. Гаврилов, С.А. Гилманов, И.И. Ищич, Н.И. Курзанова, Д.М. Лондон, Н.А. Машикинаның ғылыми зерттеулері.

Субъективтілік және интроспекция, педагогикалық ойлау, болжау және диагностика, коммуникациялық педагогикалық сана функцияларын - О.М. Анисимова, А.С. Белкин, Б.С. Гершунский, В.И. Загвязинский, Г.А. Карпова, Меженцев, В.Д. Ширшов. Г.А. Железовская оқушыларға тұжырымдамалық ойлауды қалыптастырудың психологиялық әдістерін ұсынды.

Зерттеудің полиологиялық көзқарасы, атап айтқанда, философиялық, психологиялық, педагогикалық ғылым, тәжірибе тұрғысынан ғылыми-педагогикалық сананың пайда болуы, дамуы, қалыптасуы мен қалыптасуы туралы заңдарға деген қызығушылығы байқалады.

Педагогикалық сана «мұғалімнің өзін-өзі дамытудың жалпы мүмкіндігі мен механизмі» (Е.И. Исаев, С.Г. Косарецкий, В.И. Слободчиков) болып саналады.

Мұғалімнің психологиясы бойынша кәсіби педагогикалық санаулы ғылыми мәселе ретінде Р.Бернс, Г.Горелова, И.И.Исаев, Т.Дубовицкая, А.Маркова, Л.М.Митина, Ю.П. Поваренков, Е.И. Рогов, Е.С. Романова, В.А. Сластенин, АР Фонарев, В.Д. Шадриков және басқалар.

Мұғалімдерді даярлау тәжірибесі мен оның нақты кәсіби іс-әрекетінің негізгі қайшылықтарын Г.В. Акопов, Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков және т.б. зерттеді.

А.К. Маркова өзінің мақсатты қалыптасу жолдарын негіздейтін кәсіби сана зерттеуін жүргізу керек деп санайды. Оның пікірінше, кәсіби сана оны дамытуда арнайы жұмыс қажет, өйткені кейде ол өздігінен дамиды.

Бізге, мұғалімдер үшін психологиялық-педагогикалық деңгейде мұғалімнің кәсіби сана-сезімін зерттеуге мүдделіміз. Зерттелетін құбылыс ақыл-ой даму процестерін зерттеп, кәсіптік дамудың әртүрлі сатыларында жеке тұлғаны қалыптастырады. В.П.Бездухов, Е.А.Бессонов, С.Б.Будников, А.А. Вербицкий, Л.Вершинина, И.Я. Лернер, А.И. Смоляр, В.А.Сластенина, В.В. Серікова және басқалар.

Бұл авторлардың еңбектері мұғалімнің кәсіби сана-сезімін қалыптастыру мәселесін зерттеу үшін қажетті ғылыми-теориялық негізді құруға мүмкіндік береді.

Кәсіби педагогикалық сананы зерттеудің өзектілігі қоғамдағы елеулі өзгерістермен байланысты. Мұғалім мен оның кәсіби іс-әрекетінің айтарлықтай зардаптары бар қоғамдық сананы жаңғырту:

- қазіргі заманғы білім беру жүйелерін басқарудағы мұғалімнің рөлін өзгерту және әлеуметтік жауапкершілікті арттыру;

- оқу процесіне жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану;

- оқу процесін ұйымдастырудың инновациялық тәсілдері;

- мұғалімнің әлеуметтік функцияларының өзгеруі және құндылық бағдарларының инверсиясы;

- мұғалімнің кәсіби стресстік жаңа әлеуметтік-психологиялық және жеке факторларының пайда болуы.

Жаһандану және жаңғырту шеңберінде озық білім беруді іске асыру үшін, білім беру саласында проблемаларды шешу және осы негізде метатеориялық қоғам қажет. Метатеория тек ғылыми-педагогикалық сана негізінде әзірленетін болады, тәртібін ұстануға, бұл өте қарапайым педагогикалық сана-сезім болып табылады, қолданыстағы және жаңа білім беру технологияларын құру таңдауымыз туралы, мұғалімде ғылыми-педагогикалық сана болуы тиіс.

Сондықтан, мұғалімнің кәсіби сана мәселесін құбылмалы макроәлеуметтік контекстен оқшау қарастыруға болмайды.

Педагогикалық сананың қалыптасуы, кәсіби маман болуы – өзінің яғни, мұғалімнің әлеуметтік маңызды функцияларының орындалуына дайын екендігін анықтайтын тұжырымдамалар.

Білім берудің гуманистік моделін бекітумен, келесі функциялар анықталады:

1) адамды қоршаған шындықтың проблемасы мен мағынасын жариялайды;

2) әлеуметтік-мәдени құндылықтарға қосылудың еркін таңдауына жағдай жасайды;

3) мұғалім мен оқушы арасында білім берудің міндеттерін қалыптастыру мен шешуде байланыс орнатуға көмектеседі.

4) мұғалімнің де, оқушының да шығармашылық белсенділігінің нысандарын көрсетеді[31].

Осы контексттегі кәсіби педагогикалық сананың қалыптасқаны анық болады.

Сана феноменін зерттеудің әдістемелік тәсілдері

Қазіргі заманғы білім парадигмасы тұрғысынан Білім берудің ағымдағы проблемаларын шешу стратегияларын әзірлеуге және мұғалімнің дамуына, әдістемелік алғышарттарының жиынтығын барынша нәтижелі пайдалануға бағытталған.

Мұғалімнің кәсіби санасының феноменін зерттеу үшін жүйелі мерзімді-динамикалық, жеке-әрекеттік тәсілдер ұстанымымен қарау қажет.

Жүйелі тәсіл объектінің бөліктерін, элементтерін, кіші жүйесін бір бүтінге біріктіруге бағытталған, құрылымдық иерархиялық барлық деңгейлерінде осы бір бүтіннің әр элементі атқаратын функциялардың өзара әрекеттерін анықтайды.

Жүйені бір тұтастықты қалыптастыратын өзара байланысты және өзара әрекеттесетін элементтер жиынтығы деуге болады.

Жүйелі тәсілдің негізгі ұғымдағы мен санаттар жүйе, элемент, құрылым.

Жүйеде жеке бөліктердің байланысынан спецификалық қасиеттерге тән жаңа сапа құрылады. Мұғалімнің кәсіби санасының мазмұны негізінде алдыңғы орынға оның сипаттамасы, оның құрылымын ашу, ішкі ұйымдастырушылық қасиеті, компоненттердің өзара байланысы осы жүйені құрайды.

Кәсіби сананың *процессуалды-динамикалық тәсілін* зерттеу төмендегідей жүйелі-құрылымдық талдау элементтерінен тұрады:

- кәсіби білім беру процесінде сапалы және сандық өзгерістердің динамикалық жүйесінің дамуы;

- жүйеліде дерминацияланған білім, яғни мұғалімнің кәсіби санасы психологиялық механизм және объектілі және субъектілі факторлардың шарттары сыртқы және ішкі тұтас жүйе ретінде түсінуі;

- кәсіби-педагогикалық сананың қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайы құрылымын жүйелі байланыста ашады. Сондықтан, елде болып жатқан түбегейлі қайта жаңару тұлғаның кәсіби қалыптасуындағы кәсіби сананың процессуалды және нәтижелі сипаттамасы болып табылады.

Процессуалды-динамикалық тәсілдің аясында бірінші орынға кәсіби сананың өзі және оны қозғаушы күштердің процессуалды-нәтижелі сипаттамасы енеді.

Болашақ мұғалімнің кәсіби санасының қалыптасуын зерттеу арқылы оның *процессуалды-динамикалық тәсіл* жиынтығын ұйымдастыруға болады. Сол арқылы олардың жүйелі түрде құрылымдық-динамикалық дамуын, ішкі және сыртқы шарттар, психологиялық факторлар мен түпкі детерминанттар мен осы процесті табысқа жетелейтін психологиялық механизмдарды айқындауға мүмкіндік береді.

Ал, *тұлғалық-іс-әрекеттік тәсіл* тұлғаның кәсіби санасын субъект ретінде зерттеуге негіз болады. Оның белсенділігі тұлға - ішілік детерминанттармен, іс-әрекеттерді ұйымдастыру: мазмұны, құрамы, кәсіби сана механизмі пайда болады және іс-әрекет кезінде жүзеге асады.

Мұғалімнің кәсіби педагогикалық санасының түп негізін түсіну үшін ең алдымен «сана» ұғымын сипаттау керек. Себебі, кәсіби педагогикалық ұғым жалпы «сана» түсінігінен бөлек түсінуге болмайды.

Педагогикалық сана мәселесі ұзақ уақыт зерттелді, бірақ қазіргі таңда да ол аса маңызды да қиын мәселелердің бірі.

Білімнің дамуына педагогикалық күнделікті санаға тән эмпирикалық білім, әлемдік шолулар да әсер етеді.

Педагогикалық күнделікті сана ретінде адамның оқыту процесіндегі әрекетті қабылдауға және түсінуге, сонымен қатар өзін де осы процесте күнделікті өмірінде қажетті білімі мен тәжірибесіне қарай және қай ортаға қатысына қарай, білімі, шарт қою, стереотиптер негізінде түсінігі болып табылады. Білім берудің нәтижесі қоғамдық дамумен бірге дамуы керек, білім берудің потенциалы толығымен қолданылуы үшін ол ілгерілеу белгілерін ұстануы тиіс. Әрине, әдеттегі педагогикалық сана күнделікті жайттарды сипаттауы мүмкін, бірақ жаңа педагогикалық шынайылықты тек қана ғылыми-педагогикалық сана ғана тудыруы мүмкін.

Ғылыми-педагогикалық сана – бұл педагогтың білім беру процесіндегі құбылыстарды қабылдауға, түсінуге және сол процеске таңдануына негізделеді және өзін осы процес негізінде көруіне, біліміне, өзіне білім беру процесі негізінде пайда болған заң мен заңдылықтар арқылы шарт қоюына негізделеді.

Педагогикалық оқыту күнделікті педагогикалық сана негізінде білім беру процесінде пайда болған құбылыстардың пайда болуына түсінік береді, бірақ бұл білім берудің дамуын айқындауда тұтас көзқарасты құруға негіз бола алмайды.

Қазіргі жаһандану және бәсекелестік қоғамында өз ойын жеткізу және бағалау, басқалармен салыстыру, ортақ ойға келу алға қойылған. Сондықтан сана мәселесі қоғамдағы өзгерістерді есепке ала жүргізілуі тиіс.

Қарастырылып отырған феномен философиялық жағынан келесідей түсіктер аймағында қарастырылуы тиіс: сана мен күнделікті өмір, таным мен шындық, сана мен тәуелсіздік мәселесі, ерік, информация мен сана, жеке және қоғамдық сана, және т.б.

Сананы зерттеу бағыттары

Зерттеу бағыттары	Авторлары	Мазмұнды сипаттамасы
Сана әлеуметтік білім ретінде	А.Г. Асмолов, И.Божович, А.В.Брушлинский,	Зерттеу қоғамдық-тарихи әрекеттер контекстінде осы әрекетті ашатын түсініктер

	Н.И.Жуков, А.Н. Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, С.Д.Смирнов, А.Г.Спиркин, Б.А.Сосновский және басқалары	және олардың объектіленген пәндік формаларын қолданумен жүргізіледі.
Сана табиғаты	Э.В.Ильенков, Л.Н.Роднов, М.К.Мамардашвили және басқалары	Сана оның табиғи болмысының ашылуы мен түсіндірмесінің, оның қалыптасуы мен жұмыс істеуімен байланысты
Сана ғарыштық сананың бөлігі ретінде	В.И.Вернадский, С.Гроф	Ғарыштық сананың бөлігі ретінде сана қарастырылады

М.К. Мамардашвили: «Біз логика немесе заңды адамдық феномен ретінде қарастырмағанша, олар жайлы талқылай алмаймыз» [32].

Адам санасының психологиялық сипатына: 1) белсенділік, 2) қасақана жасауы, мысалы оның соған бағытталғандығы: сана әрдайым – бір нәрсені түсіну; 3) рефлексия жасауға, өзін-өзі бақылауға – сананы тануға қабілетті болуы; 4) мотивациялық – құндылықты сипаттамасы; 5) айқындықтың түрлі деңгейі [33].

Жоғарыда көрсетілген адам қасиеттеріне психологтар ерікті де жатқызып отыр. Р.С.Немовтың ойынша сана әрдайым адамның өз жағынан ерік-жігерді бақылаумен, оның өзінің психикасы мен тәртібіне тікелей қатысты [34].

Л.Д. Столяренконың пікірінше ерік адам психикасының маңызды компоненті болып табылады және танымдық мотивтер мен эмоционалды процестермен тығыз байланысты[35].

Осыған орай сана проблемасы бойынша жұмыстың есебі психология ғылымы концептуалды түрде осы проблеманы қарастыратынын көрсетті.

Кәсіби сана-әлеуметтік іс-әрекеттің түрлері мен еңбекті бөлудің нәтижесінде белгілі бір кәсіби адамдар тобының қасиеті. Мамандық мәдени құбылыс ретінде күрделі құрылымға ие, социумның өзгеруіне байланысты мамандықтар да өзгереді. Кейбір мамандықтар жаңа әлеуметтік формаларға ие болса, кейбірі аса өзгермейді, үшіншілері жойылып кетеді.

Кәсіби сана бойынша Н.Н.Нечаева мынаны айтты: «кәсіби сана белгілі бір адамның әлемге деген белгілі көзқарасы, қоршаған әлемнің қасиеттері мен кәсіби іс-әрекеттің маңызды түрлерін анықтаумен байланысты» [36]

Кәсіби сана ретіндегі педагогикалық сананың генезисі

Педагогикалық сананың филогенезде де, онтогенезде де түзілуі мен қалыптасуын қарастырсақ, онда педагогикалық сана сана танылуының түрлерінің бірі болып табылады, ал екінші жағынан – индивидтің педагогикалық санасы оның санасының өздігінен білім алу және автодидактика процесіндегі дамуы мен қалыптасуының құралы ретінде болады. Олардың арасындағы қатынастың түрі – «бүтін-бөлік». Педагогикалық сана табиғи, әлеуметтік және жеке бас өзгерістермен өзара шартталған.

Педагогикалық сананың дамуы балалық шақта зейіннің, естің, ойлаудың, қабылдаудың дамуы барысында басталады. Себебі білім алу тікелей дамуға әсер етеді, ал дамудағы қол жеткізген деңгей ілім процестерінің өтуін өзгертеді.

Жасөсірімдік жаста негізгі сарын және тәртіптің реттегіші ретінде шығатын дүниетаным қалыптаса бастайды. Танымдық процестер өзгереді, қабылдау, ес, қиял және басқа психикалық процестер интеллектуалданады.

Л.С.Выготский байқағандай, білім алу дамуға түрткі болады, бұл ретте қол жеткізген деңгей негіз ретінде болады және даму оған байланысты болады. Жеке білім мен икемге ие болу адамның түсінігін, дүниетанымын, пікірін қалыптастырады, сөйтіп жеке бас орнын, болашақ мамандығы жайлы түсінігін, құндылықты бағдарын анықтайды. Осымен оның педагогикалық санасының білім бағдары көрінеді.

Педагогикалық іс-әрекет – тұлғаны қалыптастыруға жағдай жасауға бағытталған, ол тәрбиеленетін тұлғаның белсенділігін ұйғарады. Педагогикалық іс-әрекеттің дамуының сатыларындағы мұндай белсенділік саналы сипатта болады және өзін-өзі тәрбиелеу бойынша жоспарлы іс-әрекетке айналады. Бұл ретте педагогикалық іс-әрекет жайлы ғылыми түсініктері жоқ адамдарда да педагогикалық сананың пайда болуын байқауға болады. Кейде педагогикалық даналыққа да ие болады, бұл білімдердің жиыны емес, бұл өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеумен байланысты заттардың мәнін түсіну.

Педагогикалық сана арқылы адам туралы білімнің, оның түсініктері мен сезімдерінің, сенімі мен қорқыныштарының, оның тәртібі мен өмір құндылықтарының жиыны анықталады.

Сана өз табиғаты жағынан бүтін болып келеді. Оның құрылымы түрлі түрлерге бөлінеді: адамгершілік, діни, құқықтық, экономикалық, саяси, педагогикалық сана және басқа. Педагогикалық сана күрделі интегративтік құрылым мен мазмұнға ие.

Педагогикалық сананы қоғамдық сананың жүйесінде қарастырған жөн және «педагогикалық сана» деген сөз тіркесін дәстүрлі деп айтуға болмайды. Педагогикалық сана тек ғалымдар назарының объектісіне айналмай, мұғалімдер мен оқытушылардың назарында да болады.

Кез келген зерттеуші үшін педагогикалық санамен байланысты процестерді белгілеу үшін қолданылатын терминдердің мәндерін нақтылау керек. Оларға «даму», «түзілу», «қалыптасу» ұғымдары жатады. Олардың мән сипаттамаларын түсіндірумен қатар олардың айырмашылықтарын қарастырған жөн.

«Даму» ұғымы күрделі және кең болып табылады және психиканың қайтымсыз өзгерістерінің динамикасының сипаттамасы, оның психологиялық ғылымындағы негізгі себепті-мұқтаждық, когнитивтік, еріктік және басқа да компоненттері үшін қолданылады.

«Түзілу» ұғымы негізінен педагогикадағы тұлға дамуының процесіне сыртқы мен ішкі факторлардың әсер етуінің белсенді түрлерінің нәтижесін көрсетеді.

«Қалыптасу» дамудың ішкі процессуалдық жағын сипаттайды.

А.С.Белкин көп өлшемді голографиялық амалдың негізінде педагогикалық сананың генезисіне анализ жасаған [37].

Педагогикалық іс-әрекеттің тәжірибесіндегі «мұғалімнің кәсіби санасы» ұғымы бұрыннан қарастырылуда, бірақ оны бүтін теориялық зерттеу жуырда ғана басталған.

А.Дистерверг неміс педагогы «Мұғалімнің өзіндік санасы» атты жұмысында жалпыадами санамен қатар кәсіби сананы бөліп көрсетеді, соның ішінде де мұғалімнің санасын бөліп көрсетеді. А.Дистерверг мұғалімнің санасы («сезіну») деп ерекше дүниетанымды, тұлғаның өзгешелігін қалыптастыратын адамдарға деген ерекше қатынасты түсінеді [38]. Осы анықтаманың мазмұнына мұғалімдік еңбектің маңызын және құнын жоғары бағалау кіреді.

Педагогикалық іс-әрекеттің және мұғалімнің шеберлігінің ерекшеліктерін ескерумен мұғалімдік сананың мәселесі Г.В.Акоповтың, Н.Н.Нечаевтың, Е.М.Боброваның, М.С.Игнатенко, Е.И.Исаевтың, С.Г.Косарецкийдің, П.В.Лебедчуктің, И.Я.Лернердің, В.А.Сластёниннің, В.П.Саврасовтың, Л.М.Митинаның, П.А.Шавира, Н.Е.Шафажинскаяның, Д.В.Ронзиннің, А.И.Шутенко және басқа да жұмыстарында сипатталған.

В.А.Демичев философы «педагогикалық сана» ұғымын қоғамдық педагогикалық сана ретінде және жеке бас педагогикалық сана ретінде қарастырады [39]. Педагогикалық сананы бөле отыра, ол оның белгілі бір құрылымы мен мазмұны бар екенін көрсетеді.

И.Я.Лернер педагогикалық сананы шындықтың құбылысы ретінде және ғылымның категориясы ретінде анықтайды [40].

Қоғамдық педагогикалық сана бұл жеке тұлғалар саналарының жиыны емес, ол жеке адамға әсер ететін ерекше сапалы рухани жүйе деген пікірмен келісуге болады. Оны әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде қарастырады, себебі сана әлемді тек қамтып көрсетпей, оны жасайды және білім тарихының мен педагогикалық ойдың факторы болып табылады.

Қазақстандық қоғамның реалийлерін ескеріп, И.Я.Лернердің педагогикалық санаға берген анықтамасы мұғалімдер үшін нұсқау бола

алады. Ол педагогикалық сана деп педагогикалық идеялардың, жеке тұлғалардың (ғалымдардың, педагогтардың, мұғалімдердің, ағарту ұйымдастырушыларының) педагогикалық іс-әрекетінің бағыты мен құралына айналған мақсатты нұсқаулардың жиынтығын түсінеді, бұл білім беру саласындағы қоғам мен жеке тұлғаның бағдарларының және құндылықтарының бүтін жүйесі.

Педагогикалық сананың негізгі функциясы педагогикалық пен әлеуметтік шындықтарды, олардың аксиологиялық мәнін көрсетеді. Тұлғаның әлеуметтік-психологиялық қасиеттерін сипаттайды: мақсаттарын, білімге сенімін. Педагогикалық кәсіби сана теориялық, танымдық, бағалау әрекетімен, тәрбиемен, біліммен жүзеге асырылады.

Д.В.Ронзин мұғалімнің кәсіби санасының маңызды феномендеріне педагогикалық жүйенің іс-әрекеттік бүтіндіктері ретіндегі оқу процесінің оперативтік модельдерін жатқызады, олар: оқушылар, мұғалімдер, оқушылардың ата-аналары, сынып ұжымы, педагогикалық процестің басқа да субъекттері және педагогикалық жүйенің құраушылары; кәсіби өзіндік сана [41].

Диагностика және болжамдау, мақсаттың түзілуі, педагогикалық іс-әрекетті жоспарлау, шешім қабылдау, реттегіш педагогикалық іс-әрекеті және тілдесуді іске асыру мұғалімнің санасының педагогикалық деңгейінің мазмұндық сипаттамасына тәуелді болады.

Педагогикалық ғылымда педагогикалық сана екі бағытта қарастырылады: педагог-зерттеушінің мен мұғалім-практиктің кәсіби санасы [42]. Алайда, В.А.Сластенин мұғалімнің «педагог-сарапшы да, теоретик пен практик те, зерттелетін бала ұжымының жетекшісі де, шебер психолог-тәрбиеші де» қатар бола алатынын атап өтеді [43].

Шын мәнінде мұғалім тәжірибелік педагогикалық іс-әрекетінде ғылыми-әдістемелік, ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізеді, және мұғалімнің кәсіби педагогикалық санасы зерттеушілік іс-әрекетке бағытталуын ұйғарады.

Мұғалімнің кәсіби санасының дамуы сыртқы мен ішкі ортасының әсерімен шартталған, сонымен қатар педагогикалық мамандықтың сипатына және ерекшеліктеріне байланысты болады.

Педагогикалық сана – бұл нақты педагогикалық іс-әрекеттің субъективтік көрінісі және өзіне ойлайтын, сезетін, әрекет істейтін тұлғаға сияқты қараушылық.

Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий және В.И. Слободчиков [44] болашақ мұғалімнің кәсіби санасын қызметтік-ұйымдасқан сана ретінде қарастырады. Ол педагогикалық процестің мақсаттары мен мазмұнын анықтайтын базалық категория ретінде болады.

Мұғалімнің кәсіби санасының дамуы қоғамның дамуымен және оның қабатының құндылықтарымен мәндік келісуімен сипатталады.

Кәсіби сана дамуының динамикасы мына деңгейлерден тұрады:

- Объективтік деңгей – сананың іс-әрекет объектісінен іс-әрекеттің құралдары мен тәсілдеріне сананың ретті ауысуы;

- тапсырмалық деңгей – сананың іс-әрекеттің құндылықтары мен мағыналарына бағыттылығы;

- мәселелік деңгей – бұл одан әрі жоғары деңгей, мұнда өзін-өзі анықтауға қабілеттілігі ретінде рефлексия, және кәсіби іс-әрекеттегі құндылықтар мен құралдардың байланысының тәсілі ретінде мақсаттарды болжалдау қарастырылады.

Кәсіби сананың деңгейі кәсіби тапсырмаларды шешуге деген дамыған қабілетімен сипатталады, яғни дамыған кәсіби ойлаумен, кәсіби мәдениеттің жоғары деңгейімен сипатталады.

Педагогикалық сананың мәселесі «кәсіби сана» және «кәсіби өзіндік сана» ұғымдары арасыдағы шекті бөлудің қажеттілігін анықтайды. «Кәсіби сана» ұғымын ғалымдар (Г.В. Акопов, М.С.Игнатенко, Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий, Д.В.Ронзин) зерттеген және «кәсіби өзіндік сана» ұғымын - (Е.М.Боброва, С.В.Васьковская, В.П.Саврасов және басқ.) зерттеген.

Атап өтілген ғалымдардың пікірлері бойынша бұл өз шығу тегі бойынша іс-әрекет субъектісінің санасының бірретті құбылыстары.

Кәсіби өзіндік сана жеке бас пен кәсіби педагогикалық сананың даму барысында түзіледі және кәсіби іс-әрекеттің субъектісіне айналады. Бұл кәсіби іс-әрекеттегі субъективтік ұстанымның көрінуі.

Педагогикалық сананың функциялары

Өзіндік сананың кәсіби деңгейінің үш негізгі функциясы бар: шағылысқан-реттеуші, анықтаушы, құрастырушы, мұғалім болуының кәсіби қабілетінің өсу мүмкіндігін көрсетеді.

Шағылысқан-реттеуші функция маңызды кәсіби әдістер мен іс-әрекет нормативтерін есте сақтаудан, осының негізінде өзіндік бағдарлы-реттеуші іс-әрекеттер жүйесін қалыптастырады.

Анықтаушы функция кәсіби әрекеттің өзіндік критерийлер мен нормалардың айқындалуының нәтижесінде жүзеге асады, оқыту процесінің «ішкі сүйеніші» ролін атқарады.

Құрастырушы функция нормативті әрекеттен тыс шығуды, ойлау қабілетінің еркіндігін, өзіндік жобалау мен педагогикалық процессті жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Осылайша, кәсіби өзіндік сана педагогтың кәсіби дамуының негізгі көреткіші болып есептеледі.

Өзіндік сананың кәсіби құрылымының үлгілеуі кәсіби іс-әрекеттің өзіндік танытуда туындаған қиыншылықтар ретінде маңызды мәселелердің айқындалуының негізінде жүзеге асады. Осындай проблемалардың негізгі үш тобын бөліп көрсетеді:

- кәсіби шеберлік мәселелері;

- педагогикалық процестегі тұлғааралық қатынас мәселелері;

- интраиндивті мәселелер (өзіндік реттеуде, ұйымдастырудағы қиыншылықтар)

Бұл мәселелер мұғалімнің өзіндік ойлау, коммуникативті аялары арқылы өзіндік санасы қалыптастырады.

Ойлау аясында кәсіби әрекеттердің қабылдануы, жұмыстың әдіс-тәсілдері, іс-әрекеттің нәтижелерін бағалануы, кәсіби тәртіп пен оның нәтижелерін түсіну арқылы жүзеге асады. Осы аяда «Мен» бейнесінің белсенді әрекеттің субъекті ретінде «Мен – әрекет етуші» деген бейне қалыптасады. Осы кейіпті танып білу мұғалімге өзінің кәсіби бейнесін сезініп оны күнделікті әрекетте қолдануға мүмкіндік береді.

Коммуникативті орта мұғалімнің өзіндік қалыптасуда өзіндік сана мен өзіндік қатынастың маңызды және елеулі облысы болып табылады. Өзіндік сананың жұмысы «Мен - өзара әрекет етуші» кейпінде жүзеге асады, осындағы өзіндік «Мен» екі өзара байланысты әрекет арқылы жүзеге асады: «рефлексивті Мен» («Мен басқалардың көзімен») және «Реверсивті Мен» («Мен басқалардың көзімен» және өзін-өзі көрумен сәйкес келуі). Мұғалімнің өзіндік қалыптасуда осы аяға бет бұруы әлеуметтік және кәсіби рөлдерде өзінің репертуарын анықтауға, сонымен қатар оның әлеуметтік контактардың қалыптасып келе жатқан өзіндік бағалауға әсер ету механизмін түсіну үшін бағытталған[45].

Осыған қарап, біз мұғалімнің өзіндік сананың келесі құрылымын қарастыруды ұсынып отырмыз.

Өзіндік сана құрылымында когнитивті компонент негізгі рөлді атқарады. Оның негізінде Мен бейнесінің профессионал-педагог бейнесіндегі өзі туралы білім жүйесі жатыр. Психологиялық тұрғыдан адами «Мен» - адамның рухани өміріндегі ең жоғары және қиын байланысы, сонымен қатар саналы түрде барлық психологиялық процесстердің динамикалық жүйесі. Бір жағынан бұл тұлғаның адамгершілік-психологиялық, мінезді және дүниетанымдық өзегі.

«Мен» түсінігінің негізінде тұлғаның өзіндік сананың қабылдауынан тұрады, яғни өзін-өзі қабылдау және сезіну. «Мен» - бұл өзін-өзі бақылай алатын ерік күшінің техникалық өмірдің реттеуші принципі. Осының барлығы біздің әлемге, басқа адамдарға, ең бастысы сана сезімімізде, өзіндік бағалауда, өзіндік тануда өз-өзімізге қатынасы бар. «Мен» түсінігі объективті шындыққа қатынасын және ондағы өзін сезуніден тұрады.

Біздің түсінігімізде педагогтың «Мен» бейнесі субъектінің өзін түсінудің үш бірін-бірі толықтыратын және өзара қиылысатын жүйеден тұрады: педагогикалық әрекеттер жүйесі, педагогикалық қарым-қатынастар жүйесі, тұлғалық дамудың жүйесінде.

Педагогтың Мен бейнесі когнитивті мінезді басым болып келеді да, салыстырмалы түрде тұрақты құрылым болып есептеледі. Егер педагогтың өзін терең және дұрыс түсінбесе, онда өзіндік сананың жоғары деңгейі туралы айту қиын.

Мұғалімнің кәсіби өзіндік сананың аффективті компоненті үш түрлі қарым-қатынастың жиынтығымен сипатталады:

1. Педагогтың өзінің әрекетінде мақсат пен міндеттеріне жетелейтін әдіс-тәсілдеріне және өз жұмысының нәтижесіне баға беру қатынасы.

2. Өзінің кәсіби өмірінде оқушылармен түскен тұлғааралық қарым-қатынастың жүйесін, сонымен қатар педагог ретінде педагогикалық қарым-қатынастың – ақпараттық, әлеуметтік-перцептивті, тұлғалық, интерактивті және аффективті функцияларын қалайша жүзеге асыратынын көрсетеді.

3. Өзінің кәсіби қасиеттерді және жалпы тұлға ретінде өзін-өзі бағалауы және соған сәйкес келуі.

Аффективті құрылыммен байланысты мұғалімнің өзіндік кәсіби сананың маңызды түсініктердің бірі өзіндік баға.

Өзі, өзінің тұлғалық және кәсіби қасиеттері жайлы білу, кәсіби құзырлық деңгейіне шынайы баға бере алуы, оқушылармен өзара қарым-қатынасты құру және жөнге келтіре білу, осының барлығы мұғалімнің өзіне деген эмоционалды-құндылық қатынасы мұғалімнің кәсіби өзіндік сананы қалыптастырады. Біздің ойымызша, осы құрылымның негізгі механизмі болып мұғалімнің өзімен және өзінің кәсіби әрекетімен қанағаттануы табылады.

Осылайша, егер адам осы компоненттердің біреуінде өзгеріске жетсе, басқа копоненттерде, тіпті өзіндік санада өзгерістің болуын туындатады.

Мұғалімге ол тұрып жатқан ортаның түсінігін, елестерін, шектеулерін, негіздемелерін білу өте маңызды. Басқа деңгейге өту үшін қолда барды бағалау қажет. Белгілі бір нарсені түсіну үшін сол құбылыстың зерттеу механизмдерін танудан басталады. Кәсіби педагогикалық өзіндік сана үшін қабылдау, бағалау, тану, мұғаліммен шешім қабылдау сияқты зерттеу механизмдерінен тұрады [46].

Қазіргі таңда мұғалімді кәсіби даярлау, ең алдымен, мұғалімнің бойында қажеттілік, қызығушылық, адамның өзінің болжамынан, өмірлік мақсаттар, құндылық, міндеттерден тұратын ішкі шарттардан гөрі, оның педагогикалық әрекеттің жүруіне себепші болатын сыртқы (оқушыға да, мұғалімге де қатысты) қабілеттерінің қалыптасумен байланысты.

Осылайша, ішкі мотивацияға негізделген: борыш пен ереже педагогикалық әрекетте реттеуші механизмдер болып табылады. Егер мұғалім белгілі дәрежеде өзіне шектеу қойып жатса, педагогикалық іс-әрекет жеке мәнге ие болмайды. Осы орайда педагогикалық іс-әрекеттің мазмұндық-мәндік механизмдері маңызды. Сонда педагогикалық іс-әрекеттің ресурстары адамның ішкі тұлғалық күші болады. «Мен өзімнің жұмысымды жақсы атқару үшін оқимын», «Мен оқимын, өйткені ол менде бәрінен бұрын жақсы шығады», «Мен басқа біреуге білімімді жеткізу оқимын» сияқты қағидалар «Мен оқимын, өйткені сол пін маған қызықты», «Мен есепті шешу үшін оқимын», «Басқаларды оқытып, мен өзім дамимын» сияқты қағидаларға ауысады.

Осының нәтижесінде адам өзінің пәндік немесе пәндік емес сипатта өзіндік мақсат қоя алатын: топ іс-әрекетін ұйымдастыру, пәннің мазмұндық сипатын дәл жеткізу, оқытудың формасы мен әдістері, сапа мен мүмкіндіктері, пән ретінде қалыптасуға негіз болған сол пәннің мақсаттары мен мәселелері сияқты кәсіби іс-әрекет тұлғалық маңызды сипатқа айналады. Нағыз шебер өзінің іс-әрекетін ұйымдастыруда сыртқы жағдайларды ғана емес, сонымен қатар осы іс-әрекеттің ядросы болып табылатын ішкі жағдайларды да қалыптастыра алады [47].

Өзіндік сана тұлға мен кәсіби позициясын байланыстыруға, сонымен қатар адамның кәсіби-тұлғалық дамуына себепші болатын педагогикалық іс-әрекет процесі ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осылайша, шегі бар «өзіндік» сөзі адамның өзін белгілі бір позицияда, мысалы, педагог рөлінде қабылдауын айтса, осы өзіндік тану процессінде адам өзін және мамандығын, жеке және кәсіби мәселелерін, жеке мақсаттары мен құндылықтарын кәсіби мақсаттары мен құндылықтарын байланыстыруға міндетті.

Өзіндік танудың маңызды нәтижесі болып әуесқой позициясы (мақсат, қатынасы, іс-әрекет құндылығы): бір жағынан, кәсіби-әуесқой (өз кәсібінде маман болатын), екінші жағынан, тұлғалық дамуда, ішкі әлемде әуесқой болу.

Өзіндік сананың мазмұны мен құрылымы көп жағдайда адам іс-әрекетінің мазмұны мен құрылымы және сол іс-әрекеттің қасиеттері мен сипаттамасына ие болады: қатыгездік-өзгергіштік, құрылымдық-аморфтылық, біртектілік-алуантүрлілік. Адамның өзіндік тануы өмірінің мәнімен тығыз байланысты. Сондықтан адамның өзі және өзіндік санасының бейімделуі, өзгеруі, өзіндік сананың сан өлшемді болу үшін екі процесс керек: біріншісі – адамның өміріне түрлі салалардың енуі (өнер, шығармашылық, кәсіптік іс-әрекет, т.б.); екіншісі – адамның өз өмірінде және кәсіби іс-әрекетте ойлаған идеяларын, гипотезаларын жүзеге асырылуын ойластыру [47].

Өзінің ойлары мен сезімдерін сезініп, оларды бақылау үшін мұғалім аналитик позициясына шығу керек. Осы принциптің негізінде рефлексия құралған – «өзінді сырттан бақылау». Педагогикалық рефлексия – бұл өзіне және іс-әрекетіне сырттан баға беру ғана емес, бұл сонымен қатар сені басқа адамдар қалайша қабылдайтынын, соның ішінде педагогикалық процесте әрекеттес болған адамдардың саған қатынасын көріп түсіну.

Осылайша, кәсіби өзіндік сана адамның ішкі дүниесінің байлығын, өмірлік маңызы бар бағыттарын, педагогикалық әрекеттің даму стратегиясы мен тактикасын көрсететін фундаменталды жеке құрылым болып табылады.

Кәсіби өзіндік сана кәсіби сананың өзіндік жетілуін көрсетеді. Сондықтан, «кәсіби сана» және «кәсіби өзіндік сана» бір-біріне қарсы түсінік емес, керісінше түрлі аспектілерді бейнелеп көрсетіп, бір-бірін толықтырады:

Мұғалімнің кәсіби санасы бұл:

- 1) Іс-әрекеттің және кәсіби дайындықтың бөлігі;
- 2) Педагогикалық іс-ірекетте негізгі бағыт пен құрал рөлін атқаратын педагогикалық идеялардың, мақсаттар жүйесінің, жиынтығы;
- 3) Мұғалім тұлғасының кәсіби маңызды қасиеті;
- 4) Өзіне кәсіби белсенділік пен кәсіби жолдың жоспарымен байланысты кәсіби маңызды құндылықтарды қамтитын қажетті кәсіби білімдер жүйесі;
- 5) Субъекттің құндылық-мазмұнды өзін-өзі реттеу қабілеттілігі;
- 6) Мұғалімнің кәсіби даму үшін қажетті фундаменталды жағдай;
- 7) Өзіндік анықтауының кәсіби көрсеткіші.

Демек, мұғалімнің кәсіби санасы, өз кезегінде белгілі бір маманның жеке дамуында жетілу деңгейін білдіретін, педагогикалық қарым-қатынас сипаты мен кәсіби педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігі анықтайтын қиын ұйымдастырлыған, сан деңгейлі жеке дара жаңа құрылым.

Мұғалімнің кәсіби санасы сипатталады:

- құнды-мәнді қарым-қатынас жүйесінде анықталатын, әрдайым жаңа формалар, әдіс-тәсілдер, оқу-тәрбие процессінің құралдарын іздестіретін *белсенділікпен* байланысты. Белгілі кәсіби-педагогикалық мәселелерді шешуде танымдық, коммуникативті, белсенділік шығармашылық бағытта болады. Сондықтан мақсатты айқын түсіну кәсіби маңызды қасиеттерін дамуына жол береді, олар өз кезегінде мұғалімнің іс-әрекетінде құрылымдық конструктор рөлін атақарып, ішкі сезімге әсер етеді.

- өзіндік сана мен кәсіби іс-әрекеттің бағалануы, бақылау мен сыни бағалау, координаттар жүйесі болып табылатын мұғалімнің құндылығы пен идеалы кәсіби рефлексияға қабілеттілігі анықтайды. Педагогикалық рефлексия педагогикалық кәсібилікті жаңа деңгейге көтере алады.

- өмірлік және кәсіби мақсаттарды қою және жету, әрекеттің мотивтері сезініп, ерікті шешімдер қабылдаып, мүмкіндіктерді жүзеге асыру жолы мен алгоритмдері анықталатын өзінің іс-әрекетін, іс-әрекетін жоспарлау қабілеті.[48].

Г. Олпорт жоғары мүмкіндіктер жүйесі тұлғаның «Мен» ядросында жиналып, оның ішінде олардан бас тартса, өзінен бас тартатындай құндылықтар жүйесіне айналады деп есептейді. Құндылықтар субъект үшін дамудың мүмкіндіктері рөлін атқарады. Осы екі мүмкіндіктер деңгейлері сәйкес келмесе, адам шынайы бейнесінен бас тартып тоқтап қалуды таңдауы мүмкін.[49]. Осыдан мұғалімнің кәсіби сана-сезім құндылықтарының маңыздылығы туындайды.

Педагогикалық сананың құндылықтары мен құндылық бағдарлары

Қазіргі заманғы мұғалім үшін «құндылық бағдарлары» және «бағытталған мақсаттар» ұғымдары оның кәсіби іс-әрекетінде аса маңызды болып табылады. Бұл екі ұғым бірдей емес (Л.М. Митина, В.А. Ядов, Г. Ольшанский, М.Х. Титма және т.б.). Мұғалім үшін құндылықтар жүйесі бұл мінез-құлық стратегиясы, ал мотивтері оның тактикасы. [50].

Мұғалімнің педагогикалық іс-әрекет субъектісі ретінде ең маңызды көріністері мыналар:

- білім беру іс-әрекеті саласын кеңейтуге ұмтылысы, қойылған мақсатты ескере отырып өздігімен түзетулер енгізу;
- іс-әрекеттерге және оның нәтижелеріне қатысты өзінің қарым-қатынастарын сыни түрде көрсету және болжау;
- табиғи және әлеуметтік шындықтың құбылыстары үшін өзінің маңыздылығы мен жауапкершілігін білу;
- мамандық бойынша кәсіптік даму, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру бағдарларын түсіну.

Кәсіптік сананы мұғалімнің педагогикалық процесті құрастырушысы ретінде қатысу кезінде ғана қарастырылуы керек.

Мұғалімнің қабілеті оның білімімен, дағдыларымен және дағдыларымен үйлесімді екенін атап өту керек. Бірақ, Рубинштейннің пікірінше, іс-әрекеттерді бір шарттан екіншісіне беруге мүмкіндік беретін, қабілетін жалпыландыруға негізделу қажет. Мұғалімнің бір материалдан екінші материалға өту арқылы жалпылау, оның кәсіби сана-сезімінің даму деңгейіне, кәсіби ойына байланысты.

Мұғалімнің жеке кәсіби қасиеттеріне педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігі мен жетістігіне әсер ететін мұқтаждықтарды айқындау, іске асыру қабілеті кіреді. Педагогикалық қабілеттердің барынша дамуы, кәсіби жағынан маңызды қасиеттерді дамытуы тек мұғалімнің дамуы үшін басым бағыты болған жағдайда ғана дами алады.

Жеке бағдарлау ұғымы, С.Л. Рубинштейнмен, белгілеу, тенденциялар, қажеттіліктер, мүдделер мен себептермен арқылы анықталды [51].

Ғалымдар Е.Н. Никереев, В.А. Слостенин айтуынша, бағдарлау мұғалім тұлғасының жүйе құрастырушы сипаттамасы ретінде болады, ал педагогикалық бағдарлаудың орталық білімі құндылық бағдарлары болып табылады. Ал эмоциялар, сезімдер, мотивтер өзін-өзі ұйымдастыру процесінде ынталандырушы ретінде әрекет етеді. Жоғарыда айтылғандай, кәсіби педагогикалық бағдар мұғалімнің кәсіби сана мазмұнын анықтайды.

Мұғалімнің кәсіби сана-сезімінің ерекшелігі – нақты бір белгілігінде, бір бағалық жүйеден екіншісіне көшуге қабілетті, әртүрлі көзқарастарды, идеяларды біріктіруге қабілетті белгісі.

Кәсіби қасиет ретінде эмоционалды - мұғалімнің өзіндік және басқа тұлғаның эмоционалды жағдайын түсіну қабілеті, оқушының өмірінде серіктес болу қабілеті және даму деңгейінде қатысушы болу қабілетінде.

Педагогикалық эмоциялар - олардың объективті қасиеттерінің білім беру субъектілерінің қажеттіліктеріне қатынасы бойынша білім берудегі түрлі құбылыстардың мағынасын тікелей алан етуі. Оларға мыналар жатады:

қуаныш - білім берудегі табыстың тікелей тәжірибесі, танымдықты үйренуден рақат сезімі және оның себебін түсіну;

бақыт - білім беру саласындағы іс-әрекеттің нәтижесі немесе нәтижесі барынша қанағаттану; қуаныш, рахат және олардың себептері туралы хабардар болу;

қорқыныш – тәрбие беру немесе білім беруде пайда болған қорқыныш туындаған жағдайды шешілмеген бағалауда көрінетін эмоция;

ашулану - білім беру субъектілері арасында пайда болған жағымсыз бағалауды білдіретін эмоция.

Педагогикалық сананың құрылымдық элементтері ретінде төрт блок бөлінеді:

- кәсіби - педагогикалық құндылықтар;

- педагогикалық процестің тұжырымдамалық үлгілері, іс-әрекеттер бағдарламалары;

- кәсіби өзін-өзі тану;

- операциялық модельдер: оқу процесі тұтас педагогикалық жүйенің жұмыс істеуі; оқушы, мұғалім, оқушының ата-анасы, класс ұжымы және педагогикалық процестің басқа да субъекттері және педагогикалық жүйенің компоненттері.

Д.В. Ронзин психологиялық қалыптасуы ретінде кәсіби-педагогикалық педагогикалық сананың екі түрінің болуы туралы айтады: мұғалім-тәжірмибеші кәсіби санасы (мұғалім) және оқытушы-зерттеушінің кәсіби санасы (ғалым).

Педагогикалық сана құрылымын зерделеуде В.Л.Ситников мұғалімнің санасының негізі баланың бейнесі деп есептейді [52].

В.А. Якунин мұғалімнің кәсіби сана құрамдас бөліктеріне мамандыққа деген сүйіспеншілік, оған оң көзқарасты қамтиды; жеке тұлғаның өзіндік бағалауы және педагогикалық білім мен дағдылардың қалыптасу дәрежесі кәсіби мамандық ретінде кіреді [53].

Л.И. Белозеровтың айтуынша, Педагогикалық сана құрылымы кәсіби эталон идеясын қамтиды; өзінің жеке тұлғалық кәсіби қасиеттерін, оның күшті, әлсіз жақтарын және оларға деген қарым-қатынасын түсіну; Кәсіби өсу перспективаларын ескере отырып, болашақта кәсіби өсуге көзделген өзін-өзі талдау және өзін-өзі тану[54].

Кәсіби сананың құрылымы функцияның құрылымы мен компоненттерінің осындай құрамдастарына ие. Кәсіби сана құрылымының келесі компоненттері бөлінген: назар, ойлау, аффект (әсер ету), қабылдау, ерік, есте сақтау және т.б.

Педагогикалық сананың негізгі функциялары - мақсатты белгілеу, болжау, жоспарлау, қарым-қатынас, таным, «бейнелі» құрастыру және өзін-

өзі тану. Сондай-ақ, сол автордың пікірі бойынша, кәсіби мақсат, кәсіби білім, кәсіби қарым-қатынас, кәсіби өзін-өзі тану және т.б. болуы мүмкін.

Кәсіби мақсаттарды қоюдың құрылымы: пән туралы білу және оны оқыту әдістемесі, психологиялық және педагогикалық дайындық; кәсіби маңызды жеке қасиеттерді қалыптастыру; практикалық дағдылар мен қабілеттер.

Осылайша болашақ мұғалімнің кәсіби сана құрылымы бойынша жүйенің жаңа интеграциялық қасиеттерінің пайда болуына ықпал ететін тұрақты элементтер мен өзара байланыстардың жиынтығы түсініледі.

Мұғалімнің жеке тұлғаның жеке санасының мазмұны мен құрылымына теориялық көзқарастарды біріктіру үш салада қарастырылуы мүмкін: когнитивтік, аффективті және мінез-құлықты.

Әрқайсысының мазмұнын жеке қарастырайық.

Е.А. Климовтың пікірінше, кәсіби сананың когнитивті компоненті «әлем бейнесінің кәсіби компоненті» болып табылады. Кәсіптік және педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру үшін қажетті кәсіби білімі, кәсіптік қасиеттерін білу, іс-әрекетке және қарым-қатынасқа байланысты жеке даму деңгейін білу. Жинақталған кәсіби дайындығы: кәсіби қабылдау, есте сақтау, кәсіби ойлау, қиял, назар.

Кәсіби білім - кәсіби сананың негізгі танымдық компоненті.

Кәсіби білімі - тұлғаны дамыту мен әлеуметтендірудің психологиялық-педагогикалық теориясы, оқу процесінің құрылысы мен жұмыс істеу принциптері мен қағидалары түрінде ұсынылған білімді және дағдыларды жүйелі түрде ұйымдастыру. [55]

Кәсіби танымның когнитивті компоненті - кәсіби қасиеттер мен «Мен кәсіптік реалмын» және «Мен кәсіби идеалмын» (Г.Акопов, Н.В. Кузьмина, А.К.Маркова) арасындағы қарым-қатынасты тану.

А.К. Марков мұғалімнің кәсіби қасиеттеріне келесілерді жатқызады: педагогикалық эрудицияны, педагогикалық мақсаттарды қоюды, педагогикалық (практикалық және диагностикалық) ойлауды, педагогикалық интуицияны, педагогикалық импровизацияны, педагогикалық байқауды, педагогикалық оптимизмді, педагогикалық тапқырлықты, педагогикалық көзқарасты және педагогикалық рефлексия [56].

Қазіргі кезеңде мұғалім педагогикалық іс-әрекеттің жеке субъектісі ретінде әлеуметтік білім мен құндылықтардың әлеуметтік субъектісі болып табылады. Сондықтан оқытушының субъективтік сипаттамасы әрқашан аксиологиялық (құндылық) және танымдық (білім) жазықтықта біріктіреді. Педагогикалық іс-әрекет, оның әлеуметтік рөлі мен тұлғаны қалыптастыру мүмкіндіктері педагогикалық іс-әрекетті реттейтін нормативтік база болып табылатын педагогикалық құндылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Педагогикалық құндылықтар білім беру саласындағы қалыптасқан әлеуметтік көзқарас пен мұғалімнің іс-әрекеті арасындағы байланыс ретінде іс-әрекет атқаратын когнитивтік жүйе болып табылады[57].

Заманауи педагогикалық тәжірибе мұғалімдердің сананың мотивациялық саласының мазмұны мен құрылымында бағалы бағдарлардың рөлін анықтауды талап етеді. «Құндылықтар» және «құндылық бағдарлары» ұғымдары синонимдер ретінде қолданылады.

Құндылықтар қоғамдық санамен байланысты, ал құндылық бағдарларына - жеке сананың сипаттамасы. Құндылық бағдарлары адамның мінез-құлықтың адалдығы туралы, мінез-құлық нормаларының бірлігі, оның наным-сенімдері, оның ішкі дүниесін бейнелейтіні туралы ойларын көрсетеді.

Педагогикалық іс-әрекеттің негізгі субъектісі мұғалім екенін ескере отырып, педагогикалық сана мұғалімнің жеке сана-сезімінен ажырамайды, сондықтан «құндылық бағдарлары» түсінігін қарастырамыз. Құндылық бағдарлары деп жеке тұлғаның психикасында әлеуметтік детерминистік және бекітілген түсінік ретінде қарастырылады. Осыған сәйкес, құндылық бағдарлары терминалға (құндылық-мақсаттарға) және аспаптық (құндылық-құралдар) бөлінеді[58].

Баға бағдарларына қатысты екі түрлі тәсілдер анықталды: әлеуметтік және психологиялық.

Т.Б. Любимова құндылық мәселесіне әлеуметтік жағынан: «Құндылықтар әлеуметтанудың нормативтік жүйеге байланысты ғана ерекшелігі. Нормативтерді ақтауға, негіздеуге немесе таңдауға көмектеспейтін құндылықтар әлеуметтік тұрғыдан қатыстырылмайды» [59].

Психологиялық көзқарас тұрғысынан «құндылық» ұғымы әлеуметтік топтың әр мүшесі үшін ерекше мәнде қарастырылады. Педагогикалық сананың мотивациялық саласын зерттеу тұрғысынан құндылық бағдарлары зерттеледі.

«Құндылық» ұғымы объектілердің белгілі бір қасиеттерінің және айналадағы шындық құбылыстарының жеке ақыл-ойының субъективті көрінісі болып табылады[60].

Психологиялық ғылымның ұстанымынан «құндылық» ұғымы әлеуметтік топтың әр мүшесі үшін мағынасы тұрғысынан қарастырылады.

Психологиялық ғылымдағы құндылық бағдары педагогикалық сананың мотивациялық саласына әсер етеді. Құндылыққа деген көзқарас адамның қажеттіліктерін, мүдделерін және мақсаттарын қанағаттандыру қабілетін көрсетеді[61].

«Маңыздылық» ұғымы объектінің белгілі бір қасиеттерінің және айналадағы шындық құбылыстарының жеке ақыл-ойында субъективті көрінісі болып табылады[62].

Санаға қатысты құндылықтар бір-бірімен түр, топ, құндылықтар класындағы ерекшеленеді және бөлінеді.

Педагогикалық санадағы мотивациялық салада құндылықтар мазмұны жағын бағалау және олардың қажеттіліктерге сәйкестігі рөлін атқарады. Сондықтан құндылықтар мағынасы мен мәні арасындағы байланыс болып табылады.

Әлеуметтік шындықтың құндылық объектісін бағалау процесінде ерекше көзқарас қалыптасады - бұл құндылық қатынасы. Құндылық бағдарлары адамның сананың жетілуінің көрсеткіші болып табылады.

Құндылық бағдарлары әсер етеді:

- адамның иелігінде (В.А. Ядов);
- өз қондырғыларында (Ю.М. Жуков);
- себептер бойынша (В.Г. Асеев);
- қызығушылық бойынша (И. В. Дубровин, Б.С.Круглов);
- өмірдің мәнін анықтау (К. Обуховский).

Құндылық бағдарларының жеке тұлғаларға әсер етуінің сипаттамалық ерекшеліктері олар мінез-құлқына жанама әсер етеді және мінез-құлықты ұтымды ету жолында жұмыс істейді [63].

Педагогикалық сана құрылымында құндылық бағдарлары қайталанған өзгерістерге ұшырайды.

Құндылық бағдарлары - бұл үш компоненттің бірлігін - когнитивтік, эмоционалды және мінез-құлықты қалыптастыру. Құндылық бағдарларды қалыптастырудың алғышарты - рефлексияның жоғары деңгейін, өмірлік тәжірибені және мінез-құлықтың ар-намысын білу.

Педагогикалық жұмыс басталғанға дейін мұғалімдерде құндылық бағдарларының өзіндік жүйесі бар. Олар бірте-бірте әлеуметтік-мәдени ортаға әсер етіп өзгертіліп, қажет болған жағдайда таратылады. Мұғалімнің жеке басының педагогикалық жағынан маңызды қасиеттері - жеке тұлғаның құндылық бағдарларының жүйесі. Педагогикалық іс-әрекет құндылық бағдарларының мазмұнын айқындайтын маңызды ынталандыру болып табылады, сондықтан ол педагогикалық сананың мотивациялық саласы ретінде қарастырылады. Құндылықтың негізгі функциясы адамның кәсіби іс-әрекетінің әлеуметтік мінез-құлқын реттеу болып табылады.

Эмоционалды сана сезім саласы

Кәсіби сананың аффективті компоненті жеке адамның эмоционалды саласын зерттеуге бағытталған Л.С. Выготский, Л.Н. Леонтьев, В.С. Мерлин, С.Р. Рубинштейннің зерттеулерін қарауға болады.

С.Р. Рубинштейннің пікірінше, эмоционалды құбылыс - бұл көрсетілетін және нақты эмоционалды мазмұнның бірлігі. Эмоционалды құбылыстардың құрылымы екі басты параметрлерге бөлінеді: мағыналы немесе когнитивтік, эмоция объектісінің көрінісі және нысанның өзін-өзі субъективті бейнелеуі.

Эмоциялар когнитивтік процестерде реттеуші, белсендірілген және эвристикалық функцияларды орындайды (К.Езард, О.Тихомиров және т.б.)

К.Э.Изард, тұлға санасында қабылдау, ойлау және жеке тұлғаның іс-әрекетін сана әсер етуі және танымдық құрылымдар мен операциялар арасындағы үлкен байланыс бар екенін көрсетеді. Л.С. Выготский «Әсер бірлігі мен ақыл» туралы диссертациясында эмоциялар және ойлау тұтастай

санаға жұмыс істейтіндігін анықтайды. Сондықтан, эмоциялар, рефлексия нақты нысан ретінде, оқушылар мұғалімдер мен оның қарым-қатынас жағдайын білдіреді және шындыққа қатынасы бағалайды. Мұнда пән - педагогикалық іс-әрекеттің қатынасы. Оқытушының оқу іс-әрекетіне қолайлы педагогикалық қарым-қатынас жасауы және тиімді басқаруы үшін оқушылардың тәжірибені түсінуі маңызды болып табылады, толқулар мен шиеленіс олардың дәрежесін бағалау мүмкіндігі болуы да маңызды. Педагогикалық іс-әрекетте басқа адамның тәжірибесін түсіну қабілеті тиісті қарым-қатынаста, білім беруде және тәрбиелеуде басты фактор болып табылады.

Мұғалімнің кәсби сана сезімінің эмоционалды-құнды компоненті ретінде маңыздылығын атай отырып, В.А.Сухомлинский былай деді: «мұғалім мен баланың арасында тұрақты рухани қарым-қатынас болмаса, ой әлеміне өзара ену жоқ, эмоционалды мәдениет қан мен тән секілді педагогикалық мәдениеттің ажырату мүмкін емес» [64].

Ол кәсіби сана аффективтік (эмоционалдық және құндылық) құрамдас субъектісінің көзқарасы немесе жалпы алғанда, мұғалімнің кәсіби іс-шараларға көрінісі екенін, жоғарыда түсінген жөн. Эмоция - бұл қарым-қатынастың көрінісі және бұл ерекше көңіл-күй эмоциялардың мазмұны болып табылады.

Бағалау функцияларын орындау, мотивация, эмоциялар адамның қажеттіліктерін көрсетеді (В.Г. Асеев, А.Н. Леонтьев, В.К. Виллюнас және т.б.). Эмоцияға қатысты эмоциялардың сипаттамаларының бірі тек қана іс-әрекетті реттеп қана қоймай, сонымен қатар оны бұзу екенін атап өту керек. Мұғалімнің эмоционалдық тұрақтылығына байланысты. Л.М.Митина [65] эмоционалды тұрақтылық мұғалімнің іс-әрекеті үшін кәсіби маңызы бар адамның сапасы екенін атап көрсетеді. Оның эмоционалды тұрақтылығы бұзылуы төзімділік мәселесі ретінде қарастырылады, оған автор адамның өмірлік қиындықтардың әртүрлі түрлеріне қарсы тұру қабілетін түсінеді, нақты жағдайды барабар бағалауға және оны болжауға мүмкіндік береді.

Мұғалім мамандығы үшін айрықша маңызы бар: сезім, махаббат, эмпатия. Мұғалімнің эмоциялық мәдениеті басқа тұлғаның эмоционалды жағдайын сезінбей қалыптасуы мүмкін емес. Бақылаушы мұғалім баланың эмоционалдық күйін сыртқы көріністе анықтай алады.

Эмпатия эмоционалдық жауаптың бірігуі, басқа адамның эмоционалдық күйін сезіну, түсіну керек.

Эмпатия басқа адамның ішкі әлемін эмоционалды және семантикалық нюанстарды сақтауға мүмкіндік береді. Сондықтан, эмпатия - мұғалімнің жеке басының сапасы.

К. Роджерстің пікірінше, эмпатия басқа адамның ішкі әлемін эмоционалды және мағыналық бояуларын сақтауға мүмкіндік береді [66]. Сондықтан эмпатия- мұғалімнің тұлғалық жеке қасиеті болып табылады.

Мотив және педагогикалық сана

Педагогикалық қажеттіліктер, қызығушылықтары, көзқарастар мен құндылық бейімделуінің педагогикалық сана мотивациялық саланың маңызды дамушы компоненті.

Мотив - әлеуметтік қатынастар және пән құндылық бейімделуінің сәйкес мүдделері мен қажеттіліктеріне байланысты шараларға саналы ынталандыру болып табылады.

Педагогикалық мотивтер - саналы себептері қажеттіліктеріне байланысты шараларға шақыру, мүдделері осы іс-әрекеттің құнды субъектілері әлеуметтік қатынастар мен бағыттағы сәйкес қажеттіліктер.

Жеке педагогикалық мотивтер - жеке қажеттіліктерінің тақырыбына байланысты білім беру іс-әрекетіне қойылатын саналы ынталандыру.

Әлеуметтік-педагогикалық мотивтер - саналы себебі, пән әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты біліми жұмыс істеу үшін ынталандыру.

Педагогикалық альтруистикалық мотивтер - педагогикалық іс-әрекетке ынталандыру қабылданады себептері, пән қанағаттандыруға байланысты өзге де адамдарға көмектесу қажет.

Педагогикалық іс-әрекеттегі жоғарыда көрсетілген барлық мотивтер оқушының жеке басының бағытын дамытудағы мотивацияны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Баға бағдарларының мотивтері жоғары деңгейдегі хабардарлықпен сипатталады, белсенділікке бағытталады. Олар әртүрлі түрлерге енгізілгендіктен, олардың ойлаумен қатар сананың негізін қалыптастыратын иерархиялық жүйенің пайда болуы, қалыптасуы және қайта құрылуы жүреді.

Әлеуметтік сана түрін сипаттау үшін, олардың мазмұнындағы мотивация тұлғаның бағытын және оның адамгершілік тұрақтылығын айқындайтын жетекші орынды иеленетіні шешуші[67].

Педагогикалық мотивтер кәсіптік даярлау процесінде қалыптасады. Олар табысты педагогикалық іс-әрекет үшін қажетті маңызды ынталандыру мен қабілеттерге айналады. Педагогикалық іс-әрекет сананың қалыптасуында жетекші рөл атқарады, өйткені оның ықпалында педагогикалық санадағы мотивациялық саланың құрылымы қайта жаңғыртылады. Бұл, өз кезегінде, түрткілерге де әсер етеді.

А.Н. Леонтьев былай деп жазды: «Дамудың әр кезеңінде оның алдына қойылған мақсаттар, мотивтер және жетілдіру жолдары сипатталады. Жетекші іс-әрекетінің сипаты осы кезеңде дамып келе жатқан адамда болған өзгерістерге байланысты».[68]

Педагогикалық сананың дамуы жоспарланған білім беру іс-әрекетінің әсерінен орын алады, бірақ оның дамуы өздігінен өздігінен әсер етеді. Жүйелі түрде ұйымдастырылған және өздігінен жүретін әрекеттердің бір бөлігі оң және теріс әсер етуі мүмкін.

Педагогикалық сана мақсатты дамыту барабар жауап генерациялау сыртқы импульсінің әсерімен мұғалімі білім беру процесінде жүреді. Педагогикалық білім сананың дамуына ұйымдастырылған және кездейсоқ факторлардың үйлесімі ретінде әсер етеді. Өздігінен немесе кездейсоқ әсерден оқшаулану мүмкін емес. Сондықтан, әрбір мұғалім педагогикалық сананы мақсатты түрде қалыптастыру кезінде оларды ескеруі керек. Ол педагогикалық сана болуы әлі педагогикалық іс-әрекетінің практикалық нәтижелерін пайда кепілі емес екенін атап өткен жөн. Мұғалім сана-сезімнің ағартушылық және инновациялық деңгейін қалыптастыруға ұмтылысын үнемі көрсетуі керек. Педагогикалық сананың ресми деңгейі бар мұғалімдер оның әрекеттерінің дұрыс еместігін бағалай алмайды. Олар кейде оқушылар мен ата-аналар бар қарсыластық әкелуі олардың педагогикалық қателер, мойындамайды. Бұл оқушылардың бастамасы мен тәуелсіздігіне кедергі келтіреді. Екінші, эмоционалдық және сезімталдылық үшінші кезекте болса, іс жүзінде дамыған моральдық педагогикалық сана - бірінші кезекте. Сана олардың педагогикалық мотивациялық сала құрылымын, интеллектуалдық күші.

Педагогикалық білім беру процесінде педагогикалық сана дамуының әдістемелік деңгейі әдейі қалыптасады. Бұл жағдайда педагогикалық ойлау алдыңғы қатарға шығады, ал эмоциялар мен сезімдер артта қалады. Ғылыми тәжірибе жоқ болғанмен, бірақ практикалық өмірлік және білім беру тәжірибесін фонға итермелейді.

Мұғалімдер-инноваторлардан айырмашылығы, көптеген мұғалімдер эмоциялық-сенсорлық сананың үстемдігімен ерекшеленеді. Педагогикалық сана дамуының әдіснамалық деңгейімен оқытушылар білім беру мекемесінде алынған қарапайым педагогикалық білімнен тұратын интеллектуалды салаға бірінші кезекте тұрды. Бұл жағдайда мұғалімнің көрнекі-шығармашылық педагогикалық ойлауы, инновациялық педагогтар сияқты, тұжырымдамалық ойлаудың қарапайым элементтері бар. Алайда, олардың моральдық және ерікті салалары интеллектуалды және эмоционалды-сезімтал үйлесімді үйлесімде. Бірақ мұғалімдер-инноваторлардан айырмашылығы олар педагогикалық ізденуге ұмтылмайды, бұрынғы моделіне сәйкес педагогикалық іс-әрекетін құруға тырысады.

Жаңа педагогикалық білімді дамыту және педагогикалық тәжірибені меңгеру арқылы педагогикалық санадан методологиялық деңгейден технологиялық деңгейге көшу мүмкін. Мұндай мұғалімдер визуалды-фигуративті элементтермен тұжырымдамалық ойлаумен сипатталады. Ғылыми тәжірибедегі рудистандар пайда болып, практикалық тәжірибе өмірлік және білім беруді ауыстырады. Бұл ақпараттық-репродуктивтік тұжырымдамалық өнімді білімге көшуді жүзеге асырады. Осы сәттен бастап педагогикалық сана тек педагогикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге оны қалыптастыру үшін де белсенді түрде басталады.

Сонымен қатар, педагогикалық білімдердің тәжірибесі ұштастыра отырып, оларды оқыту мен оқыту әдістерін қолданудан алшақтатуға мүмкіндік береді. Бұл технологияларды алға жылжытуға және болжамды нақты нәтижелерге қол жеткізуді қамтиды. Педагогикалық іс-әрекеттің көмегімен педагогикалық сана дамуының әдістемелік және технологиялық деңгейлерінің жетекші уәждемелік негізі мұғалімнің материалдық және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Педагогикалық сана дамуының жоғары деңгейі - теориялық педагогикалық білімге және педагогикалық тәжірибеге негізделген тұжырымдамалық ойлау. Педагогикалық сананың дамуы тек педагогикалық білім беру процесінде ғана емес, өзін-өзі тәрбиелеу процесінде де жойылады.

Автодидактика көмегімен педагогикалық ғылымның өзін-өзі жетілдіру тұжырымдамалық педагогикалық ойлау мен ақылдың дамуына әкеледі. Педагогикалық ақылдың пайда болуына және педагогикалық сана дамуының теориялық деңгейін қалыптастыруға ықпал етеді. Жаңа педагогикалық технологияларды және теорияларды қолданудың міндетті шарты болып табылатын категориялық ерекшеліктерге ие болады. Бұл жағдайда педагогикалық сана тек субъективті сипаттағы ғана емес, сондай-ақ объективті жаңалық - шығармашылыққа (шығармашылық) да ие болады.

Адамгершілік сананың саласы

Жалпы білім беретін немесе жоғарғы оқу жүйесінің әрбір педагогы өзі үшін келесі екі сұрақты нақтылап алуы керек: педагогикалық сананың мазмұны мен құрылымына адамгершілік сананы енгізуге бола ма? Педагогикалық сананың мазмұны мен құрылымында адамгершілік сала қаншалықты роль атқарады?

Бұл сұрақтарға жауап беру үшін мынаны ескерген жөн, адамгершілік сана - экономикалық, тарихи, педагогикалық сана секілді қоғамдық және жеке сананың өзіндік формасы екенін. Адамгершілік сана, жеке сана және педагогикалық сана бір-бірімен тең емес, бірақ өзара әрекеттесетін және бір-біріне қабыса енетін ұғымдар. Педагогикалық сананың құрылымына мұғалімнің адамгершілік болмысы кіреді. Бұл болмыс қоғамдық және жеке сананың өзіндік формасының бөлігі болып табылады.

Педагогикалық сананың құрамына эстетикалық, саяси, тарихи санадан және қоғамдық сананың басқа формаларынан тұратын адамгершілік саласы енеді. Эстетикалық сезімнен жүрдай мұғалімді елестету мүмкін емес, эстетикалық сезімталдық кәсіби іс-әрекетпен тығыз байланысты. Педагогикалық іс-әрекеттің мазмұны мен мәні құрамында эмоционалды-сезімталдылық, мотивациялық, интеллектуалдық, адамгершілік, ерік күші секілді элементтерден тұратын педагогикалық санамен анықталады.

Педагогикалық сананың эстетикалық саласы іс-әрекеттің бағытын ғана анықтап қоймайды, мұғалімнің тұлға ретіндегі сыртқы тартымдылығы

мен сұлулығын, сол сияқты мұғалім іс-әрекетін көрсететін сапалық сипатымен түсіндіріледі. Рухани бай адамның саналы болатыны белгілі. Адамгершіліктің мәні - қажеттіліктерді қанағаттандыру процесіндегі адамдар арасында жүзеге асатын қарым-қатынастардың қалыптасуында, сақталуында және нығаюында.

Сана толыққанды азат болуы мүмкін емес. Ол ақыл мен іс-әрекет шартына тәуелді. И.Кант азаттық ұғымын әділдікке негізделген адамның өзінің және басқалардың алдындағы жауапкершілігіне, мақсаттылығына ұластырады. Адам өз болмысын тануға, өзін азат сезініп, әлемнен қол үзде, сол өзі өмір сүретін әлемдегі Ақиқатты, Жақсылықты, Сұлулықты түсінуге қадам басады.

Жамандық пен жақсылықтың түбірін адамдардың күнделікті тұрмыс-тіршілігінен іздеу керек. В.А.Сухомлинский былай деп жазған: «Педагогтың тағылымына қарама-қайшы ақпарат бала санасына неғұрлым көп құйылса, соғұрлым адам іс-әрекетінің әміршісі іспеттес ақыл әлсірей түседі» [69]. Мұндай бала арлы болудың, жасандылық емес шынайылықтың иесі болудың пайдасын түсінбейді.

Гегельдің анықтамасы бойынша шынайы сана бостандық пен ар-ұятсыз ақылға сыйымсыз [70]. Адамгершіліктен бас тарта отырып, адам өзін-өзі құртуға мәжбүр етеді. Сондықтан адамгершілік саланы педагогикалық сананың мазмұны мен құрылымына міндетті енгізу қажет. Адамгершілік сана ұзақ қоғамдық даму процесінде қалыптасады.

Ұқсас көзқарасты ұстанған В. П. Вахтеров тек саналылыққа негізделген адамгершілік қағидалар ғана адамдардың іс-әрекетін анықтай алады деп топшылайды. Ғалым адамгершілік тәрбиесіндегі басты рольді ақыл-ой дамуына береді, оның ойынша, біріншіден, адамгершілік тәрбие мәдени мұра болса, екіншіден, тәрбие көзі ретінде мәдени мұра саналы түрде адамның іс-әрекетінің қайнар көзі болуы керек[71].

В. А. Сухомлинский адамгершілік тәрбиенің өзегі сезімталдық деп тапса да, өз ойын адамгершіліктің сананың интеллектуалдық саламен анықталуымен байланыстырады. Адамгершілік құрылымында ол ар-ұят алдындағы жауапкершілікті бөліп қарастырады: «Сіз нені қалайсыз және нені болады деген екі сұрақтың арасында шекара барын біліп жүріңіздер. Сіздердің қалауларыңыз – бұл сіздердің жақындарыңыздың қуаныштары немесе көз жастары. Өз әрекеттеріңізді санаңызда тексеріңіздер: өз әрекеттеріңізбен адамдарға қолайсыздық тудырмайсыздар ма немесе жамандыққа, жағымсыз оқиғаларға душар етпейсіздер ме? Айналаңыздағы қоршаған адамға жақсы, жағымды болу жағын ойлаңыз, солай жасаңыз» [72].

В. А. Сухомлинский жеке-моральдық актіні адамның рухани және адамгершілік құқтары қорғалған, субъект ретінде жауапкершілігі мен міндеті айқындалған әлеуметтік-моральдық актімен біріктіруге ұмтылды. Бұл орайда субъект - саналы әлеуметтік іс-әрекетке, мінез-құлыққа,

әрекетшілдікке, белсенділікке, адам санасына тіке әсер етуге қабілетті тұлға[73].

П. Ф. Каптерев білім берудегі адамгершілік пен интеллектуалдық құрылымның бірлігіне ерекше тоқталды: «Адамгершілік даму мен ақыл-ойдың мақсаттары мен ұмтылыстары мүлде бірдей. Мәселе адамдардың өміріне ақыл-ой мен адамгершілікке негізделген ақиқатты енгізуде» [74].

Білім берудің гуманистік парадигмасы қоғам мен ұжым алдындағы адами басым құқықтарға негізделген тұлғаның тәуелсіздігіне сүйенеді. Тұлғаның тәуелсіз болмысын ескере отырып, адамгершілік тәрбиенің мазмұны өзгереді. Алдыңғы қатарға тұлғаны қоғаммен тең дәрежеге қоя алатын қасиеттер қойылады: парыз бен жауапкершілік; аталған қасиеттер санада пайымдалып, сананың интеллектуалдық саласының қасиеттеріне айналады.

Оқушы-объект оқушы субъектіге ауысады: «тәуелді» моральдан «еркін, тең» моральға өтеді. Бұлай тәрбиелеу үшін мұғалімдер бойында педагогикалық парыз бен адамгершілікке негізделген жауапкершілік дамуы тиіс. Ол үшін педагог ақыл-ой және сезіммен анықталған адамгершілік белсенділігі пен еркіндігін сездіру керек. Адамгершілікті сананың ақыл-ой саласымен анықтайтын зерттеулерде «ес» пен «ақыл-ой» жиі теңестіріледі. Педагогикалық сананың адамгершілік саласын анықтағанда интеллектуалдық сала эмоционалдық-сезімталдылық саланы жаншымайды, керісінше, сезімге сүйенеді.

Сезімдердің, түрткілердің, ақыл-ойдың, еркіндіктің бірлескен әрекеттері педагогтың кәсіби іс-әрекетінде адамгершілік тұрғыда өзін-өзі анықтауына, моральдық педагогикалық парызын жүзеге асыруына жол ашады. Нақтырақ айтқанда, түйсіну, түсіну, ұғыну, қолдау, қоғам талап еткен адамгершілік талаптарды тұлға ретінде қабылдау жүзеге асады.

Мұғалім қоғам жеке тұлғаның адамгершілік санасының қалыптасуына әсер ететін адамгершілік талаптардың субъект , ал жеке тұлға адамгершілік талаптарды орындайтын объект екенін білуі міндетті.

Сананың интеллектуалдық саласын, қоғамның адамгершілік талаптарын пайымдау әсерімен адамгершілік ұғымдар мен категориялардың жиынтығы қалыптасады. Адамгершілік әрекетке тұлғаның қатысу деңгейінің көрсеткіші болып табылатын өзінің моральдық жауапкершілігін ұғыну жүзеге асады. Адам адамгершілік белсенділік пен еркіндік субъектісіне айналады.

Педагогикалық іс-әрекетте мұғалім адамгершілік субъектісі ретінде кез келген нақты жағдайда бір нәрсені анықтауға, шешімін табуға, өзіне тиым салуға, бұйыруға қабілетті. Мұғалім «көмектес» педагогикалық парызы мен «зиянды тигізбе» моральдық жауапкершілігінің принциптерін іске қосады. Педагогикалық сананың интеллектуалдық саламен анықталған адамгершілік саласы туралы айта отырып, интеллект дамыту барысында мұғалімдердің өздерінің адамгершілігінің қалыптасуы мақсатты түрде жүзеге асады деген қорытынды жасауға болады.

Педагогикалық сананың адамгершілік саласының қалыптасуы оң эмоциялар мен сезімдердің, адамгершілік дағдылар мен әдеттердің қалыптасуына әкелетін адамгершілік білімге тіреледі. Адамгершілік сана қажеттіліктердің қанағаттандырылуын реттейді.

Тіл және педагогикалық сана

Тіл – педагогикалық сананың интеллектуалды саласымен тығыз байланысты. Философиялық және психологиялық ғылымдарды жалпы қабылданған ережеде «тіл сана сияқты ескі, тіл – практикада және басқа адамдар үшін де бар, сонымен қатар мен үшін бұл шын сана» [76].

Мәдени адам үшін рухани байланыс оның өмір сүруінің ең маңызды шарты болып табылады. Педагог үшін қарым-қатынас – оны оқытудың мақсатын жүзеге асырудың ең маңызды құралы, ал оқушы үшін бұл білім беру құралы. Байланыстың нәтижесінде бір-бірімен қарым-қатынас жасаудың белгілі бір көзқарасы, сондай-ақ олардың тікелей қабылдаудан тыс объектілер мен құбылыстар бар. Басқа адамдармен ауызша байланыс қалыптастыру бірлескен іс-әрекет нәтижелері барысында автокоммуникация – өз-өзімен ішкі диалог, сана-сезімді дамыту үшін негіз болып табылады. «Сана басталған жерде, диалогта басталады». [77]

Нәтижесінде, тіл адамның айналасындағы барлық объектілерді және оның санасында көрінетін барлық ой-пікірлердің белгілерін тағайындау үшін қажетті және барлық қажетті құралдарды алды. Тілі дамыған адамның әлемі екі еселенеді [77].

Нысандарға лайықты түрде сілтеме жасайтын тілдің көмегімен, ол ешқашан өз тәжірибесінің бір бөлшегі болмаған құбылыстармен айналысады және болмаған кезде тіпті объектілермен жұмыс істейді.

Білім беру процесінде адам өзінің жеке тәжірибесіне үнемі сілтеме жасаудың қажеті жоқ, ол басқа адамдардан тиісті ақпарат ала алады. Бұл сөз тәжірибені жеке адамнан жеке адамға беруге мүмкіндік береді және ұрпақтан-ұрпаққа тәжірибе беру мен меңгеруді қамтамасыз етеді. Сөз адам мәдениетін жасай алады. Ойлаудың әрбір түрі тілдің нақты түріне сәйкес келеді [78].

Жеке педагогикалық сананы зерттеу үшін «мағынасы» және «мағынасы» ұғымдарын ажырату өте маңызды.

А.Н.Леонтьев атап өткендей, мінез-құлық пен белсенділіктің шын және күшті реттеушісі мағынасы жоқ, бірақ мағынаны түсіну. Сіз түсінесіз, мағынасын біле аласыз, мағынаны меңгересіз, бірақ ол сіздің өмірлік процестеріңізді реттеу және басқару үшін жеткіліксіз болады. Ең қуатты реттеуші А.Н.Леонтьев «жеке мағынада» деген терминді анықтады [79].

Кәсіби тіл - кез-келген кәсіби іс-әрекеттің, оның ішінде оқытудың міндетті компоненті. Кәсіби тіл - қарым-қатынас пен қарым-қатынастарды бейнелейтін тұжырымдама жүйесі, осылайша іс-әрекеттің тұтастығын қамтамасыз етеді. Мамандықты меңгеру кәсіптік түсініктерді, дағдыларды

және қабілеттерді меңгеруден басталады. Кәсіби немесе кәсіби іс-әрекеттегі кез-келген өзгеріс дереу кәсіби тілде көрсетіледі.

Кәсіби тіл мәдениетіне сәйкес, оның біреуі өзінің жалпы мәдениеті туралы, оның кәсібилігі туралы, шығармашылық өзін-өзі жұмысқа деген көзқарасы туралы. Сондықтан кез келген мамандықтың маманы мамандыққа, кәсібилікке қатысты еркін стильде сөйлеуге болмайды.

Сана түсініктердің мәні мен мағынасын игеру арқылы дамиды, сондықтан сөздердің мәні мен мағынасын зерттеу арқылы сананың даму деңгейін диагностикалауға болады. Л.С. Выготский былай деп жазды: «Ғылыми тұжырымдардың қақпасы арқылы хабардар болу» [80]. Болашақ мұғалімдердің ғылыми-педагогикалық сана-сезімін дамытусыз оқушыларды тәрбиелеу мүмкін емес.

Мұндай мүмкіндіктер семантикалық дифференциал және жұптық салыстыру әдістерінде бар. Семантикалық дифференциал деген не? Бұл әдіс бағдарламалатын оқыту тапсырмаларына немесе «кемшіліктер» бойынша тапсырмаларды қолданып білім деңгейін тексеруге ұқсайды. Ойларын дұрыс тұжырымдау үшін қажетті сөздер мен терминдері жоқ сұрақтары мен жауаптары ұсынылады. Тапсырманы аяқтау үшін, бірнеше ұсынылған жауаптардың ішінен біреуін немесе бірнешеуін дұрыс таңдау арқылы шешімдерді аяқтау керек. Мұғалім жетіспейтін сөздерді тауып және олардың көмегімен шарттарды анықтайды, арасында дұрыс емес және бірнеше дұрыс жауаптар ұсынылғандардың біреуін немесе бірнешеуін таңбалап алуы керек. Таңдап алынғандардың тізімінде педагогикалық тұжырымдаманың мәні туралы 4-5 тен 20-ға дейінгі нұсқалар ұсынылды, олардың 1-2 і дұрыс емес, бірақ көп жағдайда қарапайым педагогикалық ұғымдарға сәйкес келеді; 2-3 басқа нұсқаларда пікірдің дұрыс емес тұжырымдама туралы толық және дұрыс пікірлер болды.

Осы тапсырмалардағы дұрыс және дұрыс емес шешімдер, нұсқалар кездейсоқ түрде беріледі, сондықтан олардың құрылымында ешқандай үлгілер болмас еді және кездейсоқ жауаптар алынып тасталатын еді. Тұжырымдамаға қатысты әртүрлі пайымдаулардың болуы (шынайы емес, толық емес бірақ дұрыс, толық емес) оқушылар арасында педагогикалық ұғымдардың қалыптасуының сапалық және сандық сипатын алуға мүмкіндік береді. Мұндай жұмыс тек сұраққа жауап беру ғана емес, тұжырымдаманы дұрыс немесе дұрыс емес қалыптастыру, сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық санасы қандай деңгейде екенін анықтауға мүмкіндік береді. Семантикалық дифференциация ұсынылған нұсқаларда қарама-қарсы мағынасы мен маңыздылығы туралы деректерді қамтитындығынан тұрады. Олар мағынасы бойынша талданады.

Түсінікке қатысты шешімнің әрбір нұсқасы түсіндірілуге тиіс. Бұл сондай-ақ тұжырым шешімінің дұрыс нұсқасын кездейсоқ таңдауға жол бермеуге және қосымша өмірлік тәжірибе қалыптасқан қарапайым идеяларды болдырмауға мүмкіндік берді.

Жауаптардың таңдауы мен салыстыру таңдалғаннан кейін тұжырымдаманың алғашқы тұжырымдамалары алдымен бөлінеді (талдау), содан кейін құбылыстың түрлі аспектілерін көрсететін жартылай таңбалар (синтезделеді) біріктіріледі.

Түсініктің жалпы белгілері сыртында емес, «ішінде» секілді. Тиісті атрибут иерархиясы орнатылады. Нәтижесінде, сөзде бекітілген белгілер, сондай-ақ, сырттан келген деректер, автодидактпен жүргізген идентификация мен абстракцияның өнімі болады.

Ұғымдар мазмұнын толығымен игеру үшін сіз төрт негізгі операцияны дәйекті түрде орындауыңыз керек: бір жақты тұжырымдамалар арасындағы қарапайым байланыстарды орнату; қауымдастықты анықтау; талдау шешімдерін қалыптастыру тұжырымдамасын қолдану; қарапайым және күрделі ұғымдарды интеграциялау негізінде өзін-өзі оңтайландыратын санаттарды тұжырымдау - өте жалпы негізгі ұғымдар.

Педагогикалық сананың дамуы және педагогикалық іс-әрекеттің детерминациясы

1935 жылы С.Л. Рубинштейн «Әрекет пен сана екі түрлі бағыттағы аспект емес. Олар тепе-тең емес біртұтас органикалық ұғымды құрайды» деп жазды [81]. Бірақ кез-келген екі тең емес біртұтас элемент бір мезгілде пайда болмайды, қатар да орналаспайды, бірі екіншісіне себепші болады. Педагогикалық сана мен педагогикалық іс-әрекеттің өзара қатынасы мәселесі ертеде пайда болды.

А. Н. Леонтьев былай деп жазды: «Сана әрекетпен, нақтырақ айтқанда, «өмір процесін» көрсете бір-бірін алмастыратын әрекеттер жүйесімен детерминацияланған.

Бұл пікірге К.К. Платонов қарсы шықты, ол санадан әрекет детерминантын көрді. «Тұлға әрекетті жүзеге асырады, бұл процесте әрекет себеп болып пайда болады да, салдар болып қалыптасады»[82]. Оның ойынша тұлға, сана, тіл, ойлау бір мезгілде пайда болып, бір мезгілде бірін-бірі детерминациялайды.

«Психологиялық-педагогикалық сөздікте» педагогикалық іс-әрекет өскелең ұрпақты өзіндік әрекетке дайындауға саналы түрде бағытталған ересек адамдардың қоғамға пайдалы іс-әрекетінің ерекше түрі ретінде анықталады[83]. Бұл анықтамада педагогикалық іс-әрекеттің мәні ашылмаған, бірақ оның педагогикалық санамен детерминациялануы жөнінде айтылады. Педагогикалық іс-әрекетті тек үлкендер жүзеге асырады деген пікір жаңсақ болып саналады. Өз құрбыларын оқытуда және тәрбиелеуде балалар ересектерден гөрі саналы әрекеттерді жиі жасайды[84].

Адамның кез келген әрекеті әлеуметтік байланыстардың жүйесінде пайда бола алды, жалғасуы және дамуы педагогикалық іс-әрекеттің негізінде бір ұрпақтан екінші ұрпаққа тәжірибе түрінде берілуіне байланысты. Сондықтан педагогикалық санамен детерминацияланған педагогикалық іс-әрекетсіз басқа ешбір іс-әрекет дамымайды. Ұжымдық

тәрбиелеудің теориясы балалар бір-бірін мақсатты түрде тәрбиелеуін және оқытуын көрсетеді.

Педагогикалық іс-әрекет педагогикалық санамен детерминацияланады, бірақ бұл детерминация педагогикалық іс-әрекетті толық түсіндіре алмайды. Іс-әрекетте педагогикалық санаға тән, бірақ әлі қалыптаспаған, санада қабылданбаған детерминанттар бар. Педагогикалық іс-әрекет педагогикалық санамен ғана емес, қоғамдық сананың басқа да формаларымен детерминацияланады.

Іс-әрекет мақсатын таңдау арқылы педагогикалық сана педагогикалық іс-әрекетті детерминациялайды.

Педагогикада білім мақсатын анықтау, таңдау және негіздеуді педагогикалық мақсат қою деп атайды, бұл мақсат қою педагогикалық процестің мақсатын, принциптерін, мазмұнын, әдістерін, құралдарын, формаларын, оқыту мен тәрбиелеудің шарттарын, сол секілді әрбір сабақ пен тұтас оқу процесінің тиімділігін анықтайтын көрсеткіштер мен критерийлерін анықтауға ықпал етеді.

Білім мақсатын таңдауды детерминациялайтын бірінші нәрсе – бұл басқару мен білім беруге жетекшілікті жүзеге асыратын менталитет (қоғамдық сананың үстемдік құрған парадигмасы) [75]. Менталитет білім сипатын анықтайды, ал білім тұтас халықтың менталитетін анықтайды.

Менталитет аясында басқару мен білім беруге жетекшіліктің мақсаты және білім беру идеалы таңдалады. Мақсат пен идеалды ажырата білу керек. Коммунистік тәрбие тұсында мақсат болған білім беру идеалы – жан-жақты және үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру сөзсіз ғажап. Бұл идеал мақсат бола алмайды және болмайды, себебі оған жеткізетін сай шарттар жоқ.

Педагогикалық мақсаттар шынайы нәтижелерді көрсететін жоспарлы және күтілетін нәтижелердің мүмкіндіктерін ашатын болжалды болып бөлінеді. Егер мақсатта алдын-ала жоспарланған нәтиже туралы айтылса, онда осы мақсатқа жету үшін қойылған міндет мақсатқа жетудің құралы болып табылады. Бұл мақсат неге қалай жетуді анықтайды. Адамның білім алуының мақсаты оқыту, тәрбиелеу және даму міндеттерімен нақтыланады. Егер адам мақсатына жетсе, онда адам табысқа жетті деп санауға болады.

Өзара байланысқан және өзара әрекеттесетін әртүрлі спецификалық мақсаттардың жиынтығы біздің педагогикалық санамызда жүзеге асып, біздің болашақ туралы ойымызды нақты мазмұнмен толықтыратын модельді құрайды. Модельдегі мақсаттар функционалдық тұрғыда біріккен. Болашақтағы іс-әрекет және оның болжалды нәтижелері туралы ой жан-жақты болған сайын модель де нақтырақ, оны өмірге енгізу де оңайырақ. Іс-әрекетті модельдеу – педагогикалық іс-әрекетті педагогикалық санамен детерминациялайтын жолдардың бірі.

Педагогикалық сана педагогикалық іс-әрекетті болжау көмегімен детерминациялайды, бұл әрекеттің мәні мақсатқа жету мүмкін бе әлде мүмкін емес пе немесе бұл модельді құруға бола ма деген сұрақты шешуге

негізделеді. Болжау қолда бар ресурстармен, мүмкіндіктермен, мақсатқа жету және модельді құру құралдарымен мақсат мен модельді белгілейді. Болжаудың табысты болуы аналитикалық білім деңгейіне және болжай білу қабілетіне тәуелді, бірақ көбіне түйсіктің даму деңгейімен (әртүрлі себептердің ескерілмеген есебі) және педагогикалық өтілмен анықталады.

Болжаудың мақсаты – мақсатқа жету процесіне ықпал ете алатын әртүрлі деректер мен себептерді барынша көбірек ескеру. Болжау мүмкін болу сипатына ие. Ол толығымен немесе жартылай іске асуы мүмкін, тіпті мүлде іске аспауы мүмкін. Ғылыми және көркем болжау бар. Кәдімгі қарабайыр педагогикалық санаға болжау беймәлім. Аздаған ата-аналар өз балаларын тәрбиелеудің себептерін ескере отырып, «Менің балам міндетті түрде болады» деп сендіруге тырысады. Өз жоспарларын қалайда іске асыратын ата-аналар одан да аз. Көптеген ата-ана болашақты ойлап қорқады, балалары нашакор, қылмыскер, т.б. болып кете ме деген қорқыныштан арыла алмайды.

Педагогикалық іс-әрекетті детерминациялауда педагогикалық сана жобалауға жүгінеді. Жобалау – мақсатқа жету үшін іс-әрекет мазмұны мен сипатын анықтау. Жобалау кезеңінде түйсік ондай маңызды емес. Модельді жүзеге асыру табысты болу үшін түйсік те, білім де орасан роль атқармайды, педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыратын қабілетті меңгеру маңызды. Іс-әрекет нәтижесі жобаланады, педагогикалық жобалаудағы бастысы - «қандай да бір педагогикалық модельді немесе қандай да бір педагогикалық іс-әрекетті қалай жүзеге асыруға болады?» деген сұраққа жауапты толық және нақты сипаттап жазу. Бұл сұраққа дұрыс жауаптар жоқ, бірақ тиімді шешімдері бар.

Егер педагог өз іс-әрекетін эвристикалық, шығармашылық модель негізінде іске асырса, онда педагогикалық іс-әрекет педагогикалық санамен жоспарлау көмегімен детерминацияланады: белгілі уақыт кезеңдерінен бөлінген іс-әрекеттің нақты кезеңдері жасақталады.

Егер педагогикалық іс-әрекет технология негізінде құрылып, параметрлері қатаң түрде сақталса, ол бағдарламалау кезеңіне өтеді, бұл кезеңде педагогикалық сана педагогикалық іс-әрекетті детерминациялайды. Бұл жағдайда педагог өз әрекетінің, оқушыларға арналған нұсқауларының өзара әрекеттердің алгоритмдерінің қатаң блок-сызбасын құрады, аталған алгоритмдердің реті және тізбегі ешқандай бұзылмауы керек.

Педагогикалық сана педагогикалық іс-әрекетті коммуникация көмегімен детерминациялайды. Бұл тұрғыда ақпаратты қабылдау, меңгеру, қолдану процестерінің үйлесімі маңызды.

Қазіргі ақпарат ағыны тым өсіп кеткен заманда коммуникацияны дұрыс қолдан білуден бүкіл білім беру процесінің тиімділігі анықталады. Зерттеушілер коммуникация дүниетанымдық, адамгершілік, эмоционалды-сезімге негізделген педагогикалық сана бағыттарын ашады және біріктіреді, сондай-ақ мұғалімді тұлға ретінде кәсіби бағыттайды. Коммуникативтік

функциялар көмегімен педагогикалық ақпараттар мен білімді қайта жаңғырту мүмкін болады[85].

Сонымен қатар, философтар педагогикалық іс-әрекеттің басқарушылық, тәрбиелік және рухани-өндірістік іс-әрекеті арқылы анықталады деп санайды. Тәрбие саласындағы мақсатты іс-әрекет қарапайым педагогикалық сана негізінде құрылуы мүмкін, бірақ педагогикалық іс-әрекет тек педагогикалық сана дамуының ғылыми деңгейіне негізделген[86].

Білім беру саласындағы басқару іс-әрекеті сыртқы қажеттіліктермен де, құрылу-инверсия мен медиацияны дамытудың ішкі факторларымен де анықталады. Басқаруда инверсия волонтеризммен, авторитаризмге немесе бейімділікке бейімділікпен, ал медиация – іс-әрекетті жобалау кезінде - ең маңызды бірлескен басқарушылық іс-әрекетте көрсетіледі. Ол алдын ала күтілген нәтижеге қол жеткізуге бағытталған және оған қол жеткізу үшін нақты идеалды модельдерді (бағдарламаларды) жасайды.

3. Педагогтың жаңашылдық логикасындағы кәсіби қызметін жобалау бойынша әдістемелік ұсынымдамалар

Білім беруді модернизациялау саяси және ұлттық міндет болып табылады, оның шешімі бүкіл еліміздің одан әрі дамуына байланысты.

Мақсаты: білім беру сапасын қамтамасыз ету негізінде білім беру жүйесін тұрақты дамыту механизмін құру.

Қазақстанда білім беруді табысты модернизациялау жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің нақты және ұзақ мерзімді қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек.

Білім берудің жаңа стратегиясы білім мазмұнын жаңарту, оқыту құрылымын жетілдіру, дарынды балаларды қолдау, мұғалімдердің инновациялық шығармашылық белсенділігі арқылы ғана мүмкін болатын өзгерістерді анықтайды.

Педагогикалық шығармашылық жаңа формаларды, әдістерді және оқыту құралдарын жетілдіруде көрініс табуы мүмкін.

Мұның ерекше мүмкіндігі педагогикалық проекция теориясы арқылы анықталады.

Педагогикалық жобалау мұғалімнің және оқушылардың тиімді жұмысының дамуымен байланысты, мұғалімнің біртұтас жұмысын азайтады және шығармашылығын арттырады.

Педагогикалық жобалау - бұл педагогтардың инновациялық іс-әрекетін мотивациялау тәсілі.

Педагогтың жобалық іс-әрекетке қатысуы инновациялық режимде жұмыс істеуге, стандартталмаған шешімдерді және тәжірибеге бағдарлануды ынталандырады, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жақсартуға, өзін-өзі дамытуға және мұғалімнің кәсіби дамуына ықпал етеді.

Жобалар әдісі XIX ғасырдың екінші жартысында Америкадағы аграрлық мектептерде пайда болды. Негізін қалаушы Джон Дьюи (1859-1952) болды. Оның пікірінше, адамдар үшін ғана пайдалы, шынайы және құнды, бұл практикалық нәтиже береді және бүкіл қоғамның пайдасына бағытталған. Прагматикалық педагогиканың принципі: «үйрену арқылы оқыту».

Теориялық білімнің ұтымды үйлесуі мен нақты мәселелерді шешу үшін практикалық қолданудың арқасында жобалардың әдісі кеңінен танымал болды.

Жобалардың әдісі - белгілі бір нәтижеге жету үшін оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру жолдары. Ол қызығушылыққа, оқушының дамып жатқан тұлғаның шығармашылық өзіндік дамуына, оның интеллектуалдық және физикалық қабілеттерін дамытуға, оған қызығушылық тудыратын кез-келген мәселені шешуге бағытталған іс-әрекеттегі еріктілік қасиеттеріне және шығармашылық қабілеттеріне бағытталған.

Педагогикалық жобалау - жобаны құру бойынша ғылыми әрекеттермен тығыз байланысты, болашақ болжамды феноменнің бейнесін қалыптастырады.[87].

Жобалауды келесідей қарастыруға болады:

- жобаны арнайы өнім түріне айналдыруға бағытталған іс-әрекеттің нақты түрі;

- шындықты зерттеудің және өзгертудің ғылыми-практикалық әдісі;

- инновацияларды қалыптастыру формасы.

Педагогикалық жобалау кезінде мұғалім баланың қандай қасиеттерін дамыту керек екенін, болашақта қандай дағдылар жақсы оқуға қалай көмектесетінін, жұмыс берушілерден не талап етілетінін анықтауы керек.

Осыған байланысты ол BCG консалтингтік компаниясының және Дүниежүзілік экономикалық форумның осы мета-зерттеуін басшылыққа ала алады, ХХІ ғасырдың жалпыға ортақ деп танылған дағдылары:

Базалық дағдылар: Оқу және жазу дағдылары, математикалық сауаттылық, жаратылыстану ғылымының сауаттылығы, АКТ сауаттылығы (нақты айтқанда, заманауи сауаттылық, интернет сауаттылығы, цифрлық сауаттылық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы құзыреттілік), қаржылық сауаттылық, мәдени және азаматтық сауаттылық.

Құзыреттілік: Сын тұрғысынан ойлау / проблемаларды шешу, шығармашылық, қарым-қатынас жасай алу, ұжымда жұмыс істей білу, жеке сипаттамалары, қызығушылығы, бастамашылық, төзімділік, бейімделу қабілеті, көшбасшылық, әлеуметтік және мәдени хабардарлығы.

ХХІ ғасырдағы дағдылар арасында АКТ-сауаттылық ерекше аталады. Сондықтан жобалық қызмет, блогерлік, веб-сайттарға техникалық қызмет көрсету, әлеуметтік желілердегі белсенділік, хабарды лезде алмасу сияқты қызметтерді қамтуы тиіс. Музыкалық бейнебаяндар жасау және орналастыру, интернет радио мен бейнебағдарламаға жазылу, фотоларды өңдеу және оларды интернетте орналастыру, электрондық пошта, онлайн сауда, сандық журналдарды басқару, форум пікірталас жүргізу, чатта хат алмасу, іздеу жүйесінде сұрауларды салыстыру, онлайн ақпаратты сыни бағалау және өңдеу т.б. Жылдам өзгеріп жатқан қоғамда білімнің қажеттілігі баршаға қолжетімді болуы тиіс. Бұның қатаң да, айқын себебі бар.

Технологиялық революция таяу онжылдықта қазіргі мамандықтардың жартысы жойылуына әкеле жатыр. Мұндай жағдайда өзінің жоғары деңгейдегі білімінің арқасында мамандығын оңай ауыстыратын білімді адам ғана сәтті өмір сүре алады. Бүгінгі заманның сипатына қарасақ, таяу онжылдық уақытта қазіргі кәсіптердің жартысы жойылып кетеді. Сонымен қатар, өзгерістер қарқын ала түсуде.

Әлемдегі алдыңғы қатарлы жұмыс берушілер мамандыққа емес, қажетті дағдыларды меңгерген бәсекеге қабілетті, сұранысқа ие адамды талап қояды. Әлемде оны Soft Skills (софт скайлс), деп атайды. «Жұмсақ дағдылар» дегеніміз не?

Soft skills дағдылар қандай?

Коммуникация. «Келіссөздер жүргізу» және «ортақ тіл табуға» қабілеттілік, әңгімелесушінің мәртебесі мен рөліне сәйкес қарым-қатынас жасау, әңгімелесушімен «байланыс нүктелерін» таба білу, ауызша келісімдер мен шарттар жасау және т.б.

Мәлімет жинау. Ақпаратты жинай білу және онымен жұмыс істеу: нақты сұрақтарды қою, ақпаратты жазу, оны нақты және түсінікті түрде ұсыну және бұрмалаусыз және кемшіліктерсіз басқаларға беру.

Эмоциялық интеллект. «Жоғары EQ» бағытталған. Эмоцияларды тану, оларды ажырата білу, қажет болғанда эмоцияларды білдіру, оларға қоңырау шалу, олар туралы айту мүмкіндігі; өздерінің және басқалардың эмоцияларын реттеу; эмоцияларды уақытында байқап көру және пайдалану қабілеті, мысалы, жаңа нәрсе ойлап табуға немесе жоспарлаумен айналысуға, яғни өз міндеттерін орындау үшін эмоцияларды қолдануға мүмкіндік береді.

Аргументация. Сіздің позицияңызды, көзқарасыңызды тұжырымдай білуіңізге, оны нақты және сенімді түрде айтуға, оны қорғауға, қарама-қайшылықтарды жариялауға, «Иә» және «Қарсымын» айқын дәлелдер келтіру: бұның бәрі бухгалтер, заңгер, бизнесмен, журналист, ғалым, саясаткер және т.б. көптеген кәсіптердің мәні болып табылатын сыни тұрғысынан ойлаудың болып табылады.

Қызығушылық және өзіндік қызығушылық.

Қызығушылық - бизнестің, шығармашылықтың, қызмет көрсетудің және жалпы алғанда кез-келген қызметтің негізі болып табылады. Адамдардың әртүрлі және мотивацияланатындығын, олардың ойын және ниетін түсіну, адамдардың құндылықтары мен қажеттіліктері туралы жалпы және жеке өнімділікке әсер ету туралы білімді пайдалану дағдысын білу қабілеті - бұл нақты қолданыс көлеміне ие болмайтын маңызды дағдылар.

«Нәтижелер» және «процестерді» ойластыру. Кез-келген процестің құрылымын көре білу, мақсаттарға жету жолдарын өзгерту, кері байланыс үшін арналарды құрастыру және бір процестен екіншісіне жылжу және ұзаққа созылмай көшу үшін уақытты белгілеу.

Жүйелік ойлау. Кешенді жүйелердің сипаттамалары туралы білімді пайдалану, әртүрлі факторлардың өзара әрекеттесуін есепке ала отырып кешенді объектілерді талдау - бұл барлық лауазымдардың көбеюіне үміткерлерге қойылатын талаптарда да көрінеді.

Мәселелер мен конфликтіні шешу. Конфликті жағдайларды шешу үшін екі тараптың мүдделерін іске асыру жолдарын, басқалардың көзқарастарын шыншылдыққа айналдыру және өзара тиімді шешімдерді табу – кез келген салада және кез-келген жұмыста маңызды болып табылады.

Мектептегі білім беру қызметін жетілдіруге қолдау көрсету үшін мұғалімдердің кәсіби деңгейін жоғарылататын, біліктілігін арттыратын коучинг процесін жүзеге асырады.

Коучинг - бұл әріптестермен жұмыс істеудің бір түрі, олардың тиімді дамуы тәжірибеге негізделген дамуды қолдау және көтермелеу. Бұл тиімді дамуы мен өзгерістерді басқарудың сәтті үрдісін интеграциялауға мүмкіндік береді, мұғалімдердің кәсіптік өсу процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда жаттықтырушы сыни тыңдаушы немесе бақылаушы болып табылады, ол сұрақ қояды, түсініктеме береді және мұғалімге әртүрлі шешімдерді көрсетуге, өсіруге және шешуге көмектесетін кеңес береді. Сонымен қатар, ол практикалық педагогикалық қызметте жаңа тәсілдерді түсінуге, жұмыс тәжірибесіне, пікірталастарына және инновациялық оқыту тәжірибелерін зерделеу арқылы кәсіби көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Олар практикалық дағдыларды «оқытудың нақты саласында» өткізуге мүмкіндік береді.

Менторинг. Қазақстан мектептерінің тәжірибесінде "тәлімгерлік" («Mentoring», орысша "наставничество") ұғымы жас мамандармен жұмыс аспектісінде қолданылып келеді. Тәлімгерлікті мектепте тәжірибелі мамандар атқарады.

Менторинг- бұл тәлім алушыға оның тәжірибесінің тиімділігін жақсарту мақсатында ментор мен оның тәлім алушысының арасындағы сенімді қатынастарды орнатудың үдерісі. Ментор өзінің тәжірибесімен және білімімен бөліседі, ал тәлім алушы өзінің кәсіби тәжірибесіне өзгерістер енгізу бойынша шешімдерді іздейді. Менторинг үдерісінің негізгі мақсаты - тәлім алушыны кәсіби даму жолында өз бетінше және асқан жауапкершілікпен өзіне жүктелген кәсіби міндеттерді орындай алатын деңгейге жеткізу.

Біз қолданған тәлімгерлік пен менторингтің батыстық философиядан айырмашылығы бар. Тәлімгерліктің басты қағидасы негізінен «Мен сияқты жаса» болған және әлі де солай. Бұл- тәжірибелі мұғалімнің жеке кәсіби білім мен дағдыларын жас маманға практикалық жолмен әдістемелік жолмен көрсетіп тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

Тәлімгерлер мен жас мамандар кейде директордың бұйрығы бойынша ерікті немесе мәжбүрлі түрде тағайындалады. Менторинг «мені көшір» жүйесінде мүлдем қолданылмайды. Жақсы ментор мектепте өзінің тәжірибесімен және білімімен бөліседі. Бірақ өз «әдістерін» стратегиясы мен құралдарын атап көрсетпейді. Олар тәлім алушы мұғалімнің кәсіби тәжірибесіне өзгерістер енгізуіне көмектеседі. Менторингте тәлімгер мұғалімге өзінің қалауы бойынша көмектеседі. Менторинг процесінің міндеті тәлім алушының кәсіби дамуын "өз бетінше кәсіби проблемаларын шеше алатын дәрежеге жеткенге дейін" жеткізу болып табылады.

Тәлімгерлік - тұрақты диалог, тұлғааралық қарым-қатынас, сондықтан, тәлімгер ең алдымен төзімді және мақсаткер болуы тиіс. Жас мұғаліммен жұмыс кезінде ол ынтымақтастықтың ең тиімді формаларын пайдалану керек: іскерлік және рөлдік ойындар, «шағын топтарда» жұмыс, жағдайларды талдау, өзін-өзі өзектендіру, іскерлік қарым-қатынас, жеке

көшбасшылық, шешім қабылдау қабілеттерін, дәлелді ойды тұжырымдауды дамыту.

Желілік қоғамдастық. Кәсіби желілік қоғамдастық - бұл желідегі бір пән бойынша немесе проблемалық кәсіби қызметте жұмыс істейтін мамандардың ресми немесе бейресми тобы.

Кәсіби желілік бірлестіктерге қатысу еліміздің әртүрлі аймақтарында және шетелдерде тұратын мұғалімдердің бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, кәсіби проблемаларды шешуге және кәсіби деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Желілік байланыстарға өз бетінше қосылудың арқасында жаңа әлеуметтік бірлестіктер өздігінен қалыптасты.

Мұндай қоғамдастықтар арнайы әзірленуі, ұйымдастырылуы немесе бұйрық арқылы жасалуы мүмкін емес.

Желі қауымдастықтың мақсаттары:

- қауымдастықтың әрбір мүшесіне қол жетімді бірыңғай ақпараттық кеңістікті құру;
- кәсіптік тақырыптар бойынша ресми және бейресми қарым-қатынасты ұйымдастыру;

Интернеттен тыс өзара әрекеттесу үшін виртуалды өзара әрекеттесуді бастау;

- оқу- үйрену тәжірибесін бөлісу;
- табысты педагогикалық практиканы тарату;
- білім берудегі жаңа бастамаларды қолдау.

Кәсіби желілік қауымдастықтың ортасы объектілерді, қатысушылар мен жағдайларды толығымен ойластырып, толеранттылық пен сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыруға көмектеседі. Желілік қауымдастықтар келесі дағдыларды үйрету үшін педагогикалық тәжірибе ретінде қызмет етуі мүмкін:

Бірлесіп ойлау. Танымды, шығармашылық және білім беру қызметі бастапқыда желілік және ұжымдық сипатта болады.

Эгоцентристік позициядан басқа адамдардың рөлі мен маңызын түсінуге көшу, шындықты құрудың басқа жолдары - адамның психологиялық дамуындағы маңызды кезең болады.

Толеранттық. Тек қана басқа да адамды ғана емес, басқа ахуалға басқаша түсініп, басқаша көзқараста қарай алуға тұлғаны тәрбиелеу маңызды. Әлеуметтік мәдениеті мен сипаты бізге бұрыннан бейтаныс адамдармен жиі кездесуге ықпал ететін ақпараттық технологиялар арқылы байланыс көкжиегін кеңейту. Біз оларды түсінуге және түсіндіруге дайын болуымыз керек. Орталықсыздандырылған модельдерді игеру керек. Қатысушылардан бірге қызмет жасау үшін бір уақытта, бір жерде қатысуын қажет етпейді. Әрбір қауымдастық мүшесі өз қызметін дара орындай алады.

Сын тұрғысынан ойлау. Гипотезаны сынауға және өзгертуге дайын көптеген қатысушылардың ортақ қызметі бұрмалау, жалған теориялар мен гипотезаларды тексеру, қателерді іздеу барысында шешуші рөл атқарады

Желілік педагогикалық қауымдастықтарда келесі іс-шараларды қолдана аласыз: оқыту семинары, виртуалды конференция, конкурс, жобалар, іс-шаралар, виртуалды тур, семинар немесе мастер-класс, сұхбат, сұхбат, жобалар фестивалі.

Өзін-өзі жетілдіру, адамның дамуы қоршаған орта мен өзге адамдармен өзара әрекеттесу негізінде жатыр. Сондықтан, мұғалімнің кәсіби шеберлігін көтеру механизмдерінің бірі желілілік қатынасты дамыту болып табылады. Желілік қатынасу - бұл мұғалімдердің өзара әрекеттесетін жүйесі, олардың кәсіби дамуға бағытталған бірлескен іс-шараларды бірлесе жүзеге асыруына мүмкіндік береді.

Қызметтегі зерттеу. Педагогикалық зерттеу - өз тәжірибеңізді пайдаланып, өсу мен оқу әдісі. Жалғыз теория - өз тәжірибесін түсіну үшін қолданылатын идеялар. Педагогикалық тәжірибені зерттеу сіз қай жерде болсаңыз да, сіз қайда барғыңыз келетін жерге апарды.

Action Research мектеп негізінде педагогикалық зерттеу - бұл практикада мектеп мәселелерін талқылайтын және шешетін тәсіл. Зерттеудің мұндай түрі «білім» ретінде емес, ол «туралы» болып табылады.

Осыған байланысты мұғалімнің тағайындалуы өз тәжірибесін түсінуге және жақсартуға мүмкіндік беретін өзін-өзі рефлексивті зерттеу болып табылады.

Action Research мұғалімдерге арналған педагогикалық зерттеу - практикалық тәжірибе негізінде кәсіби өсу мен оқуды жалғастырудың тиімді жолы саналады.

Action Research маңызды зерттеу тәсілі ерекшеліктерінің бірі, әдетте мұғалімдер мен оқушыларды іс-әрекеттегі әсерін сыртынан зерттейтін зерттеуші-ғалымдардың командасы емес, ол белгілі бір білім ұйымның немесе қауымдастықтың мүшелері болып табылады.

Action Research мұғалімдердің күнделікті практикалық мәселелеріне және оның ғылыми-зерттеу құралдары мен стратегияларының белгілі бір жиынтығын зерттеуге арналған мәні бойынша икемді зерттеу әдіснамасы болып табылады.

Lesson Study немесе сабақты зерттеу- педагогикалық практика саласында білімді жетілдіруге бағытталған сабақтарда арнайы зерттеу түрін сипаттайтын педагогикалық тәсіл болып табылады. Бұл тәсіл Жапонияда 19 ғасырдың жетпісінші жылдарында, ал батыста шамамен 70 жыл бұрын «Зерттеу іс-әрекеті» әдісімен қолданылған.

Lesson Study- бұл бірлесе жұмыс істеу арқылы жоспарлауға, оқытуға, бақылауға, оқыту мен үйретуде талдау жасауға, өздерінің тұжырымдарын құжаттауға мұғалімдер топтары қатысады. Мұғалім Lesson Study сессиясын жүргізу барысында ашық Lesson Study-ге қатысу немесе өз жұмысын сипаттайтын құжаттарды жариялау арқылы кейіннен әріптестері қолдануға болатын педагогикалық оқуларды жетілдіріп отыратын жаңалықтарын, тәсілдерін көрсете алады.

Lesson Study кем дегенде үш циклден тұрады: топ мұғалімдерімен бірлесе отырып жоспарлайтын, бақылайтын/оқытатын және талдайтын циклден тұрады.

- Lesson Study-ді бірлесіп жоспарлау барысында оның нәтижелері қолданылады және мұқият зерттеледі.

Оны өткізудің әдістері зерттеуге алынған үш оқушының нәтижелерін бақылау бойынша жүргізіледі;

- Lesson Study зерттеуге алынған оқушылардың оқуы мен дамуына ерекше назар аударып, олаға бірлесе бақылау жүргізу;

- айтылған процедуралар бірнеше сабақта қайталануы және жетілдірілуі мүмкін. Бақылауды барлық Lesson Study –де жүргізудің қажеті жоқ;

- зерттелген оқушылардан Lesson Study туралы түсінігі мен пікірін сұрау;

- Lesson Study туралы талқылау жүргізу;

- зерттелген оқушылардың оқу үдерісін терең бақылау, қолданған әдістерге реакциясын, олардың оқудағы көрсеткен нәтижелері мен бастан өткерген қиындықтарын талдау, сондай-ақ үйренген әдістерін болашақта оқу-жаттығуда қолдану мақсатында;

- презентация, демонстрация немесе коучинг арқылы әріптестердің кең аудиториясына Lesson Study әдісін қолданудың нәтижелерін ресми түрде ұсынуға;

Осылайша Lesson Study-ді бірлесе жоспарлаған, бақылаған, талдаған, оқытқан және зерттеу сабақтарда білім алушылардың назар аударатын отырып пайдалану тәсілдерін анықтауды жетілдіру мен дамыту құралы ретінде оқытуды талдаған мұғалімдер тобы практикасын жетілдірудің құралы ретінде қарауға болады.

Қазақстанда цифрландыру бағдарламасы да толығымен дамып келеді және білім беру саласын қамтып отыр. Бұл оқу үрдісінің электрондық форматқа көшуіне байланысты. Мектептерде сандық сауаттылықты арттыру мұғалімдермен қатар, балалардың шығармашылық қабілеттері мен сын тұрғысынан ойлауды дамытуға бағытталған.

Осыған сәйкес педагогикалық жобалау келесідей түсіндіріледі:

- практикалық бағыттағы іс-әрекет, оның мақсаты жаңа, болмаған білім беру жүйелерін және педагогикалық іс-әрекеттің түрлерін дамыту;

- педагогикалық жобаны құру және енгізу процесі;

- жеке тұлғаның дамуының ерекше тәсілі;

- оқыту технологиясы.

Жобаның іс-әрекетін шығармашылықтың ерекше түрі және мұғалімнің дамуының әмбебап құралы ретінде қарастырған дұрыс.

Педагогикалық жобалау кез келген мұғалімнің міндетті функциясы болып табылады.

Педагогикалық іс-әрекетті жобалау келесі кезеңдерден тұрады.

Педагогикалық жобалау алгоритмі

№	Кезеңдері	Сипаттама
1.	Мақсаты	Мақсат ретінде идея, көзқарас және тіпті сенімде болуы мүмкін. Мақсат сабақтың нақты жағдайларында оған жету жолдары туралы ойлар туғызады. Мұғалім ойлау қабілетін қалыптастырудың кейбір теориялық негіздерін анықтайды: ол психикалық әрекеттердің кезең-кезеңмен қалыптасу теориясын, техникалық ойлаудың негізгі ерекшеліктерін, диагностикалау әдістерін еске алады.
2.	Жобаны құру	Жасалған модель бойынша жұмыс жүргізілуде, ол педагогикалық шындықты қайта құру үшін қолданылатын деңгейге жеткізіледі
3.	Құрылымдау	Жобаның мағлұматтары, оны нақтылайды және нақты іс-әрекет жағдайына жақындастырады. Оқу-педагогикалық іс-әрекеттің құрылуы – бұл әдістемелік міндет.

Жобалаудың үш негізгі түрі бөлінген, қайта құрушы объектісінде өзгеше болу, мақсатты бағдарлау және нәтиже:

- әлеуметтік ортаны өзгертуге немесе әлеуметтік проблемаларды педагогикалық құралдармен шешуге бағытталған әлеуметтік-педагогикалық жоба;

- психологиялық-педагогикалық жобалау, оның мақсаты адамның тұлғааралық қарым-қатынастарын білім беру процесіне айналдыру;

- Білім беру сапасы мен инновациялық өзгерістерді білім беру жүйелері мен мекемелерінде жобалауға бағытталған білім беру жобасы.

Педагогикалық жобалауға келесі талаптар қойылады:

- әлеуметтік мәні бар тапсырма (мәселе) болуы - зерттеу, ақпарат, практикалық;

- мәселенің шешілуі бойынша жобалық жұмыстарды жоспарлау, сондай-ақ өнімнің түрін және презентация түрін анықтау.

- жобаның жедел дамуын, оның нәтижелерін, мерзімдері мен міндеттерін көрсете отырып, нақты әрекеттерді тізімдейді.

- жеке дара, жұп, оқушылардың топтық іс-әрекеті;

- жобаның мазмұнын құрылымдау.

Басымдық әдіс - бұл әрекеттердің кезектілігін қамтамасыз ететін зерттеу.

- мәселені анықтау және одан туындайтын зерттеу проблемалары, ми шабуылдау әдісін пайдалану, бірлескен зерттеудегі дөңгелек үстел;

- оларды шешу үшін болжамдарды алға жылжыту;

- зерттеу әдістерін талқылау (статистикалық әдістер, эксперименталдық, байқау және т.б.);

- нәтижелерді қорытындылау жолдарын талқылау: презентациялар, қорғау, шығармашылық есептер, пікірлер және т.б.

- деректерді жинау, жүйелеу және талдау;

- нәтижелерді қорытындылау, қорытындылау, оларды ұсыну;

- қорытындылар, жана ғылыми мәселелерді ілгерілету.

Жобалық іс-әрекеттің айрықша ерекшелігі - ақпарат іздеу, оны өңдеу, түсіну және жоба командасының қатысушыларына таныстыру. Жобаның нәтижесі өнім болып табылады.

Жоба жіктелуінің әртүрлі түрлері бар.

Жоба түрлерінің жіктелуі

№	Түрлері	Сипаттама
1	2	3
1.	Зерттеу жобалары	нақты ғылыми зерттеулердің құрылымымен сәйкес келетін айқын ойлау құрылымы бар: тақырыптың өзектілігі, мәселе, тақырып және зерттеу объектісі; зерттеу әдістері; мақсаты, гипотезасы және олардан кейінгі зерттеу міндеттері; зерттеу әдістері, нәтижелерді талқылау, қорытынды тұжырымдар мен ұсынымдар.
2.	Шығармашылық жобалар	егжей-тегжейлі құрылымы жоқ. Қорытынды нәтиженің нысаны мен жанрына қойылатын талаптарға сәйкес әзірленген. Бұл қабырға газеті, мерекелік сценарий, бейнефильм, баспа альманах, балалар конференциясы және т.б. жатады.
3.	Практикалық-бағыттағы жобалар	оның басынан бастап оның қатысушыларының іс-әрекетінің нәтижелерінің сипатын нақты анықтайды. Нәтиже қатысушылардың өздерінің әлеуметтік мүдделеріне бағытталуы керек. Ол нақты ойластырылған құрылымды талап етеді, сценарий түрінде ұсынылуы мүмкін, әрбір қатысушының функцияларын анықтау және олардың әрқайсысының түпкілікті нәтижесін жобалауға қатысуы. Қатысушылардың бірлескен іс-әрекетін үйлестіру үшін қадамдық талқылаулар жүргізіледі.
4.	Ақпараттық	Олар объект туралы, феномен, фактілерді талдау

	жобалар	және жинақтау туралы ақпаратты жинауға бағытталған. Сандық оқытуды оқыту практикасына енгізудің жаңа әдістері пайда болды. Оқу процесіне мектептен тыс жерлерде әртүрлі ашық аймақтарды енгізуге рұқсат ету. Қаланың саябақтарын, алаңдарын және көшелерді оқу аудиториясы болуы мүмкін, онда соңғы құралдардың көмегімен серуендер мен саяхат кезінде деректерді шығаруға және пайдалануға болады. Әлемді жаңа көзқарас тұрғыдан көруге мүмкіндік туады.
5.	Шытырман-ойын жобалары	көптеген дайындық жұмыстарын талап етеді. Шешім қабылдау ойын жағдайында өтеді. Қатысушылар өздеріне белгілі бір рөлдерді тандайды. Мұндай жобалардың нәтижелері көбінесе шара аяқталған кезде ғана жасалады.

Қатысушылардың саны бойынша жобалар жеке, топ болып табылады.

Жекелеген жобалардың мәні жобаның жұмыс жоспары ең жоғары дәлдікпен салынып, қадағалануы мүмкін; оқушының жауапкершілік сезімін дамытады, өйткені жобаның орындалуы оған ғана байланысты болады; оқушы идеядан туындаған сәттен бастап соңғы көрінісіне дейін жобаны іске асырудың барлық кезеңдерінде тәжірибеге ие болады; оқушының ең маңызды жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыру (зерттеу, презентация, бағалау) - бұл толығымен басқарылатын процесс;

Топтық жобалардың ерекшелігі - ынтымақтастық дағдыларын қалыптастыру; жобалық іс-әрекеттің тереңдігі мен әмбебаптығы; жобаның жұмысының әрбір кезеңінде, жағдайлық көшбасшы болу; кіші топтарға саралау.

Жобалық іс-әрекеттің өнімдеріне: бейнефильм, көрме, газет, журнал, ойын, коллекция, костюм, модель, музыкалық шығарма, мультимедиялық өнім, кабинетті безендендіру, орнату, мереке, мектептің өзін-өзі басқару жүйесі, анықтамалық, оқу құралы, экскурсия жатады.

Жобаны құрылымдаудың келесі тәсілдері анықталды:

1. Жобаның тақырыбын, оның түрін, қатысушылардың санын таңдау.
2. Тақырыбы шеңберіндегі тергеуді қажет ететін мәселелердің ықтимал нұсқаларын ойлау.
3. Топтың міндеттерін бөлу, ықтимал зерттеу әдістерін талқылау, ақпараттық іздеу, шығармашылық шешімдер.
4. Жобаға қатысушылардың жеке немесе топтық зерттеу, шығармашылық тапсырмалар бойынша жеке жұмысы.

5. Топтағы қорытындыларды аралық талқылау.

6. Жобаларды қорғау, оппозиция.

7. Ұжымдық талқылау, сараптама, сыртқы бағалау нәтижелері, тұжырымдар.

Жобаның сыртқы бағалау параметрлері:

- көтерілген мәселелердің маңыздылығы мен өзектілігі, зерттелетін тақырыптарға олардың сәйкестігі;

- нәтижелерді зерттеу және өңдеу үшін қолданылатын әдістердің дұрыстығы;

- әр қатысушының жеке қабілеттерінің мүмкіндігіншесәйкес белсенділігі;

- қабылданған шешімдердің жиынтық сипаты (топтық жоба жағдайында);

- байланыс пен өзара көмек сипаты, жобаның қатысушыларының бірін-бірі толықтыруы;

- мәселеге қажетті және жеткілікті тереңдікке ену;

- басқа салалардан білім алу;

- шешімдерді дәлелдеу, олардың тұжырымдарын, тұжырымдарын айту мүмкіндігі;

- жобаның нәтижелерін тіркеудің эстетикасы;

- қарсыластардың сұрақтарына жауап беру, топтың әрбір мүшесінің жауаптарын дәйектеу және дәлелдеу.

Жобаның жетістікке жету критерийлері: түпкілікті нәтижеге жету, болашақта жұмысын жалғастыра алатын жобаның қатысушыларының белсенді командасын құру, жобаның нәтижелерін басқа командалармен пайдалану, жоба туралы ақпаратты кеңінен тарату.

Жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру бойынша ұсынымдар

Жобалау әрекеті ұйымдастыру барысында жас және психофизиологиялық ерекшеліктерді ескеру қажет. Оқушылардың шынайы мүмкіндіктерін, олардың зейін еркіндігі мен мотивтерінің дамуын ескеру керек. Белсенді әдістерді қолданудың жүйелілігі, оқу-танымдық әрекетінде балалар дербестігін біртіндеп ұлғайту және мұғалімнің әр түрлі көмегінің аздауы қажетті.

Жобалардың педагог-жетекшілері үшін жалпы ережелер.

- Әр нәрсеге шығармашылықпен қараңыз, қарапайым шешімдермен күресе біліңіз.

- Нәтижеге ғана емес, зерттеу ізденіс процесіне бағытталыңыз.

- Әр баладан оның жеке икемділігі мен қабілеттерін айқындап, оны дамытуға талпыныңыз.

- Тәлім берушілікке аз көңіл бөліп, балаларға тәуелсіз әрекет жасауға көмек беріңіз. Бағалаған кезде бір рет сын айтқаннан, он рет еш себепсіз мадақтау айтқан дұрыс.

- Оқушы өздігінен жасай алатын жұмысты істемейсіз. Бұл - ең басты педагогикалық нәтиже .

- Балалардың инициативасына тосқауыл қоймаңыз.

- Балаларды тәуелсіз әрекет жасауға үйретіп, мәселелерді ерекше шешу , өздігінен іздену мен жағдаятқа талдау жасау дағдыларына үйрету керек.

- Ақпаратты дайын күйінде қабылдатқызбай, оны табу қабілеттерін үйретіңіз

- Балаларға өздері алған ақпаратты талдау, сараптау, жіктеу қабілеттерін үйретуге тырысыңыз.

Жобаны рәсімдеу құрылымы: төлқұжат, жобаның визит картасы , жоба атауы, мақсаты, міндеті, жоба түрінің анықтамасы, жобаның болжаған ісшаралары, жобаның болжаған өнімі.

Жоба кезеңдерінің сипаттамасы: дайындық, тәжірибелік- іске асыру, қорытынды.

Барлық кезеңдерде жүргізілген ісшараларды қосымшаға сілтеме жасайды. Қосымшаға жүзеге асырылған ісшараларды дәлелдейтін әдістемелік ұсыныстар мен суреттер орналастырылады. Қажет болған жағдайда өнім әрекеттері(альбом, газет, қолдан жасалған бұйым, т.б).

Жобаның көпшілік алдындағы тұсаукесері. Жоба бойынша тұсаукесерге дайындық және көпшілік алдында қорғау.

Нәтиже мен меншікті әрекеттердің өзін-өзі бағалауы. Жоба бойынша жұмыстың қорытынды кезеңінде жобаға қатысушылардың өзіндік әрекеттердің процесі мен нәтижесі бойынша жазбаша өзін-өзі бағалауы өтеді.

Осылайша жобалау әрекеті оқушылардың құзыреттілік кілтінің қалыптасуына, шынайы өмірге дайындықтарына әсер етеді. Оқу мен тәрбиелеу процесін бала бақша, интернат, балалар үйі мен қоршаған орта мектептері қабырғасынан шығару.

Оқу іс-әрекетіндегі жоба формасы

Оқу әрекетіндегі жоба формасы оқушылардың іздеу-зерттеу әрекеті ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың қарым-қатынас мен қойылған міндеттерді шешу жолдарының есебі.

Жоба тақырыбы нысан, зерттеу, мәселе, іс бола алады.

1) Қандай да бір қызықты нысан таңдаймыз. Бұны миға шабуыл жасау арқылы жасауға болады. Бұл тақырып таңдаудың қарапайым түрі. Дегенмен нақты жұмысқа бағыт болып табылмайды. Сондықтан нысанмен не істеу керек, оны қалай танып-табу, сараптап және ақпаратпен ұштастырып, нәтижесін ұсыну туралы ойлану керек.

2) Белгілі бір контекстегі ізденетін жобаны таңдаймыз. «Бұл жоба туралы не білгіміз келеді?» деп қосымша сұрақ қойып жоғарыда айтып

өткен әдісті қолдануға болады. Мұндай әдіс зерттеу жұмысына бағыт береді. Тек жақсы жоспарлап және жүзеге асырылады. Жұмыс негізінен танымдық сипатта болады.

3) Белгілі бір мәселеге байланысты жағдаятты немесе нысанды таңдаймыз. Бұл тұста біздің көңіліміз неге толмайды, не кедергі жасайды, нені жақсартуға болатынын сөз етуге болады. Басқа адамдардың, әлеуметтік топтардың арасында осы сұрақ төңірегінде пікір алмасып, олардың жеке ұстанымдарын түсінуге болады. Мұнда жұмыс мазмұны айқын танылады. Ең алдымен мәселенің негізгі мәні, аспектісін ашып алып, содан соң шешімнің нұсқаларын өңдеп және іске асыру керек.

4) Нақты пайдалы іс-шараны таңдаймыз. Мұндай тақырыптан зерттеу мәселесін тереңдемей, бірден жоспарлауға әрекет жасауға болады. Әдетте мұндай жұмыс ұйымдастыру сипатында болады.

Аталған тәсіл тақырып таңдауда белгілі бір жұмыс мазмұнына, оның нәтижесіне бірден бағытталады. «Газет» нысанымен жұмыс үлгісінде көрсетейік.

Тақырып – нысан: «Газеттер»

Тақырып – зерттеу: «Егеменді Қазақстан» мен «Қазақстан мұғалімдері» газеттерін салыстыра бағалау.

Тақырып – мәселе: «Жергілікті газеттер үшін жазылу компанияларын қалай дайындай керек?»

Тақырып – іс: «Мектеп газетін басу»

Жүйелі зерттеу нысаны үшін тірек сұрақтарын ұсынамыз. Олар жүйелік оператордың негізінде өнертапқыштық міндеттерді шешу теориясының (ӨМШТ) әдістемесі арқылы әзірленеді.

Тірек сұрақтардың функциялары - тақырыпты әр түрлі тақырыптар мен жұмыс түрлеріне кеңейту. Бұл балалардың жас ерекшелігі мен қабілеттеріне, сонымен қатар басқа да жағдайларға сәйкес келетіндігін анықтауға мүмкіндік береді.

Нысандарды келесідей белгілер бойынша анықтауға болады: топтар, құрылымдар, орындар, функциялар, қасиеттер және уақыт.

1) Топ бойынша белгісі: Бұл нысан қандай нысан топтары екенін ұсынады? Бұл топқа тағы не кіреді? Біздің нысанның топтағы басқа нысандарынан ұқсастығы мен айырмашылығы неде?

2) Құрылым бойынша белгісі: Бұл бөлікті қандай бөліктерге бөлуге болады? Бұл нысандар бұдан да кіші топтарға қалайша бөліне алады? Олар өзара қалай байланысып, бір-біріне әсер ете алады? Бұл нысанды басқаша қалай бөлуге бола ма? Қалайша? Ол кезде бөліктер арасындағы байланыс қалай болмақ?

3) Орын бойынша белгісі: Атаулы нысанды қандай бөліктерге бөлуге болады? Бұл нысандар бұдан да кіші топтарға қалайша бөліне алады? Олар өзара қалай байланысып, бір-біріне әсер ете алады? Бұл нысанды басқаша

қалай бөлуге бола ма? Қалайша? Ол кезде бөліктер арасындағы байланыс қалай болмақ?

4) Функциялар бойынша белгісі: Бұл нысан қалай қолданылады? Ол қандай мақсат үшін арналған? Бұл нысан өзінің қызметін не үшін атқарады? Жақсы немесе жаман атқара ма? Қалай анықталады? Бұл нысанды ұқсас келетін басқа функциялармен малыстырыңыз.

5) Қасиеттері бойынша белгісі: осы объектіге қандай физикалық, биологиялық, әлеуметтік қасиеттер тән? Бұл қасиеттердің мәнін өлшеуге бола ма? Оны оның топтарындағы басқа нысандармен салыстырыңыз. Оған ұқсас нысандардың әрқайсысын бір ортақ меншікке ие болу үшін табыңыз. Суреттерді салыстыруды құрастырыңыз. Қандай қасиеттер объектіні функцияны орындауға қабілеттілігін анықтайды? Бұл тәуелділік деген не? Бұл қасиеттердің бірін өзгерткен жағдайда не болады?

6) Уақыт бойынша белгісі: Бұл нысанның өткені: оның қалай болғаны, қалай және қай жерде пайда болғаны, оның авторы кім болған? Оның пайда болуына не себеп болды? Бұл нысан уақыт өте келе қалай өзгерді? Неліктен? Ол өзгергенде қандай қиындық туындады? Жылдың түрлі уақыттарында, басқа циклдарда қасиеттері мен функциялары қалай өзгереді? Бұл объекті қандай процестерде, іс-шараларда қатысады? Оларда қандай рөл атқарады? Болашақта объект қалай өзгеруі мүмкін? Онымен байланысты не шешілді?

Көптеген идеялар болған кезде, бірақ бір тақырыпты таңдауға болады, кейде бұл таңдау мұғалімнің өзі, практикалық тәжірибеге сүйеніп, оқушылар болмаған жағдайда таңдайды. Бірақ балаларға тақырыпты өздеріне таңдауға қалдырып, шешім қабылдауға арналған әдістемелерді ұсынған дұрыс. Сіз 2 қабылдауды тәсілін пайдалана аласыз:

1. Идеялардың бірігуі. Алғашқы тақырыптар өте кең емес болса, немесе егер сіз бүкіл мектептің ортақ тақырыбымен танысу қажет болса, ыңғайлы болады.

2. Бағалау критерийлерін анықтау және қолдану. Бағалау критерийлері, егер оқушылар бір идеяны басқа біреуге қарағанда неге жақсы деп ойласа, түсінуге тырысады.

Критерийлер: өзектілігі, бірегейлігі, жобаның орындылығы.

1) Қазіргі кезде бұл жоба қаншалықты қажет екендігін бағалауға көмектеседі, себебі қанша адам қазір маңызды екенін біледі - олар үшін шешуге болатын нәрселерді жақсартады.

2) Бірегейлік күн сайынғы күнделікті жұмыста қорғалуға мүмкіндік береді, тақырыпқа, оның шешімдеріне жаңа, күтпеген көзқарас қажет. Басқаша айтқанда, бұл жобаның «басымдығы».

3) Техникалық-экономикалық негіздемесі біздің нақты мүмкіндіктерімізді бағалауға мүмкіндік береді: жеткілікті уақыт, білім, қажетті нәтижеге қол жеткізуге арналған құралдар бар ма?

Бұл санаттар кешенде жұмыс істейді: ең жақсы идеялар бір мезгілде барлық өлшемдерге сай келетін болады. Бұл критерийлерді қолданатын

оқушылар топтарда жұмыс істеу идеяны өздері таңдап алады. Критерийлер басқалар болуы мүмкін, бірақ шешім қабылдау барысында олар тиімді құрал болады.

Біздің іс-әрекетіміздің нәтижесінде өзгертілсе, басқа адамдарға жақсарады. Әлеуетті мүмкіндік емес, факт ретінде.

Дидактикалық идеялар: тақырып бойынша жаңа білім; бақылау, салыстыру, талдау, өлшеу, әдебиетпен жұмыс, әртүрлі модельдердегі имидждік ақпарат, пікірталас, бағалау және т.б. сияқты жалпы дағдыларды дамыту; құрылымдық дағдыларды дамыту.

Білім беру жобасының технологиясына білім берудің тартымдылығы білім берудің барлық кезеңдерінде оқушылардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетін жандандыруға мүмкіндік береді. Бұл технологияның ауқымы білім берудегі дәстүрлі түрде қалыптасқан практикаға қарағанда әлдеқайда кең.

Жобалау технологиясын білетін мұғалім оқыту технологиясының әрбір компонентін мағыналы түрде дамыта алады, сондықтан оқушылардың қалыптасқан әмбебап оқыту іс-әрекетінің тиімділігіне сенім артуға болады.

Қазіргі үлгідегі сабақты дайындаудың технологиялық процесі әрбір мұғалімге белгілі сабақ кезеңдеріне негізделген. Алайда, әр кезеңде мұғалім оқушылардың жұмысын ұйымдастырудың формаларын, жұмыс әдістерін, мазмұнын, іс-әрекеттерін ұйымдастыру жолдарын сыни болуы керек, өйткені басты ерекшелігі мұғалімнің және оқушылардың сабақ тақырыбындағы өзгерістері болып табылады. Осылайша, сабақтың жобасын өзгерту мұғалімнің педагогикалық өзара әрекеттесу мазмұнын нақты жоспарлауы, яғни, оқушының белсенділігін байланысты болады.

Жобалау технологиясын білетін мұғалім оқыту технологиясының әрбір компонентін мағыналы түрде дамытып, сабақты тиімді жүргізе алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жаңа жаһандық шындық және педагогикалық іс-әрекеттегі отандық білім берудегі түбегейлі өзгерістер педагогикалық білім беруді елеулі жаңғыртуды көздейді, өйткені жаңғырту, мысалы, тарихтың өзінде, тұрақты процесс болып табылады.

Жаңаруға іштей ұмтылыс – бұл педагогикалық даму мен мақсатты бағдардың негізгі қағидасы болып табылады.

Заманауи білім берудің нысаналы мақсаттары болашақ мұғалімнің кәсіптік іс-әрекет субъектісі ретінде қалыптасуын, оның кәсіби сана-сезімін дамытуды, рухани-адамгершілік тұлғаны тәрбиелеуін анықтайды.

Кәсіптік-педагогикалық ойлау мен сана - бұл іс-әрекет субъектісінің жеке түрлендіруі ретінде кәсіби бейімделу және субъектінің кәсіби іс-әрекетіне белсенді қатысуы кезінде қалыптасатын күрделі жеке қалыптастыру болып табылады.

Мұғалімнің таным мен ойлау сипаттамасының негізі педагогикалық іс-әрекетке, балаларға, өзіне құнды-мәнді қатынас жүйесінде көрінетін, кәсіби білім, кәсіби белсенділік, болып табылып, нақты кәсіби-педагогикалық мәселелерді шешу барысында шығармашылық белсенділік, коммуникативтік, танымдық арнайы бағыттар, кәсіби рефлексияға қабілеттілік, кәсіби мақсаттарға жетісу мен жоспарлау қабілеттілігі, жұмыс нәтижелері, педагогикалық бағыт–балалардың, іс-әрекетке, өзіне және оның субъектіне беделді қатынасытарының жиынтығы, кәсіби білім мен идеялардың берілуі таңбалы және таңбалы емес рәміздер жүйесі белгілері сияқты; эмоционалдық оқушының эмоционалдық өміріне қатысу қабілеттігі сияқты, онымен бірге даму мен уайымдау; кәсіби өзін-өзі тану өзін-өзі маман ретінде, өзіне эмоционалдық құнды қатынас, кәсіби өздігінен даму қажеттілігін танып білу, шығармашылық кәсіби өздігінен жүзеге асыру болып табылады.

Олардың арнайы ерекшеліктері оқу-кәсіби іс-әрекетте қалыптасуы болып табылады.

Мұғалімнің танымы мен педагогикалық кәсіби ойлау, жеке интегралды білім беру сияқты, үнемі дамушы құндылықтар жүйесі, кәсіби білім мен қабілеттің пайда болуы, жеке мақсаттары ойлаулары болып сипатталып, кәсіби-педагогикалық іс-әрекетті табысты жүзеге асыруға бағытталады. Мұғалімнің кәсіби дамуы мен ойлау дәрежесі оның кәсіби іс-әрекеттегі табысының көрсеткіші. Кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің барлығын білдіретін заттардың ауқымын кеңейтеді. Кәсіби ойлау мен мұғалімнің ақыл-ой дамуының деңгейі кәсіби іс-әрекетінің жетістігінің көрсеткіші болып табылады. Орындалған кәсіби және педагогикалық шындықтың субъектілері мен құбылыстары кеңеюде.

Мұғалімнің кәсіби дамуы мен ойлау педагогикалық кеңістікті бейнелеп, оқушыларды адамгершілік құндылықтарға баулып, шығармашылық бастамалар мен өздігінен дамуға ықпал етеді. Әлеуметтік

дамуды жалғастыратын оқушыға қатысты мұғалімнің жағдайын анықтайтын құндылықтар жүйесі, мақсаттары, себептері, нормалары, көзқарастары мен идеяларын енгізеді, мұғалім адамның құрылуының жоғары миссиясын орындайды, адам-қоғам өзгерістерінің агенті.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Статъя Главы государства "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" 12 апреля 2017
2. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан. Астана, 2005.-32с.
3. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию. М., 1990.
4. Панов В. Г. Философский энциклопедический словарь: Опыт. М., 1983.
5. Осипова Е. К. Психологические основы формирования профессионального мышления учителя: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. М.
6. Концепция реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана. -Алматы, Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая, 2015г.-28с.
7. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. - СПб., 1869.- 115с
8. Усольцев А.П., Шамало Т. Н. Понятие инновационного мышления // Педагогическое образование в России.-2014.-№ 1. с.94- 98.
9. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. - М., 1996
10. Матвеева С. Я. Расколотое общество: путь и судьба России в социокультурной теории Александра Ахиезера. Новосибирск, 1997. С. 9. Матвеева С. Я. Расколотое общество: путь и судьба России в социокультурной теории Александра Ахиезера. Новосибирск, 1997. С. 9
11. Абрамова Г. С. К проблеме диагностики педагогической позиции // Психология учителя. М., 1989. С. 34-43.
12. Мирза Н.В готовность педагога к инновационной деятельности
13. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психических качествах личности учителя // Вопросы психологии. 1975. № 1.
14. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса. –Алматы: КазНПУ им. Абая, 2008. –176 с.
15. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан. Астана, 2005. 32с.
16. Кулюткин Ю. И., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. М1981 С 16.
17. Кулюткин Ю. И., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. М1981 С 16/
18. Регуш Л, А. Развитие способностей прогнозирования в познавательной деятельности Л , 1983;
19. Слободчиков В.И. Профессиональное развитие педагога как научная проблема // Инновации в образовании. – 2003. – № 5. – С. 56-59., с. 58.

20. Асадов Ю.М. Сущность и научные определения феномена профессионализма учителя // Известия Самарского научного центра РАН. – 2010.– Т. 12. – № 3(3). – С. 568-570.
21. Юдина, Е.Г. Профессиональное сознание педагога: опыт постановки проблемы в современном образовании / Е.Г.Юдина // Психологическая наука и образование.–2001. –№1.-С.89-100
22. Лернер И.Я. Педагогическое сознание — явление действительности и категория педагогики // Советская педагогика. 1985. № 3.
23. Слостенин В. А. Учитель и время // Советская педагогика. 1990. №9
24. Беляева Л. А. Философия воспитания как основа педагогической деятельности / Урал.гос. пед ун-т Екатеринбург, 1993; Филиппов В. Н. Проблема формирования сознания в философии и педагогической практике: Автореф. дис.... д-ра филос. наук Барнаул, 1992.
25. Петренко В. Ф. Психосемангака сознания: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. М., 1988; Оборина Д. В. Становление профессиональной ментальности педагогов и психологов: Автореф. дис .. канд. психол. наук. М., 1992.
26. Выготский Л. С. Мышление и речь. М., 1996.
27. Выготский Л. С., Лурия А. Р. Этюды по истории поведения. М., 1993.
28. Рувинский Л. И. Психолого-педагогические проблемы нравственного воспитания. М., 1981.
29. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психических качествах личности учителя // Вопросы психологии. 1975. № 1.
30. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1990.
31. Ключева Н.В. Социально-психологическое обеспечение деятельности педагога (ценностно-рефлексивный подход): дис. ... д-ра психол. наук / Н.В.Ключева-Ярославль, 2000. -322 с.
32. Мамардашвили, М.К. Сознание-это парадоксальность, к которой невозможно привыкнуть / М.К.Мамардашвили // Как я понимаю философию. -М., 1992.-С.72-85.
33. Борисова, Е.М. Профессиональное самоопределение: Личностный аспект: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / Е.М.Борисова. -М., 1995.-47с.64.Бороздина
34. Немов, Р.С. Психология: учеб.для студентов пед. учеб. заведений: в 2 кн. Кн. 1. Общие основы психологии / Р.С.Немов.- М.:Просвещение: Владос, 1994.-576с.
35. Столяренко, Л.Д. Основы психологии / Л.Д.Столяренко-Ростов н/Д: Феникс, 1996. -736с.
36. Нечаев, Н.Н. Профессиональное сознание как центральная категория психологии высшего образования / Н.Н.Нечаев // Социальные и

психологические проблемы активизации человеческого фактора в народном образовании: тезисы докладов Всесоюзн. науч.-практ. конф. Ч.2.-М.: МГУ, 1987. -С.24-26.

37. Белкин А. С. Жукова Н. К. Витагенное образование. Голографический подход. Екатеринбург, 1999, С. 40-41.

38. Дистервег, А. Избранные педагогические сочинения / А.Дистервег.-М.:Учпедгиз, 1956.-374 с.

39. Демичев, В.А. Общественное бытие и общественное сознание, механизм их возникновения / В.А.Демичев. -Кишинев, 1969.-216с.125.

40. Лернер, И.Я. Педагогическое сознание -явление действительности и категория науки / И.Я.Лернер // Сов. педагогика.-1985.- №3.С.52-57

41. Ронзин, Д.В. Профессиональное сознание учителя как научно-практическая проблема / Д.В.Ронзин// Психол.журнал, 1991.–№5. -С.65-72.

42. Иваницкий, А.М. Сознание: критерии и возможные механизмы / А.М.Иваницкий// Мозг и разум. -М.: Наука, 1994. -С.113-120.

43. Слостёнин В.А.Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Слостёнин -М.: Просвещение, 1976.-159сс. 147.

44. Исаев, Е.И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий, В.И.Слободчиков // Вопр. психологии. -2000. №3.-С.57-67

45. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. М., 1979.

46. Андреева Г. М. Социальная психология. М., 1988.

47. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. М., 1979

48. Маркова, А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте/ А.К.Маркова.-М.: Просвещение,1983.-96 с.

49. Ярошевский, М.Г. Развитие и современное состояние зарубежной психологии / М.Г.Ярошевский, Л.И.Анцыферова.-М.: Педагогика, 1974. - 304с.

50. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.-М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.

51. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. -М.: Учпедгиз, 1935.-587с/

52. Ситников В.Л. Психология образа ребенка (в сознании субъектов педагогического процесса): автореф. дис. ... д-ра психол. наук / В.Л.Ситников.-СПб., 2001.- 40с.

53. Якунин В.А. Педагогическая психология: учеб. пособие / В.А.Якунин.-СПб.: Изд-во Михайлова В.А.; Изд-во «Полиус», 1998. - 639с.

54. Акопов, Г.В. Динамика профессионального сознания студентов и начинающих учителей / Г.В.Акопов // Развитие профессионального сознания студентов.–Самара: Изд-во СамГПИ, 1991.-С.5-21.

55. Слостёнин, В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Слостёнин, В.П.Каширин. - М.: Издательский центр «Академия», 2001.- 480 с.
56. Маркова, А.К. Психология труда учителя / А.К.Маркова.–М.: Просвещение, 1993. –192с.
57. Слостёнин, В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Слостёнин, В.П.Каширин. -М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 480 с.
58. Просецкий П. А., Стрелянова Н. И. Педагогический идеал студентов педвуза // Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1981.
59. Любимова Т. Б. Указ. Соч.. С. 64.
60. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
61. Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М., 1990
62. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
63. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания.1968. С. 121
64. Слостёнин В.А.Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Слостёнин -М.: Просвещение, 1976. -159с
65. Митина, Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.- М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.
66. Митина, Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.- М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.
67. Божович Л. И. К развитию аффективно-потребностной сферы человека // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / Под ред. В. В. Давыдова. М., 1978 С.
68. Рахова Е. Э. Философское учение о воле. Екатеринбург, 1992.
69. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина... С. 22.
70. Гегель Г. В. Ф. Философия права//Соч.: В 14 т. М, 1929—1958. Т. 7. С. 181.
71. Вахтеров В. П. Основы новой педагогики // Избр. пед. соч. М., 1987. С. 123.
72. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина. С. 182-183
73. Платон. Протагор. 352 с.
74. Каптерев П. Ф. Педагогический процесс//Избр. пед. соч. М., 1982. С. 152-153.
75. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико- ориентированных образовательных концепций). М., 1997.
76. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 3. С. 29.

77. Бахтин М. М Эстетика словесного творчества. М., 1979. С. 49
78. Ерахтин А. В. Указ.соч. С. 38.
79. Выготский Л. С. Мышление и речь // Избранные психологические исследования. М.,1956. С. 297
80. Выготский Л. С. Мышление и речь. С. 220.
81. Рубинштейн С. Л. Основы психологии. М., 1935. С. 51.
82. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения. М., 1982. С. 208.
83. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Ростов н/Д, 1998, С. 324
84. Чалдини Р. Указ соч. С. 134-135.
85. Ширгит В. Д. Педагогическая коммуникация. Теоретические основы: Автореф. дис д-ра лед.наук. Челябинск, 1995. С. 3 - 6.
86. Байлук В. В. Социальный детерминизм. Томск. 1985. С.115-120.
87. Колесникова И.А., Горчакова-Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учебное пособие для высших учебных заведений. - М.: издательский центр "Академия", 2005.

**«Ойлау түрі» әдістемесі
(Г.Резапкинің модификация әдістемесі)**

Нұсқаулық. Әрбір адамға белгілі бір ойлау түрі жатады. Бұл сауалнама сіздің ойыңыздың түрін анықтауға көмектеседі. Берілген бланктегі пікірмен келіссеңіздер қосу таңбасы, егер келіспесеңіздер алу таңбасын қойыңыздар.

П-Д	А-С	С-Л	К-Б	К
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40

1. Біреуге түсіндіргенше, маған өзім істеген жеңіл.
2. Компьютерлік бағдарламалар құрастыру мені қызықтырады.
3. Мен кітап оқуды жақсы көремін.
4. Маған кескіндеме, мүсіндеу, сәулеттеу ұнайды.
5. Мен қалыптасқан нәрсенің де бір жерін жақсартуға тырысамын.
6. Мен заттар немесе суреттер арқылы көрсеткенді жақсы түсінемін.
7. Мен шахмат ойнауды жақсы көремін.
8. Мен өзімнің ойымды ауызша және жазбаша түрде де жеңіл жеткіземін.
9. Мен кітапты оқығанда, онда бейнеленген оқиғалармен оның кейіпкерлерін нақты көремін.
10. Мен өзімнің жұмысымды өздігімнен жоспарлауды қалаймын.
11. Мен барлығын өз қолыммен жасағанды ұнатамын.
12. Балалық шағымда құрбыларыммен хат жазысу үшін өзімнің шарт белгілерімді құрастырдым.
13. Айтылған сөзге ерекше мән беремін.
14. Таныс әуендер менің көз алдымда анық суреттерді бейнелейді.
15. Алуан түрлі әуесқойлық адамның өмірін жарықтатып, байытады.
16. Есептерді шешу барысында маған байқау және қателесу әдістері жеңіл көрінеді.
17. Табиғаттың физикалық құбылыстарын талдау мені қызықтырады.
18. Теледидар бағдарламаларын жүргізуші мен журналисттің жұмысы мені қызықтырады.
19. Табиғатта жоқзат пен жануардыелестету маған өте жеңіл.

20. Іс-әрекеттің нәтижесінен, оның өтілу барысымен көбірек қызықтырады.

21. Бала кезімде конструктор жинауды ұнаттым.

22. Мен нақты ғылымдарды /математика, физика/ қалаймын.

23. Кейбір өлеңдердің дәлме-дәлділігі мен ойының тереңділігі мені масаттандырады.

24. Таныс иіс менің есімде өткен оқиғаларды елестетеді.

25. Мен өз өмірімді белгілі бір жүйеге бағындырғым келмейді.

26. Музыканы естігенде, менің билегім келеді..

27. Математикалық формулалардың әдемілігін мен түсінемін.

28. Мен қандай да болмасын аудитория алдында жеңіл сөйлеймін.

29. Мен көрме, спектакль, концерттерге барғанды жақсы көремін..

30. Басқаларға анық болған нәрселерге мен күмәнданамын.

31. Мен қолөнерімен айналысуды, шеберлеуді ұнатамын.

32. Ежелгі мәтіндерді мұқамалау мені қызықтырады.

33. Тілдің грамматикалық құрамын мен жеңілмең көремін.

34. Сұлулық мен үшін пайдадан маңызды.

35. Бір жолмен жүргенді ұнатпаймын.

36. Қолмен ұстап көрген ғана ақиқат

37. Мен формулалар, рәміздер, шарттыбелгілерді жеңіл жаттаймын.

38. Мен бірнәрсені әңгімелесем, жолдастарым тыңдағанды жақсы көреді.

39. Әңгіменің немесе фильмнің мазмұнын мен образдар арқылы жеңіл елестетеаламын.

40. Өзімнің жұмысымды мүлтіксіз орындағанша, мен тынным таппаймын.

Нәтижелерді өңдеу:

Бес бағандарының әрқайсысында «+» таңбасы неше рет кездескенін санап, шыққан санды әр бағанының астындағы бос жолына жазыңыз. Әр баған тиісті ойлау типіне сәйкес келеді. Әр бағандағы баллдар саны осы типтегі даму деңгейін анықтайды. **(0-2 — төмен, 3-5 — орта, 6-8 — жоғары).**

1. Заттық-іс-әрекеттік ойлау (П-Д) іскер адамдардың қасиеті. Оларды «Қолы алтын» деп атайды. Олар ақпаратты қимылдар арқылы жақсы меңгереді. Әрқашан белгілі іс-әрекетпен айналысып жүрген адамдар да кездеседі. Олар ақпаратты қозғалыс арқылы өңдейді. Оларда қозғалыстың жақсы координациясы, тепе-теңдігі болады. Олар машиналарды жүргізеді, компьютерлерді құрастырады. Оларсыз ең қызықты ойды жүзеге асыру қиын. Бұл ойлау типі көптеген спортсмендер мен бишілерде кездеседі.

2. Абстракты-символикалық ойлау (А-С) теоретик-физиктерде, математиктарда, аналитиктерде, программистерде, экономисттер мен басқа ғалымдарда кездеседі. Осындай ойлау типімен кездесетін адамдар

ақпаратты елестете алмайтын және түсіне алмайтын математикалық кодтар, формулалар және операциялар арқылы өңдейді. Осы ойлау

Типінің ерекшелік негіздерінің болжамдары арқасында барлық ғылым салаларында көп ашулар жасалды.

3. Сөзді-логикалық ойлау (С-Л) вербалды интеллекті дамыған адамдарда байқалады. (латын тілінен аударғанда «*verbalis*» — «сөзді»). Сөзді-логикалық ойлау арқылы ғалымдар, мұғалімдер, аудармашылар, жазушылар, филологтар, журналистер өздерінің ойларын дұрыс жинап, басқаларға сөз арқылы жеткізе алады. Бұл дағды негізінен басшыларда, саясаткерлерде, қоғамдық іс-әрекеттің өкілінде болу қажет.

4. Көрнекілік-бейнелік ойлау типі (К-Б) суретшілерде, ақындарда, жазушыларда, режиссерлерде, құрастырушыларда, дизайнерлерде, сәулетшілерде кездеседі. Яғни, олар ақыл-ойының көркемділігімен не болды, не болады, не ешқашанда болмады және не ешқашан да болмайтындығын өте айқын елестете алады.

Таза түрде осындай ойлау типтері өте сирек кездеседі. Адамдардың көпшілігінде ойлаудың бір немесе екі типі кездеседі. Кейбір мамандықтар ойлаудың әртүрлі типтерінің болуын талап етеді. Мысалы, психолог мамандығы. Осындай ойлау түрін синтетикалық деп атайды.

5. Креативтік (К) — бұл жағдайды шешудің өзгеше, ерекше шешімдерді табу және шығармашылық ойлау қабілеті болып табылады. Бұл өте сирек кездесетін және таланты адамдарды басқа адамдардан ажырататын қабілеті болып саналады.

Психологтардың ойлауынша, синтетикалық деп аталады Интеллектуалды тапсырмаларды жақсы орындауда эмоционалды көңіл-күй, денсаулық қалпы, жұмыс жағдайлары әсер етеді. Сондықтан интеллектуалды тесттерді жақсы көңіл-күйде және жағымды, қолайлы жағдайда орындау жөн болады.

Барлығынан маңыздысы болашақ мамандығыңызға деген сүйіспеншілік. Таңдауыңыз қаншалықты сәтті? Егер сіздің кәсіби жоспарыңыз ойлау типіңізбен сәйкес келмесе, ойланыңыз қайсын өзгерту сізге оңайырақ?

Педагог жетістігінің критерийі

I. Педагогтың жетістіктері үшін педагогикалық критерийлер.

Мұғалім, тәрбиеші жұмысының қорытынды нәтижесіне қарап сынайды, сондықтан, **бірінші критерий**- оқушылардың білім, тәрбие деңгейі, қоғамда өмір сүруге дайындығы.

Екінші критерий- зерттеу жұмысы мен өз білімін жетілдіру жұмысының жағдайы. «Мұғалім - бұл өмір бойы білім алатын адам». Ол үнемі даму үсітінде жүреді, оның барлық өмірі зерттеу жүргізумен тығыз байланысты. Сондықтан да мұғалім жұмысындағы жетістік критерийінің маңыздысы педагогтың өз білімін жетілдіруі өз жұмысында тәрбие және білім беруде түрлі әдістерді, оқыту формаларын қолдану мақсатынан туындайды.

Үшінші критерий- мұғалімдердің білімі мен біліктілігін арттыру. Бұл білім беру сапасын арттыруда маңызды шарттарының бірі.

С.Ожегов өздігінен білім алуға осындай анықтама береді: «Өздігінен білім алу – білімді мұғалімнің көмегінсіз өздігінен ізденіп үйрену».

Төртінші критерий- өзіне сараптама жасау қабілеті. Әр педагог, сөзсіз өз әрекетін ой-елегінен өткізеді. Бұл ойлауды 2 түрге бөлуге болады.

1. Ойдан шығарылған әрекет арқылы ойлау (ойлап тапты және соны істеді);

2. Бар әрекет негізінде ойлау (бар әрекеттің сараптамасы).

Бұл екі бағыт өте маңызды болып, жаңа идеяларды ізденумен қатар, білім берудегі жаңа бағыттарға сай.

Бесінші критерий- инновациялық іс-әрекет. Бұл білім беру бағытын жоғары, заманауи деңгейде, жүзеге асыруға мүмкіндік беріп, барлық мектептің дамуына ықпал етеді.

II. Педагогтың жетістіктері үшін педагогикалық критерийлер.

«Нағыз білім беру,- кезінде Добролюбов жазған, - ол қоршаған ортаға өзінің көзқарасын өзгертуді мұқтаж етеді деген».

Ушинскидің жазбасы бойынша, «сөзді, ойды және сезімді жеткіліксіз бұл ой мен сезім тұлғаны іштей жекетану болуы керек»

Мұғалім – білім беру процесінің қалыптастырушысы, сондықтан мұғалімнің өзінің шәкірттеріне қарым-қатынасы және оның позициясы сыныптағы әртүрлі адами қасиеттерді өалыптасуына байланысты(олар әсер етеді), ал әлеуметтік мотивін дамуына байланысты екенің растайды.

Мұғалімнің сөйлеу стилі, оның алынған позициясы – ол мектептегі оқушының ең бірінші эмоцияны қалыптастыру, қажеттілігі, мотивтер мен баланың мектептегі тағдырын анықтайы.

Екіншісі – ол мұғалімнің оқушыларға маңыздылығы.

Адамдермен қарым-қатынас, кім болмасын (педагог, дәрігер, басшы және т.б.), өзіннің мінезі, жүріс-тұрысы, қоршаған ортаға көзқарасы өзін-өзі өзгертуді белсенді жасау керек. Педагог ең алдымен өзін-өзі ауыстыруға дайын болу керек, ондай болмаса ол кәсіпті болуы мүмкін емес.

III. Педагогтың жетістіктері үшін кәсіби-тұлғалық критерилері.

Педагогтың тұлғалығы, онда не басты?

Педагогтың тұлғасы оқушыға қандай әрекет етеді?

Педагог кәсібі – ерекше. Мұғалімдер мен тәрбиешілер – әрдайым көз алдында болатын адамдар, олардың жанында әрдайым ата-аналар, оқушылар, әріптестер әрдайым жанынжа болады.

Мұғалімнің тұлғасына қызығушылықсыз пәнге де қызығушылық болмайды. Ол сөзсіз өйткені, пәнге қызығушылық сөнугі мүмкін, егер педагогтың өзі қызықсыз болса, білімі жоқ, осы білім аясында жақсы қарым-қатынасты қалыптастыра алмайды.

Сондықтан да мұғалім немесе тәрбиеші қаншалықты кәсіби дайындалған болса да ол әрдайым өзінің жеке қасиеттерін үнемі жетілдіріп отыруы қажет. Сол арқылы өзінің жеке имиджін қалыптастырады.

Ұсынылған педагогика-психологтық және әлеуметтік жабдықтар А – В қосымшаларында көрсетілген.

«Мұғалімнің кәсіби өзін-өзі тану тренинг»

Мақсаты: өзіңіздің кәсіби сана-сезіміңізді түсінуге, өзіңіздің психикалық күйлеріңізге бағдарлануға, оларды дұрыс бағалауға, өзіңізді басқаруға көмектесу. Мұғалімдерге өздерінің теріс эмоционалдық жағдайларын өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу мүмкіндігі, эмоционалды күйзелісті болдырмау үшін психикалық теңгерімге жету.

Материал: қағаз парақтары, қаламсаптар, қарындаштар, маркерлер, теңіз шуының дыбыс жазуы, «өмір ағашы» кәдесыйы.

Жұмыс барысы:

1-жаттығу. «Сәлемдесу». Жаттығудың мақсаты: сергіту сәті, қатысушыларын бірін-бірімен сәлемдесуі. Қатысушылар бір-бірін ерекше жолмен қарсы алуға шақырылады: қолдарыңыз сақина киген қолына сәлем берсін; Аяқтар қара аяқ киімдегілермен амандасын; тізелерді оларда колготки кигендер құшақ жая амандасын және т.б.

2-жаттығу. «Мен кімін?». Мақсаты: өзін-өзі тануды дамытуға және нақты өзінді анықтауға көмектесу. Қатысушыларға «Мен кімін?» Деген сұраққа жауап беру үшін бағанда 1-ден 20-ға дейінгі нөмірлерді жазуды сұрайды. яғни. Жеке өзін-өзі анықтау және өзін-өзі таныстыру тұрғысынан өзіңізді бағалаңыз. Бұл суреттер, сапалар, аллегориялар және т.б. болуы мүмкін. Бұл жазбадан кейін қатысушыларға кесте салу ұсынылады:

«Мен» - денелімін

Мен эмоционалдымын

«Мен» интеллектуалды

Әлеуметтік «Мен» және өздері туралы өздерінің идеяларын бағандар бойынша таратады, бұл анықтама ұсынылған «Менге» сәйкес келеді. Енді барлық бағаналардың қайсысы өзіңіздің талдаманызға көп сәйкес келеді. Бұл «Мен кімін» деген ұғым болады, яғни олар сізге көбірек сізге қатысты болмақ.

3-жаттығу. «Жарық сәуле». Мақсаты: стресстің бастапқы кезеңінде ішкі кернеуді төмендету, жалғыздық пен түсінбеушілік жағдайын жеңуге көмектеседі. Өзіңіздің басыңызда бұлттар мен қараңғылықтар арқылы жеңіл және жылы (бірақ жарылғыш емес) сәуле кесілгенін елестетіп көріңіз. Бұл сіздің басыңыздың және айналасындағы кеңістікті жарықтандырады, сосын баяу төмендейді, бетіңізді, мойныңызды, иығыңызды, кеуденді жарықтандырады және жылытады. Оның жылы тура жарқырауының арқасында қастарыңыздың арасында қатты бүгілу түзіледі, көзге жақын әжімдер тегістеледі, жақтары жабылмайды, ауыз аймағындағы кернеу босаңсады, иық босаңсады, мойын жарыққа, иыққа түзетіледі, көкіректің онай және еркін тыныс алуына қарай түзіледі. Жарық пен жылу жүрек

аймағына жеткен кезде, сізде жарық көзі бар деп ойлаңыз. Жоғарғы жарықтың сәулесінде қалып, оған өзіңіздің жарықыңызды қосыңыз, өзіңіздің аяқтарыңыздың ұштарына бүкіл денеге әсер етіңіз. Ыстық толқынды елестетіп өзіңіздің барлық мүшелеріңізді ішкі кернеуден бірте-бірте босатыңыз, олар жеңіл әрі мобильді болады, сіз өзіңізді еркін, сенімді және тыныш сезінесіз. Белгілі бір жаттығуларды орындауға уақытыңызды тауып, белгілі бір уақытты денсаулыққа арнаңыз.

4-жаттығу. Мақсаты: қатысушыларға кез-келген жағдайды сенімсіздікті талдауға болатындығын түсіну, оған күшті табу. «Жобалар». Топ екі топқа бөлінеді: біреуі оптимисттерді (олар өздері деп есептейді), екіншісі - пессимисттерді жинайды. Егер мүмкіншілік болса сіз осы топтарды әртүрлі бөлмеге бөлсеңіз. Әр топ өз міндетін алады - 10 минут ішінде шығармашылық өнімді (ән, сурет, өлең, пантомима) жасау, топқа тән өмірге деген көзқарасын дәріптеу (оптимизм немесе пессимизм).

Топтар жиналғанда, әркім өз жобаларын ұсынады, сосын ұжымдық пікірталасқа шығады. Мұнда сұрақтар тудыруы мүмкін: «Сіз осы кіші топта болуды ұнаттыңыз ба? Тапсыруға дайындалу кезінде өзіңді қалай сезіндің? Сіз тез шешім таптыңыз ба?» және т.б.

5-жаттығу. «Бейсанаңызға сөз беріңіз». Мақсаты: өзін-өзі бағалау және өзін-өзі мағыналылығын. Өз қажеттіліктеріңіз бен сезімдеріңізді ескере отырып, назарыңызды басқа адамдарға таратуға үйреніңіз. Нұсқаулық: Артымызға отырыңыз және демалыңыз. Көзіңізді жауып, көрініп тұрыңыз. Орманда жүргеніңізді елестетіп көріңіз. Орманның қандай екенін түсіндіріңіз. Күн жарықтандырылған ба? Сіз жол бойында немесе соқпақтар арқылы жүресіз бе? Сіз осындасыз ба? Сіз бұдан әрі қарай жүріп, алдыңыздағы тауды көресіз. Ол қандай? Таудың жанында не істеп жатырсың? Сіз бұдан әрі қарай жүресіз, ал шөпте кілтті көресіз. Бұл не? Сіз оны көтересіз бе немесе оны өтесіз бе? Сізді тауып алған ба? Сіз алдымен, сіздердің алдыңызды қоршау. Бұл не: жоғары, төмен, қандай материал жасалған? Сіз қоршаудан шығуыңыз керек. Мұны қалай істейсіз? Сіз кедергіні оңай жеңе аласыз ба? Сіз бұдан әрі қарай жүріп, жолдың қасындағы тесікке назар аударыңыз. Ол үлкен немесе кішкентай ма? Сіз ішке қарайтын боласыз ба? Қандай жануарды қазғаныңызға қызығасың ба? Сіз өзен жағасына барасыз. Оны елестетіп көріңіз: судың қандай түрі, ағымның жылдамдығы, төменгі жағы төменгі жағында тастар бар ма? Басқа жағына қалай қарайсыз? Келесі кедергіні жеңу үйді көресіз. Бұл не (өлшем, декор және т.б.)? Есікке белгі қойылады. Бұл үй сізге тиесілі дейді. Қандай тақта жасалды және оған не жазылған? Сіз есікті ашып, үйге кірдіңіз. Қараңызшы айналасында. Сіз осында ыңғайсыз ба? Таза немесе қорқынышты шегеді ме? Бұл үйде қанша бөлме бар? Қандай? Оларды атаңыз және сипаттаңыз. Сіз шатырға барасыз. Ол қалай көрінеді? Онда не сақталады? Тапсырыс немесе, мүмкін, қоқыспен толы?

Нәтижелерді интерпретациялау:

Орман - балалық шағыңның және өмір туралы балалық идеяның символдық көрінісі. Орманда неғұрлым қуанышты болса, балалық туралы естеліктеріңіз қаншалықты оң болады? егер қиял қасіретті бейнені көрсеткен болса, онда балалық шағыңыз өте қиын және ескі идеялар ересек өмірге әсер етеді.

Тау - сіздің талаптарыңыздың деңгейінің символдық көрінісі. Тау биік болса, ұмтылыс деңгейіңіз көбірек болады. Ең бастысы, сіздің қиялыңызға оралу және таудың биіктігін және оның қалай жеңілгенін еске түсіру. Егер сіз жақын жерде тұрсаңыз, онда өміріңізде арманыңызға жету үшін көп күш жұмсаңыз. Егер сіз бұған құлақ салсаңыз, онда өміріңізде табандылық пен еңбекқорлықпен барлық нәрсеге қол жеткізесіз.

Кілт - өмірдің жаңадан пайда болған барлық нәрселеріне деген көзқарасыңыз. Егер сіз кілтті таңдасаңыз немесе оған қуанышты болсаңыз, онда сіз өзгеріссіз қабылдауға дайынсыз.

Қоршау - адамның өмір жолында күтіп тұрған кедергілердің символы. Қандай қоршау бар екеніне назар аударыңыз - символикалық дуал немесе Қытайдың Ұлы қабырғасы.

Апан - бұл жасырын қауіпті қабылдау. Егер сіз батыл түрде тесікке шықсаңыз - сіз аңдаусыз немесе білімқұмарлық адамсыз.

Өзен - сіздің өміріңіздің тіршілігі. Есіңізде болсын, қаншалықты жылдам ағынды, судың қаншалықты таза екенін көрсетті. Төменгі жағындағы тастар бала кезінен бастан кешірген қиындықтарды бейнелейді.

Үй - ол сіз. Өзіңізге ұнайтын, бұл сіз үшін жақсы демалыс орын.

Есікке белгі қойыңыз, өзіңіз туралы не ойлайтыныңыз туралы (біреудің әкесінің аты бар, біреуі барлық регалия мен еңбегі бар, біреуі бормен ғана әріптер жазған). Сіз көрген бөлмелер сіз үшін өмірдің ең маңызды аспектілері. Қандай жерде болмасын, бір бөлмеде қасірет бар болса, бұл жақсы, мүмкін сізде бұл салада қиындықтар бар.

Айтпақшы... сіз өзіңіздің өзенмен қиылысып, кедергілерді еңсерудің қаншалықты оңай екенін көрсеттіңіз. Егер сіз адал жауап берсеңіз және ерекше қорқынышыңыз болмаса (су немесе биіктік), екі кедергіні жеңу сипаты бірдей болады. Егер сіздің қиялыңызда, еш жерде көмекші пайда болмаса, көпір немесе қайық материалдандырылған болса, онда сіз өзіңізге сенбейсіз.

б-жаттығу. «Теңізде демалу». Мақсаты демалу жаттығулары. Нұсқаулық. Ыңғайлап отырыңыз. Көзді жабыңыз. Еркін демалыңыз. Біз терең тыныс алдық және көгеріп жатырмыз. Біздің сезімімізге көңіл бөлейік. Енді біздің қиялымызда біртұтас бейнені, тұтас бейнені қайта жасауға тырысамыз. Теңіз жағалауын елестетіп көріңізші. Ыстық күн. Күн шыжғырылып тұр. Сіз шомылу киіміндесіз. Құмға жағып, қуана қарайық ... Теңізге қараңдаршы. Шомылушылардың бастарын көресіз ... Горизонт сызығын қарастырыңыз. Онда не пайда болды?

Біз мұқият қарап жатырмыз ... жағалауда не болып жатыр? .. Күн жанып тұр, дененің келесі жағына бұрылу керек. Мен жүзуді қалаймын ... Суға барамыз ... Оған қол тигізсеңіз ... Су қандай? ..

Бейнелі елестер жойылады. Сіздің денеңізге назар аударыңыз. Қолыңызды қысыңыз. Көзіңізді ашыңыз.

7-жаттығу. «Мәселе». Мақсаты: ішкі бейбітшілікке жету және кез-келген проблемаға барабар қарым-қатынас жасау үшін алаңдаушылық пен үрей азаяды. Ешкім сізді алаңдатпайтын орын мен уақытты таңдаңыз. Төмен отырыңыз, көздеріңізді жабыңыз, сыртқы дыбыстарға назар аудармаңыз. Сізді алаңдататын қиын жағдайды елестетіп көріңіз. Бұл жағдайды бейнелі айнада немесе теледидар экранында орналастырыңыз. Сіз көрермен ретінде әрекет жасайсыз (бірақ экранда немесе айнадағы кейіпкерлердің бөлігі бола аласыз). Ең жақын достарыңыз бен туыстарыңыздың «суретін» қосыңыз. Экранды бірте-бірте кеңейтіп, көршілерді сайтқа, кіреберісте орналастырыңыз. Өзіңіз тұратын үй, сосын аудан, қала немесе қала және оның барлық тұрғындарын елестетіңіз. Елге қарап, кейін бүкіл әлемді - теңіздер мен құрлықтармен, планетада тұратын адамдардың көптігімен суретті кеңейтіңіз. Көрермендердің назарын арттыра отырып, Күнді басқа планеталармен бірге қалай айналатынын қараңыз. Күн Жүйесі Галактикадағы ұқсас жүйелердің бірі болып саналады және Әлемде осындай көптеген галактикалар бар. Қиялда суық, ұлы және шексіз кеңістіктің бейнесін ұстап, өзіңіздің мәселеңізге оралыңыз және оны бір қысқа сөйлеммен тұжырымдамаңыз. Шексіздікке толы Әлемнің тереңдігінен сіздің проблемаңыз соншалықты үлкен емес сияқты, оны табысты шеше аласыз.

Сабақтың қорытындысы. Қатысушылар барлығына тілек білдіріп, «өмір ағашы» кәдесыйын таратады.

«Кәсіби мұғалімді дайындау» әдістемесі

Мұғалім мамандығы бойынша ең маңыздысы педагогикалық дағдыларды бағалаңыз.

1. Қандай жағдайда болмасын, оқушының тұлға екенін ұмытпаңыз.
2. Дұрыс және дұрыс сөйлеу қабілеті.
3. Сенімді және ашық әңгімелесу, бай сөздікке ие болу - эрудит болу.
4. Оқушыларды оқу процесінің авторларына айналдыру мүмкіндігі.
5. Тәртіпке кіріп, мұғалімнің қадір-қасиетін қорғайтын адамдарды орналастыру мүмкіндігі.
6. Баланы тыңдау, оның пікірін білу.
7. Оқушылардың қажеттіліктері мен мүдделерін білу.
8. Сізге тартымды оқушыларды оқуға кедергі келтіретін, тәртібі төмен оқушылардан қорғай білу.
9. Сабақта оқушылардың белсенді рөлін қамтамасыз ету.
10. Кез келген материалды оқушылардың жасы мен жеке сипаттамаларына бейімдеу мүмкіндігі.
11. Мұғалімнің рөлінен тыс қалмау үшін қашықтықты сақтау қабілеті оқушылармен бір деңгейде болмайды.
12. Барлық оқушылардың мұғалімнің ойларының бағытын ұстануын қамтамасыз ету қабілеті оған мұқият тыңдалды.
13. Өзінің жақсы көретін оқушыларды бөліп қарауға болмайды, барлық оқушыларды тең қарау,
14. Сыныпта тәртіпке қол жеткізе білу, барлық оқушылардың материалды меңгеруін қамтамасыз ету.
15. Кез-келген жағдайда сабақ жоспарын ұстану мүмкіндігі.
16. Оқушының басты ерекшелігі - оның білім беру мүмкіндіктері мен тиімділігін ажырата білуі, оның жеке қасиеттерінің қайталама ерекшеліктерінен ауытқиды.
17. Сезімдеріңізді бір жаққа қалдырмай, оқушылармен қарым-қатынаста тек қана мақсатқа жету жолымен басшылыққа алуы мүмкін.
18. Оқушылардың ішкі әлеміне қатыса білу, оларға көңіл бөлу.

Кілттер: Сұрақтар жұптарға бөлінеді: 1-5; 13-8; 3-11; 9-14; 4-15; 6-12; 7-16; 10-2; 18-17.

Бірінші нөмір - оқушылардың жеке басына деген қызығушылығының дәлелі, олардың шығармашылық дамуына және олармен бірге құрылуға бағытталуы, өздерінің ішкі әлеміне бізге ұнайды немесе ұнамайды дегенге қарамастан үйренуге ұмтылу. Оқу материалдарын оқушыға бейімдеу ниеті. Жұптың екінші нөмірі оқушының өзін қызықтырмайтынын, әсіресе балаларға әсер етуіне, ынтымақтастыққа ұмтылмайтынына, авторитарлық

мінез-құлыққа бейім екенін, балаларды жақындарына және ұнатпайтын адамдарға бөліп көрсетуге бағытталған іс-әрекеттерге назар аударады.

Осыған сәйкес, «иә» деген жауаптардың жалпы балдары 1,3,4,6, 7, 9, 10, 13, 18 сұрақтарына және «жоқ» деген жауаптар 2, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17.

Жауаптардың немесе баллдардың жалпы саны мұғалімнің кәсіби параметрлерін көрсетеді. Бұл 18 балға жақын болған сайын мұғалім гуманистік педагогиканың қағидаларына сәйкестігін көрсетеді. Егер қорытынды балл:

18-14 - мұғалімнің кәсіби құрамы - гуманизм;

14-10 - мұғалімнің кәсіби жағдайлары негізінен адамгершілік, бірақ кейде авторитаризм мұғалімнің іс-әрекетінен көрінеді.

10 ұпайдан аз - авторитарлық мінез-құлық стиліндегі мұғалім болып есептеледі.

«Педагогтың психологиялық құзыреттілігі» әдістемесі

Егер сіз сынақ мәлімдемесімен келіссеңіз, өтініштің нөмірінің жанындағы «иә» немесе «+» деген сөзді келтіріңіз; Егер сіз өтінішпен келіспесеңіз, оның нөміріне «жоқ» немесе «-» қойыңыз.

1. Баланың жасы үлкен болған сайын оған ересектер тарапынан неғұрлым көбірек көңіл аудару мен қолдау көрсетудің белгісі ретінде маңызды.

2. Балалар біреумен салыстырған жағдайда бойында сенімсіздік ұяндық мінез қалыптасады.

3. Ересектердің эмоцияларына қарамастан, олар балалардың жағдайына әсер етеді, оларға өзара сезім тудырады.

4. Баланың қателіктерін ескере отырып, біз оның қателіктерін жоямыз.

5. Теріс бағалау баланың әл-ауқатына зиян тигізеді.

6. Балалар дұрыс адамдар ретінде өсіп жетілу үшін, үнемділікке тәрбиелеу керек.

7. Бала ересектердің егде жастағы, ақылға қонымды және тәжірибесінен артық екенін ешқашан ұмытпауы керек.

8. Бала жағымсыз әсерлерден, тітіркенуден, қорқыныш пен қорқыныштан зардап шеккен әмбебап көзайымы мен көңілімен қоршалған.

9. Балалардың теріс реакциялары өздерінің игілігі үшін басылуы керек.

10. Балалар ересектердің эмоцияларына және ішкі тәжірибесіне қызығушылық танытпауы керек.

11. Егер бала қаламаса, оны міндетті түрде мәжбүрлей аласыз.

12. Балаларға ыңғайлы мысалдарды көрсетіп, үйрету керек.

13. Кез-келген жастағы бала эмоционалдық тұрмыс жағдайы үшін ересектерге деген махаббат пен мақұлдауды білдіретін қимылдар, көзқарастар қажет.

14. Бала үнемі ересектердің көңіл-күйлері мен назарында болуы керек.

15. Бір нәрсе жасағанда, баланың ересектердің көзқарасынан жақсы немесе жаман екенін білуі керек.

16. Балалармен қарым-қатынас - олармен бірге «тең жағдайда» болуы, соның ішінде ән айту, ойнау, суретке түсіру, сүйеге тырысу және олармен жазу.

17. Әдетте бас тартуға әдетте «міндетті» деген сөз қабылдамайтын балалар жатады.

18. Зиянды әдістер жеке басының ақаулары мен қалаусыз мінез-құлықты көбейтеді.

19. Мен ешқашан оқушыларды күшіне мәжбүрлемеймін.

20. Бала қателіктерден және қателіктерден қорықпайды, егер ол ересектердің әрдайым қабылдайтынын және түсінетінін білсе.

21. Мен қандай көңіл-күйге қарамастан балаларға ешқашан күнкілдемеймін.

22. Мен ешқашан балаларға: «Менде уақыт жоқ», - деп айтпаймын.

23. Бірде қиындықтар туындаса, сіз оқушыны басқа нәрсеге назарын аударта аласыз.

24. Оқушыларды «2» белгісіне лайықты түрде қойған кезде ешқашан жағымсыз сезімге ұшырамаймын.

25. Оқушылармен қарым-қатынаста алаңдаушылық сезінбеймін.

26. Оқушыларға бір нәрсе орындағысы келмесе, оған жүктеп қажет емес, себебі оданда мүмкін мен де, кенеттен дұрыс емес жасаймын.

27. Оқушы әрдайым құқылы. Тек ересек адам ғана дұрыс емес болуы мүмкін.

28. Егер оқушы сабақта жұмыс істемесе, онда ол жалқау немесе өзін нашар сезінуде.

29. Мен оқушыларыма ешқашан қатаң түрде ескерту жасамаймын.

30. Оқушыларда дұрыс немесе дұрыс емес деген әрекет болмайды, балалар өздері қалағандай және өз қалауынша әрдайым өзін көрсете алады.

Егер құзыреттілік шкаласы бойынша «иә» («+») болса (сұрақтар: 2; 3; 5; 8; 13; 16; 18; 20; 23; 26; 27; 30;) онда әрқайсына 1 ұпайдан қосыңыз.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Қазақстанда білім беруді жаңғырту: мұғалімдердің ойлау парадигмасының ауысуы.....	7
2 Мұғалімнің - өзгертуші тұлғаның кәсіби өзіндік санасының құрылымы.....	32
3 Педагогтың жаңашылдық логикасындағы кәсіби қызметін жобалау бойынша әдістемелік ұсынымдамалар.....	63
Қорытынды	78
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	80
Қосымша.....	85

Введение

В соответствии с Посланием Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева полным ходом идет модернизация государства. Модернизация должна охватывать в наше время и материальную, и духовную жизнь в их единстве. Следовательно, модернизация – это социокультурный феномен, за ним стоят соответствующие мироощущение и мировоззрение человека, его понимание окружающего мира и его место в нем, мотивация и стиль поведения, усвоенная система ценностных ориентаций и культурных предпочтений, общественные, в том числе политические, формы жизни, определенная система прав и обязанностей. Поэтому модернизация государства должна начинаться с духовной модернизации системы образования.

Духовная модернизация – это вопрос нашей идентификации, вопрос ценностей и культурных кодов, разделяемых всеми членами общества. Это – формирование новых смыслов и образов будущего, которое мы создаем. Модернизация общественного сознания происходит через обновление гуманитарного знания и принятия обществом новых его императивов. Основными императивами модернизации, указанными в программной статье, являются конкурентоспособность, прагматизм, культ знания, всеобщий культ образования, эволюционное развитие Казахстана, открытость сознания.

Глава государства Нурсултан Назарбаев подчеркнул, что «успешность реализации Стратегии модернизации страны зависит, прежде всего, от знаний, социального и физического самочувствия казахстанцев». [1]

Модернизация системы образования - это политическая и общенациональная задача, которая нуждается уже не в радикальной реформе, а в доведении осуществляемых в настоящее время преобразований до логического завершения. Модернизация общественного сознания будет успешной, если проводить комплексно по целому ряду связанных между собой направлений:

- сохранение собственной культуры, национального кода;
- эффективное использование национальных и личных ресурсов;
- сохранение национальной идентичности, сопряженной с традициями и обычаями, языком и культурным наследием;
- культ знания и открытость сознания;
- ориентация на качественное образование с учетом технологий;
- переосмысление современных процессов и их эволюционное развитие.

Ключевой фигурой модернизации в образовании является учитель.

Так какой же должна быть сегодня эта ключевая фигура – учитель - в условиях модернизации или же новой формации?

В Концепции непрерывного педагогического образования педагога новой формации РК дается следующее определение: «Учитель новой

формации – это личность духовно-нравственная, граждански ответственная, активно-созидательная, экологически культурная, творческая, способная к рефлексии, саморазвитию и самореализации, характеризуемая высоким уровнем сформированности методологической, исследовательской, дидактико-методической, социально личностной, коммуникативной, информационной и других видов компетентностей».[2]

Профессия учителя является одной из древнейших. Ведь все другие профессии осваиваются только в ходе специально организованной целенаправленной педагогической деятельности. Необходимость передачи общественного опыта новым поколениям, подготовки этих поколений к жизни и труду привела к тому, что обучение и воспитание очень рано выделились в самостоятельную общественную функцию.

Сегодня учитель – не только профессия, суть которой – транслировать знания, а высокая миссия сотворения личности, утверждения человека в человеке. Он всегда занимал поистине особое место в обществе, так как он был и остается носителем основных принципов всеобщего образования. Учитель – это не профессия, а образ жизни.

В условиях модернизации общественного сознания к профессиональной компетентности педагога предъявляются качественно новые требования. Учитель становится ключевой фигурой осуществления изменений. «Учитель создает нацию». В этом древнем и мудром изречении, сохранившем справедливость и в наши дни, состоит социальный и гуманистический смысл учительского труда. Наследуя принципы работы передовых педагогов «всех времен и народов», учительство является творческой силой и в современном обществе. От уровня понимания им основных идей происходящих инновационных процессов, от его готовности осуществлять эти изменения зависит эффективность обновления казахстанской школы. В данной ситуации возрастает мера ответственности самого учителя.

Поэтому в современном обществе на педагога возлагается ответственная миссия воспитания человека XXI века. При этом важно наличие лидерских качеств, которые, в свою очередь, могут воспитать лидеров при условии укрепления усилий школы, семьи и общества в целом. Лидер это человек – чья деятельность направлена на созидание.

Роль современного учителя - это роль проводника в совершенно обновленном обществе. Именно педагог воздействует на умы и сознание детей и молодежи, формирует их отношение к жизни, государству, обществу.

Стратегия современного непрерывного педагогического образования состоит в профессионально- личностном развитии и саморазвитии учителя. Образ современного педагога, представленный в целях педагогического образования, выступает как модель педагога, способного свободно ориентироваться в сложных социокультурных обстоятельствах, ответственно и профессионально действовать в условиях решения

актуальных образовательных задач. Природа современной профессиональной деятельности учителя требует нового педагогического мышления, ценностными установками которого являются приоритет индивидуальности мышления над единомыслием, образовательных интересов личности ученика над стандартной учебной программой, стремлением к саморазвитию ученика над унифицированным усвоением, «передачей» знаний. Важнейшей задачей школы сегодня становится не формирование устойчивого набора знаний и умений, которые останутся с человеком до конца его жизни, а прежде всего воспитание способности производить и получать новые знания на протяжении жизни. Отсюда следует, что соответствующим умением, очевидно, должны обладать и сами педагоги.

По сути, модернизация общества есть модернизация его сознания, для чего требуются новые подходы, новые принципы и новая идеология - воспитать новое поколение. Ценности самого учителя являются движущей силой его действий, и позволяют определить важные задачи и ожидания от его работы в образовании. Они будут определять выбор стратегии, приоритетов и степень их реализации.

Успешного ученика может воспитать только успешный учитель.

Достижение всех целей невозможно без теоретико-методологической подготовленности самих учителей.

В этой связи особую актуальность обретает проблема формирования научно-педагогического мышления и сознания учителя, способного обновлять содержание своей деятельности посредством критического, творческого её освоения, применения достижений науки и педагогического опыта.

Большой интерес для нас представляет книга Ж. Аймаутова «Психология и выбор профессии» (1926), в которой дается анализ работы психолога с детьми, в том числе одаренными школьниками.

Ш. Альжанов в своих трудах по психологии занимался анализом умственных способностей школьников.

Проблема мышления и мыслительной деятельности рассматривались в трудах известного психолога М.М. Муканова. Ученый инициировал обширный спектр исследований психической деятельности человека как особой активности, опосредованной историко-культурным опытом, социально-нравственными, духовными, этническими и традиционными ценностными переменными, характеризующими повседневную жизнь. Многочисленные работы М.М. Муканова позволили ввести в практику научных исследований новые концептуальные представления о взаимосвязи человека и социума, личности и этногруппы, мыслительной и рассудочной деятельности.

В 2000 г. выходит на казахском языке книга К.Б. Жарикбаева «Введение в психологию» для средней школы, где автор дает

характеристику основных аспектов работы психолога со способными учениками.

Ж.И. Намазбаева руководит рядом исследований по проблемам соотношения личности и самосознания, личностно и профессионально-ориентированного обучения, прикладного применения психологических знаний.

Работа А. Темирбекова, С. Балаубаева, Т.С. Садыков, М.Э. Кудайкулова, Т.С. Сабырова, Е.О. Жуматаевой и др. посвящена подготовке профессиональных психологов к работе одаренными школьниками.

Пригожин И., Князева Е., Жанабаев З. изучали влияние врожденных способностей на успешное выполнение учебной деятельности учащихся.

В числе интересных работ, появившихся в конце 1990-х гг., следует упомянуть труды таких казахстанских ученых, как Ж.О. Умбетовой: «Методические основы выявления и развития интеллектуального потенциала одаренных детей в процессе обучения математике (на примере начальных классов)», Шеръяздановой Х.Т: «Психологические основы профессиональной подготовки педагогов и психологов дошкольного образования».

Искомый нами феномен рассматривался в статье доктора психологических наук, профессора О.С. Сангилбаева «Формирование у школьников экологического мышления».

Научно-педагогическое сознание и мышление - это отправная точка, приводящая к методологическим и теоретическим основам, практическим методикам и технологиям, определяющая методологическую и психологическую готовность к изменению вида и характера своей профессиональной педагогической деятельности.

Основополагающими методологическими идеями в формировании научного педагогического мышления и сознания являются: общепсихологическая и психолого-педагогическая теория деятельности, отраженная в работах Б. Г. Ананьева, А. Н. Леонтьева, В. И. Загвязинского; принцип единства сознания и деятельности (Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн).

Психолого-педагогический анализ процесса появления и развития педагогического сознания сделан на базе культурно-исторического подхода Л. С. Выготского и А. Р. Лурии, продолженного А. Н. Леонтьевым, А. В. Запорожцем, П. Я. Гальпериным, Л. И. Божович, В. П. Зинченко, А. В. Петровским и В. А. Петровским.

Педагогические аспекты сознания при анализе соотношения философии и педагогики рассматривали Н.А.Горбачева, М.К. Мамардашвили, М. С. Кобзева, К. А. Шварцман. [3]

Перед учителем встают проблемы ориентации и отбора информации, пересмотра своей «Я - концепции», обновления прежних форм и методов работы. Это означает, что сегодня учитель приобретает новый статус, не

менее значимый, чем ранее, но совершенно другой по сущности - учитель агент перемен.

Цель рекомендаций – обобщение и теоретическое осмысление становления и развития педагогического мышления и педагогического сознания учителя с учетом модернизации общественного сознания. Определить роль учителя как агента перемен общественного развития.

1. Модернизация образования в Казахстане: смена парадигм мышления учителя

Глобальные преобразования, которые происходят во всех сферах современной социальной и духовной жизни, остро ставят проблему образования. От ее решения зависит, каким будет человечество в XXI веке, какие приоритеты оно выберет. И в этом первостепенная роль принадлежит учителю. Перед ним стоит задача по-новому осмыслить мироздание, природу человека, одухотворить процесс познания. От учителя зависит преображение сознания подрастающего поколения. Рождается новая парадигма мышления.

Мышление (англ. thinking) - психический процесс отражения действительности, высшая форма творческой активности человека. [4]

Мышление - процесс отражения объектов и творческое преобразование их субъективных образов в сознании человека для образования ее новых целей, открытия новых средств и планов их достижения, раскрывающих сущность объективных сил природы и общества. [5]

Профессиональное мышление - это одна из форм мышления. Данная форма имеет ряд отличительных особенностей и свойств: активность - преобразующая позиция субъекта мышления; специфичность объекта мысли, которым является не сам объект изучения или труда, а вся взаимодействующая система; индивидуализированность мышления, обобщенность знания; действенность.

Проблема исследования профессионального мышления педагога является одной из фундаментальных в педагогической психологии. Ее значимость обусловлена ролью педагогического мышления в организации деятельности педагога, его профессионального поведения и общения.

Профессиональное мышление педагога - есть сложное образование, характеризующееся своеобразием структуры, содержательного и практически - действенного фондов, качественных характеристик и направленностью на решение практических задач по преобразованию деятельности и личности учащегося.

Мышление учителя включено в педагогическую деятельность и направлено на решение специфических для нее задач. Это поиск педагогических идей, средств преобразования педагогического процесса. Объект познания учителя - педагогическая реальность, включающая личность и коллектив, содержание, формы и методы учебно-воспитательного процесса, педагогические ситуации и явления.

Профессиональное педагогическое мышление отвечает всем общим законам мышления, но имеет свою специфику согласно теории профессионального мышления (Ф.Н. Гоноболин, Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова, Л.М. Митина, М.М. Кашапов, Ю.П. Поваренков, В.А. Мазилев, Т.Г. Киселева).

Процесс педагогического труда не терпит стандарта и шаблона, хотя масштабы творческих задач педагога могут быть разными, начиная от внесения принципиальных инноваций в содержание, формы и методы учебно-воспитательной работы и кончая решением многообразных текущих вопросов, возникающих в различных ситуациях деятельности педагога.

Современный этап развития государства и общества характеризуется развитием по пути инновационного образования, целью которого является формирование личности профессионала с инновационным мышлением, непрерывным поиском путей совершенствования учебно-воспитательного процесса.

Казахстанские педагоги сегодня находятся в условиях смены парадигмы образования, обновления содержания образования, смены модели профессионально-педагогической деятельности. Поэтому они должны быть специалистами, понимающими необходимость обучения в течение всей жизни, умеющими выстраивать перспективные траектории своего профессионального развития, уметь самостоятельно добывать знания и применять их в повседневной практике.

Термин «смена парадигмы» предполагает пересмотр сложившихся моделей восприятия, мышления и поведения. Смена парадигмы представляет собой длительный, постепенный процесс.

Пересмотр старых моделей мышления происходит не столько вследствие волевого усилия, сколько в результате определенных идей.

Термин «смена», или «изменение парадигмы» (paradigm shift) предложен Т. С. Куном («Структура научных революций»). Согласно его концепции «смена парадигмы» — это переход к новой традиции научного исследования, который сопровождается изменением взгляда на мир (в частности, на круг исследовательских проблем).

Модели мышления (парадигмы) в свою очередь задают определенную схему и устанавливают границы наших возможностей и достижений. Как мы уже знаем, парадигмы выступают в качестве фильтров, которые производят отбор поступающей информации. При этом новые сведения, не соответствующие сформировавшимся установкам, отклоняются.

Парадигмы представляют собой основу наших поведенческих моделей и социальных установок. Как следствие, смена парадигмы способствует достижению инновационных результатов. Перестройка влечет за собой автоматическую смену установок и моделей поведения, потому что вынуждает их подстраиваться под новые правила, методы и возможности.

В этой связи Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года был разработан Профессиональный стандарт «Педагог». В концептуальную основу профессионального стандарта положена Модель современного педагога.

В Профессиональном стандарте дана характеристика квалификации педагога по 12 подуровням ОРК в сфере образования и в соответствии с 5-ю уровнями НРК (с 4 по 8 уровни) по трем обобщенным показателям:

«знания», «умения и навыки», «личностные и профессиональные компетенции».

Дескрипторы 12 подуровней учитывают степень самостоятельности, ответственности и сложности выполняемых трудовых функций педагога: 1) степень самостоятельности отражена в обобщенном показателе «умения и навыки»; 2) степень ответственности прописывается в обобщенном показателе «личностные и профессиональные компетенции»; 3) степень сложности отражается в обобщенном показателе «знания», сложность труда педагога связана с его принадлежностью к типу профессий «человек-человек». Выделены пять трудовых функций педагога: 1) обучающая; 2) воспитывающая; 3) методическая; 4) исследовательская; 5) социально-коммуникативная. Дескрипторы второй трудовой функции не ранжированы по уровням. Эта функция является «сквозной» для всех уровней и отражает ценности педагогической профессии. Без этих ценностей труд педагога становится опасным не только для психического и физического развития личности, но и для духовно- нравственного здоровья всего подрастающего поколения.

Данный документ является отправной точкой для модернизации мышления, формирования профессионального, социального опыта, самообразования и саморазвития, и занимает ведущее место в общекультурном и профессиональном становлении личности педагога.

Механизм формирования инновационного мышления учителя включает четыре диалектически взаимосвязанных этапа:

1) когнитивный - процесс возникновения инновации в субъективной реальности педагога, обучаемого, протекающий в мышлении через познание смысла нового знания и генерирование инноваций;

2) проективный (модальный) - познание субъектом, основанное на междисциплинарном, интегрированном подходе, в первую очередь, различных философских конструкций, теории познания, психологии, педагогики;

3) инструментальный - этап технологической генерации инновации педагогом-новатором в практику;

4) коррекционный, на котором педагог-инноватор осуществляет подстройку и корректировку нововведений в педагогической практике с целью ее эффективного тиражирования.

Главная цель инновационного образования заключается в сохранении и развитии творческого потенциала личности. Человек по своей сути творец. Биологически и исторически он создан для того, чтобы материализовать свое мышление, быть преобразователем.

Педагогическая система должна быть обращена к будущей деятельности учеников. Поэтому в качестве основных принципов инновационного образования должны стать: подготовка к творчеству, проектирование деятельности, формирование мышления, основанного на

многокритериальности решений, терпимости к иному мнению (толерантности), нравственной ответственности за свои действия.

Социальные характеристики педагогического мышления, как открытость и альтернативность, позитивная направленность и толерантность, позволяют рассматривать профессиональное мышление педагога как этическую и мировоззренческую категорию.

Специфика деятельности современного учителя состоит в том, чтобы в условиях государственных идеологических установок строить педагогический процесс, педагогические концепции и теории, собственную педагогическую философию.

Реализация целей педагогической деятельности требует коренного преобразования мышления и мировоззрения учителя, его жизненных и профессиональных смыслов и ценностных ориентаций.

Образование не может подчиняться экономическим критериям. Оно выполняет функцию культурного воспроизводства нации.

Образование – это та сфера, в которой формируется интеллектуальный потенциал нации. Это – формирование новых смыслов и образов будущего, которое мы создаем. Перевод 100 ведущих учебников является верным шагом духовной модернизации казахстанцев, воспитанных в духе конкурентоспособности и прагматизма. Переводческий проект будет, несомненно, способствовать развитию образования и формированию понятийного аппарата на государственном языке, что влечет за собой инновационное педагогическое мышление.

В связи с этим, ориентация на новые личностные качества педагога, которые определяют успешное самоопределение человека, обуславливает уникальность образования в современном мире и должна составить ценностно-целевую основу модернизации образования.

Одним из приоритетных направлений в модернизации казахстанского общества является создание инновационной, полиязычной модели образования, направленной на воспитание поликультурной личности, понимающей роль и место казахского языка, культуры и истории казахского народа в мировом историческом процессе, конкурентоспособной в условиях глобализации, мобильной, свободно владеющей тремя языками, готовой к постоянному самообразованию. Гармонично войдя в процесс духовного развития народа, языковая политика неотделима от общей политики масштабной духовной модернизации. Поэтапно реализуется культурный проект «Триединство языков». «Будущее казахстанцев – за свободным владением казахского, русского и английского языками», – отметил Глава государства в Послании «Новые возможности в условиях Четвертой промышленной революции».

За последние годы в Казахстане проведен целый ряд институциональных реформ по повышению статуса педагога, по поддержке учителя в его постоянном профессиональном развитии.

В настоящее время в казахстанском образовании прослеживается несколько основных тенденций:

- кризис классической модели и системы образования, разработка новых фундаментальных педагогических идей, создание экспериментальных и альтернативных школ;

- движение в направлении интеграции в мировую культуру: демократизация школы, создание системы непрерывного образования, гуманизация и компьютеризация образования;

- возрождение и модернизация национальной культуры и традиций, образования. Эти тенденции выдвигают новые требования как к учительству, так и всей системе образования.

В Концепции непрерывного педагогического образования были определены, требования к учителю новой формации, способного решать профессиональные задачи на новом уровне.

Мировоззренческую основу профессиональной подготовки учителя должна составить национальная идея «Мәңгілік Ел». [6]

Национальная идея есть часть духовной и культурной жизни нации; она предопределяет жизненную правдивость и особенность национальной жизнедеятельности общества.

Национальная идея - широкое понятие, отражающее действительность в сознании человека и определяющее его отношение к реальности и является основополагающим принципом мировоззрения. Национальная идея является существенным условием жизненного бытия нации или этноса, имеющего свои культурные и духовные ценности, результатом формирования и развития национального сознания и самосознания.

Национальная и духовная культура включает сферу сознания, нравственность, познание, воспитание, образование, науку, искусство и т.д. Истинное возрождение национальной жизни это утверждение национальных ценностей и создание национальной культуры. А развитие национальной культуры начинается с изучения ее истоков. Поэтому современная действительность формирует новые формы духовности, новые идеалы и новые идеи, которые станут определяющей частью национального и духовного развития.

Формирование национальной культуры и национального самосознания невозможно без формирования полноценной, самостоятельно мыслящей личности, способной реагировать на события и ситуации в соответствии с высокими ценностными духовно - нравственными ориентациями.

В контексте национальной идеи «Мәңгілік Ел» целью системы педагогического образования является воспитание нового поколения учителей, социально активных членов общества с высоким уровнем национального самосознания, профессионализма и конкурентоспособности, способных строить конструктивный диалог с представителями других культур. Поэтому первый шаг на пути к модернизации общественного

сознания - это сохранение своей культуры, собственного национально генетического кода, преданность традициям своего народа.

И главная в этом роль отводится искусству и культуре. Мы должны стать нацией с общими культурными ценностями и гармоничной языковой средой, нацией, не обращенной в прошлое, а устремленной в будущее. И сегодня перевод алфавита казахского языка на латиницу для полнокровного сосуществования в мировом пространстве является одним из ключевых приоритетов идеологии нашего государства в воспитании граждан и подрастающего поколения в духе патриотизма, любви к своей земле, преданности своему аулу, своей малой Родине. Инициированы государственные программы «Мәдени мұра», «Халық тарих толқынында», «Туған жер» по созданию целостной системы изучения культурного наследия, воссозданию историко-культурных, письменных, архитектурных памятников, имеющих особое значение для национальной истории Казахстана, реализация которых позволит нам осознать свою причастность и ответственность за судьбу своей страны.

В Казахстане есть святые места, которые носят общенациональный характер и способствуют восстановлению имен и событий, сохранению и передаче потомкам достоверных сведений о нашем прошлом и настоящем.

Таким образом, программная статья Президента возвращает нас к мысли о необходимости изменения нашего общества с учетом национального менталитета, культуры, обычаев, идентичности.

В последнее время в сфере образования, как и в духовной сфере жизни казахстанского общества, происходят определенные изменения, коснувшиеся всех образовательных систем.

Казахстанское общество находится на переломном этапе своего развития, которое характеризуется переоценкой ценностей, преодолением преград дальнейшему движению вперед.

Гуманизация и гуманитаризация образования становятся определенными факторами развития демократического общества, формирования и воспитания личности.

Высшим гуманистическим смыслом социального развития становится утверждение отношения к человеку как высшей ценности бытия.

Гуманизация образования рассматривается как социально-педагогический принцип, отражающий общественные тенденции построения и функционирования системы образования.

Поэтому гуманизация – это ключевой элемент инновационного педагогического мышления, утверждающего полисубъектную сущность образовательного процесса. Основным смыслом является развитие личности, требующее изменение отношений в системе «учитель-ученик». Появилась необходимость установления связей сотрудничества.

Гуманизация образования предполагает в деятельности учителя единство общекультурного, социально нравственного и профессионального развития личности. Как социально-педагогический принцип – принцип

гуманизации требует пересмотра целей, содержания и технологии образования.

Гуманистическое мировоззрение как обобщенная система взглядов, убеждений, идеалов строится вокруг одного центра - человека. Следовательно, гуманистическое мировоззрение это многообразные отношения к человеку, к обществу, к духовным ценностям, к деятельности.

Гуманитаризация образования - духовный фундамент, на котором должны строиться гуманистическое мировоззрение, процессы саморазвития личности, а также гуманитарное образование в самых разных предметах, использование накопленных человечеством громадных запасов гуманитарного знания в современном образовании.

Суть гуманитаризации в том, что человек должен быть образованным, а образование - человеческим.

Учитель, обладающий инновационным мышлением, должен помнить, что современный в условиях глобализации казахстанского общества человек - это поистине индивид всемирно-исторический. В его формировании активно участвуют, наряду с местной социальной средой и традицией, факторы глобального порядка, диалог культур и цивилизаций, всемирное духовное производство в виде науки, искусства и массовых коммуникаций.

Рассогласованность микро- и макромира, национальных и общецивилизационных ориентиров, эндогенных (внутренних) и экзогенных влияний происходит через сознание и мышление современного учителя.

Перед учительством стоит великая миссия - передача культуры человеческой деятельности - культуры эстетического восприятия и понимания, культуры речи, мышления и поведения, культуры сохранения природы и самих культурных ценностей, культуры политического и экономического анализа общественных явлений путем изучения гуманитарных дисциплин. Только учитель может создать понятийную базу, необходимую для личностного восприятия знаний на уроках истории, литературы, биологии, географии.

Национальная культура как система жизнедеятельности людей, систематизирует все элементы развивающейся нации, начиная от социально-экономических до духовно-нравственных ценностей. Образование обратилось к культуре как среде, где происходит становление образа человека. Поэтому на сегодняшний день особую актуальность в нашей стране приобретает именно культурологическая концепция образования. И связано это с тем, что долгое время образование в нашей стране осуществлялось вне контекста культуры, что привело к утрате многих национальных, гуманности, духовности, свободомыслия и других черт. Стало необходимо развитие культуры мышления учителя как высшего показателя его профессиональной готовности в условиях современного образования.

Учитель должен обладать общей культурой интеллектуальной деятельности (мышления, памяти, восприятия, представления, внимания), культурой поведения, общения и педагогического общения в частности. Педагог - это образец, которому сознательно, а чаще всего неосознанно, подражают ученики, перенимая то, что делает учитель.

Культура - (с лат. cultura - возделывание, обрабатывание) совокупность материальных и духовных ценностей, созданных и создаваемых человечеством в процессе общественно-исторической практики и характеризующих исторически достигнутую ступень в развитии общества.[7]

Составные элементы культуры:

1. Культура личности.
2. Профессиональная культура.
3. Педагогическая культура.

Педагогическая культура - это некоторая совокупность ценностных отношений к образованию, к ребенку, которые предметно и практически реализуются в образовательных процессах.

Показатели педагогической культуры:

- состояние и качество образования;
- уровень образованности в обществе;
- культура организации образования в конкретной школе;
- мастерство отдельного педагога.

В современных условиях появилась возможность выбора не только системы обучения, программ, учебников, методов, средств и форм педагогического процесса, но и путей творческой самореализации личности педагога, а это предъявляет особые требования к его профессиональному и личностному развитию. Учитель должен уметь объективно оценивать свои профессионально-значимые личностные качества;

- интеллект,
- общая культура,
- уровень профессиональной подготовки,
- особенности его характера и темперамента,
- присущие данной личности нравственные ценности.

Новая парадигма образования, ориентированная на гуманистическое видение педагогического процесса, на осознанное внимание к каждой личности обучаемого как ценности, предполагает определенный уровень сформированности у педагога и учащихся не только знаний и умений, но и соответствующего уровня воспитанности.

А. В. Луначарский писал: "Образованный человек - человек, в котором доминирует образ человеческий". Учитывая социальные ожидания в отношении образования, надежды на образование как на единственный фактор сохранения духовного здоровья нации, традиционное определение образования как процесса вооружения учащихся знаниями, умениями и навыками должно быть переосмыслено как становление человека.

Учителю необходимо помнить, что мы находимся на начальном этапе преобразований, и высокая конкурентоспособность является необходимым условием развития страны, ее политического и экономического процветания, а достижение поставленной цели зависит от его деятельности.

Модернизация в сфере образования рассматривается как преобразовательная педагогическая деятельность.

Рождение новой парадигмы мышления учителей напрямую зависит от становления субъектности педагога, так как «личность учителя и его мировоззренческие установки являются непосредственным содержанием образования».

Преобразовательная педагогическая деятельность это живой, динамичный процесс, основанный на одновременном учете множества факторов. Ее еще называют инновационная деятельность или инновационное мышление.

Понятию «инновационное мышление» дано множество определений.

Инновационное мышление - мышление направленное на обеспечение инновационной деятельности, осуществляемое на когнитивном и инструментальном уровнях, характеризующееся как творческое, научно-теоретическое, социально-позитивное, конструктивное, преобразующее, практичное. [8]

Другое определение: «инновационное мышление - мышление ориентированное на поиск, открытие, создание нового в разнообразных сферах общественной практики, а также на обновление прежних представлений, взглядов, оценок, подходов и технологий». [9]

Основным элементом в первом определении является мышление, направленное на обеспечение инновационной деятельности, характеризующееся как творческое, научно-теоретическое, социально позитивное, конструктивное, преобразующее, практичное. Для второго определения основным смысловым компонентом является ориентированность мышления на поиск, открытие, создание нового.

На основании вышесказанного можно сформулировать следующее определение понятию «инновационное мышление» - это мышление, ориентированное на познание смысла нового знания и превращение его в инновацию, характеризующееся как научно-теоретическое, творческое, конструктивное, преобразующее.

Под инновацией мы понимаем конечный результат инновационной деятельности, получивший воплощение в виде нового или усовершенствованного продукта, внедрённого на рынке.

По мнению лауреата Нобелевской премии, академика А.А. Гинзбурга, главный двигатель экономики - инновационно мыслящие люди.

Одним из условий, без которого невозможно создание современного образовательного пространства, является наличие инновационного мышления у учителей, проявляющегося не только в готовности к инновационной деятельности, но и в позитивном отношении к инновациям.

Инновационное мышление является творческим, т. е. выходящим за рамки имеющихся алгоритмов, образцов, моделей. Творческое мышление всегда приводит к субъективно новым результатам. При этом в контексте инновационного мышления его творческий компонент отличается от творческого мышления, реализуемого в искусстве.

Инновационное мышление характеризуется тем, что оно всегда направлено на созидание, в основе его мотивации лежат идеи гуманизма. Инновационное мышление является конструктивным.

Характер инновационной и преобразовательной деятельности педагога зависит от существующих в конкретном образовательном учреждении условий, но, прежде всего, от уровня его готовности к этой деятельности.

Под готовностью к деятельности понимается совокупность качеств педагога, определяющих его направленность на развитие собственной педагогической деятельности и деятельности всего коллектива, а также его способности выявлять актуальные проблемы образования учащихся, находить и реализовывать эффективные способы их решения.

Мирза Н.В. определяет три составляющие готовности учителя к инновационной деятельности, которые могут претендовать как на основополагающие в преобразовательной деятельности.

Первая составляющая готовности педагога к инновационной деятельности - наличие мотива включения в эту деятельность. Мотив придает смысл педагогической деятельности для учителя. Участие в инновационной деятельности учителем может восприниматься:

- как способ самоутверждения и достижения признания и уважения со стороны руководства и коллег;
- как выполнение своего профессионального долга;
- как способ реализации своего творческого потенциала и саморазвития.

Вторая составляющая рассматриваемой готовности – комплекс знаний о современных требованиях к результатам образования, инновационных моделях и технологиях образования, о том, что определяет потребности и возможности развития существующей педагогической практики. Учитель, прежде всего, должен понимать цели образования в целом, и из них выводит требования к результатам педагогической деятельности, которые соответствуют высоким стандартам. Только учитель, ориентированный в инновационных моделях образования и инновационных программах и технологиях, будет видеть и недостатки педагогической системы и своей практики, и возможности их устранения.

Третий компонент готовности педагога к преобразовательной деятельности – совокупность знаний и способов решения задач в области педагогической инноватики.

Уровень готовности учителя к преобразовательной деятельности зависит от степени его компетентности. Поэтому уровень готовности к инновационным преобразованиям может быть различным.

Учитель должен осознавать, что трансформационная и преобразовательная деятельность возможна только через критическое отношение к себе, тому, что достигнуто, и поиски путей и средств развития своей практики. Без осознания инновационной деятельности, как ценности для себя лично, не может быть и высокой готовности к этой деятельности.

По определению Я. А. Пономарева общий уровень готовности педагога к инновационной деятельности является функцией:

- уровня мотивационной готовности;
- уровня компетентности в инновационном образовании;
- уровня компетентности в педагогической инноватике. [9]

Готовность к инновационной деятельности в современных условиях – важнейшее профессиональное качество педагога, без наличия которого невозможно достичь высокого уровня методологических знаний и установок.

Известно, что стремление к новациям - это попытки внести какие-либо изменения в образовательный процесс, не затрагивающие его сущности, а стремление к инновациям - усилия по коренному изменению существующего положения в обучении и воспитании.

Целенаправленная ориентация на инновации закономерна для креативного уровня развития педагогического мышления. Стремление к новациям и инновациям в первую очередь связано с мотивационной деятельностью, которая проявляется в эмоционально - чувственных, интеллектуальных, нравственных и волевых компонентах.

Инерция это неосознаваемая, иррациональная причина привязанности человека к полученному опыту, постоянное игнорирование, как новаций, так и инноваций. Однако доминирование инерции в педагогическом сознании может привести к снижению адаптивных возможностей педагога, к негативному приспособлению к постоянно меняющейся ситуации. [10]

В современной общественной реалии учитель должен решить сложные методологические вопросы о цели своей деятельности, о сущности педагогического процесса, о своем месте в нем.

Чтобы ответить на подобные вопросы, необходимо владеть не просто психолого-педагогическими знаниями на уровне «рецептов» и рекомендаций, а системой обобщенных методологических знаний, дающих возможность понять закономерности развития педагогического процесса и позволяющих строить и обосновывать в соответствии с ними свою профессиональную деятельность.

Педагогическое мировоззрение как научное понятие включает систему взглядов и отношений личности к миру педагогических явлений. В определенной степени педагогическое мировоззрение детерминирует

поведение и деятельность учителя в сложном педагогическом процессе обучения, воспитания и развития личности учащегося.

Анализ практики работы современной школы показывает, что общая мировоззренческая направленность на гуманистические ценности, как правило, реализуется преподавателем в педагогическом процессе. Но, к сожалению, иногда происходит отделение мировоззренческих взглядов, позиций по отношению к жизни и профессии. У некоторых педагогов встречается внутреннее разделение личных и профессиональных позиций.

Таким образом, система современных научно обоснованных убеждений, позиций, взглядов на мир педагогических явлений и себя в нем, особым образом отражающая понимание субъектом своего профессионального жизненного мира и отношения к нему, является важным условием продуктивной и эффективной деятельности учителей.

Следовательно, педагогическое мировоззрение следует рассматривать как «частичное» мировоззрение, источником которого является педагогическая реальность, а само мировоззрение - как явление действительности и научное понятие.

В этой связи необходимо разграничивать понятия «мировоззрение педагога» и «педагогическое мировоззрение».

Педагогическое мировоззрение - система отношений к сущности и особенностям современного образовательного процесса, ко всем его субъектам, к современным психолого-педагогическим теориям. Оно выражается в педагогических взглядах, убеждениях, позициях, принципах, регулирующих и определяющих деятельность в области образования.

Мировоззрение педагога представляет собой отношение личности к окружающему миру во всех его проявлениях природной и социальной реальности, регулирующих поведение личности в жизни.

Педагогическое мировоззрение можно назвать «частичным» мировоззрением, так как его мир - мир педагогической реальности. Оно органично входит в контекст общего мировоззрения, имея при этом свои собственные специфические черты и содержание, и влияет на него. Таким образом, педагогическое мировоззрение - это современное понимание сущности мира педагогических явлений, отношение личности к нему и своему месту в нем.

В исследованиях явлений образовательного процесса существует традиция типизации деятельности педагогов на основе их мировоззренческих позиций. Так, например, Г. С. Абрамова выделяет три типа педагогических позиций, обусловленных представлениями учителя об ученике: 1) ученик - средство его деятельности; 2) ученик - условие его деятельности; 3) ученик - цель педагогической деятельности.[11]

Мировоззрение - это система убеждений, ценностей, взглядов на педагогический процесс, его понимание, самостоятельная, личностная позиция, которая помогает организации и осмыслению своей

профессиональной деятельности на основе современных научных исследований и придает ей продуктивный, эффективный характер.

Однако важен методологический ориентир, основа, объективные критерии, которые в соответствии со специфическими особенностями деятельности, в частности педагогической, предполагают гуманистическую ориентацию, научность, самостоятельность, педагогическую мотивацию и деятельность выраженность педагогического мировоззрения и мышления.

Подытоживая сказанное, можно выделить основные положения современного философского понимания мировоззрения, которые имеют методологическое значение:

- понимание мировоззрения как формы сознания и самосознания личности;

- существование различных типов мировоззрения, отличающихся по содержанию, феномен «частичного» мировоззрения;

- различие мировоззрения как явления общественного и индивидуального сознания, различие между мировоззрением, каким оно существует в научной теории, и мировоззрением, которым руководствуется человек в своей жизнедеятельности;

- мировоззрение личности как результирующая двух процессов (отражение теоретической мировоззренческой системы и отражение жизненного пути и индивидуального опыта личности).

На уровне общественного сознания педагогическое мировоззрение представляет собой систему представлений общества о целях, сущности и средствах образования, направлениях поиска путей его обновления.

Педагогическое мировоззрение - чрезвычайно сложное и многомерное понятие, включающее в себя содержательные характеристики, наиболее значимыми из которых являются гуманистические ценностные ориентации, профессиональная мотивация, научность и самостоятельность убеждений, активность, готовность к действию и реализации своих идей. Эти характеристики тесно связаны между собой. Однако важно определить необходимость каждой из них для целостного современного педагогического мировоззрения.

При определении характеристик нами были учтены следующие сущностные стороны мировоззрения:

- потребностно - мотивационная - ценностные ориентации, педагогическая направленность;

- когнитивная - научность, самостоятельность;

- операционально-деятельностная - активность, готовность к действию, его реализация.

Философия образования всегда стремилась не только осмыслить существующие системы образования, но и определить его новые ценности и идеалы. В этой связи можно вспомнить имена Платона, Аристотеля, Баласагуни, Асанкайги, Абая, Шокана, Ыбырая и многих других, кому

человечество обязано осознанием культурно-исторической ценности образования.

Модель-образ учителя, представленный в целевой программе развития, определяет главный ориентир, направленный на решение проблемы – самостоятельно осмысливать, создавать эти ценности и идеалы. Каждый прошедший день – это история. В этом направлении значительное содействие оказывает степень сформированности уровня культуры мышления учителя. Она включает методологический поиск, в котором выявляются личностные смыслы педагогических явлений, способствующие личностному развитию школьников.

В методологическую основу мышления современного учителя в обозначенном выше ракурсе должны лечь следующие подходы, в русле которых необходимо осуществлять модернизацию общественного сознания и мировоззрения самого учителя:

- личностно-ориентированные подходы (гуманистический, личностный, антропологический и др.);
- деятельностно-ориентированные подходы (деятельностный, компетентностный, технологический и др.);
- когнитивно-ориентированные подходы (когнитивный, междисциплинарный, герменевтический и др.);
- социокультурные подходы (культурологический, аксиологический, полисубъектный и др.)
- подходы, учитывающие динамику образовательного процесса (ситуационный, эвристический, процессный и др.);
- интегративные подходы (системный, комплексный, целостный, системно-деятельностный и др.).

Для современного педагога методологическим ориентиром в деятельности как трансформатора перемен можно рассматривать следующие подходы.

Концептуальный подход направлен на исследовательскую и практическую деятельность учителя с учениками, который позволяет учитывать их индивидуальные особенности и определять оптимальную траекторию их развития, содействовать раскрытию природного потенциала учащихся.

Культурологический подход (Б.М. Бим-Бад, Е.В. Бондаревская, М.С. Каган, Н.Б. Крылова). Культурологический подход как методология познания и преобразования педагогической реальности имеет своим основанием аксиологию - учение о ценностях и ценностной структуре мира.

Актуальность культурологического подхода обусловлена объективной связью личности с культурой как системой ценностей, выработанной человечеством. Освоение культуры представляет собой развитие самого человека и становление его как творческой личности. Учитель на основе освоенной культуры является творцом и транслятором новых элементов

культуры. Задача учителя- приобщение к культурному потоку, активизации творческой деятельности.

С учетом того, что в ходе развития общества появляются различные парадигмы (модели, образцы) образования и воспитания, имеющие как научно-педагогическую, так и общекультурную ценность, в рамках культурологического подхода учитель педагогические проблемы рассматривает в сравнении с аналогичными процессами в истории развития общества, с позиций изменений в современной культуре.

Аксиологический (или ценностный) подход в деятельности учителя выступает своеобразным «мостом» между теорией и практикой. Выполняет роль механизма и связи между практическим и абстрактно-теоретическим уровнями познания и отношений к окружающему миру: обществу, природе, культуре, самому себе.

Аксиологический подход в современных условиях имеет значимую ценность. Он всецело связан с идеей обновления общественного сознания. С изменением социально-экономических условий жизни трансформируются национальные идеи и ценности. Является методологической основой развития педагогической деятельности и совершенствования педагогического мышления.

Этнопедагогический подход. Предполагает реализацию учебно-воспитательного процесса с опорой на национальные традиции, культуру, обычаи. Учитывать то, что ученик живет в определенном этносе. В этой связи задача учителя заключается в изучении этноса, максимальном использовании его воспитательных возможностей.

Личностный подход (Ш.А. Амонашвили, И.А. Зимняя, К. Роджерс и др.) в педагогической деятельности утверждает представление о сущности человека как личности, ориентирует организацию педагогического процесса на личность как цель, результат и критерий эффективности. А также требует признания уникальности личности, права на свободу, уважение и использует опору на естественный процесс развития творческого потенциала, саморазвития личности. Задача учителя - создание условий для саморазвития задатков и творческого потенциала личности.

Деятельностный подход (А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, И.Б. Ворожцова) является основным ориентиром в педагогической деятельности учителя и нацелен на соединение знания и действия, обеспечение практикоориентированности обучения.

Деятельность - основа, средство и условие развития личности, это целесообразное преобразование модели окружающей действительности.

Деятельностный подход направлен на усиление роли учащихся в образовательном процессе, повышение их активности, самостоятельности. Утверждает представление о деятельности как об основе, средстве и главном условии развития и формирования личности и ориентирует личность на организацию творческого труда как наиболее эффективное преобразование окружающего мира. Позволяет определить наиболее

оптимальные условия развития личности в процессе деятельности. Помогает учителю в выборе и организации деятельности с позиции субъекта познания труда и общения. Предполагает осознание, целеполагание, планирование деятельности, её организацию, оценку результатов и самоанализ (рефлексию).

Технологический подход. Актуальность технологического подхода в деятельности учителя заключается в том, что он реализуется при проектировании и организации педагогического процесса и оценке его эффективности, разработке различных технологий обучения, приемов оптимизации процесса профессиональной подготовки учителя.

Когнитивный подход в профессиональной педагогической деятельности применяется при построении структуры и содержания педагогического процесса. Предполагает подготовку учителя к принятию решений в проблемных ситуациях педагогической деятельности и усиливает роль интеллектуальной составляющей деятельности учителя.

Междисциплинарный подход или же междисциплинарная интеграция реализуется в педагогической подготовке учителей-предметников. Учитывается при разработке содержания обучения, выборе и применении форм, методов и средств осуществления образовательного процесса.

Социокультурные подходы ориентируют систему педагогического образования на становление учителя как субъекта профессионально-педагогической культуры. Предполагает у учителей компетенции, позволяющие им реализовать функции транслятора общекультурных ценностей учащимся, содействовать становлению и развитию у них системы моральных принципов и приоритетов, приобщению к традициям, присущим данному обществу, выработать нормы социальной коммуникации.

Эвристический подход предполагает подготовку учителей к принятию решений в сложных, нестандартных ситуациях профессиональной деятельности, в условиях неопределенности и неполноты информации, содействует развитию креативного потенциала, продуктивности формируемого у них педагогического мышления.

Ситуационный подход позволяет учителю учесть динамику процесса педагогической деятельности, конкретные условия сложившейся образовательной ситуации. Способствует выходу за границы консервативных педагогических систем, описываемых абстрактными моделями.

Системный или целостный подход дает возможность осуществить систематизацию получаемых учителями теоретических знаний, позволяет сформировать у них целостное представление о личности, педагогической действительности, учебно-воспитательном процессе. Комплексно подойти к решению профессиональных задач и рассматривать педагогический объект с позиции системного подхода. Анализировать внутренние и

внешние связи и отношения объекта, рассматривать все его элементы с учетом их места и функций в нем.

Компетентностный подход (О.Е.Лебедев, Г.Н. Сериков, А.С. Хуторской) как методологическая основа деятельности учителя устанавливает новый тип образовательных результатов, ориентированный на способность и готовность личности к решению разного рода проблем, к деятельности. Образовательные результаты рассматриваются как способности решать сложные реальные задачи - профессиональной и социальной деятельности, мировоззренческие, коммуникативные, личностные.

Компетентностный подход предполагает формирование у учителей профессиональных компетенций, позволяющих им успешно решать образовательные проблемы практической деятельности. Способствует проявлению таких качеств учителя, как способность к работе в команде, инициативность, креативность, мобильность, гибкость, конструктивность.

Как методологическое видение в деятельности учителя **интегративный подход** обосновывается необходимостью интеграции педагогической теории и практики, содержания и способов организации учебно-воспитательного процесса.

Комплексная реализация методологических подходов как ориентира в организации и осуществлении образовательного процесса позволяет учителю решить актуальные проблемы учебно-воспитательного процесса, обеспечить его инновационность, комплексность, вариативность, динамичность, практикоориентированность, поднять его на качественно новый уровень.

Системная модернизация педагогического мышления учителей представляется возможной на основе обозначенных выше методологических подходов, которые определяются ценностными основаниями и стратегическими целями его трансформации на ближайшую перспективу.

Выделенные методологические подходы в педагогической деятельности учителя позволяют:

- Определить ее действительные проблемы и способы их разрешения.
- Проанализировать всю сумму образовательных проблем и установить их порядок значимости (иерархию).
- Реализовать гуманистическую парадигму образования.
- Выявить свою личностную позицию.

На базе указанных методологических подходов сформулированы следующие базовые принципы как стратегические направления совершенствования деятельности учителей. Среди всех возможных принципов модернизации педагогического образования необходимо выделить основные, которые занимают центральное место и играют ключевую роль. Это такие принципы как непрерывность, открытость,

целостность, инновационность, вариативность, преемственность, практическая направленность.

№	Принципы	Содержание
1	2	3
1.	Открытости	Открытость - принципиальная готовность учителя к диалогу и взаимообогащению. Принцип открытости это готовность к сотрудничеству, согласованности действий, суждений, оценок.
2.	Целостности	Учет многогранности учебно-воспитательного процесса и его направленность на целостное развитие личности как субъекта образования. Предполагает успешное применение на практике полученных учителями теоретических знаний.
3.	Коллегиальности	Необходимость этого принципа обусловлена социальной природой педагогической деятельности и принадлежностью самого учителя к педагогическому сообществу. Показывает прямую и опосредованную зависимость успешности учителя и педагогического коллектива, учителя и ученического коллектива, учителя и ученика.
4.	Культуросообразности	<p>Определяет соответствие педагогической деятельности нормам современной культуры, имеет непреходящую ценность и особую значимость для учителя, который организует образовательный процесс.</p> <p>В процессе реализации принципа культуросообразности существенное значение имеет не только обращенность к культурным образцам и традициям, связь с жизнью социума и включенность в соответствующую культуру, но и уровень педагогической культуры педагога, владение предметными парадигмами на современном уровне.</p>
5	Самоопределения	Реализация этого принципа требует процессуального видения самоопределения. Процесс самоопределения предполагает представления учителем о себе и своих потребностях, соотношении его с внешней ситуацией, нормами и требованиями деятельностью. Обеспечивается выраженная мотивация и осознанная готовность к ней, принятие учителем на себя норм, требований «внешнего», гармонизацию «внутреннего» и «внешнего», социального и индивидуального. Такой результат самоопределения позволяет учителю достичь интегрированности, целостности личности развития, включенности в деятельность и высокого уровня ответственности.
6	Наставничества	Обращение к образцам педагогической культуры и опыту старших коллег для профессионально-личностного становления педагога. Педагогическое наставничество следует рассматривать как управление процессом, освоение будущим учителем педагогического опыта посредством организации его рефлексии и самообразования. На основе данного принципа осуществляется преемственность педагогической деятельности и ее развитие.
7	Непрерывности	Это один из основных требований к педагогу, которые заключаются в непрерывности его самообразования. Качество учебно-воспитательного процесса зависит от системы самообразования учителя. Учитель должен акцентировать

		внимание на формирование личностных качеств, на непрерывное повышение квалификации и личностный рост.
8	Ориентации на перспективу	Нацеленность на перспективу развития учебно-воспитательного процесса и образовательной системы, выявления тенденций и определения векторов ее развития, мониторинга результатов и на этой основе прогнозирования и проектирования педагогического процесса.
9	Инновационности	Поиски образцов педагогических решений, которые могут быть использованы для моделирования нововведений. Анализ банка передовых педагогических технологий, из которого можно создать новые педагогические конструкции. Проектирование инновационной модели педагогической системы и внедрение в практику.

Правительством страны были одобрены основные концептуальные подходы перехода на обновленное содержание образования. Массовое внедрение стандарта в начальную школу начато 1 сентября 2016 года.

Основным ориентиром в обновлении содержания образования являются идеи перехода от концепции «образование на всю жизнь» к пониманию необходимости «обучения в течение всей жизни»; от послушания к инициативности; от знаний к компетенциям.

В этой связи учитель должен быть разработчиком модели ноосферного образования. Он должен быть проектировщиком реалистичного перехода от знаниевой парадигмы (ЗП) к парадигме деятельностной (ДП).

Опыт ноосферного движения в России показывает, что оно приобретает исключительное значение ввиду ее особого культурно-исторического наследия, неиссякаемой духовности ее народа.

Можно без преувеличения утверждать, что модель ноосферного образования - ключ к трансформации мирового образования.

Учитывая многонациональный характер казахстанского общества, которое синтезировало в своей культуре множество культур составляющих его этносов и особенности национальных культур всего мира, ноосферное образование должно строиться на основе синтеза лучших достижений не только отечественного, но и мирового образовательного опыта. Информационная составляющая должна лечь в основу учебных программ школ.

Сложность модернизации национального сознания и самосознания требует не только глубоких знаний, педагогических умений и навыков, общей культуры, наличия специфических личностных качеств, но и значительной доли творчества. Так как каждое слово, поступок и действие педагога направлены на решение нестандартной педагогической задачи, в ходе решения которой успешность служит критерием творчества и показателем мастерства. Педагогическое творчество понимается как искусство педагога в постоянном совершенствовании учебно-воспитательного процесса на основе профессиональных знаний и способностей к этой деятельности.

Творчество учителя – это высокая степень его профессиональной деятельности, направленной на поиск более совершенных методов, приемов и средств учебно-воспитательного процесса. Но создание нового всегда связано с успешным усвоением уже существующей базы знаний. [12]

Поэтому учитель должен обладать основными качествами, характеризующими творчество, творческое развитие педагога. Этими качествами являются: способность к продуктивному мышлению; поисково-исследовательская активность; принятие нестандартных решений; прогнозирование результатов деятельности; создание идеальных эталонов, обеспечивающих высокие эстетические, нравственные и интеллектуальные оценки; владение техникой и технологией мыслительных действий, способами эффективного познавательного поиска.

Как представитель любой другой профессии, учитель сталкивается с тремя ее аспектами - личностным, содержательным и процессуальным или технологическим.

Поэтому структура педагогической деятельности учителя включает в себя общее, характерное для деятельности любого педагога и частное, отражающее специфику преподаваемого предметника, а также формирование определенных качеств личности, обуславливающих ее профессионально-педагогическую состоятельность. В условиях обновления общества, качества личности учителя являются профессионально-значимыми и должны формироваться в процессе педагогической деятельности.

Следовательно, модернизация профессионального педагогического мышления учителя должна включать в себя личностный аспект - формирование личности будущего специалиста, содержательный аспект - введение изменений в содержание и структуру приобретаемых знаний, и технологический аспект - обучение способам саморегуляции поведения и использованию приобретенных знаний для преобразования в практические действия при решении стандартных и творческих профессиональных задач.

Определяя качественное своеобразие педагогического мышления, Ф.Н.Гоноболин подчеркивал его творческий характер, гибкость (диалектичность), проявляющуюся в отсутствии догматизма и формализма при решении педагогических задач. По мнению Ф. Н. Гоноболина, в профессиональной педагогической деятельности необходима способность сделать сложное простым, трудное вполне доступным пониманию.

У учителя должна быть развита живость ума, делающая передачу знаний интересной, не допускающей скуки на уроке, «...которая проистекает иногда от вялости мысли учителя», от сухости и однообразия его преподавания. «Ничто так не воспитывает способность к самостоятельному мышлению, как умение самого учителя думать над преподаваемым предметом... Поверхностность понимания учителем учебного материала служит тормозом для развития самых способных учащихся». Он считал, что главная особенность педагогически

направленного мышления состоит в том, что учитель решает одновременно две интеллектуальные задачи, изучает одновременно два объекта (учебно-воспитательный материал и коллектив учащихся) - процесс познания как бы соотносится с объектом деятельности учителя.[13]

Основная деятельность учителя связана с преподаванием конкретного предмета, где реализуется социально педагогическая система – целостный педагогический процесс, субъектами в котором являются учитель и ученик. Поэтому в соответствии с этим компетентность учителя должна соответствовать особенностям объекта профессиональной деятельности – целостному педагогическому процессу. [14] В этом случае учителю поможет еще одна особенность мышления - это объем знаний и глубина их понимания. Среди факторов, обеспечивающих понимание, Ф. Н. Гоноболин выделяет широкое общее развитие, запас знаний, умение свободно оперировать словом, интерес к преподаваемому предмету, интерес к учащимся, эмоциональность, любовь к своей работе, способность к интенсивным волевым усилиям, настойчивость.

Исходя из этого, в мировоззренческой направленности учителя важными являются следующие положения:

1. Целостность картины мира учителя, которая предопределяет понимание сущности целостного педагогического процесса как гуманитарного феномена и его особенностей.

2. Сотрудничество и взаимодействие всех его субъектов, единство учебной и внеучебной деятельности обучающихся.

3. Решение задачи воспитания, развития личности обучающегося через предмет и объект управления, и различные виды деятельности.

4. Овладение технологией реализации и мониторинга состояния целостного педагогического процесса для преобразования теории в практические действия.

5. Готовность к творческой индивидуальной деятельности с учащимися.

Одним из условий модернизации собственного мировоззрения и мировоззрения ученика является предметное теоретическое знание, владение знаниями по педагогике и психологии, видение места каждого участника в педагогическом процессе. Деятельность учителя должна быть направлена на формирование ключевых компетенций учащихся:

- ценностно-ориентационных;
- общекультурных;
- учебно-познавательных;
- коммуникативных;
- информационно-коммуникационных;
- социально-личностных.

С учетом того, что формирование личности возможно только через деятельность, учитель должен осуществлять педагогическое сопровождение и поддержку учащихся при организации разных видов

воспитательной работы - духовно-нравственного, трудового, экологического, патриотического, поликультурного, эстетического и других видов воспитания учащихся. [15]

Здесь уместны мнения Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской, Н. Е. Сальникова, которые определили мышление учителя как способность использовать педагогические идеи в конкретных ситуациях деятельности, умение видеть в каждом явлении его общую педагогическую суть. [16]

Педагогическая деятельность реализуется в системе «человек-человек». Поэтому духовно-нравственная, социальная, педагогическая позиции учителя

должны отражаться в методике и технологии учебно-воспитательной работы,

в профессионально - значимых качествах, которые соответствуют целям педагогической деятельности и базируются на осознании педагогом новой роли учащегося в ЦПП.

Сегодня компетентностная парадигма образования является, самостоятельной и завершенной образовательной платформой. Особенность учительской профессии требует, наряду с общепризнанными, метапредметными компетенциями, определения совокупности компетенций, соответствующих основным видам педагогической деятельности. К ним относятся: образовательная; воспитательная; организаторская; прогностическая; конструктивная; коммуникативная; рефлексивная; организационно-методическая; инновационно-творческая и т.д.

В структуре каждого вида педагогической деятельности выделяются компоненты: гностический, проектировочно-конструктивный, организаторский, коммуникативный, прогностический, рефлексивный и управляющий.

Мышление необходимо на всех этапах деятельности учителя и компонентах: при осмыслении целей, анализе проблемных ситуаций, решении задач.

Чтобы прогностическая деятельность была успешной, мыслительная работа учителя должна иметь следующие иерархически связанные между собой качественные характеристики: аналитичность, глубину, гибкость, перспективность, доказательность.

Характерной особенностью профессионального педагогического мышления считаются рефлексивные умения: «Рефлексивные процессы - это процессы отображения одним человеком (учителем) внутренней картины мира другого человека (ученика). Учитель должен иметь не только собственные представления об изучаемом объекте, но и знать, какими представлениями об этом объекте обладает ученик». [17]

Особенности мышления учителя в связи с его прогностической деятельностью (познанием будущего) исследованы Л. А. Регуш. [18] По мнению автора, прогностическая деятельность учителя направлена на по-

знание будущего и реализуется через установление причинно-следственных связей, реконструкцию и выдвижение гипотез, планирование. Для успеха в такой деятельности мышление учителя должно характеризоваться аналитичностью, глубиной, гибкостью, перспективностью, доказательностью.

По мнению отечественных ученых, первоочередная задача школы, соответственно, учителя заключается в том, чтобы открыть в каждом растущем человеке творца, «распознать, выявить, раскрыть, взлелеять, выпестовать в каждом ученике его неповторимо-индивидуальный талант – значит, поднять личность на высокий уровень расцвета человеческого достоинства». [19] Поэтому от уровня культуры учителя, профессиональной подготовки, широты мировоззрения и интересов, готовности к сотворчеству с вверенными ему детьми напрямую зависят результаты интеллектуального, духовно-нравственного, эстетического развития подрастающего поколения.

В связи с этим изучение и овладение основами психолого-педагогической науки помогает формированию ценностей учителя, выработке у него ценностных знаний, которые невозможно приобрести только благодаря волевым действиям, а можно лишь пережить в опыте человеческих отношений.

Когда вовлечена вся личность будущего учителя возникает единство сознания и переживания, расширяется круг ее духовных запросов, интересов, моральных побуждений, формируя, тем самым, духовно-нравственное отношение к людям, к явлениям жизни, человеческим поступкам, к их осмыслению и переосмыслению.

Поэтому сегодня остро встает вопрос о подготовке учителя-профессионала, воспитанного не только в духе традиций гуманистической педагогики, но и обладающего высоконравственной, духовной культурой, образовательными ценностями и педагогическим мастерством.

Учитель – не только профессия, суть которой – транслировать знания, а высокая миссия сотворения личности, утверждения человека в человеке. В этой связи цель педагогического образования может быть представлена как непрерывное общее и профессиональное развитие учителя нового типа, которого характеризуют: высокая гражданская ответственность и социальная активность; любовь к детям, потребность и способность отдавать им свое сердце; подлинная интеллигентность, желание и умение работать вместе с другими, высокий профессионализм, инновационный стиль научно-педагогического мышления, потребность в постоянном самообразовании

и готовность к нему; физическое и психическое здоровье, профессиональная работоспособность; педагогическая культура; педагогическое мастерство.

Научное толкование понятия «профессионализм» дается многими исследователями как профессиональная деятельность учителя (И.Д. Багаева, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова, Л.М. Митина, З.И. Равкин, Е.И. Рогов, В.Я. Синенко, В.А. Слостенко и др.), и на сегодняшний день существует

множество подходов к данному феномену. Тем не менее, однозначного подхода к его определению пока в науке нет. Некоторые ученые сопоставляют профессионализм с другими понятиями, так или иначе связанными с характеристикой способности человека выполнять работу: компетентность, мастерство, квалификация. Ряд исследователей рассматривает профессионализм с точки зрения деятельности. Так, В.А. Сластенин и его последователи основой профессионализма считают научно-теоретическую и практическую подготовку и определяют профессионализм учителя как явление педагогической культуры, выступающей мерой и способом его творческой самореализации в различных видах педагогической деятельности и общения, направленных на освоение и создание профессиональных ценностей и технологий. По мнению В. Шуваловой и О.Шиняевой, профессионализм специалиста определяется степенью владения знаниями, умениями и навыками с одной стороны, и способностью производить новое - с другой.

Я. Турбовской рассматривает профессионализм как органический сплав знаний и умений, гарантирующий получение требуемого результата, качественное и эффективное исполнение работы, сформированная готовность относиться к своему делу как к совокупности задач, каждая из которых конкретна и требует достижения результата.

Между тем В.Я. Синенко определяет профессионализм как результат процесса профессиональной подготовки, качество, свидетельствующее о высоком уровне владения умениями, необходимыми при выполнении какой-либо работы. Все приведенные выше определения выражают деятельностьную сущность профессионализма, при которой совокупность знаний, умений и навыков необходима для успешной профессиональной деятельности.

Профессионализм учителя, с точки зрения Ю.М. Асадова, – это сложное интегральное и многофункциональное новообразование личности и субъекта деятельности, в структуру которого входят:

а) общие или типичные компоненты профессионализма, обусловленные нормативными требованиями к деятельности и личности учителя (нормативный профессионализм);

б) специфичные индивидуализированные компоненты, характеризующие индивидуально-психологические, личностные и субъектные особенности учителя, проявляемые в индивидуальных стилях деятельности и стилях педагогического общения (уникальный профессионализм);

в) целостные компоненты как интегрированные составляющие профессионализма учителя. [20]

Следовательно, профессионализм деятельности – это качественная характеристика субъекта деятельности как представителя данной профессии, которая определяется мерой владения им современными средствами решения профессиональных задач, продуктивными способами

её осуществления. Мера этого владения у разных людей различна – здесь можно говорить о высоком, среднем и низком уровне профессионализма деятельности представителя той или иной профессии.

Профессионализм педагогической деятельности учителя определяется, с одной стороны, как владение искусством формировать у учащихся готовность к продуктивному решению задач средствами своего предмета (специальности) за отведенное время, а с другой - постоянная ориентация на ценность личности человека, на воспитание чувства собственного достоинства у каждого обучаемого.

Таким образом, подводя итоги рассмотрения сущности и содержания педагогического мышления можно отметить, что педагогическое мышление -это способность использовать педагогические идеи в конкретных ситуациях деятельности, умение видеть в конкретном явлении его общую педагогическую суть.

Педагогическое мышление проявляется в разрешении образовательных задач, в конструировании новых методов педагогического воздействия, в проектировании педагогических систем, тем самым формирует педагогическое сознание.

Как идеальная форма отражения образовательных процессов педагогическое мышление не имеет своего собственного содержания. Его содержанием является многообразие педагогической деятельности. Суть педагогического мышления заключается в соотношении четырех элементов педагогического процесса - цели, содержания образования, деятельности преподавания и деятельности учения. Элементы педагогического мышления проявляются в самых разных ситуациях. Они инвариантны, как инвариантно педагогическое мышление, в отличие от вариативного педагогического сознания.

Педагогическое мышление направлено на познание субъектов образовательной системы, на анализ совокупности условий, педагогических ситуаций и на разрешение педагогических задач. В работе по развитию профессиональной деятельности педагога можно использовать методику «Тип мышления» и критерии успешности педагога. (Приложения А-Д)

Высокое предназначение учителя предъявляет к нему столь же высокие требования. Это понимали выдающиеся педагоги прошлого, понимают это и наши современники. Потому исследуемая проблема психологии профессионального самосознания педагога приобретает особую актуальность.

2 Структура профессионального самосознания учителя – агента перемен

Нурсултан Абишевич Назарбаев в статье «Рухани жанғыру» пишет о том, что масштабные преобразования в экономике, политике, в обществе в целом должны сопровождаться модернизацией общественного сознания граждан Казахстана. Президент в своей статье делится видением как нам сообща построить новое будущее, чтобы стать нацией сильных и ответственных людей. Первое слагаемое модернизации новой эпохи – возрождение национального сознания казахстанцев. В качестве целевых ориентиров определяются становление будущего учителя как субъекта профессиональной деятельности, развитие его профессионального сознания, духовно-нравственное воспитание.

По мнению Е.Г.Юдиной профессиональное сознание учителя является одним «из мощных факторов, влияющих на перспективы развития всего образования»[21].

Профессиональное педагогическое сознание учителя, отражая, созидая, преобразуя педагогическое пространство, способствует решению учебно-воспитательных задач, приобщает к нравственным ценностям учеников, оказывает помощь в жизненном самоопределении, развитии творческой инициативы и самостоятельности.

Профессиональное сознание учителя способствует созданию программы и проекта деятельности, которые включают в себя систему ценностей, целей, мотивов, норм, установок и представлений, определяющих позицию учителя. Объект профессионального сознания учителя – это его собственные размышления по отношению к себе и к ученику, к миру.

Впервые наличие педагогического сознания в структуре общественного сознания было отмечено В. А. Демичевым только в 1969 г. И. Я. Лернер [22] и В. А. Сластенин [23] изучали различные аспекты педагогического сознания как явления действительности и категории педагогической науки. Имеется большое число публикаций, дающих ответы на вопросы о сущности научного педагогического сознания. Эти публикации с определенной долей условности можно разделить на четыре основные группы: историческую, философскую, психологическую и педагогическую, их изучение позволяет определить методологические и теоретические ориентиры.

В диссертационных исследованиях Беляева Л. А. «Философия воспитания как основа педагогической деятельности» [24] и Петренко В. Ф. «Психосемангака сознания» [25] дали необходимые аксиологические, методологические, методические и фактологические обоснования для осмысления сущности категории «педагогическое сознание».

Хотя эти исследования имеют только неопределенное, интуитивно воспринимаемое значение. Пока отсутствует целостная теория генезиса -

возникновения и развития форм педагогического сознания. Поэтому ученые вынуждены исследовать его отдельные элементы в различных теоретических системах, изучающих процесс становления личности педагога.

Психолого-педагогический анализ процесса появления и развития педагогического сознания на базе культурно-исторического подхода исследовали Л. С. Выготский [26] и А. Р. Лурия [27].

Сущность, структура и содержание педагогической деятельности, в которой отражалось педагогическое сознание, исследованы С.И. Архангельским, Л. И. Рувинским [28], Ф. Н. Гоноболиным [29] и др.

Формирование профессиональных умений учителя, где рассматривалось педагогическое сознание, изучали О. А. Абдуллина, [30] и др.

Для нас, учителей, определенный интерес представляют работы, где представлены важнейшие элементы педагогического сознания: личностный смысл как педагогический фактор, ценностные ориентации, профессиональная направленность, интуиция, педагогическая коммуникация, волевые проявления педагога. Это научные изыскания И. В. Абакумова, Е. С. Волкова, Л. В. Гаврилова, С. А. Гильманова, И. М. Ильичева, Н. И. Курзанова, Д. М. Лондон, Н. А. Мачикина.

Субъектность и интроспекцию, педагогическую рефлексию, предвидение и прогнозирование, диагностику, коммуникацию — функции педагогического сознания исследовали О. М. Анисимова, А. С. Белкин, Б. С. Гершунский, В. И. Загвязинский, Г. А. Карпова, О. Ф. Меженцев, В. Д. Ширшов. Психологические технологии формирования понятийного мышления у студентов предложила Г. А. Железковская.

Полинаучный подход к исследованию, а именно с позиции философской, психологической, педагогической науки, практики, свидетельствует о все возрастающем интересе к закономерностям появления, развития, формирования и становления научного педагогического сознания.

Педагогическое сознание рассматривается как «генеральная способность и механизм саморазвития учителя как профессионала» (Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий, В.И.Слободчиков).

Профессиональное педагогическое сознание в рамках психологии учителя как научная проблема были изучены Р.Бернс, Г.Г.Гореловой, И.Ф.Исаевым, Т.Д.Дубовицкой, А.К.Марковой, Л.М.Митиной, Ю.П.Поваренковым, Е.И.Роговым, Е.С.Романовой, В.А.Сластениным, А.Р.Фонаревым, В.Д.Шадриковым и др.

Основные противоречия между существующей практикой подготовки учителя и его конкретной профессиональной деятельностью изучали Г.В.Акопов, Е.И.Исаев, В.И.Слободчиков и др.

А.К.Маркова считает, что необходимо проведение исследований профессионального сознания, которые обосновывали бы пути его

целенаправленного формирования. По ее мнению, профессиональное сознание требует специальной работы по его развитию, так как иногда оно складывается стихийно.

Для нас большой интерес представляют исследования профессионального сознания учителя на психолого-педагогическом уровне, где исследуемый феномен рассматривается в единстве с изучением процессов психического развития и личностного становления субъекта на различных этапах профессионального становления. Это исследования В.П.Бездухова, Е.А.Бессонова, С.П.Будникова, А.А.Вербицкого, А.И.Смоляр, Л.В.Вершининой, И.Я.Лернер, В.А.Сластенина, В.В.Серикова и др.

Труды указанных авторов создадут необходимые научно-теоретические основы для изучения проблемы становления профессионального сознания учителя.

Актуальность изучения профессионального педагогического сознания обусловлена значительными изменениями в социуме. Это модернизация общественного сознания, которые имеют для учителя и его профессиональной деятельности значительные последствия:

- изменение роли и повышение социальной ответственности учителя в управлении современными образовательными системами;
- использование новых информационных и коммуникационных технологий в образовательном процессе;
- инновационные подходы к организации образовательного процесса;
- трансформация социальных функций учителя и инверсия его ценностных ориентаций;
- появление новых социально-психологических и личностных факторов профессионального стресса учителя.

В условиях глобализации и модернизации общества требуются метатеории, которые способны разрешить назревшие проблемы в образовании и на этой основе реализовать опережающее образование. А метатеории могут быть разработаны только на базе научного педагогического сознания. Чтобы следовать какой-либо методике, вполне достаточно обыденного педагогического сознания, а для осмысления выбора из существующих, и создания новых педагогических технологий, учителю необходимо научное педагогическое сознание.

Поэтому проблему профессионального сознания учителя невозможно рассматривать в отрыве от непрерывно меняющегося макросоциального контекста.

Сформированность педагогического сознания, наличие профессиональной Я-концепции определяют готовность учителя к выполнению своих социально- значимых функций.

С утверждением гуманистической модели образования, определяются следующие функции:

1) раскрытие проблемы и смыслов в окружающих человека реальностях;

2) создание условий для свободного выбора приобщения к социально-культурным ценностям;

3) способствование установлению общения учителя и ученика для постановки и решения образовательных задач;

4) показ форм творческой активности и учителя, и ученика. [31]

Сформированность профессионального педагогического сознания в этом контексте становится очевидной.

Методологические подходы к изучению феномена сознания

С позиций современной образовательной парадигмы, направленной на разработку стратегии решения актуальных проблем образования и развития личности учителя, наиболее продуктивно использование совокупности методологических предпосылок.

К изучению феномена профессионального сознания учителя необходимо подойти с позиций системного, процессуально-динамического, личностно-деятельностного подходов.

Системный подход направлен на объединение частей, элементов и подсистем объекта в единое целое, их взаимодействие на всех уровнях структурной иерархии, выявляет функции, которые выполняет каждый элемент в этом целом. Систему можно представить как совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих элементов, образующих целостность.

Основными понятиями или категориями системного подхода являются система, элемент, структура.

Под системой понимается взаимосвязанное единство отдельных частей, образующих новое качество, которому присущи свои специфические свойства.

В рамках системного подхода на первый план выдвигается раскрытие сущности и содержания профессионального сознания учителя, его сущностных характеристик, раскрытие его структуры, внутренней организации, взаимосвязи компонентов, образующих целостность системы.

Процессуально-динамический подход к изучению профессионального сознания включает в себя элементы системно-структурного анализа:

- как динамической системы, которая претерпевает качественные и количественные изменения в процессе профессионального образования;

- как системно детерминированное образование, где профессиональное сознание учителя обеспечивается целой системой внешних и внутренних, объективных и субъективных факторов условий и психологических механизмов;

- раскрывает связь содержания профессионально-педагогического сознания с социально-экономической ситуацией общества. Поэтому

кардинальные преобразования, происходящие в настоящее время в стране, затрагивают процессуальные и результативные характеристики профессионального сознания как ядра личности профессионала.

В рамках процессуально-динамического подхода на первый план выходят процессуально-результативные характеристики профессионального сознания и его движущие силы.

Совокупность процессуально-динамического подхода позволяет организовать исследование становления профессионального сознания будущего учителя как процесса его структурно-динамического развития на последовательных этапах, определить психологические факторы и условия внешние и внутренние и глубинные детерминанты, психологические механизмы, обеспечивающие успешность данного процесса.

Личностно-деятельностный подход обеспечивает исследование профессионального сознания личности как субъекта деятельности, активность которого обусловлена внутриличностными детерминантами, деятельностно-организованными: содержание, структура, механизмы профессионального сознания возникают, существуют и реализуются в деятельности.

Для определения сущности профессионального педагогического сознания учителя необходимо охарактеризовать понятие «сознание», так как профессионально педагогическое сознание как специфическое понятие не может существовать вне связи с общим понятием «сознание».

Проблема педагогического сознания исследовалась довольно долгое время, но и сегодня все еще остается одной из принципиально важных и наиболее сложных проблем.

На развитие образования активно влияют и эмпирические знания, житейские представления, свойственные обыденному педагогическому сознанию.

Под обыденным педагогическим сознанием понимается способность человека к восприятию, пониманию и осмыслению явлений в образовательном процессе и себя в этом процессе на основе представлений, знаний, установок и стереотипов, свойственных повседневному опыту людей, и доминирующих в социальной общности, к которой они принадлежат. Результаты образования должны следовать за общественным развитием, а для того чтобы созидательный потенциал образования использовался в полной мере, оно должно носить опережающий характер. Конечно, обыденное педагогическое сознание способно отражать бытие, но творить новую педагогическую реальность может только научное педагогическое сознание.

Научное педагогическое сознание - способность педагога к восприятию, пониманию, осмыслению и предвосхищению явлений в образовательном процессе и себя в этом процессе на основе представлений, знаний, установок, базирующихся на изучении свойств, законов и закономерностей возникновения и развития явлений в образовании.

Педагогические учения, созданные на основе обыденного педагогического сознания, объясняют и дают толкование явлениям образовательного процесса, но они не в состоянии сформировать целостный взгляд на образование, позволяющий предопределять его развитие.

Сегодня в условиях глобализации и конкурентности обществом на первый план выдвигается сопоставление и выстраивание огромной совокупности суждений, мнений, оценок и множеств высказываний. Поэтому изучение проблемы сознания должно вестись с учетом всех изменений в обществе.

Рассматриваемый феномен с позиции философии определяется в рамках следующих понятий: сознание и бытие, познание и истина, сознание и проблема свободы, воли, информация и сознание, индивидуальное и общественное сознание и др.

Направления исследования сознания

№	Направление исследования	Авторы	Содержательная характеристика
1.	Сознание как социальное образование	А.Г.Асмолов, Л.И.Божович, А.В.Брушлинский, Н.И.Жуков, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, С.Д.Смирнов, А.Г.Сpirкин, Б.А.Сосновский и др.	Исследование ведется в контексте общественно-исторической деятельности с использованием понятий, раскрывающих эту деятельность и ее объективированные предметные формы.
2	Природа сознания	Э.В.Ильенков, Л.Н.Роднов, М.К.Мамардашвили и др.	сознание связано с раскрытием и трактовкой его идеальной природы, значимости механизмов в его формировании и функционировании
3.	Сознание как часть космического сознания	В.И.Вернадский, С.Гроф	рассматривают сознание как часть космического сознания

М.К. Мамардашвили пишет: «Мы не можем рассуждать ни о логике, ни о законах, не положив в основу своего рассуждения четкое осознание феномена как основного человеческого феномена». [32]

Психологическая характеристика сознания человека включает: 1) активность; 2) интенциональность, т.е. направленность на предмет: сознание всегда - сознание чего - либо; 3) способность к рефлексии, самонаблюдению - осознание самого сознания; 4) мотивационно-ценностный характер; 5) различные уровни ясности. [33]

К указанным свойствам психологи причисляют и такое свойство человека как воля. По мнению Р.С.Немова сознание почти всегда связано с волевым контролем со стороны человека, его собственной психики и поведения. [34]

Столяренко Л.Д. отмечает, что воля является важным компонентом психики человека, неразрывно связанным с познавательными мотивами и эмоциональными процессами. [35]

Таким образом, анализ работ по проблеме сознания показывает, что наука психология концептуально неоднородно рассматривает данную проблему.

Профессиональное сознание - свойства определенной профессиональной группы людей в результате разделения труда и видов социальной деятельности. Профессия как культурное явление обладает сложной структурой, так как с изменением социума и меняются профессии. Одни профессии обретают новые социальные формы, некоторые незначительно меняются, третьи исчезают совсем.

По отношению к профессиональному сознанию Н.Н. Нечаева высказывает следующее: « профессиональное сознание - это всегда определенный взгляд определенного человека на мир, вычленение им значимых с точки зрения задач его профессиональной деятельности сторон и свойств окружающей действительности».[36]

Генезис педагогического сознания как профессионального сознания

Если рассмотреть возникновение и становление педагогического сознания как в филогенезе, так и в онтогенезе, то в первом педагогическое сознание является частью, одной из форм проявления сознания вообще, а во втором - педагогическое сознание индивида выступает средством развития и становления его сознания вообще, в процессе самообразования и автодидактики. Между ними существуют отношения по типу «целое - часть». Педагогическое сознание взаимообусловленно природными, социальными и личностными изменениями.

Развитие педагогического сознания начинается еще в детстве в процессе развития внимания, памяти, мышления, восприятия. Так как обучение непосредственно влияет на развитие, а достигнутый уровень развития меняет протекание процессов учения.

В подростковом возрасте начинает формироваться мировоззрение как основной мотив и регулятор поведения. Меняются познавательные процессы, интеллектуализируются восприятие, память, воображение и другие психические процессы.

Как отметил Л. С. Выготский, обучение ведет за собой развитие, при этом идет опора на уже достигнутый уровень и зависимость от него. Приобретение отдельных знаний и умений формирует представления, мировоззрение, убеждения человека, тем самым определяет личностную позицию, представления о будущей профессии, ценностные ориентации. В этом и выражается образовательная направленность его педагогического сознания.

Педагогическая деятельность – целенаправлена на создание условий становления личности, что предполагает активность воспитываемого лица. На стадиях развития педагогической деятельности такая активность получает сознательный характер и превращается в планомерную деятельность по самовоспитанию. Здесь можно проследить появление педагогического сознания у людей, не имеющих научных представлений о педагогической деятельности. Иногда и приобретается педагогическая мудрость – не простая сумма знаний, а понимание сущности вещей, связанных с воспитанием подрастающего поколения.

Через призму педагогического сознания определяется круг знаний о человеке, его представлениях и чувствах, верованиях и страхах, его поведении и жизненных ценностях.

Сознание по своей природе целостно. В его структуре можно выделить различные формы: нравственное, религиозное, правовое, экономическое, политическое, педагогическое сознание и др. Педагогическое сознание имеет сложную интегративную структуру и содержание.

Педагогическое сознание надо рассматривать в системе общественного сознания и словосочетание «педагогическое сознание» нельзя назвать традиционным. Педагогическое сознание действительно становится объектом пристального внимания не только ученых, но и учителей и преподавателей.

Для любого исследователя необходимо уточнить значения терминов, которые используются для обозначения процессов, связанных с педагогическим сознанием. К ним относятся понятия «развитие», «формирование», «становление». Необходимо не только раскрыть сущностные характеристики, но следует рассмотреть и их различия.

Понятие «развитие» является более широким и емким и используется для характеристики динамики необратимых изменений психики, ее основных мотивационно-потребностных, когнитивных, волевых и других компонентов в психологической науке.

Понятие «формирование» в большей степени отражает результат активных форм воздействия внешних и внутренних факторов на процесс развития личности в педагогике.

«Становление» характеризует преимущественно внутреннюю процессуальную сторону развития.

А. С.Белкин на основе многомерного голографического подхода сделал анализ генезиса педагогического сознания. [37]

Понятие «профессиональное сознание учителя» в практике педагогической деятельности рассматривается давно, но целостное теоретическое изучение началось недавно.

Немецкий педагог А. Дистервег в работе «О самосознании учителя» наряду с общечеловеческим сознанием выделяет и профессиональное, в том числе и сознание учителя. Под сознанием (осознанием) учителя А. Дистервег понимает особое мировоззрение, особое отношение к людям,

формирующее своеобразие личности.[38] В содержание данного определения включена высокая оценка значений и достоинства учительского труда.

Проблема учительского сознания, с учетом анализа особенностей педагогической деятельности и мастерства учителя, нашла свое отражение в работах Г.В.Акопова, Н.Н.Нечаева, Е.М.Бобровой, М.С.Игнатенко, Е.И.Исаева, С.Г.Косарецкого, П.В.Лебедчука, И.Я.Лернера, В.А.Сластёнина, В.П.Саврасова, Л.М.Митиной, А.И.Шутенко и др.

Философ В.А.Демичев понятие «педагогическое сознание» рассматривает как общественное педагогическое сознание и как индивидуальное педагогическое сознание.[39] Выделяя педагогическое сознание, он отмечает, что оно имеет определенную структуру и содержание.

И.Я.Лернером педагогическое сознание определяется как явление действительности и категория науки. [40.]

Можно согласиться с мнением о том, что общественное педагогическое сознание это не сумма сознаний отдельных личностей, а особая качественная духовная система, которая оказывает воздействие на отдельного человека. Его еще рассматривают как социально-психологическое явление, так как сознание не только отражает, но и творит мир и является фактором истории образования и педагогической мысли.

С учетом реалий казахстанского общества, определение, данное педагогическому сознанию ученым И.Я.Лернером, может служить установкой для учителей. Под педагогическим сознанием он понимает совокупность педагогических идей, целевых установок, ставших ориентиром и инструментом педагогической деятельности индивидов – учёных - педагогов, учителей, организаторов просвещения, это целостная система ориентаций и ценностей общества и индивида в области образования.

Основная функция педагогического сознания отражает педагогическую и социальную действительности, их аксиологическую суть. Характеризует социально-психологические свойства личности: установки, убежденность в знаниях. Педагогическое профессиональное сознание реализуется в теоретическом, познавательном, оценочном действии, воспитании, образовании.

Д.В.Ронзин важнейшими феноменами профессионального сознания учителя считает оперативные модели учебного процесса как функциональные целостности педагогической системы: ученики, учителя, родители учеников, коллектив класса, другие субъекты педагогического процесса и составляющих педагогической системы; профессиональное самосознание.[41]

От содержательной характеристики педагогического уровня сознания учителя зависят диагностика и прогнозирование, целеобразование,

планирование педагогической деятельности, принятие решения, осуществление коррекционной педагогической деятельности и общения.

В педагогической науке педагогическое сознание рассматривается в двух направлениях: профессиональное сознание педагога-исследователя и учителя-практика.[42] Хотя В.А.Сластенин отмечает, что учитель совмещает в себе «педагога-экспериментатора, теоретика и практика, руководителя исследуемого детского коллектива, тонкого психолога-воспитателя». [43]

На самом деле в практической педагогической деятельности учитель ведет научно-методическую, научно-исследовательскую работу, и профессиональное педагогическое сознание учителя предполагает направленность на исследовательскую деятельность.

Развитие профессионального сознания учителя обусловлено влиянием внешней и внутренней среды, а также зависит от характера и особенности педагогической профессии.

Педагогическое сознание - это субъективный образ реально существующей педагогической действительности и обращенность к себе, который мыслит, чувствует, действует.

Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий и В.И.Слободчиков [44] профессиональное сознание будущего учителя рассматривают как деятельностно - организованное сознание. Оно выступает в качестве базовой категории, определяющей цели и содержание педагогического процесса. Развитие профессионального сознания учителя характеризуется смысловой согласованностью с развитием общества и его ценностями.

Динамика развития профессионального сознания состоит из уровней:

- объективный уровень – последовательная смена сознания с объекта деятельности на средства и способы деятельности;

- Задачный уровень – направленность сознания на ценности и смыслы деятельности;

- Проблемный уровень - это более высокий уровень, рассматривается рефлексия, как способность к самоопределению, и целеполагание - как способ связи ценностей и средств в профессиональной деятельности.

Уровень профессионального сознания характеризуется развитой способностью к решению профессиональных задач, т.е. развитым профессиональным мышлением, высоким уровнем профессиональной культуры.

Проблема педагогического сознания определяет необходимость разграничения грани между понятиями «профессиональное сознание» и «профессиональное самосознание». Понятие «профессиональное сознание» изучали ученые (Г.В. Акопов, М.С.Игнатенко, Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий, Д.В.Ронзин) и «профессиональное самосознание» - (Е.М.Боброва, С.В.Васьковская, В.П.Саврасов и др.).

Мнение перечисленных ученых заключается в том, что по своему происхождению это однопорядковые явления сознания субъекта деятельности.

Профессиональное самосознание возникает в процессе развития личностного и профессионального педагогического сознания и становится субъектом профессиональной деятельности. Это проявление субъективной позиции в профессиональной деятельности.

Функции педагогического сознания

Выделяют три основные функции профессионального самосознания учителя: отражающе - регулируемую, конституирующую, что позволяет расширить ракурс рассмотрения его проявлений в динамике профессионального становления учителя.

Отражающе - регулирующая функция состоит в запечатлении профессионально значимых способов и нормативов деятельности, выработке на этой основе собственной ориентировочно - регулирующей системы действий.

Конституирующая функция заключается в выработке личностных критериев и норм профессиональной деятельности, выполняет роль «внутренней опоры» построения учебного процесса.

Конституирующая функция знаменует выход за рамки нормативной деятельности, независимость мышления, способность личностного проектирования и осуществления педагогического процесса.

Таким образом, профессиональное самосознание является одним из показателей профессионального развития педагога.

Моделирование структуры профессионального самосознания учителя основывается на выявлении ведущих групп субъективно значимых проблем, выступающих в личностном плане как трудности самореализации в профессиональной деятельности. Выявляют три общие группы таких проблем:

- проблемы профессиональных умений;
- проблемы межличностных отношений в педагогическом процессе;
- интраиндивидные проблемы (сложности саморегуляции, самочувствия, самоорганизации).

Эти проблемы структурируют самосознание учителя, образуя сферы его самопредставления: операционную, коммуникативную.

В операционной сфере происходит осознание профессиональных действий, приемов и методов работы, оценивание результатов деятельности, анализ профессионального поведения и его последствий. В данной сфере самопредставления формируется образ «Я» как активного субъекта деятельности - «Я - действующее». Изучение этого образа учителем дает возможность почувствовать и распознать свой неповторимый

профессиональный облик для его последующего закрепления в повседневной деятельности.

Коммуникативная сфера является центральной и наиболее существенной с точки зрения самореализации областью самопознания и самоотношения учителя. Работа самосознания результируется здесь в образе «Я - взаимодействующее», складывающимся действием двух взаимосвязанных способов видения и объективации своего «Я» в коммуникациях: действием « рефлексивного Я» («Я глазами других») и « реверсивного Я» (сличение образа «Я глазами других» с собственным видением себя). Обращение учителя к этой сфере самопредставления позволяет осознать свой репертуар социальных и профессиональных ролей, понять механизм влияния его социальных контактов на складывающуюся самооценку. [45]

Исходя из такого понимания, мы предлагаем рассматривать следующую структуру профессионального самосознания учителя.

Когнитивный компонент является в структуре самосознания ведущим. В его основе лежит система знаний о себе, индуцируемая в образ Я как профессионала - педагога. С точки зрения психологии человеческое «Я» - высшее и сложнейшее интегрированное образование в духовном мире человека, это динамическая система всех сознательно осуществляющихся психологических процессов. Это своеобразный нравственно - психологический, характерологический и мировоззренческий стержень личности.

Под понятием «Я» имеется в виду личность, освещенная светом своего собственного самосознания, то есть такая личность, какой она сама себя воспринимает и чувствует себя. «Я» - это регулятивный принцип технической жизни, самоконтролирующая сила духа. Это все, чем мы являемся и для мира, и для других людей своей сущности, и прежде всего, для самих себя в своем самосознании, самооценке, самопознании. «Я» предполагает знание и отношение к объективной реальности, и постоянное ощущение в ней самого себя.

В нашем понимании образ «Я» педагога является обобщенной системой представлений субъекта о себе, образующейся в результате процессов осознания себя в трех взаимодополняющих и пересекающихся системах: в системе педагогической деятельности, в системе педагогического общения, в системе личностного развития.

Образ Я педагога имеет преимущественно когнитивный характер и является относительно устойчивым образованием. Нельзя говорить о высоком уровне самосознания в случае неглубокого или неверного понимания себя педагогом.

Аффективный компонент профессионального самосознания учителя характеризуется совокупностью трех видов отношений:

1. Отношением к системе своих педагогических действий к целям и задачам, которые педагог ставит перед собой в своей педагогической

деятельности, к средствам и способам достижения этих целей, оценкой результатов своей работы.

2. Отношение к системе межличностных отношений с учениками, в которые вступает педагог в своей профессиональной деятельности, эмоциональной оценкой того, как он реализует основные функции педагогического общения - информационную, социально - перцептивную, презентативную, интерактивную и аффективную.

3. Отношение к своим профессионально значимым качествам и в целом к своей личности, оценкой уровня своей личностной и профессиональной компетентности и соответствия своему собственному.

Одним из важнейших понятий, связанных с аффективной подструктурой профессионального самосознания учителя является понятие самооценки.

Знание о себе, о своих личностных и профессиональных качествах, адекватная оценка своей профессиональной компетентности, умений налаживать эффективное межличностное взаимодействие с учениками, а также возникающее на основе этих знаний и самооценивания эмоционально - ценностное отношение к себе детерминируют поведенческий компонент профессионального самосознания учителя. По нашему мнению, основным психологическим механизмом этой подструктуры является удовлетворенность педагога собой и своей профессиональной деятельностью.

Таким образом, если человеку удастся достичь и зафиксировать изменения в одном из этих компонентов, то можно предполагать как изменения в других компонентах, так и изменения самосознания в целом.

Учителю важно осознавать те понятия, представления, рамки, исходные положения, основания, в пространстве которых он находится. Для того чтобы перейти к чему-то другому, надо зафиксировать то, что есть. Изменение начинается с осознания имеющегося. Осознание чего-либо предполагает исследование механизмов порождения и сохранения этого явления. Для профессионального педагогического самосознания важно исследование механизмов восприятия, оценивания, узнавания, принятие решения учителем. [46]

Подготовка учителя в настоящее время связана, прежде всего, с формированием и развитием у него такой способности, как организация внешних (как для участника, так и для педагога) условий протекания и осуществления педагогической деятельности в отличие от внутренних условий, основанных на потребностях, интересе, стремлениях, прогнозах самого человека, его жизненных целей, ценностей, задачах.

Таким образом, регулятивными в педагогической деятельности являются механизмы, основанные на внешней мотивации: мотивации долга, нормы. Если учитель и ограничивается в чем-то, то педагогическая деятельность не приобретает личностного смысла. В этом плане важным является содержательно - смысловые механизмы педагогической

деятельности. Тогда ресурсами педагогической деятельности становятся все внутриличностные силы человека. Принципиально меняется установка сознания типа «Я учу, чтобы хорошо выполнить свою работу», «Я учу потому, что это у меня получается лучше всего», «Я учу, чтобы передать знания» - на установки типа «Я учу потому, что мне интересен этот предмет», «Я учу для того, чтобы решить свою задачу», «Уча других, я развиваюсь сам».

В результате этого профессиональная деятельность становится личностно значимой, в которой человек может ставить и решать собственные задачи личностного предметного и не предметного плана: организация деятельности учебной группы, точность передачи предметного содержания, формы и способы обучения, качества и способности, задачи данного предмета и проблемы, в связи с которыми возник данный предмет. Профессионалом является тот, кто может организовать не только внешние условия для осуществления собственной деятельности, но и, что более важно, организовать внутренние условия - ядро этой деятельности. [47]

Самосознание позволяет интегрировать личность и профессиональную позицию, сделать педагогическую деятельность процессом, обеспечивающим профессионально - личностный рост, профессионально - личностное развитие человека. В силу постоянного присутствия рамки «само», то есть осознания себя в определенной позиции, роли, например, педагога, человек в этом процессе самосознания вынужден взаимоувязывать себя и профессию, личные проблемы и профессиональные, личные задачи и ценности с ценностями и задачами профессиональными.

Важным результатом процесса самосознания является позиция самодеятеля (установка, отношение, ценность действия): с одной стороны, деятеля - профессионала (деятеля в профессиональной сфере), а с другой - деятеля в сфере собственной личности, своего внутреннего мира.

Содержание и структура профессионального самосознания во многом определяются содержанием и структурой деятельности человека и приобретают свойства и характеристики этой деятельности: жесткость - динамичность, структурированность - аморфность, однообразность - разнообразие. Самосознание человека заполняется тем, чем заполнена его жизнь. Поэтому для гибкости, динамичности, многомерности самосознания человека, а следовательно, и самого человека, его жизни, необходимы два процесса: первый - включение человеком в течение своей жизни различных сфер (искусство, творчество, профессиональная деятельность и др.); второй - нахождение человеком в своей жизни и профессиональной деятельности места и способа реализации для тех идей, стремлений, гипотез, которые у него возникают. [47]

Чтобы осознавать свои мысли и чувства, наблюдать их, учитель должен выходить в позицию аналитика. На этом же принципе построена рефлексия - «смотрение на себя со стороны». Педагогическая рефлексия - это не только способность дать себе и своим поступкам отстраненную

оценку, но и понять, как тебя воспринимают другие люди, прежде всего те, с кем учитель взаимодействует в процессе педагогического общения.

Таким образом, профессиональное самосознание представляет собой фундаментальное личностное образование, отражающее богатство внутреннего мира учителя, его смысложизненные ориентиры, стратегию развития и тактику педагогической деятельности.

Профессиональное самосознание выражает определенную степень зрелости профессионального сознания. Поэтому, «профессиональное сознание» и «профессиональное самосознание» не противоречат друг другу, а скорее взаимодополняют, отражая различные аспекты.

Профессиональное сознание учителя это:

8) атрибут субъекта деятельности и профессиональной подготовки;

9) совокупность педагогических идей, целевых установок, служащих ориентиром и инструментом педагогической деятельности;

10) профессионально важное качество личности учителя;

11) система осознанных профессионально необходимых знаний, включающая в себя осознание профессионально значимых ценностей, обеспечивающая профессиональную активность и планирование профессионального пути;

12) способность субъекта к ценностно-смысловому саморегулированию;

13) фундаментальное условие профессионального развития учителя;

14) показатель профессионального самоопределения.

Следовательно, профессиональное сознание учителя есть сложно организованное, многоуровневое личностное новообразование, обеспечивающее характер педагогического взаимодействия и эффективность профессионально-педагогической деятельности, определяющее степень совершенства в развитии личностной сферы конкретного специалиста.

Профессиональное сознание учителя характеризуется:

- *активностью*, которая проявляется в системе ценностно - смысловых отношений к педагогической деятельности, в постоянном поиске новых форм, методов, средств учебно-воспитательного процесса. Имеет направленность познавательной, коммуникативной, творческой активности в процессе решения конкретных профессионально-педагогических задач. Поэтому ясное понимание целей создает предпосылки к развитию профессионально значимых качеств, которые выступают целевыми конструктами его деятельности, и влияет на внутреннюю установку.

- способностью к профессиональной рефлексии, определяющей самооценку и оценку своей профессиональной деятельности, наблюдение и критическое оценивание, построение системы координат, которая является для учителя его ценностями и идеалами. Педагогическая рефлексия позволяет поднимать педагогический профессионализм на новый уровень

-способностью к планированию своих действий, деятельности, к постановке и достижению своих жизненных и профессиональных целей, где осознаются мотивы деятельности, принимаются волевые решения, учитывается ход выполнения и алгоритм перспектив. Мотив - это предпосылка к поиску и действию.[48]

Г. Олпорт, отмечает, что система высших мотивов включается в ядро личности - в «Я», преобразовываясь в нем в систему ценностей, отказ от которых человеком переживается как отказ от самого себя. Ценности выступают для субъекта в роли мотивов развития. В случае конфликта между этими двумя уровнями мотивов человек нередко предпочитает погибнуть, чем перестать быть собой.[49] Отсюда вытекает важность ценностной составляющей профессионального сознания учителя.

Ценности и ценностные ориентации педагогического сознания

Для современного учителя понятия «ценностные ориентации» и «направленные мотивы» имеют первостепенное значение в его профессиональной деятельности. Эти два понятия не тождественны (Л.М.Митина, В.А.Ядов, Г.Ольшанский, М.Х.Титма и др.). Система ценностей для учителя является стратегией поведения, а мотив - его тактика. [50]

Важнейшими проявлениями учителя как субъекта педагогической деятельности являются следующие:

- стремление педагога расширять сферу деятельности, самостоятельно вносить коррективы с учетом поставленной цели;
- стремление критически рефлексировать и прогнозировать свои отношения к деятельности и ее результатам;
- осознание своей значимости и ответственности за явления природной и социальной действительности;
- осмысление ориентиров профессионального развития, саморазвития и самореализации в профессии.

Профессиональное сознание необходимо рассматривать только в процессе включенности учителя в педагогический процесс в качестве его конструктора.

Надо отметить то, что способность учителя соотносится с его знаниями, умениями и навыками. Но, по мнению С.Л.Рубинштейна в основе способности должно заключаться обобщение, допускающее перенос действий из одних условий в другие. Способность учителя к обобщению, переносу действий с одного материала на другой, зависит от уровня развития его профессионального сознания, профессионального мышления.

К профессионально значимым качествам личности учителя относятся способности конкретизации, реализации потребностей, которые влияют на эффективность и успешность педагогической деятельности. Максимальное развитие педагогических способностей, профессионально значимых качеств

можно развивать только в том случае, когда у учителя есть доминирующая направленность к его развитию.

Понятие направленности личности, С.Л.Рубинштейном, определялось путем установки, тенденции, потребности, интересов и мотивов [51].

Ученые Е.М.Никереев, В.А.Сластенин подчеркивают, что направленность выступает системообразующей характеристикой личности педагога, где центральным образованием педагогической направленности выступают ценностные ориентации. А эмоции, чувства, мотивы это составляющие, которые выступают в качестве побудителей в процессе самоорганизации. Вышеизложенное позволяет заключить, что профессионально-педагогическая направленность определяет содержание профессионального сознания учителя.

В число характеристик профессионального сознания учителя причисляется знаковость, которая объективируется в словах, в знаковых системах, способно переходить от одной системы оценок к другой, способно совмещать различные взгляды, идеи.

Эмоциональность как профессиональная характеристика - это способность учителя к постижению эмоционального состояния своего и другого человека, способность быть соучастником в жизни ученика на уровне сопереживания и развития.

Педагогические эмоции - непосредственные пристрастные переживания смысла различных явлений в образовании, обусловленные отношением их объективных свойств к потребностям субъектов образования. К ним можно отнести:

радость - непосредственное переживание успеха в образовании, ощущение удовольствия от учебного познания и осознание его причины;

счастье - высшее удовлетворение своим бытием или результатами деятельности в области образования; ощущение радости, удовольствия и осознание их причин;

боязнь - эмоция, выражающаяся в нерешительном оценивании страхиобразующей ситуации, возникшей в обучении или воспитании;

гнев - эмоция, выражающая крайне негативную оценку ситуации, возникшей между субъектами образовательной деятельности.

В качестве структурных элементов педагогического сознания выделяют четыре блока:

- профессионально-педагогических ценностей;
- концептуальных моделей педагогического процесса, программ действий;

- профессионального самосознания;
- оперативных моделей: учебного процесса как функционирования целостной педагогической системы; ученика, учителя, родителей ученика, коллектива класса и других субъектов педагогического процесса и составляющих педагогической системы.

Д.В.Ронзин говорит о существовании двух видов профессионально-педагогического сознания как целостных психологических образований: профессиональное сознание педагога-практика (учителя) и профессиональное сознание педагога-исследователя (ученого).

Изучая структуру педагогического сознания, В.Л.Ситников считает, что стержнем сознания педагога является образ ребенка. [52]

Якунин В.А к числу составляющих профессионального сознания учителя относит такие качества как профессиональная направленность, которая включает в себя любовь к профессии, положительное отношение к ней; самооценку личности и степень сформированности педагогических знаний и умений.[53]

По Л.И.Белозерову в структуру педагогического сознания входит представление об эталоне профессионала; осмысление профессионально значимых качеств собственной личности, ее сильные, слабые стороны и свое отношение к ним; самоанализ и самовоспитание с учетом перспективы профессионального роста. [54]

Структура профессионального сознания имеет такие компоненты строения и компоненты функции. Выделены следующие компоненты строения профессионального сознания: внимание, мышление, аффект, перцепция, воля, память и др.

Основными функциями педагогического сознания являются целеполагание, прогнозирование, планирование, отношения, познание, «образного» конструирования и самопознания. А также, по мнению этого же автора можно отнести профессиональные цели, профессиональные знания, профессиональные отношения, профессиональное самосознание и др.

Структура профессионального целеполагания включает в себя: знание предмета и методiku его преподавания, психолого-педагогическую подготовку; формирование профессионально значимых качеств личности; практические навыки и умения.

Итак, под структурой профессионального сознания будущего учителя понимается совокупность устойчивых отношений и связей между ее элементами, которые способствуют возникновению новых интеграционных свойств системы.

Обобщая теоретические подходы по содержанию и структуре индивидуального сознания личность учителя можно рассматривать в трех сферах: когнитивной, аффективной и поведенческой.

Обратимся к рассмотрению содержания каждой.

Когнитивная составляющая профессионального сознания по Е.А.Климову отражает «профессиональную составляющую образа мира». Это осознание степени владения системой профессиональных знаний, профессиональных качеств, необходимых для осуществления профессионально-педагогической деятельности, осознание степени личностного развития, связанного с деятельностью и общением. Слагаемое

профессиональной готовности: профессиональное восприятие, память, профессиональное мышление, воображение, внимание.

Профессиональные знания являются основной когнитивной составляющей профессионального сознания.

Профессиональные знания - это упорядоченная и организованная система знаний и умений, представленная в виде психолого-педагогических теорий развития и социализации личности, закономерностей и принципов построения и функционирования образовательного процесса. [55]

Когнитивной составляющей профессионального сознания является осознание профессиональных качеств и соотношения между «Я – профессиональное реальное» и «Я - профессиональное идеальное» (Г.В.Акопов, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова).

А.К.Маркова к важным профессиональным качествам учителя относит: педагогическую эрудицию, педагогическое целеполагание, педагогическое (практическое и диагностическое) мышление, педагогическую интуицию, педагогическую импровизацию, педагогическую наблюдательность, педагогический оптимизм, педагогическую находчивость, педагогическое предвидение и педагогическую рефлексивность. [56]

На современном этапе учитель как индивидуальный субъект педагогической деятельности представляет собой общественный субъект - носитель общественных знаний и ценностей. Поэтому в субъектной характеристике учителя всегда соединяются аксиологическая (ценностная) и когнитивная (знаниевая) плоскости. Педагогическая деятельность, её социальная роль и личностно-образующие возможности позволяют определить педагогические ценности, которые выступают нормативной основой, регламентирующей педагогическую деятельность.

Педагогические ценности это познавательно-действующая система, которая служит связующим звеном между сложившимся общественным мировоззрением в области образования и деятельностью педагога. [57]

Современная педагогическая практика требует определение роли ценностных ориентаций в содержании и структуре мотивационной сферы педагогического сознания. Понятия «ценности» и «ценностные ориентации» используются как синонимы.

Ценности связаны с общественным сознанием, а ценностные ориентации - характеристика индивидуального сознания. Ценностные ориентации выражают представления личности о целостности морали, о единстве норм поведения, его убеждения, отражая его внутренний мир.

С учетом того, что учитель является ключевым субъектом педагогической деятельности, педагогическое сознание неразрывно с индивидуальным сознанием учителя, поэтому рассмотрим понятие «ценностные ориентации». Под ценностными ориентациями понимается социально детерминированная и зафиксированная в психике индивида направленность на цели и средства деятельности. В соответствии с этим

ценностные ориентации разделяются на терминальные (ценности - цели) и инструментальные (ценности - средства). [58]

В отношении ценностных ориентаций определены два различных подхода: социологический и психологический.

Любимова Т. Б. в социологическом аспекте к проблеме ценностей говорила : «Ценности являются особенностью социологии только в связи с нормативной системой. Ценности, не служащие для оправдания, обоснования или выбора норм, социологически нерелевантные». [59]

С позиции психологического подхода понятие «ценности» рассматриваются в плане особого значения для каждого члена социальной группы. Ценностные ориентации исследуются в рамках изучения мотивационной сферы педагогического сознания.

Понятие «ценность» - это субъективное отражение в сознании индивида некоторых специфических свойств предметов и явлений окружающей действительности. [60]

Понятие «ценность» с позиции психологической науки рассматривается в плане значения для каждого члена социальной группы.

Ценностные ориентации в психологической науке имеют значения мотивационной сферы педагогического сознания. Отношение к ценности выражает способность человека удовлетворять потребности, интересы и цели человека. [61]

Понятие «ценность» - это субъективное отражение в сознании индивида некоторых специфических свойств предметов и явлений окружающей действительности. [62]

В отношении сознания ценности дифференцируются и подразделяются по значению внутри одного и того же вида, группы, класса ценностей.

В мотивационной сфере педагогического сознания ценности играют роль оценочной деятельности содержательной стороны и их соответствие потребностям. Поэтому ценности являются связующим звеном между смыслом и значением.

В процессе оценки ценностного объекта социальной действительности формируется особое отношение - это и есть ценностное отношение. Ценностные ориентации - это показатель зрелости сознания личности.

Ценностные ориентации влияют:

- на диспозицию личности (В. А. Ядов);
- на ее установки (Ю. М. Жуков);
- на мотивы (В. Г. Асеев);
- на интересы (И. В. Дубровина, Б. С. Круглов);
- определяют смысл жизни (К. Обуховский).

Характерные особенности воздействия ценностных ориентаций на личность проявляются в том, что они влияют на поведение опосредованно и функционируют как способы рационализации поведения». [63]

Ценностные ориентации в структуре педагогического сознания подвергаются многократным преобразованиям.

Ценностные ориентации являются установочными образованиями и представляют собой единство трех компонентов: когнитивного, эмоционального и поведенческого. Условием формирования ценностных ориентаций является высокий уровень рефлексии, осознания витагенного опыта и произвольность поведения.

У учителей к началу педагогической деятельности уже существует своеобразная система ценностных ориентаций. Они постепенно трансформируются под влиянием социокультурной среды, и по мере необходимости транслируются. Педагогически важные качества личности учителя представляют собой систему инструментальных ценностных ориентаций личности. Педагогическая деятельность является значительным стимулом, определяющим содержание ценностных ориентаций, поэтому рассматривается в качестве мотивационной сферы педагогического сознания. Основная функция ценностей заключается в регуляции социального поведения профессиональной деятельности человека.

Эмоциональная сфера сознания

Аффективную составляющую профессионального сознания можно изучить в исследованиях Л.С.Выготского, Л.Н.Леонтьева, В.С.Мерлина, С.Л.Рубинштейна, направленных на изучение эмоциональной сферы личности.

По утверждению С.Л.Рубинштейна эмоциональное явление представляет собой единство отражаемого и собственно эмоционального содержания. В структуре эмоциональных явлений выделяются два ведущих параметра - содержательный или когнитивный, представляющий собой отражение объекта эмоции и собственно-субъективное отражение состояния.

Эмоции выполняют регулирующую, активизирующую и эвристическую функции в познавательных процессах (К.Э.Изард, О.К.Тихомиров и др.)

К.Э.Изард, указывает на то, что в сознании существует огромная связь между аффектами и когнитивными структурами и операциями сознания, которая влияет на восприятие, мышление и действия индивида. Выдвинутый Л.С.Выготским тезис о «единстве аффекта и интеллекта» определяет то, что эмоции и мышление функционируют в сознании как единое целое. Поэтому эмоции, как специфическая форма отражения, выражают состояние учителя и его отношение к ученику, а отношения к действительности носят оценочный характер. Здесь объектом является отношение к педагогической деятельности. Для целесообразного педагогического общения и эффективного управления учебной деятельностью учителю важно понимать переживания учеников, уметь оценивать степень их эмоционального возбуждения и напряжения. В педагогической деятельности умение понять переживания другого человека

является доминирующим фактором правильного общения, обучения и воспитания.

Отмечая преобладающее значение эмоционально-ценностного компонента профессионального сознания учителя, В.А.Сухомлинский отмечал: «Без постоянного духовного общения учителя и ребенка, без взаимного проникновения в мир мыслей, чувств, переживаний друг друга немислима эмоциональная культура как плоть и кровь культуры педагогической». [64]

Из вышеизложенного следует понимать, что аффективная (эмоционально-ценностная) составляющая профессионального сознания представляет собой отражение отношения субъекта к профессиональной деятельности учителя. Эмоция есть отражение отношения, и это определённое отношение составляет содержание эмоции.

Выполняя оценочную функцию, эмоции отражают человеческие потребности, являются мотивами (В.Г.Асеев, А.Н.Леонтьев, В.К.Вилюнас и др.). По отношению к эмоции надо отметить и то, что одна из особенностей эмоций заключается в том, что они не только регулируют деятельность, но и дезорганизуют ее. Это зависит от эмоциональной устойчивости учителя. Л.М.Митина [65] подчёркивает, что эмоциональная устойчивость представляет собой качество личности, имеющее профессиональную значимость для деятельности учителя. Ею эмоциональная устойчивость рассматривается как проблема фрустрационной толерантности, под которой автор понимает способность человека противостоять разного рода жизненным трудностям, адекватно оценивать реальную ситуацию и предвидеть ее.

Особую важность представляют для учительской профессии такие чувства, как симпатия, любовь, эмпатия. Эмоциональная культура учителя не может без умения воспринимать и тонко чувствовать эмоциональное состояние другого человека. Наблюдательный учитель может по внешнему виду определять эмоциональное состояние ребенка.

Эмпатию надо рассматривать как сплав эмоционального отклика, сопереживания эмоциональному состоянию другого человека, понимания. Без эмпатии невозможно полноценное общение

По К.Роджерсу, эмпатия позволяет воспринимать внутренний мир другого человека с сохранением эмоциональных и смысловых оттенков. [66.] Поэтому эмпатия- значимое качество личности учителя.

Мотив и педагогическое сознание

Педагогические потребности, интересы, социальные установки и ценностные ориентации детерминируют развитие важнейшего компонента мотивационной сферы педагогического сознания - мотивов.

Мотив - это осознаваемые побуждения к деятельности, связанные с удовлетворением потребностей, интересов в соответствии с социальными установками и ценностными ориентациями субъекта.

Педагогические мотивы - осознаваемые причины, побуждения к образовательной деятельности, связанные с удовлетворением потребностей, преследованием интересов в соответствии с социальными установками и ценностными ориентациями субъектов этой деятельности.

Индивидуальные педагогические мотивы - осознаваемые побуждения к образовательной деятельности, связанные с удовлетворением обособленных потребностей субъекта.

Социальные педагогические мотивы - осознаваемые причины, побуждения к деятельности в области образования, связанные с удовлетворением общественных потребностей субъекта.

Альтруистические педагогические мотивы - осознаваемые причины, побуждения к педагогической деятельности, связанные с удовлетворением потребностей субъекта в оказании помощи другим людям.

Все вышеуказанные мотивы в педагогической деятельности играют роль в формировании мотивов в развитии направленности личности ученика.

В ценностных ориентациях мотивы отличаются более высокой степенью осознанности, направленностью к деятельности. По мере включения в различные виды они сопровождаются появлением, формированием и перестройкой иерархической системы мотивов, которые вместе с мышлением и составляют ядро сознания.

Для характеристики формы общественного сознания решающим является то, какие по своему содержанию мотивы занимают ведущее положение, определяющее направленность личности и ее нравственную устойчивость.[67]

Педагогические мотивы начинают формироваться в процессе профессиональной подготовки. Они перерастают в значимые мотивы и способности, необходимые для успешной педагогической деятельности. Педагогическая деятельность играет ведущую роль в формировании сознания, так как под ее влиянием перестраивается вся структура мотивационной сферы педагогического сознания. Она, в свою очередь влияет на мотивы.

А. Н. Леонтьев писал: «На каждом этапе развития имеется своя ведущая деятельность, характеризующаяся своими целями, мотивами и способами выполнения. От характера ведущей деятельности зависят наблюдаемые в данный период изменения в развивающемся индивиде». [68]

Развитие педагогического сознания происходит под воздействием планомерно организуемых учебных действий, но на его развитие спонтанно влияют и стихийные факторы. Одна часть как планомерно организуемых, так и спонтанных действий может оказать как положительное, так и отрицательное влияние.

Целенаправленное развитие педагогического сознания происходит в процессе педагогического образования под влиянием внешних побуждений, которые порождают адекватную реакцию. Педагогическое образование воздействует на развитие сознания в совокупности как организованных, так и случайных факторов. Изоляция от спонтанных или случайных влияний невозможна. Поэтому каждый учитель сам должен их учитывать в целенаправленном формировании педагогического сознания.

Надо отметить, что наличие педагогического сознания еще не является гарантией для появления практических результатов в педагогической деятельности. Учитель постоянно должен проявлять стремление к формированию просветительского и новаторского уровня развития сознания. Учителя с формальным уровнем педагогического сознания не могут оценить неправильность его поступка. Они иногда не признают своих педагогических ошибок, которые приводят к конфронтации с учениками и родителями. Это подавляет инициативу и самостоятельность учащихся. В структуре их педагогического сознания мотивационная сфера находится на первом месте, интеллектуальная - на втором, а эмоционально-чувственная - уходит на третий план, нравственное педагогическое сознание практически не развито.

В процессе педагогического образования сознательно формируется методический уровень развития педагогического сознания. В этом случае на первый план выходит педагогическое мышление, а эмоции и чувства оказываются на втором плане. Научный опыт отсутствует, а практический отодвигает витагенный и учебный опыт на второй план.

В отличие от педагогов-новаторов, у многих учителей доминирует эмоционально-чувственная сфера сознания. У учителей с методическим уровнем развития педагогического сознания на первый план ставится интеллектуальная сфера, состоящая из простейших педагогических знаний, полученных в учебном заведении. В этом случае у учителей наглядно-образное педагогическое мышление, как и у педагогов-новаторов, имеет простейшие элементы понятийного мышления. Однако их нравственная и волевая сферы находятся в гармоничном сочетании с интеллектуальной и эмоционально-чувственной. Но в отличие от педагогов-новаторов они не стремятся к педагогическому поиску, предпочитая строить свою педагогическую деятельность по усвоенному ранее образцу.

По мере освоения новых педагогических знаний и приобретения педагогического опыта возможен переход с методического уровня педагогического сознания на технологический. Таким педагогам свойственно понятийное мышление с элементами наглядно-образного. Появляются зачатки научного опыта, а практический опыт вытесняет витагенный и учебный. Это обуславливает переход от информационно-репродуктивного к концептуально-продуктивному образованию. С этого момента педагогическое сознание начинает не только отражать педагогическое бытие, но и активно творить его.

Нужно отметить и то, что наличие педагогических знаний в сочетании с опытом позволяет им перейти от применения методик воспитания и обучения. А это предполагает продвижение к технологиям и достижению прогнозируемых конкретных результатов. При помощи педагогической деятельности происходит удовлетворение материальных и социальных потребностей педагога, что является ведущей мотивационной основой методического и технологического уровней развития педагогического сознания.

Более высоким уровнем развития педагогического сознания считается понятийное мышление, которое основывается на теоретических педагогических знаниях и на педагогическом опыте. Развитие педагогического сознания происходит не только в процессе педагогического образования, но и в процессе самообразования.

Самостоятельное освоение педагогической науки при помощи автодидактики приводит к развитию понятийного педагогического мышления и разума. Способствует появлению педагогического разума и формированию теоретического уровня развития педагогического сознания. Оно приобретает категориальные черты, которые являются предпосылкой для применения новых педагогических технологий и теорий. В этом случае, педагогическое сознание обретает не только субъективный характер, но и объективную новизну - креативность (творчество).

Сфера нравственного сознания

Для каждого педагога как общеобразовательной, так и вузовской системы необходимо уточнить для себя следующие два вопроса: можно ли в содержание и структуру педагогического сознания включать сферу нравственности? Какова роль сферы нравственности в содержании и структуре педагогического сознания?

Чтобы ответить на эти вопросы, надо иметь в виду, что нравственное сознание - самостоятельная форма общественного и индивидуального сознания как экономическое, историческое и педагогическое сознание. Нравственное сознание, индивидуальное сознание и сфера нравственности педагогического сознания не тождественны, но они - взаимодействующие и взаимопроникающие понятия. В структуру педагогического сознания входит сфера нравственности учителя. Она представляет собой часть самостоятельной формы общественного и индивидуального сознания.

В состав педагогического сознания входит сфера нравственности, необходимо включать в него эстетическое, политическое, историческое сознание и другие формы общественного сознания. Ведь представить учителя, лишенного эстетических чувств невозможно, но они непосредственно связаны с профессиональной деятельностью. Сущность и содержание педагогической деятельности детерминируются педагогическим сознанием, которое включает в качестве необходимых

элементов эмоционально-чувственную, мотивационную, интеллектуальную, нравственную и волевою сферы.

Эстетическая сфера педагогического сознания определяет не только направленность деятельности, но и ее качественные характеристики, которые отражают внешнюю привлекательность и красоту как личности, так и деятельности учителя.

Известно, душевно здоровый человек обладает сознанием. Предназначение нравственности заключается в установлении, сохранении и упрочении отношения между людьми в процессе удовлетворения потребностей.

Сознание не может быть абсолютно свободным. Оно зависит от разума и от условий деятельности. И. Кант свел понятие свободы к ответственности человека перед собой и другими людьми, к целесообразности на основе справедливости. Человек сам приходит к осознанию своей собственной сущности, к осознанию себя в ней, к пониманию Истины, Добра, Красоты того мира, в котором он присутствует, будучи изначально оторванным от него своей же свободой.

Корни добра и зла следует искать в осознании наличного бытия людей. В. А. Сухомлинский об этом писал так: «Чем больше в сознании ребенка отражается информация, которая, по сути, противоречит поучениям педагога, тем слабее, бессильнее становится разум как главный страж людского поведения, властитель поступков». [69] Такой ребенок уже не понимает выгоды для себя лично быть совестливым человеком, владеть истинным, а не искаженным сознанием.

По определению Гегеля, истинное или подлинное, сознание немислимо вне свободы и совести. [70] Отказываясь от нравственности, человек обрекает себя на саморазрушение. Поэтому сферу нравственности следует обязательно включать в содержание и структуру педагогического сознания. Нравственное сознание формируется в процессе длительного общественного развития.

Аналогичных взглядов придерживался и В. П. Вахтеров, который считал, что только осознанные нравственные установки могут определить поведение людей. Ведущую роль в нравственном воспитании В. П. Вахтеров отводил умственному развитию, которое, с одной стороны, имело смысл как культурное наследие, с другой - как момент воспитания, необходимое условие того, чтобы культурное достояние было осознано и стало определяющим началом поведения человека. [71] В. А. Сухомлинский также исходил из идеи детерминированности нравственности интеллектуальной сферой сознания, хотя ядром нравственного воспитания считал чувства. В структуре нравственности он выделял ответственность перед своей совестью: «Знайте, что существует граница между тем, что вам хочется, и тем, что можно. Ваши желания - это радости или слезы ваших близких. Проверяйте свои поступки сознанием: не причиняете ли вы зла, неприятностей, неудобств людям своими

поступками. Делайте так, чтобы людям, которые окружают вас, было хорошо». [72]

В. А. Сухомлинский стремился объединить индивидуально-моральный акт с социально-моральным, где утверждаются права человека духовно и морально, которые связываются с утверждением его обязанностей (долга) и ответственности как субъекта сознательного социального действия или поведения, действительности и активности, в прямом воздействии на сознание человека. [73]

П. Ф. Каптерев подчеркивал единство нравственной и интеллектуальной составляющих в образовании: «Нравственное развитие и умственное образование по существу имеют совершенно одинаковые цели и стремления. Дело идет об умственно-нравственном приложении истины в жизни людей. [74]

Гуманистическая парадигма образования предполагает суверенитет личности, основанный на приоритетных правах человека перед обществом и коллективом. С переходом к суверенитету личности изменяется содержание нравственного воспитания. На первый план выдвигаются качества, ставящие человека в равное положение с обществом: долг и ответственность, которые осмысливаются и переходят в качества интеллектуальной сферы сознания.

Происходит трансформация ученика-объекта в ученика-субъекта: от морали «зависимости» к морали «паритета». Чтобы так воспитать, у учителей должны быть развиты педагогический долг и моральная ответственность. Для этого необходимо, чтобы педагог проявлял нравственную активность и волю, детерминированную разумом и чувствами. В исследованиях детерминации нравственности интеллектуальной сферой сознания нередко отождествлялись категории «рассудок» и «разум». В детерминации сферы нравственности педагогического сознания интеллектуальная сфера не подавляет эмоционально-чувственную сферу, а основывается на ней.

Совокупные усилия чувств, мотивов, разума и воли позволяют осуществить нравственное самоопределение педагога в его профессиональной деятельности, которая предполагает, с одной стороны, реализацию морального должного педагогического долга. Это означает восприятие, понимание, осмысление, одобрение и принятие нравственных требований, предъявляемых обществом личности.

Учитель обязан знать, что общество выступает как субъект нравственных требований, воздействующих на формирующееся нравственное сознание личности, а личность - как объект, которому нравственные требования вменяются для исполнения. И под влиянием осмысления интеллектуальной сферы сознания, нравственных требований общества формируется совокупность нравственных понятий и категорий. Происходит осознание своей моральной ответственности, что является

показателем степени участия личности в нравственной деятельности. Человек становится субъектом нравственной активности и воли.

В педагогической деятельности учитель как нравственный субъект может и способен в каждой конкретной ситуации определить что-либо, разрешить, предписать себе, а что-либо и запретить, «повелеть» себе, осуществляя принципы педагогического долга - «помоги» и моральной ответственности - «не навреди».

Исходя из детерминированности сферы нравственности интеллектуальной сферой педагогического сознания можно сделать вывод о том, что на основе развития интеллекта целесообразно формировать нравственность самих учителей.

Формирование сферы нравственности педагогического сознания сводится к нравственному просвещению, приводящему к формированию некоторых эмоций и чувств, нравственных привычек. Нравственное сознание регулирует удовлетворение потребностей.

Язык и педагогическое сознание

С интеллектуальной сферой педагогического сознания неразрывно связан язык. В философской и психологической науках общепринятым является положение о том, что «язык так же древен, как и сознание; язык есть практическое, существующее и для других людей и лишь тем самым существующее и для меня самого действительное сознание». [76]

Для культурного человека духовное общение является важнейшим условием его существования. Для педагога общение - важнейшее средство реализации целей его преподавания, а для учащегося - средство образования. В результате общения появляется определенное отношение общающихся как друг к другу, так и к предметам и явлениям, находящимся за пределами их непосредственного восприятия. Речевое общение с другими людьми в ходе совместной деятельности приводит к формированию автокоммуникации - внутреннего диалога с самим собой, что является основой для развития сознания: «Где начинается сознание, там начинается и диалог». [77]

В результате язык приобрел способность и все необходимые средства для обозначения всех предметов, которые окружают человека, и выражения всех мыслей, которые появляются в его сознании. У человека, обладающего развитым языком, мир удваивается. [77] При помощи языка, который адекватно обозначает предметы, он имеет дело с явлениями, которые никогда не входили в состав его собственного опыта, и оперирует с предметами даже в их отсутствии.

В процессе образования человеку необязательно непрерывно обращаться к своему личному опыту, он может получить адекватную информацию от других людей. Слово дает возможность передавать опыт от индивида к индивиду и обеспечивает передачу и усвоение опыта от

поколения к поколению. Слово сделало возможным человеческую культуру. Каждой форме мышления соответствует специфическая форма языка. [78]

Для исследования индивидуального педагогического сознания особенно важно различие понятий «значение» и «смысл».

А. Н. Леонтьев отметил: подлинным и мощным регулятором поведения и деятельности является не значение, а понимание смысла. Можно понимать, знать значение, овладеть значением, но этого будет недостаточно для того, чтобы регулировать, управлять своими жизненными процессами. Самым сильным регулятором является то, что А. Н. Леонтьев обозначил термином «личностный смысл». [79]

Профессиональный язык - обязательная составляющая любой профессиональной деятельности, в том числе и учительской. Профессиональный язык составляет такая система понятий, которая отражает связи и отношения, тем самым обеспечивает целостность деятельности. Освоение профессии начинается с освоения профессиональных понятий, навыков и умений. Всякое изменение профессии, профессиональной деятельности тут же отражается в профессиональном языке.

По культуре профессионального языка судят об общей культуре, об уровне профессионализма, о творческом самодеятельном отношении к работе. Поэтому специалисту любой сферы нельзя допускать вольный стиль речи, когда речь идет о профессии, о профессионализме.

Сознание развивается при помощи усвоения смысла и значения понятий, поэтому с помощью изучения смысла и значения слов можно диагностировать уровень развития сознания. Л. С. Выготский писал: «Осознание приходит через ворота научных понятий». [80] Образование школьников неосуществимо без развития научного педагогического сознания у будущих учителей.

Общеизвестно, наиболее эффективные способы формирования научных понятий осуществляются в той мере, в какой они являются продуктом самостоятельной мыслительной деятельности. Большой интерес представляют технологические приемы, которые обеспечивают осмысленный, самостоятельный и, главное, результативный процесс усвоения понятий. Такими возможностями обладают методы семантического дифференциала и парных сравнений. Что такое метод семантического дифференциала? Данный метод напоминает задачи программированного обучения или тестирование уровня знаний при помощи заданий на «пробелы». Предлагаются вопрос и ответ, в которых пропускаются слова и термины, необходимые для правильного суждения о понятии. Для выполнения задания необходимо завершить суждения, выбрав из нескольких предложенных ответов один или несколько правильных. Учитель должен находить недостающие слова, и с их помощью определять термины, либо выбирать один или несколько ответов из предложенных, где, кроме правильных, содержалось несколько неверных. В списке ответов на выбор предлагалось от 4 - 5 до 20 вариантов

суждений о сущности педагогических понятий, причем 1 - 2 из них были полностью неверными, но в большей степени соответствующими обыденным педагогическим представлениям; 2-3 других варианта содержали недостаточно точные формулировки суждений; наконец, были исчерпывающие и правильные суждения о понятии. Иногда следовало моделировать понятие - объединить все варианты, чтобы получить правильное суждение.

Правильные и неправильные варианты суждений в этих заданиях давались вразброс, чтобы в их расположении не было закономерности и случайные ответы были бы исключены. Наличие разных суждений о понятии (неверных; неполных, но правильных; исчерпывающе точных) позволяет получить качественную и количественную характеристику сформированности педагогических понятий у студентов. Такая работа позволяет не только ответить на вопрос, правильно или неправильно сформировано понятие, но и определить, на каком из уровней находится педагогическое сознание учителя. Семантическая дифференциация заключается в том, что предлагаемые варианты содержали противоположные по смыслу и значению данные. Они анализируются с точки зрения значения и смысла.

Каждый вариант суждения о понятии следовало объяснить. Это также позволяло избежать случайного выбора правильного варианта суждения и, кроме того, исключить обыденные представления, сформированные жизненным опытом.

По мере подбора и сравнения вариантов ответа первоначальные представления о понятии сначала расчлняются (анализируются), затем частичные признаки, отражающие различные стороны явления, объединяются (синтезируются).

Признаки понятия выступают не наряду с общими понятиями, а как бы «внутри» их. Устанавливается правильная иерархия признаков. В итоге признаки, закрепленные в слове и данные как бы извне, становятся продуктом процесса обобщения и абстрагирования, осуществляемого автодидактом.

Для полного усвоения содержания понятий нужно последовательно выполнить четыре основные операции: установить простые связи между однородными понятиями; выявить ассоциации; использовать понятия для образования суждений; на основе интеграции простых и сложных понятий самостоятельно сформулировать категории - предельно общие фундаментальные понятия.

Развитие педагогического сознания и детерминация педагогической деятельности

Еще в 1935 г. С. Л. Рубинштейн писал: «Деятельность и сознание не два в разные стороны обращенных аспекта. Они образуют органическое целое - не тождество, но единство». Однако в любом единстве два

нетождественных элемента не возникают одновременно, не являются рядоположенными, а один элемент обуславливает другой. Проблема соотношения педагогического сознания и педагогической деятельности возникла давно.

А. Н. Леонтьев писал: что сознание детерминировано деятельностью, точнее, системой сменяющих друг друга деятельностей, представляющей собой «процесс жизни».

Против этого выступил К. К. Платонов, он в сознании, опосредованном личностью, видел детерминанту деятельности. «Личность как причина осуществляет деятельность как следствие, в процессе которой как причина она проявляется и формируется как следствие».[82] Он утверждал, что личность, деятельность, сознание, а также речь и мышление одновременно появляются и одновременно друг друга детерминируют.

В «Психолого-педагогическом словаре» педагогическая деятельность определяется как особый вид общественно полезной деятельности взрослых людей, сознательно направленный на подготовку подрастающего поколения к самостоятельной деятельности. [83] В этом определении не раскрывается сущность педагогической деятельности, но подчеркивается ее детерминация педагогическим сознанием. Однако ошибочным считается то, что педагогическую деятельность осуществляют только взрослые. Нередко дети выполняют осознанные действия по обучению или воспитанию сверстников гораздо успешнее, чем взрослые. [84]

Любая человеческая деятельность могла возникнуть только в системе социальных связей, а продолжаться и развиваться - при условии передачи опыта от одного поколения к другому, а это возможно при условии педагогической деятельности. Поэтому без педагогической деятельности, детерминированной педагогическим сознанием, не могла развиваться никакая другая деятельность. Теория коллективного воспитания указывает на то, что дети целенаправленно воспитывают и обучают друг друга.

Педагогическая деятельность детерминируется педагогическим сознанием, но эта осознанная детерминация не полностью обуславливает педагогическую деятельность. В деятельности присутствуют неосознаваемые детерминанты, которые имманентно присущи педагогическому сознанию, но пока никем не отрефлексированы. Педагогическая деятельность детерминируется не только педагогическим сознанием, но и другими формами общественного сознания.

Посредством выбора цели деятельности педагогическое сознание детерминирует педагогическую деятельность.

В педагогике выявление, выбор и обоснование цели образования называют педагогическим целеполаганием, которое способствует осмысленному определению следующих параметров педагогического процесса: цели, принципов, содержания, методов, средств, форм, условий обучения и воспитания, а также признаков, показателей и критериев эффективности каждого занятия и всего процесса обучения в целом.

Первое, что детерминирует выбор цели образования, - это менталитет (господствующая парадигма общественного сознания), в рамках которого будет осуществляться управление и руководство образованием. [75] Менталитет определяет характер образования, а образование формирует менталитет целого народа.

В рамках менталитета выбирается цель управления и руководства образованием и идеал образования. Следует различать цель и идеал. Идеал образования, который провозглашался целью в условиях коммунистического воспитания, - формирование всесторонне и гармонически развитой личности - безусловно, прекрасен. Между тем он не мог и не может быть целью, потому что нет соответствующих условий для его достижения.

Педагогические цели делятся на планируемые, отражающие реально достижимые результаты, и прогнозируемые, раскрывающие те или иные возможности достижения желаемых результатов. Если цель содержит определенные представления о заранее планируемом результате, то именно задача по достижению этой цели одновременно становится средством достижения цели. Она определяет то, что и как надо достичь. Цель образования человека конкретизируется задачами обучения, воспитания и развития. Если человек добился своей цели, то можно считать, что человек добился успеха.

Совокупность различных специфичных взаимосвязанных и взаимодействующих целей представляет собой модель, которая функционирует в нашем педагогическом сознании и наполняет наши представления о будущем конкретным содержанием. Цели в модели функционально объединены. Чем разностороннее представления о будущей деятельности и ее предполагаемых результатах, тем точнее модель, тем проще ее воплотить в жизнь. Моделирование деятельности - это один из путей детерминации педагогической деятельности педагогическим сознанием.

Педагогическое сознание детерминирует педагогическую деятельность при помощи прогнозирования, сущность которого заключается в разрешении вопроса о том, удастся или нет достичь цель или построить предполагаемую модель. Прогнозирование соотносит цель и модель с имеющимися ресурсами, возможностями, средствами достижения цели и построения модели. Успех прогнозирования зависит от уровня знаний, аналитических и прогностических умений, но во многом определяется и уровнем развития интуиции (неосознанный учет различных обстоятельств), и педагогическим опытом.

Цель прогнозирования - учет как можно большего числа различных фактов и обстоятельств, которые могут повлиять на процесс достижения цели. Прогноз носит вероятностный характер. Он может оправдаться полностью, частично или совсем не оправдаться. Различают научный и художественный прогноз. Типичному обыденному педагогическому

сознанию прогноз неведом. Очень немногие родители могут учесть обстоятельства воспитания своих детей и утверждать: «Мои дети обязательно станут...». Еще меньше тех, кто действительно добивается реализации своих планов. Многие же люди пребывают в страхе перед будущностью, так как не знают, станут ли их дети наркоманами, преступниками, или, несмотря на криминальную обстановку, «чаша сия» их все-таки минует.

Детерминацию педагогической деятельности педагогическое сознание осуществляет при помощи проектирования. Проектирование - это определение характера и содержания деятельности для достижения цели. На этапе проектирования уже не так важна интуиция. На успех в реализации модели определяющее воздействие оказывают не интуиция и даже не знания, а владение умениями, связанными с непосредственной реализацией педагогической деятельности. Проектируется результат деятельности, но самое главное в педагогическом проектировании - это подробное и точное описание ответа на вопрос: как реализовать ту или иную педагогическую модель, как осуществить ту или иную деятельность? На этот вопрос не существует однозначно правильных ответов, но есть оптимальные решения.

Если педагог осуществляет свою работу на основе эвристической, творческой модели деятельности, то педагогическая деятельность детерминируется педагогическим сознанием при помощи планирования: разрабатываются конкретные этапы деятельности, которые связаны с определенными промежутками времени. Если педагогическая деятельность строится на основе технологии и все ее параметры жестко заданы, то она выходит на этап программирования, при помощи которой педагогическое сознание детерминирует педагогическую деятельность. В этом случае педагог строит жесткую блок-схему своих собственных действий, предписаний для учащихся, алгоритмов совместной деятельности, порядок и последовательность осуществления которой ни в коем случае нельзя нарушать.

Педагогическое сознание детерминирует педагогическую деятельность при помощи коммуникации. Она предусматривает сочетание процессов приема, усвоения, использования и применения информации.

В современных условиях, когда резко возрос информационный поток, от правильной реализации коммуникации во многом зависит эффективность всего образовательного процесса. Ее исследователи указывают на то, что коммуникация отражает и объединяет мировоззренческие, нравственные, эмоционально-чувственные стороны педагогического сознания, а также формирует профессиональную направленность личности учителя.[85] При помощи коммуникативной функции становится возможным преобразование педагогической информации в знание.

Кроме того, философы считают, что педагогическая деятельность детерминируется управленческой, воспитательной и духовно-производительной деятельностью. [86] Целенаправленная деятельность в области

воспитания может строиться на основе обыденного педагогического сознания, но педагогическая деятельность базируется только на основе научного уровня развития педагогического сознания.

Управленческая деятельность в области образования детерминируется как внешними потребностями, так и внутренними факторами развития сознания - инверсией и медиацией. В управленческой деятельности инверсия выражается в волюнтаризме, в склонности к авторитарности или в попустительстве, а медиация - в проектировании деятельности - в важнейшей составляющей управленческой деятельности. Она направлена на получение заранее ожидаемого результата, на создание конкретных идеальных моделей (программ) его достижения.

3 Методические рекомендации по проектированию профессиональной деятельности педагога в логике инноваций

Модернизация образования - это политическая и общенациональная задача, от решения которой зависит дальнейшее развитие всей страны.

Цель: создание механизма устойчивого развития системы образования на основе обеспечения качества образования.

Успешная модернизация образования в Казахстане должна соответствовать актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства.

Новая стратегия образования определяет изменения, касающиеся обновления содержания образования, совершенствования учительского корпуса, поддержки талантливых детей, реализация которых возможна только при инновационной творческой деятельности учителей.

Педагогическое творчество может выражаться в создании новых и совершенствовании существующих форм, методов и средств обучения.

Особую возможность для этого раскрывает теория педагогического проектирования.

Педагогическое проектирование связано с разработкой эффективной деятельности педагога и учащихся, оно сводит к минимуму однообразную работу преподавателя и оставляет больше места для творчества.

Педагогическое проектирование как способ мотивации инновационной деятельности педагогов очень актуально.

Участие педагога в проектной деятельности мотивирует его на работу в инновационном режиме, инициирует нестандартные решения и практикоориентирована, что способствует повышению профессиональной компетенции, саморазвитию и повышению квалификации педагога.

Метод проектов зародился во второй половине XIX века в сельскохозяйственных школах Америки. Основоположником был Джон Дьюи (1859-1952). По его мнению, истинным и ценным является только то, что полезно людям, что дает практический результат и направлено на благо всего общества. Принцип прагматической педагогики: «обучение посредством делания».

Метод проектов стал популярным за счет рационального сочетания теоретических знаний и их практического применения для решения конкретных проблем.

Метод проектов – способы организации самостоятельной деятельности обучающихся по достижению определенного результата. Он ориентирован на интерес, на творческую самореализацию развивающейся личности обучающегося, развитие его интеллектуальных и физических возможностей, волевых качеств и творческих способностей в процессе деятельности по решению какой-либо интересующей его проблемы.

Педагогическое проектирование - тесно связанная с наукой деятельность по созданию проекта, созданию образа будущего предполагаемого явления.[87]

Проектирование можно рассматривать как:

- специфический вид деятельности, направленный на создание проекта как особого вида продукта;
 - научно-практический метод изучения и преобразования действительности;
- форму порождения инноваций.

При педагогическом проектировании учитель должен определить для себя, какие качества необходимо развивать у ребенка, какие навыки будут востребованы в будущем и помогут ему лучше учиться, востребованы у работодателей. В этой связи он может руководствоваться данными метаисследования консалтинговой компании VCG и Всемирного экономического форума, общепризнанными навыками XXI века являются:

Базовые навыки: Навыки чтения и письма, Математическая грамотность, Естественнонаучная грамотность, ИКТ-грамотность (по-другому, новая грамотность, интернет-грамотность, цифровая грамотность, компетентность в сфере информационных и коммуникационных технологий), Финансовая грамотность, Культурная и гражданская грамотность

Компетенции: Критическое мышление / решение задач, Креативность Умение общаться, Умение работать в коллективе, Личностные характеристики, Любознательность, Инициативность, Настойчивость Умение адаптироваться, Лидерские качества, Социальная и культурная осведомленность.

ИКТ-грамотность среди навыков XXI века особо выделена. Поэтому проектная деятельность должна охватывать такие виды деятельности, как обмен мгновенными сообщениями, ведение блога, обслуживание веб-сайта, активность в социальных сетях. Создание и размещение музыкальных видео, подписка на интернет радио- и видеопрограммы, редактирование фотографий и их размещение в интернете, пользование электронной почтой, совершение покупок онлайн, ведение цифровых дневников, участие в обсуждениях на форумах, переписка в чатах, проведение и сопоставление запросов в поисковых системах, обработка и критическая оценка онлайн-информации и пр. Необходимость особого выделения обозначенных деятельностей заключается в том, что в быстро меняющихся условиях культ образования должен быть всеобщим. И тому есть жесткая и ясная причина. Технологическая революция ведет к тому, что в ближайшие десятилетия половина существующих профессий исчезнет. В таких условиях успешно жить сможет только высокообразованный человек, который может относительно легко менять профессию именно благодаря высокому уровню образования. Современный мир стал совершенно иным, нежели еще 10 лет назад, и все профессии, которые осваивали тогда, сегодня попросту не нужны. Более того, тенденция к изменениям только растет.

Ведущие работодатели мира выдвигают требования не к профессии, а к нужным навыкам, которые позволяют быть человеку востребованным и

конкурентоспособным. В мире их называют Soft Skills (софт скилс), что означает гибкие (или мягкие) навыки.

Какие навыки можно отнести к soft skills?

Коммуникация. Умение «договариваться» и «находить общий язык», общаться в соответствии со статусами и ролями собеседника, находить «точки соприкосновения» с собеседником, устанавливать устные соглашения и договоренности и многое другое.

Сбор информации. Уметь собирать информацию и вообще работать с ней: задавать точные вопросы, фиксировать информацию, представлять её в наглядном и понятном виде, а также уметь передать другим без искажений и упущений.

Эмоциональный интеллект. Направлен на «высокий IQ». Умение распознавать эмоции, различать их между собой, уметь выражать эмоции, когда нужно, называть их, уметь говорить о них; регуляция как своих, так и чужих эмоций; умение замечать и вовремя использовать эмоции для того, чтобы, например, придумать нечто новое или заняться планированием — то есть использовать эмоцию для выполнения своих задач.

Аргументация. Умение сформулировать свою позицию, точку зрения, уметь донести её понятно и убедительно, отстаивать её, умение обнаруживать противоречия, формулировать аргументы «за» и «против»: всё это составляющие так называемого критического мышления, которое составляет суть многих профессий: бухгалтер, адвокат, предприниматель, журналист, учёный, политик и др.

Мотивация и самомотивация. Мотивация — основа здорового бизнеса, творчества, сервиса и вообще любой другой деятельности. Умение мотивировать себя, знать как устроена и отличается мотивация разных людей, понимать их мотивы и намерения, использовать знание о ценностях и потребностях людей для влияния на общую и индивидуальную продуктивность — всё это важные навыки, которые также не имеют строго определенной сферы использования.

Мышление «результатами» и «процессами». Уметь видеть структуру любого процесса, менять способы достижения целей, выстраивать каналы получения обратной связи и вовремя переходить от одного процесса к другому без отвлечения и прокрастинации.

Системное мышление. Анализ сложных объектов, учёт взаимовлияния разных факторов, использование знаний об особенностях сложных систем — всё это также указывается в требованиях к кандидатам на всё большее количество должностей.

Решение проблем и конфликтов. Разрешать конфликтные ситуации, находить способы реализовать интересы обеих сторон, умение действительно вникать в точку зрения другого и находить взаимовыигрышные решения — ещё один навык, который важен в любой сфере и на любой работе.

Для оказания поддержки в улучшении образовательной деятельности в школе учителя реализуют процесс коучинга, который повышает профессионализм учителей.

Коучинг является одним из способов работы с коллегами для поддержки и поощрения их развития, в ходе его происходит эффективное обучение с опорой на опыт работы. Коучинг дает возможность интегрировать эффективное развитие и успешный процесс управления изменениями, обеспечивает непрерывность процесса профессионального роста учителей. Коуч в этом случае выступает как критический слушатель или наблюдатель, который задает вопросы, делает замечания и дает советы, которые помогают учителю рефлексировать, расти и принимать различные решения. При этом он позволяет осмыслить новые подходы в практической педагогической деятельности, оказать профессиональную помощь путем размышлений над практикой работы, обсуждений, изучения инновационных учебных практик, передать практические навыки «в конкретной области преподавания».

Менторинг. Все более широкое применение в этой сфере находит идея менторинг («Mentoring») — консультирования на рабочем месте более опытными коллегами или экспертами. Хотя идея близка традиционному термину «наставничество», но предполагает более структурированную совместную работу по развитию профессионализма. В образовании менторинг – это процесс, где в качестве наставника выступает человек, который поддерживает и помогает другому учителю в области развития. Процесс включает в себя моделирование, потому что учитель должен уметь моделировать сообщения и предложения для начинающего учителя. Существуют различия между используемым у нас наставничеством и западной философией менторинга. Главным принципом наставничества был и есть в основном «Делай как я» – обучение методом показа, практическая передача профессиональных знаний и навыков личным примером от более опытного к менее опытному. Наставники и подопечные порой назначались и назначаются в добровольно-принудительном порядке приказом директора. В менторинге принцип «Копируй меня» практически не используется. Хорошие менторы в школах делятся своим опытом, но не навязывают свой “репертуар” стратегий и инструментов. Они помогают подопечным учителям выстраивать их собственный. В менторинге наставник помогает учителю, который сам этого желает. Задачей процесса менторинга является довести подопечного до такого этапа в профессиональном развитии, в котором он сможет самостоятельно и с полной ответственностью реализовать порученные ему профессиональные задания. Наставничество – это постоянный диалог, межличностная коммуникация, следовательно, ментор прежде всего должен быть терпеливым и целеустремленным. В своей работе с молодым педагогом он должен применять наиболее эффективные формы взаимодействия: деловые и ролевые игры, работу в «малых группах», анализ ситуаций,

самоактуализацию, развивающие деловую коммуникацию, личное лидерство, способности принимать решения, умение аргументировано формулировать мысли.

Сетевое сообщество. Профессиональное сетевое сообщество – это формальная или неформальная группа профессионалов, работающих в одной предметной или проблемной профессиональной деятельности в сети.

Участие в профессиональных сетевых объединениях позволяет учителям, живущим в разных уголках страны и за рубежом, общаться друг с другом, решать профессиональные вопросы и повышать свой профессиональный уровень. Благодаря сетевым связям самопроизвольно формируются новые социальные объединения.

Сообщества такого рода не могут быть специально спроектированы, организованы или созданы в приказном порядке.

Цели сетевого сообщества:

- создание единого информационного пространства, доступного для каждого члена сообщества;
- организация формального и неформального общения на профессиональные темы;
- инициация виртуального взаимодействия для последующего взаимодействия вне Интернета;
- обмен опытом учения-обучения;
- распространение успешных педагогических практик;
- поддержка новых образовательных инициатив.

Среда профессиональных сетевых сообществ наполнена объектами, участниками и ситуациями, которые помогают думать по-новому и воспитывать в себе толерантность, критическое мышление. Сетевые сообщества могут служить педагогической практике для воспитания следующих умений:

Совместное мышление. Познавательная, творческая и учебная деятельность изначально имеют сетевой и коллективный характер.

Переход от эгоцентричной позиции к пониманию роли и значения других людей, других способов конструирования реальности является важным этапом психологического развития личности.

Толерантность. Важно воспитать человека, способного посмотреть на событие с другой точки зрения, способного понять позицию не только другого человека, но и другого существа. Расширение горизонтов общения, которому способствуют информационные технологии, приводит к тому, что мы все чаще сталкиваемся с людьми из незнакомых ранее социальных культур и слоев. Мы должны быть готовы понимать их и объясняться с ними. Освоение децентрализованных моделей. От участников совместной деятельности не требуется синхронного присутствия в одном и том же месте, в одно время. Каждый член сообщества может выполнять свои операции.

Критичность мышления. Коллективная, общая деятельность множества участников, готовых критиковать и видоизменять гипотезы, играет решающую роль при поиске ошибок, проверке гипотез и фальсификации теорий.

В сетевых педагогических сообществах можно поддерживать активность, используя следующие формы деятельности: обучающий семинар, виртуальная конференция, конкурс, проект, акция, виртуальная экскурсия, «Мастерская» или мастер-класс, опрос, обсуждение в чате, фестиваль проектов.

Самосовершенствование, развитие человека происходит на основе взаимодействия со средой, с другими людьми. Поэтому одним из механизмов повышения профессионального мастерства учителя является развитие сетевого взаимодействия. Сетевое взаимодействие – система взаимообусловленных действий педагогов, позволяющих им реализовывать совместную деятельность, направленную на профессиональное развитие.

Исследование в действии. Исследование практики в действии является способом роста и обучения, используя свой собственный опыт. Единственные теории – это идеи, которые используются, чтобы осмыслить собственный опыт. Исследование практики в действии начинается там, где вы находитесь, и приведет вас туда, куда вы захотите прийти.

Action Research на базе школы является подходом, посредством которого специалисты-практики обсуждают и решают школьные проблемы. Данная форма исследования не столько «в» и «про» образование, сколько «для» него.

Исходя из этого, назначением учителя является собственное вовлечение в процесс саморефлексивного исследования для того, чтобы суметь понять и усовершенствовать собственную практику.

Action Research для учителей является действенным способом продолжения профессионального роста и обучения на основе практического опыта.

Одной из важных особенностей подхода Action Research является то, что он всегда осуществляется членом или членами конкретной организации образования или сообщества, а не командой ученых-исследователей извне, обычно изучающих действия учителей или учеников.

Action Research посвящен повседневным практическим проблемам, с которыми сталкиваются учителя и, по сути своей, является гибким исследовательским подходом, методология которого определяется скорее как установка на исследование, нежели определенный набор исследовательского инструментария и стратегий.

Лессон стади. Lesson Study или исследование урока – педагогический подход, характеризующий особую форму исследования в действии на уроках, направленную на совершенствование знаний в области учительской практики. Подход основан в Японии в 70-х годах 19-го

столетия, опередив, примерно на 70 лет используемый на Западе подход «Исследование в действии».

В Lesson Study принимают участие группы учителей, совместно осуществляющие планирование, преподавание, наблюдение, анализ обучения и преподавания, документируя свои выводы. При проведении цикла Lesson Study учителя могут вводить новшества или совершенствовать педагогические подходы, которые затем передаются коллегам посредством проведения открытых Lesson Study либо публикации документа с описанием их работы.

Подход Lesson Study представляет собой цикл, включающий не менее трех Lesson Study, совместно планируемых, преподаваемых/наблюдаемых и анализируемых группой учителей.

- совместно планировать Lesson Study, в ходе которого будут использованы и тщательно изучены результаты методики его проведения в контексте результатов наблюдения за тремя исследуемыми учащимися;

- проводить Lesson Study и вести совместное их наблюдение, акцентируя особое внимание на обучении и развитии исследуемых учащихся. Названные процедуры могут повторяться и совершенствоваться на протяжении нескольких уроков. Наблюдение не обязательно вести на всех Lesson Study;

- опрашивать исследуемых учащихся, чтобы понять их мнения о Lesson Study;

- проводить обсуждение Lesson Study;

- с целью анализа реакции исследуемых учащихся на применяемый метод достигнутого ими прогресса, демонстрируемых ими результатов обучения или испытываемых трудностей в обучении, а также полученного опыта для разработки методик преподавания или обучения в будущем;

- формально представлять результаты использования подхода Lesson Study широкой аудитории коллег посредством презентации, демонстрации или коучинга.

Таким образом, можно рассматривать Lesson study как средство для развития и усовершенствования преподавания посредством концентрации внимания на обучении учащихся и определить способы использования Lesson study в качестве инструмента для совершенствования практики группы учителей, совместно планирующих, преподающих, наблюдающих и анализирующих обучение на исследуемых уроках.

В Казахстане тоже полным ходом идет программа по цифровизации, которая охватила и сферу образования. Это связано с переходом образовательного процесса на электронный формат. Повышение цифровой грамотности в школе направлено на развитие, как у учителей, так и у детей творческих способностей и критического мышления, освоение цифровой технологии для совершенствования и освоения новых знаний.

В соответствии с этим педагогическое проектирование понимается как:

-практико-ориентированная деятельность, целью которой является разработка новых, не существующих в практике образовательных систем и видов педагогической деятельности;

- процесс создания и реализации педагогического проекта;

- специфический способ развития личности;

- технология обучения.

Проектную деятельность целесообразно рассматривать как специфическую форму творчества и универсальное средство развития педагога.

Педагогическое проектирование - это обязательная функция любого учителя, оно имеет следующие этапы.

Алгоритм педагогического проектирования

№	Этапы	Описание
1	Цели	В качестве цели может быть идея, взгляд и даже убеждение. Цель рождает идеи о путях ее достижения в конкретных условиях урока. Учитель определяет некоторые теоретические основы формирования мышления: вспоминает теорию поэтапного формирования умственных действий, основные признаки технического мышления, методы его диагностики.
2.	Создание проекта.	Производится работа с созданной моделью, она доводится до уровня использования для преобразования педагогической действительности
3.	Конструирование.	Детализирует проект, конкретизирует его и приближает к реальным условиям деятельности. Конструирование учебной и педагогической деятельности - это методическая задача.

Разделяют три основных вида проектирования, различающиеся по объекту преобразования, целевой направленности и результату:

- социально-педагогическое проектирование, направленное на изменение социальной среды или решение социальных проблем педагогическими средствами;

- психолого-педагогическое проектирование, целью которого становится преобразование человека и межличностных отношений в рамках образовательных процессов;

- образовательное проектирование, ориентированное на проектирование качества образования и инновационные изменения образовательных систем и институтов.

К педагогическому проектированию предъявляются следующие требования:

- наличие социально значимой задачи (проблемы) – исследовательской, информационной, практической; планирования действий по разрешению проблемы, как проектирования самого проекта, так и определения вида продукта и формы презентации.

- пооперационная разработка проекта, в которой указан перечень конкретных действий с указанием выходов, сроков и ответственных.

- самостоятельная индивидуальная, парная, групповая деятельность учащихся;

- структурирование содержательной части проекта.

Преобладающим методом является исследовательский, предусматривающий последовательность действий:

-определение проблемы и вытекающих из нее задач исследования, использование в ходе совместного исследования метода "мозговой атаки", "круглого стола";

-выдвижение гипотез их решения;

-обсуждение методов исследования (статистических методов, экспериментальных, наблюдений, пр.);

-обсуждение способов оформления конечных результатов: презентаций, защиты, творческих отчетов, просмотров, пр.

-сбор, систематизация и анализ полученных данных;

-подведение итогов, оформление результатов, их презентация;

-выводы, выдвижение новых проблем исследования.

Отличительной чертой проектной деятельности является поиск информации, ее обработка, осмысление и представление участникам проектной группы. Результатом проектной деятельности является продукт. Существуют разные виды классификаций проектов.

Классификация видов проекта

№	Виды	Характеристика
1	2	3
1.	Исследовательские проекты	имеют чёткую продуманную структуру, которая совпадает со структурой реального научного исследования: актуальность темы, проблема, предмет и объект исследования; методы исследования; цель, гипотеза и вытекающие из них задачи исследования; методы исследования, обсуждение результатов, выводы и рекомендации.
2.	Творческие проекты	не имеют детально проработанной структуры. Развивается в соответствии с требованиями к форме и жанру конечного результата. Это стенгазета, сценарий праздника, видеофильм,- школьный печатный альманах, детская конференция и т.д.
3.	Практико-ориентированные проекты	отличаются чётко обозначенным с самого начала характером результата деятельности его участников. Результат должен быть ориентирован на социальные интересы самих участников. Требуют чётко продуманной структуры, могут быть представлены в виде сценария, определения функций каждого участника и участия каждого из них в оформлении конечного результата. Проводятся поэтапные обсуждения, позволяющие координировать совместную деятельность участников.
4.	Информационные проекты	направлены на сбор информации о каком – либо объекте, явлении, на анализ и обобщение фактов. Позволяют включить

		в образовательный процесс различные открытые площадки за стенами школы. Парки, площади и улицы городов могут стать учебными аудиториями, где с помощью новейших приборов можно извлекать и использовать данные в ходе прогулок и путешествий. Позволяют видеть мир с новой точки зрения.
5.	Приключенческо – игровые проекты	требуют большой подготовительной работы. Принятие решения происходит в игровой ситуации. Участники выбирают себе определённые роли. Результаты таких проектов часто вырисовываются только к моменту завершения действия.

По количеству участников проекты бывают индивидуальные, групповые.

Сущность индивидуальных проектов заключается в том, что план работы над проектом может быть выстроен и отслежен с максимальной точностью; у учащегося формируется чувство ответственности, поскольку выполнение проекта зависит только от него; учащийся приобретает опыт на всех без исключения этапах выполнения проекта - от рождения замысла до итоговой рефлексии; формирование у учащегося важнейших общеучебных умений и навыков (исследовательских, презентационных, оценочных) оказывается вполне управляемым процессом;

Характерной особенностью групповых проектов является формирование навыков сотрудничества, глубина и разносторонность проектной деятельности, наличие на каждом этапе работы над проектом ситуативного лидера, дифференциация на подгруппы.

Продукты проектной деятельности: видеофильм, выставка, газета, журнал, игра, коллекция, костюм, модель, музыкальное произведение, мультимедийный продукт, оформление кабинета, постановка, праздник, система школьного самоуправления, справочник, учебное пособие, экскурсия.

Определены следующие подходы к структурированию проекта:

1. Выбор темы проекта, его типа, количества участников.
2. Продумывание возможных вариантов проблем, которые важно исследовать в рамках намеченной тематики.
3. Распределение задач по группам, обсуждение возможных методов исследования, поиска информации, творческих решений.
4. Самостоятельная работа участников проекта по своим индивидуальным или групповым исследовательским, творческим задачам.
5. Промежуточные обсуждения полученных данных в группах.
6. Защита проектов, оппонирование.
7. Коллективное обсуждение, экспертиза, результаты внешней оценки, выводы.

Параметры внешней оценки проекта:

- значимость и актуальность выдвинутых проблем, адекватность их изучаемой тематике;

- корректность используемых методов исследования и обработки получаемых результатов;
- активность каждого участника проекта в соответствии с его индивидуальными возможностями;
- коллективный характер принимаемых решений (при групповом проекте);
- характер общения и взаимопомощи, взаимодополняемости участников проекта;
- необходимая и достаточная глубина проникновения в проблему;
- привлечение знаний из других областей;
- доказательность принимаемых решений, умение аргументировать свои заключения, выводы;
- эстетика оформления результатов проведенного проекта;
- умение отвечать на вопросы оппонентов, лаконичность и аргументированность ответов каждого члена группы.

Критерии успешности проекта заключаются в: достижении конечного результата, создании активной команды участников проекта, способной продолжить работу в будущем, использование результатов проекта другими коллективами, широкое распространение информации о проекте.

Рекомендации при организации проектной деятельности

При организации проектной деятельности необходимо учитывать возрастные и психолого-физиологические особенности. Учитывать реальные возможности учащихся развития их интеллекта воли, мотивов. Необходима системность в использовании активных методов, постепенное увеличение степени детской самостоятельности в учебно-познавательной деятельности и уменьшение различных видов учительской помощи.

Общие правила для педагогов – руководителей проектов.

- Старайтесь подходить ко всему творчески, боритесь с банальными решениями.
- Ориентируйтесь на процесс исследовательского поиска, а не только на результат.
- Стремитесь открыть и развить в каждом ребенке его индивидуальные наклонности и способности.
- Старайтесь меньше заниматься наставлениями, помогайте детям действовать независимо. Оценивая, помните – лучше десять раз похвалить ни за что, чем один раз ни за что критиковать.
- Помните о главном педагогическом результате – не делайте за ученика то, что он может сделать самостоятельно.
- Не сдерживайте инициативы детей.
- Учите детей действовать независимо, приучайте их к навыкам оригинального решения проблем, самостоятельным поискам и анализу ситуаций.

- Учите способности добывать информацию, а не проглатывать ее в готовом виде.

- Старайтесь обучать детей умениям анализировать, синтезировать, классифицировать получаемую ими информацию.

Структура оформления проекта: паспорт, визитка проекта, название проекта, цели, задачи, определение типа проекта, предполагаемые мероприятия проекта, предполагаемый продукт проекта.

Описание этапов проекта: подготовительный, практически-реализующий, заключительный.

Во всех этапах подробное описание проведенных мероприятий с ссылками на приложения. В приложениях размещаются методические рекомендации и фотографии, подтверждающие проведенные мероприятия. При необходимости оформление продукта деятельности (альбом, газета, поделка и т.д.)

Публичная презентация проекта. Подготовка презентации по проекту и его публичная защита.

Самооценка результатов и собственной деятельности. Итоговым моментом в работе над проектом будет письменная самооценка участниками проекта: процесса и результата собственной деятельности.

Таким образом, проектная деятельность способствует формированию ключевых компетентностей учащихся, подготовки их к реальным условиям жизнедеятельности. Выводит процесс обучения и воспитания из стен детского сада, интерната, детского дома и школы в окружающий мир.

Проектная форма учебной деятельности.

Проектная форма учебной деятельности позволяет организовать поисково-исследовательскую деятельность учащихся. Темой проекта может стать: объект, исследование, проблема, дело.

1) Выбираем некий занимательный объект. Это можно сделать, например, с помощью мозгового штурма. Это самый простой способ выбора темы, но при этом не проявляется направление конкретной работы. Поэтому начинаем думать, что с объектом можно делать; как его познать; найти; обработать и обобщить информацию; как представить результаты.

2) Выбираем объект, который хотели исследовать в определенном контексте. Можно использовать ранее упомянутые методы, дополнительно задав вопрос: «Что мы хотим узнать об этом проекте?» Подобная формулировка дает направление для исследовательской работы, нужно лишь хорошо ее спланировать и осуществить. Работа носит в основном познавательный характер.

3) Выбираем объект или ситуацию, с которыми связана некая проблема. Можно обсудить, чем мы недовольны, что нам мешает, что хотелось бы улучшить. Можно выяснить позицию других людей, социальных групп по тем же вопросам. Здесь в формулировке темы

выражено дальнейшее содержание работы. Сначала нужно разобраться с сутью, аспектами проблемы, затем разработать и реализовать варианты решения. Тема, сформулированная таким образом, ориентирует на реально воплощаемый и актуальный результат.

4) Выбираем конкретное полезное мероприятие. От такой темы можно сразу перейти к планированию действий, не углубляясь в исследование проблем. Такая работа в основном имеет организационный характер.

Подобный подход к выбору темы дает возможность сразу ориентироваться на определенное содержание работы и на ее результат. Проиллюстрируем это на примере работы с объектом «газеты».

Тема – объект: «Газеты».

Тема – исследование: Сравнительная оценка газет «Казахстанская правда» и «Учитель Казахстана».

Тема – проблема: «Как подготовить подписную компанию для местной газеты?»

Тема – дело: «Издание школьной газеты».

Предлагаем опорные вопросы для системного исследования объекта. Они разработаны по методологии теории решения изобретательских задач (ТРИЗ) на основе системного оператора.

Функции опорных вопросов – развернуть тему на разнообразные подтемы и виды работ. Это позволяет выбрать направления, которые наиболее подходят способностям и возрасту детей, а также другим обстоятельствам.

Объекты можно исследовать по признакам: группы, структуры, места, функции, свойств, времени.

1) По признаку группы: Какую группу объектов представляет этот объект? Что еще входит в эту группу? Чем наш объект похож или отличается от других объектов группы?

2) По признаку структуры: На какие части можно разделить этот объект? Как эти части в свою очередь делятся на еще меньшие? Каким образом они связаны между собой, влияют друг на друга? Можно ли этот объект разделить по-другому? Как? Каким тогда будет взаимодействие частей?

3) По признаку места: Где может находиться этот объект? Что находится рядом? Как эти объекты связаны между собой, влияют друг на друга? Что на этот объект влияет хорошо, а что плохо? На что он влияет хорошо, а на что – плохо? Как можно изменить это влияние? В каких других местах он может находиться? С чем этот объект было бы полезно объединить?

4) По признаку функций: Как этот объект используется? Для какой цели он предназначен? По отношению к чему он выполняет свои функции? Выполняет хорошо или плохо? Как это проявляется? Что надо изменить,

чтобы функция выполнялась хорошо? Сравните этот объект по признаку функций с другими, на него похожими.

5) По признаку свойств: Какие физические, биологические, социальные свойства присущи данному объекту? Можно ли измерить значение этих свойств? Сравните этот по его свойствам с другими объектами группы. Найдите для него всевозможные похожие объекты так, чтобы у них было одно общее свойство. Составьте образные сравнения. От каких свойств зависит возможность объекта выполнять функцию? В чем заключается эта зависимость? Что случится, если мы изменим одно из этих свойств?

6) По признаку времени: Какое прошлое у этого объекта: от чего он произошел, как и где появился, какие у него были предшественники, кто был его автором? В чем заключалась необходимость его появления? Как этот объект со временем менялся? Почему? Какие проблемы возникли при его изменении? Как меняются его свойства и функции в разное время года, в разное время суток, в других циклах? В каких процессах, действиях этот объект участвует? Какова его роль в них? Как объект мог бы измениться в будущем? Какие связанные с ним тогда решаются?

Когда много идей, а надо выбрать одну тему, иногда этот выбор осуществляет сам учитель, опираясь на жизненный практический опыт, которого еще нет у учеников. Но лучше выбор темы оставлять за детьми, рекомендуя им приемы для принятия решения. Можно использовать 2 приема:

1. Объединение идей. Оно может пригодиться, если пригодится, если начальные темы не очень широки, или если нужно прийти к общей теме для всей школы.

2. Определение и использование критериев оценки. Критерии оценки, когда ученики пытаются разобраться, почему одна идея им кажется лучше другой.

Критерии: актуальность, уникальность, осуществимость проекта.

1) Актуальность помогает оценить, насколько необходим этот проект на данный момент, для какого количества людей он сейчас значим – способен что-то для них решить, улучшить.

2) Уникальность позволяет оградиться от повседневных рутинных работ, она требует нового, неожиданного подхода к теме, ее решениям. Другими словами, это «изюминка» проекта.

3) Осуществимость заставляет оценивать наши реальные возможности: хватит ли времени, знаний, средств, чтобы достичь желаемого результата?

Данные категории работают в комплексе: лучшими идеями будут те, которые соответствуют одновременно всем критериям. Работая в группах, ученики с помощью этих критериев успешно делают выбор идеи сами. Критерии могут быть и другие, но в процедуре принятия решений они станут эффективным инструментом.

Что в результате нашей деятельности изменится, улучшится для других людей. Не как потенциальная возможность, а как состоявшийся факт.

Дидактическими идеями могут быть: новые знания по теме; развитие таких общих умений, как наблюдение, сравнение, анализ, измерение, работа с литературой, изображение информации в разных моделях, рассуждение, оценивание и т.д.; развитие специфических умений проектирования.

Обращение образования к технологии учебного проектирования в настоящее время позволяет активизировать исследовательскую деятельность учащихся на всех этапах обучения. Сфера применения данной технологии значительно шире, чем в традиционно сложившейся практике ее использования в образовании.

Преподаватель, владея технологией проектирования, осмысленно может разрабатывать каждый компонент технологии обучения, а значит, может рассчитывать и на эффективность формируемых у учащихся универсальных учебных действий.

Технологический процесс подготовки урока современного типа по-прежнему базируется на известных каждому учителю этапах урока. Однако теперь учитель на каждом этапе должен критически относиться к подбору форм, методов работы, содержания, способов организации деятельности учащихся, так как главная особенность заключается в изменении характера деятельности учителя и учащихся на уроке. Таким образом, изменения в проектировании урока заключаются в том, что учитель должен четко спланировать содержание педагогического взаимодействия, т.е. расписать деятельность свою и деятельность ученика.

Учитель, владея технологией проектирования, осмысленно может разрабатывать каждый компонент технологии обучения, эффективно проводить урок.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Новая глобальная реальность и кардинальные изменения в отечественном образовании в педагогической деятельности предполагают существенную модернизацию педагогического образования, так как модернизация, как и сама история – продолжающийся процесс. У казахстанского учительства есть уникальный шанс через обновление и новые идеи самим построить свое лучшее будущее.

Внутреннее стремление к обновлению – это ключевой принцип педагогического развития и целевой ориентир.

В качестве целевых ориентиров современного образования определяются становление будущего учителя как субъекта профессиональной деятельности, развитие его профессионального сознания, воспитание духовно-нравственной личности.

Профессионально - педагогическое мышление и сознание как разновидности индивидуализации субъекта деятельности представляют собой сложное личностное образование, становление которых происходит под воздействием профессиональной среды и активного участия субъекта в профессиональной деятельности.

Сущностными характеристиками мышления и сознания учителя являются профессиональные знания, профессиональная активность, проявляющаяся в системе ценностно-смысловых отношений к педагогической деятельности, к детям, к себе как к представителю этой деятельности, в специфической направленности познавательной, коммуникативной, творческой активности в процессе решения конкретных профессионально-педагогических задач; способность к профессиональной рефлексии; способность к планированию и достижению профессиональных целей, результатов деятельности; педагогическая направленность как совокупность доминирующих отношений - к детям, к деятельности и к себе как к ее субъекту; знаковость как система вербальных и невербальных символов, посредством которой происходит передача профессиональных знаний и умений, идей, коммуникация субъектов деятельности; эмоциональность как способность соучаствовать в эмоциональной жизни ученика на уровне сопереживания и развития; профессиональное самосознание, включающее знание о себе как о специалисте, эмоционально-ценностное отношение к себе, осознание необходимости профессионального саморазвития, творческой профессионально-личностной самореализации.

Специфической их особенностью является становление в процессе учебно-профессиональной деятельности.

Профессиональное педагогическое мышление и сознание учителя, понимаются как интегральное личностное образование, характеризующее новообразование субъекта деятельности, выражаются в наличии сложившейся, постоянно развивающейся системы ценностей, мотивов,

личностных смыслов и целей, проявления профессиональных знаний, педагогических способностей и профессионально значимых личностных качеств, направленных на успешное осуществление профессионально-педагогической деятельности. Степень развития профессионального мышления и сознания учителя служат показателем успешности его профессиональной деятельности. Расширяется круг предметов и явлений осознаваемой профессионально-педагогической реальности.

Профессиональное мышление и сознание учителя, отражая, созидая, преобразуя педагогическое пространство, способствуют решению задач приобщения ученика к нравственным ценностям, оказания помощи в жизненном самоопределении, развития творческой инициативы и самостоятельности. Создают программы и проекты деятельности, включают в себя систему ценностей, целей, мотивов, норм, установок и представлений, определяющих позицию учителя по отношению к ученику, который будет следовать за общественным развитием – тем самым учитель выполнит свою высокую миссию сотворения личности, утверждения человека в человеке – агента перемен общества.

Литература

88. Статья Главы государства "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" 12 апреля 2017
89. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан. Астана, 2005.-32с.
90. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию. М., 1990.
91. Панов В. Г. Философский энциклопедический словарь: Опыт. М., 1983.
92. Осипова Е. К. Психологические основы формирования профессионального мышления учителя: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. М.
93. Концепция реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана. -Алматы, Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая, 2015г.-28с.
94. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. - СПб., 1869.- 115с
95. Усольцев А.П., Шамало Т. Н. Понятие инновационного мышления // Педагогическое образование в России.-2014.-№ 1. с.94- 98.
96. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. - М., 1996
97. Матвеева С. Я. Расколотое общество: путь и судьба России в социокультурной теории Александра Ахиезера. Новосибирск, 1997. С. 9. Матвеева С. Я. Расколотое общество: путь и судьба России в социокультурной теории Александра Ахиезера. Новосибирск, 1997. С. 9
98. Абрамова Г. С. К проблеме диагностики педагогической позиции // Психология учителя. М., 1989. С. 34-43.
99. Мирза Н.В готовность педагога к инновационной деятельности
100. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психических качествах личности учителя // Вопросы психологии. 1975. № 1.
101. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса. –Алматы: КазНПУ им. Абая, 2008. –176 с.
102. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан. Астана, 2005. 32с.
103. Кулюткин Ю. И., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. М1981 С 16.
104. Кулюткин Ю. И., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. М1981 С 16/
105. Регуш Л, А. Развитие способностей прогнозирования в познавательной деятельности Л , 1983;
106. Слободчиков В.И. Профессиональное развитие педагога как научная проблема // Инновации в образовании. – 2003. – № 5. – С. 56-59., с. 58.

107. Асадов Ю.М. Сущность и научные определения феномена профессионализма учителя // Известия Самарского научного центра РАН. – 2010.– Т. 12. – № 3(3). – С. 568-570.
108. Юдина, Е.Г. Профессиональное сознание педагога: опыт постановки проблемы в современном образовании / Е.Г.Юдина // Психологическая наука и образование.–2001. –№1.-С.89-100
109. Лернер И.Я. Педагогическое сознание — явление действительности и категория педагогики // Советская педагогика. 1985. № 3.
110. Слостенин В. А. Учитель и время // Советская педагогика. 1990. №9
111. Беляева Л. А. Философия воспитания как основа педагогической деятельности / Урал.гос. пед ун-т Екатеринбург, 1993; Филиппов В. Н. Проблема формирования сознания в философии и педагогической практике: Автореф. дис.... д-ра филос. наук Барнаул, 1992.
112. Петренко В. Ф. Психосемангака сознания: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. М., 1988; Оборина Д. В. Становление профессиональной ментальности педагогов и психологов: Автореф. дис .. канд. психол. наук. М., 1992.
113. Выготский Л. С. Мышление и речь. М., 1996.
114. Выготский Л. С., Лурия А. Р. Этюды по истории поведения. М., 1993.
115. Рувинский Л. И. Психолого-педагогические проблемы нравственного воспитания. М., 1981.
116. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психических качествах личности учителя // Вопросы психологии. 1975. № 1.
117. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1990.
118. КлючеваН.В. Социально-психологическое обеспечение деятельности педагога (ценностно-рефлексивный подход): дис. ... д-ра психол. наук / Н.В.Ключева-Ярославль, 2000. -322 с.
119. Мамардашвили, М.К. Сознание-это парадоксальность, к которой невозможно привыкнуть / М.К.Мамардашвили // Как я понимаю философию. -М., 1992.-С.72-85.
120. Борисова, Е.М. Профессиональное самоопределение: Личностный аспект: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / Е.М.Борисова. -М., 1995.-47с.64.Бороздина
121. Немов, Р.С. Психология: учеб.для студентов пед. учеб. заведений: в 2 кн. Кн. 1. Общие основы психологии / Р.С.Немов.- М.:Просвещение: Владос, 1994.-576с.
122. Столяренко, Л.Д. Основы психологии / Л.Д.Столяренко-Ростов н/Д: Феникс, 1996. -736с.
123. Нечаев, Н.Н. Профессиональное сознание как центральная категория психологии высшего образования / Н.Н.Нечаев // Социальные и

психологические проблемы активизации человеческого фактора в народном образовании: тезисы докладов Всесоюзн. науч.-практ. конф. Ч.2.-М.: МГУ, 1987. -С.24-26.

124. Белкин А. С. Жукова Н. К. Витагенное образование. Голографический подход. Екатеринбург, 1999, С. 40-41.

125. Дистервег, А. Избранные педагогические сочинения / А.Дистервег.-М.:Учпедгиз, 1956.-374 с.

126. Демичев, В.А. Общественное бытие и общественное сознание, механизм их возникновения / В.А.Демичев. -Кишинев, 1969.-216с.125.

127. Лернер, И.Я. Педагогическое сознание -явление действительности и категория науки / И.Я.Лернер // Сов. педагогика.-1985.- №3.С.52-57

128. Ронзин, Д.В. Профессиональное сознание учителя как научно-практическая проблема / Д.В.Ронзин// Психол.журнал, 1991.–№5. -С.65-72.

129. Иваницкий, А.М. Сознание: критерии и возможные механизмы / А.М.Иваницкий// Мозг и разум. -М.: Наука, 1994. -С.113-120.

130. Слостёнин В.А.Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Слостёнин -М.: Просвещение, 1976.-159сс. 147.

131. Исаев, Е.И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е.И.Исаев, С.Г.Косарецкий, В.И.Слободчиков // Вопр. психологии. -2000. №3.-С.57-67

132. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. М., 1979.

133. Андреева Г. М. Социальная психология. М., 1988.

134. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. М., 1979

135. Маркова, А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте/ А.К.Маркова.-М.: Просвещение,1983.-96 с.

136. Ярошевский, М.Г. Развитие и современное состояние зарубежной психологии / М.Г.Ярошевский, Л.И.Анцыферова.-М.: Педагогика, 1974. - 304с.

137. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.-М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.

138. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. -М.: Учпедгиз, 1935.-587с/

139. Ситников В.Л. Психология образа ребенка (в сознании субъектов педагогического процесса): автореф. дис. ... д-ра психол. наук / В.Л.Ситников.-СПб., 2001.- 40с.

140. Якунин В.А. Педагогическая психология: учеб. пособие / В.А.Якунин.-СПб.: Изд-во Михайлова В.А.; Изд-во «Полиус», 1998. - 639с.

141. Акопов, Г.В. Динамика профессионального сознания студентов и начинающих учителей / Г.В.Акопов // Развитие профессионального сознания студентов.–Самара: Изд-во СамГПИ, 1991.-С.5-21.

142. Слостёнин, В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Слостёнин, В.П.Каширин. - М.: Издательский центр «Академия», 2001.- 480 с.
143. Маркова, А.К. Психология труда учителя / А.К.Маркова.–М.: Просвещение, 1993. –192с.
144. Слостёнин, В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Слостёнин, В.П.Каширин. -М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 480 с.
145. Просецкий П. А., Стрелянова Н. И. Педагогический идеал студентов педвуза // Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1981.
146. Любимова Т. Б. Указ. Соч.. С. 64.
147. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
148. Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М., 1990
149. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
150. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания.1968. С. 121
151. Слостёнин В.А.Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Слостёнин -М.: Просвещение, 1976. -159с
152. Митина, Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.- М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.
153. Митина, Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.М.Митина.- М.: Издательский центр «Академия»,2004.-320с.
154. Божович Л. И. К развитию аффективно-потребностной сферы человека // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / Под ред. В. В. Давыдова. М., 1978 С.
155. Рахова Е. Э. Философское учение о воле. Екатеринбург, 1992.
156. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина... С. 22.
157. Гегель Г. В. Ф. Философия права//Соч.: В 14 т. М, 1929—1958. Т. 7. С. 181.
158. Вахтеров В. П. Основы новой педагогики // Избр. пед. соч. М., 1987. С. 123.
159. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина. С. 182-183
160. Платон. Протагор. 352 с.
161. Каптерев П. Ф. Педагогический процесс//Избр. пед. соч. М., 1982. С. 152-153.
162. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико- ориентированных образовательных концепций). М., 1997.
163. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 3. С. 29.

164. Бахтин М. М Эстетика словесного творчества. М., 1979. С. 49
165. Ерахтин А. В. Указ.соч. С. 38.
166. Выготский Л. С. Мышление и речь // Избранные психологические исследования. М.,1956. С. 297
167. Выготский Л. С. Мышление и речь. С. 220.
168. Рубинштейн С. Л. Основы психологии. М., 1935. С. 51.
169. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения. М., 1982. С. 208.
170. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Ростов н/Д, 1998, С. 324
171. Чалдини Р. Указ соч. С. 134-13 5.
172. Ширгит В. Д. Педагогическая коммуникация. Теоретические основы: Автореф. дис д-ра лед.наук. Челябинск, 1995. С. 3 - 6.
173. Байлук В. В. Социальный детерминизм. Томск. 1985. С.115-120.
174. Колесникова И.А., Горчакова-Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учебное пособие для высших учебных заведений. - М.: издательский центр "Академия", 2005.

**Методика «Тип мышления»
(методика в модификации Г. Резапкиной)**

Инструкция. У каждого человека преобладает определенный тип мышления. Данный опросник поможет вам определить тип своего мышления. Если согласны с высказыванием, в бланке поставьте плюс, если нет – минус.

П-Д	А-С	С-Л	Н-О	К
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40

1. Мне легче что-либо сделать самому, чем объяснить другому.
2. Мне интересно составлять компьютерные программы.
3. Я люблю читать книги.
4. Мне нравится живопись, скульптура, архитектура.
5. Даже в отлаженном деле я стараюсь что-то улучшить.
6. Я лучше понимаю, если мне объясняют на предметах или рисунках.
7. Я люблю играть в шахматы.
8. Я легко излагаю свои мысли как в устной, так и в письменной форме.
9. Когда я читаю книгу, я четко вижу ее героев и описываемые события.
10. Я предпочитаю самостоятельно планировать свою работу.
11. Мне нравится все делать своими руками.
12. В детстве я создавал (а) свой шифр для переписки с друзьями.
13. Я придаю большое значение сказанному слову.
14. Знакомые мелодии вызывают у меня в голове определенные картины.
15. Разнообразные увлечения делают жизнь человека богаче и ярче.
16. При решении задачи мне легче идти методом проб и ошибок.
17. Мне интересно разбираться в природе физических явлений.
18. Мне интересна работа ведущего телерадиопрограмм, журналиста.
19. Мне легко представить предмет или животное, которых нет в природе.
20. Мне больше нравится процесс деятельности, чем сам результат.
21. Мне нравилось в детстве собирать конструктор из деталей, легио.

22. Я предпочитаю точные науки (математику, физику).
23. Меня восхищает точность и глубина некоторых стихов.
24. Знакомый запах вызывает в моей памяти прошлые события.
25. Я не хотел (а) бы подчинять свою жизнь определенной системе.
26. Когда я слышу музыку, мне хочется танцевать.
27. Я понимаю красоту математических формул.
28. Мне легко говорить перед любой аудиторией.
29. Я люблю посещать выставки, спектакли, концерты.
30. Я сомневаюсь даже в том, что для других очевидно.
31. Я люблю заниматься рукоделием, что-то мастерить.
32. Мне интересно было бы расшифровать древние тексты.
33. Я легко усваиваю грамматические конструкции языка.
34. Красота для меня важнее, чем польза.
35. Не люблю ходить одним и тем же путем.
36. Истинно только то, что можно потрогать руками.
37. Я легко запоминаю формулы, символы, условные обозначения.
38. Друзья любят слушать, когда я им что-то рассказываю.
39. Я легко могу представить в образах содержание рассказа или фильма.
40. Я не могу успокоиться, пока не доведу свою работу до совершенства.

Обработка результатов. Подсчитайте число плюсов в каждой из пяти колонок и запишите полученное число в пустой нижней клетке бланка.

Каждая колонка соответствует определенному типу мышления. Количество баллов в каждой колонке указывает на уровень развития данного типа мышления (**0-2 – низкий, 3-5 – средний, 6-8 – высокий**).

1. Предметно-действенное мышление (П-Д) свойственно людям дела. Они усваивают информацию через движения. Обычно они обладают хорошей координацией движений. Их руками создан весь окружающий нас предметный мир. Они водят машины, стоят у станков, собирают компьютеры. Без них невозможно реализовать самую блестящую идею. Этим мышление важно для спортсменов, танцоров, артистов.

2.2. Абстрактно-символическим мышлением (А-С) обладают многие ученые – физики-теоретики, математики, экономисты, программисты, аналитики. Они могут усваивать информацию с помощью математических кодов, формул и операций, которые нельзя ни потрогать, ни представить. Благодаря особенностям такого мышления на основе гипотез сделаны многие открытия во всех областях науки.

3. Словесно-логическое мышление (С-Л) отличает людей с ярко выраженным вербальным интеллектом (от лат. verbalis - словесный).

Благодаря развитому словесно-логическому мышлению ученые, преподаватели, переводчики, писатели, филологи, журналисты могут сформулировать свои мысли и донести их до людей. Это умение необходимо руководителям, политикам и общественным деятелям.

4. Наглядно-образным мышлением (Н-О) обладают люди с художественным складом ума, которые могут представить и то, что было, и то, что будет, и то, чего никогда не было и не будет – художники, поэты, писатели, режиссеры. Архитектор, конструктор, дизайнер, художник, режиссер должны обладать развитым наглядно-образным мышлением.

5. Креативность (К) – это способность мыслить творчески, находить нестандартные решения задачи. Это редкое и ничем не заменимое качество, отличающее людей, талантливых в любой сфере деятельности.

В чистом виде эти типы мышления встречаются редко. Для многих профессий необходимо сочетание разных типов мышления, например, для психолога. Такое мышление называют синтетическим.

Соотнесите свой ведущий тип мышления с выбранным видом деятельности или профилем обучения. Ярко выраженный тип мышления дает некоторые преимущества в освоении соответствующих видов деятельности. Но важнее всего ваши способности и интерес к будущей профессии. Насколько удачен ваш выбор? Если ваши профессиональные планы не вполне соответствуют типу мышления, подумайте, что легче изменить – планы или тип мышления?

Критерии успешности педагога

I. Педагогические критерии успешности педагога.

О работе учителя, воспитателя, во-первых, судят по конечному результату, поэтому **первый критерий** - это уровень обученности, воспитанности обучающихся, подготовка к дальнейшей жизни в обществе.

Второй критерий- состояние исследовательской работы и работы по самообразованию. «Учитель - это человек, который учится всю жизнь». Он находится в постоянном развитии и всю свою трудовую жизнь является исследователем. Поэтому важным критерием успешности работы педагога становятся его самообразование, целью которого является овладение ими теоретических сведений о различных методах и формах преподавания и воспитания.

Третий критерий - образование педагогов и повышение квалификации. Это одно из важнейших условий для повышения качества преподавания.

С.Ожегов дает такое определение самообразованию: «Самообразование - это приобретение знаний путем самостоятельных занятий без помощи преподавателя».

Четвертый критерий- способность к самоанализу. Каждый педагог, безусловно, всегда размышляет по поводу того, что он делает. Эти размышления можно разделить на 2 вида:

1. Размышления, претворенные в действие (т.е. придумал и сделал);
2. Размышление по поводу совершенных действий (т.е. анализ совершенного).

Эти два процесса очень важны, поскольку они дают возможность быть занятым поиском новых идей, импровизировать, используя новшества, соответствующие современным направлениям работы в образовании.

Пятый критерий- инновационная деятельность. Эта деятельность позволяет осуществлять образовательный процесс на более высоком, современном уровне, способствует развитию всей школы.

II. Психологические критерии успешности педагога

«Настоящее образование, - писал в свое время Добролюбов, - это такое образование, которое заставляет определить свое отношение ко всему окружающему».

Ушинский писал, что «недостаточно понять слова, недостаточно понять даже мысли и чувства, в них заключенные; нужно, чтобы эти мысли и эти чувства стали внутренне определяющими личность».

Учитель - организатор процесса обучения, поэтому отношение учителя к своим воспитанникам и его позиция предопределяют развитие человеческих отношений в классе (а не просто влияют), а значит и предопределяют развитие социальных мотивов.

Стиль общения учителя, принятая им позиция - это первое что оказывает влияние на формирование эмоций, потребностей, мотивов и определяет судьбу ребенка в школе.

Второе - это значимость учителя для учеников.

Общение с людьми, кем бы оно не осуществлялось (педагогом, врачом, руководителем и т.д.), невозможно без активной работы над собой, своим характером, поведением, отношением к окружающим. Педагог должен, прежде всего, быть готовым «менять себя», иначе ему не стать профессионалом.

III. Профессионально - личностные критерии успешности педагога

Личность педагога, что в ней главное?

Какое влияние способна оказать личность педагога на обучающегося?

Профессия педагог - особенная. Учителя и воспитатели - это такие люди, которые всегда на виду, рядом с ними всегда находятся родители, ученики, коллеги.

Без интереса к личности учителя нет интереса к предмету. Это бесспорно, т.к. интерес к предмету может угаснуть, если педагог сам неинтересен, необразован, не может сформировать положительное отношение к данной области знаний.

Поэтому, как бы ни был профессионально подготовлен учитель или воспитатель, он просто обязан постоянно совершенствовать свои личностные качества, создавая, таким образом, собственный имидж.

Рекомендуемый психолого-педагогический и социологический инструментарий приведен в приложениях В– Д.

«Тренинг профессионального самосознания педагога»

Цель: помочь разобраться в своем профессиональном самосознании, ориентироваться в собственных психических состояниях, адекватно их расценивать, управлять собой. Сформировать у педагогов умение самоконтроля и саморегуляции собственных негативных эмоциональных состояний, достижение психического равновесия для профилактики эмоционального выгорания.

Материал: листы бумаги, ручки, карандаши, фломастеры, аудиозапись шума моря, сувенир «дерево жизни»

Ход работы:

Упражнение 1. «Приветствие». Цель упражнения: разминка, приветствие участников друг друга. Участникам предлагается поприветствовать друг друга необычным способом: пусть руки поприветствуют руки на которых одеты кольца; пусть поздороваются ноги, обутые в чёрную обувь; пусть приветствуются колени, на которых одеты колготки и т.д.

Упражнение 2. «Кто я?». Цель: помочь вам в развитии самоосознания и выявлении своего настоящего я. Участникам предлагается написать в столбик цифры от 1 до 20 и 20 раз ответить на вопрос «Кто я?»; т.е. оценить себя с точки зрения личностного самоопределения и самопредставления. Это могут быть образы, качества, аллегории и т.п. После этого написания участникам предлагается начертить таблицу:

«Я» телесное

«Я» эмоциональное

«Я» интеллектуальное

«Я» социальное

и разнести свои представления о себе по столбикам, какое определение больше подходит к предложенным «Я». А теперь пусть каждый посмотрит, в каком из столбцов получилось больше ваших самоопределений. Это и будет ваше определение «Кто я?», т.е. какого начала больше в вас.

Упражнение 3. "В светлом луче". Цель: снижение внутренней напряженности на начальной стадии стресса, поможет справиться с состоянием одиночества и непонимания. Представьте, что над вашей головой сквозь тучи и темноту прорезается светлый и теплый (но не обжигающий) луч. Он освещает все пространство вокруг вашей головы и макушку, затем медленно продвигается вниз, освещая и согревая ваше лицо, шею, плечи, грудь. Под его ровным теплым светом расправляется суровая складка у вас между бровей, морщинки возле глаз разглаживаются, разжимаются челюсти, исчезает напряжение в области рта, расслабляется подбородок, шея выпрямляется навстречу свету, плечи расправляются, грудь дышит легко и свободно. Когда свет и тепло достигнут области сердца, прочувствуйте, что

внутри вас есть свой источник света. Оставаясь в луче верхнего света, присоединяя к нему ваш собственный свет, распространите их действие на все тело до кончиков пальцев ног. Почувствуйте, как теплая волна медленно освобождает все ваши органы от внутреннего напряжения, они становятся легкими и подвижными, а вы чувствуете себя свободным, уверенным в себе и спокойным. Важно найти время для выполнения тех или иных упражнений, посвятить своему здоровью определенное количество времени.

Упражнение 4. Цель: помочь участникам понять, что любую ситуацию можно проанализировать без осуждения, находя в ней сильные стороны. «Проекты». Группа делится на две подгруппы: в одну собираются оптимисты (каковыми они сами себя считают), в другую – пессимисты. Хорошо если есть возможность развести эти подгруппы в разные комнаты. Каждая группа получает задание - в течение 10 минут составить какой-нибудь творческий продукт (песня, рисунок, стихотворение, пантомима), прославляющий отношение к жизни и работе, которое характеризует их группу (оптимизм или пессимизм).

Когда группы собираются вместе, каждый представляет свой проект и затем идет коллективное обсуждение. Здесь можно поднять вопросы: «Довольны ли вы были оказаться именно в этой подгруппе? Как вы себя чувствовали при подготовке к заданию? Быстро ли вы нашли решение?» и т.д.

Упражнение 5. «Дайте слово подсознанию». Цель: Повышение уровня самооценки и самозначимости. Научиться распределять своё внимание на других с учётом собственных потребностей и чувств. Инструкция: расположитесь поудобнее и расслабьтесь. Закройте глаза и смотрите.

Представьте, что вы гуляете по лесу. Опишите, какой это лес. Светит ли солнце? Идете ли вы по тропинке или сквозь чащу? Хорошо ли вам здесь? Вы идете дальше и видите перед собой гору. Какая она? Что вы делаете возле горы? Вы идете дальше, и в траве видите ключ. Какой он? Поднимите вы его или пройдете мимо? Обрадовала вас находка? Вы двигаетесь дальше, перед вами забор. Какой он: высокий, низкий, из какого материала сделан? Вам нужно перелезть через забор. Как вы это сделаете? Легко ли будете преодолевать препятствие? Вы идете дальше и замечаете нору около тропинки. Большая она или маленькая? Заглянете ли вы внутрь? Вам интересно, какой зверь ее вырыл? Вы выходите на берег реки. Представьте ее себе очень отчетливо: какая там вода, скорость течения, дно, есть ли камни на дне? Как вы переправитесь на другой берег? Преодолев очередное препятствие, вы видите дом. Какой он (размер, декор и т.п.)? На двери висит табличка. На ней написано, что дом принадлежит... вам. Из чего сделана табличка и что на ней написано? Вы открыли двери и вошли в дом. Осмотритесь. Уютно ли вам здесь? Чистота или ужасный беспорядок? Сколько комнат в этом доме? Какие? Назовите и опишите их. Вы поднимаетесь на чердак. Как он выглядит? Что там хранится? Порядок или, может, полно хлама?

Интерпретация результатов:

Лес – символическое отражение вашего детства и детских представлений о жизни. Чем радостнее в лесу, тем более позитивны ваши детские воспоминания; если же воображение нарисовало мрачную картину, то, возможно, ваше детство было довольно трудным и прежние представления сказываются теперь на взрослой жизни.

Гора – символическое отражение уровня ваших притязаний. Чем выше гора, тем больше ваш уровень притязаний. Здесь главное вернуться к своему воображению и вспомнить, высоту своей горы и как вы ее преодолевали. Если вы стояли возле и смотрели, то и в жизни прилагаете мало усилий, чтобы достичь своей мечты. Если вы карабкались на нее, то и в жизни вы добиваетесь всего своим упорством и трудом.

Ключ – ваше отношение ко всему новому, что приносит жизнь. Если вы подняли ключ или обрадовались ему, значит, вы как минимум готовы принимать перемены.

Забор – символ преград, которые подстерегают человека на жизненном пути. Обратите внимание, какой у вас забор – символическая изгородь или Великая Китайская стена.

Нора – ваше восприятие скрытой опасности. Если смело полезли в нору – вы безрассудный человек или чересчур любознательный.

Река – олицетворение течения вашей жизни. Вспомните, насколько стремительным вам представился поток, насколько чиста в нем вода. Камни на дне символизируют трудности, которые вы преодолеваете с детства.

Дом – это вы сами. Насколько вам нравится там, настолько же хорошо вам с самим собой.

Табличка на двери говорит о том, кем вы сами себя считаете (у кого-то написано имя отчество, у других – все регалии и заслуги, у кого-то сбоку мелом нацарапаны только инициалы). Те комнаты, которые вы увидели, – это наиболее важные для вас аспекты жизни. Там, где вам нравится, – все хорошо, если в какой-то комнате беспорядок, возможно, у вас проблемы в этой сфере.

Кстати... то, как вы перелезли через забор и переправились через реку, показывает, насколько легко вы преодолеваете препятствия. Если отвечали честно и у вас нет каких-то особых страхов (воды или высоты), то характер преодоления обоих препятствий будет одинаковый. Если в вашем воображении, откуда ни возьмись, появился помощник, материализовался мост или лодка, значит, вы мало рассчитываете на себя.

Упражнение 6. «Отдых у моря». Цель: упражнение на расслабление

Инструкция. Сядьте уютно. Закройте глаза. Расслабьтесь. Делаем глубокий вдох и выдох. Сосредоточимся на своих ощущениях. А теперь попытаемся воссоздать в своем воображении целостную картину, целостный образ. Представьте себе пляж у моря. Жаркий день. Палит солнце. Вы в купальном костюме. С наслаждением вытягиваетесь на песке... Смотрите в море. Видите головы купающихся... Рассмотрим лучше линию горизонта. Что там появилось? Всматриваемся внимательно... Что происходит вокруг, на

берегу?.. Солнце палит, приходится переворачиваться с боку на бок. Хочется искупаться... Входим в воду... Чувствуем ее прикосновение... Какая она?..
Образы уходят. Сосредоточьте свое внимание на своем теле. Сожмите руки. Откройте глаза.

Упражнение 7. "Проблема". Цель: достижение внутреннего спокойствия и адекватного отношения к любой проблеме, снижается тревожность и паника. Выберите место и время, когда никто не будет вас отвлекать. Сядьте, закройте глаза, не обращая внимания на посторонние звуки. Представьте проблемную ситуацию, которая вас беспокоит. Поместите эту ситуацию в воображаемое зеркало или на экран телевизора. Вы выступаете в качестве зрителя (хотя и можете быть в составе действующих лиц на экране или в зеркале). Включите в "картинку" своих ближайших друзей и родственников. Постепенно расширьте экран, помещая на него соседей по площадке, по подъезду. Представьте дом, в котором вы живете, затем район, поселок или город и всех его жителей. Еще расширьте картинку, охватив взглядом страну, а затем и весь земной шар – с морями и континентами, множеством людей, живущих на планете. Еще больше увеличьте фокус зрения, посмотрите, как Земля вращается вокруг Солнца вместе с другими планетами. Почувствуйте, что Солнечная система – одна из многих подобных систем в Галактике, а таких галактик во Вселенной великое множество. Удерживая в воображении картинку холодного, величественного и бесконечного космоса, вернитесь к вашей проблеме и постарайтесь ее сформулировать одним коротким предложением. Из глубин бесконечной Вселенной ваша проблема уже не кажется столь гигантской – вы в состоянии успешно ее решить.

Завершение занятия. Участники по кругу передают сувенирное «дерево жизни» с пожеланиями всем присутствующим.

Методика «Профессиональные установки учителя»

Отметьте педагогические умения, которые, на Ваш взгляд, наиболее важны в профессии педагога.

1. В любой ситуации помнить, что школьник это личность.
2. Умение грамотно и правильно говорить.
3. Умение доверительно и открыто говорить, обладать богатым словарным запасом, быть эрудитом.
4. Умение превращать учащихся в соавторов учебного процесса.
5. Умение ставить на место нарушающих дисциплину, беречь достоинство учителя.
6. Умение слушать ребенка, интересоваться его мнением.
7. Знание потребности и интересы учащихся.
8. Оберегать симпатичных Вам учащихся от мешающих им учиться, невоспитанных, дурно на них влияющих учеников.
9. Умение обеспечить активную роль учащихся на уроке.
10. Умение адаптировать любой материал к возрастным и индивидуальным особенностям учащихся.
11. Умение держать дистанцию, не выходить за рамки роли учителя, не становиться на один уровень с учениками.
12. Умение добиться того, чтобы все ученики следовали за ходом мысли учителя, слушали его внимательно.
13. Не выделять любимчиков, равно принимая всех учащихся.
14. Умение достигать дисциплины на уроке, добиваться того, чтобы все ученики усвоили материал.
15. Умение при любых обстоятельствах следовать плану урока.
16. Умение выделять в ученике главное — его учебные возможности и работоспособность, отвлекаясь от второстепенных черт его личности.
17. Умение оставить все свои чувства в стороне, руководствуясь в общении с учениками только целесообразностью.
18. Умение вчувствоваться во внутренний мир учащихся, сопереживать им.

Ключ: Вопросы разбиты на пары: 1-5; 13-8; 3-11; 9-14; 4-15; 6-12; 7-16; 10-2; 18-17.

Первый номер – свидетельство интереса к личности учащихся, ориентация на их творческое развитие и сотворчество с ними, желание вжиться в их внутренний мир независимо от того, нравятся или не нравятся они нам. Стремление адаптировать учебные материалы к ученику. Второй номер в паре говорит о том, что Вы, мало интересуясь личностью ученика, ориентируясь в основном на действия, независимо от их влияния на детей, не стремитесь к сотрудничеству, склонны к авторитарному поведению, делите детей на любимых и нелюбимых.

В соответствии с этим подсчитать общую сумму баллов ответов «да» на вопросы 1,3,4,6, 7, 9, 10, 13, 18 и ответов «нет» на вопросы 2, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17.

Общая сумма ответов или баллов свидетельствует о профессиональных установках учителя. Чем ближе эта сумма к 18, тем более учитель отражает соответствие принципам гуманистической педагогики. Если общая сумма баллов:

18-14 – профессиональная установка учителя – гуманизм;

14-10 – профессиональные установки учителя в основном гуманные, но иногда в деятельности педагога проявляется авторитаризм.

Менее 10 баллов – учитель с авторитарным стилем поведения.

Методика «Психологическая компетентность учителя»

Если Вы согласны с утверждением теста, то поставьте рядом с номером утверждения «да» или «+»; если Вы с утверждением не согласны, то поставьте рядом с его номером «нет» или «-».

1. Чем старше ребенок, тем важнее для него слова как знаки внимания и поддержки взрослых.
2. У детей зарождаются комплексы, когда их с кем-то сравнивают.
3. Эмоции взрослых независимо от их воли влияют на состояние детей, передаются им, вызывая ответные чувства.
4. Подчеркивая ошибки ребенка, мы избавляем его от них.
5. Отрицательная оценка вредит благополучию ребенка.
6. Детей необходимо воспитывать в строгости, чтобы они выросли нормальными людьми.
7. Ребенок никогда не должен забывать о том, что взрослые старше, умнее и опытнее его.
8. Ребенок окружен повсеместной симпатией и вниманием, отягощен неприятными переживаниями раздражения, тревоги и страха.
9. Негативные реакции детей надо подавлять для их же пользы.
10. Детей не должны интересовать эмоции и внутренние переживания взрослых.
11. Если ребенок не хочет, всегда можно его заставить.
12. Детей надо учить, указывая на подходящие примеры.
13. Ребенку любого возраста для эмоционального благополучия необходимы прикосновения, жесты, взгляды, выражающие любовь и одобрение взрослых.
14. Ребенок должен постоянно быть предметом внимания и симпатии взрослых.
15. Делая что-то, ребенок должен отдавать себе отчет в том, хороший он или плохой, с точки зрения взрослых.
16. Сотрудничать с детьми – это значить быть с ними «на равных», в том числе, петь, играть, рисовать, ползать на четвереньках и сочинять вместе с ними.
17. Отказы бывают обычно у детей, не привыкших к слову «надо».
18. Насильственные методы умножают дефекты личности и нежелательные формы поведения.
19. Я никогда не заставляю учеников что-то делать насильно.
20. Ребенок не боится ошибок и неудач, если знает, что он всегда будет принят и понят взрослыми.
21. Я никогда не кричу на детей, в каком бы настроении ни был.
22. Я никогда не говорю детям: «Мне некогда», если они задают вопрос.

23. При возникновении трудностей в одном всегда можно переключить ученика на что-то другое.
 24. Я никогда не испытываю неприятных ощущений, когда ставлю ученикам отметки «2» заслуженно.
 25. Я никогда не испытываю чувства тревоги в общении с учениками.
 26. Не стоит навязывать себя ученикам, если они чего-то не хотят, лучше подумать, вдруг я сам(а) что-то делаю не так.
 27. Ученик всегда прав. Неправым может быть только взрослый.
 28. Если ученик не работает на уроке, значит он или ленится, или плохо себя чувствует.
 29. Я никогда не делаю замечаний своим ученикам в жесткой форме.
 30. У учеников не бывает правильных или неправильных действий, дети всегда проявляют себя как могут и как хотят.
- Если «да» («+») по шкале компетентности (вопросы: 2; 3; 5; 8; 13; 16; 18; 20; 23; 26; 27; 30;), то присваивайте за каждый ответ «да» по 1 баллу.

Содержание

Введение	99
1 Модернизация образования в Казахстане: смена парадигм мышления учителя	104
2 Структура профессионального самосознания учителя – агента перемен.....	129
3 Методические рекомендации по проектированию профессиональной деятельности педагога в логике инноваций	163
Заключение	178
Литература	180
Приложение	185

**«Ұстаз – өзгертуші тұлға. Педагогтардың санасын жаңғырту»
әдістемелік ұсынымдамалары**

**Методические рекомендации
«Учитель - агент перемен. Модернизация сознания педагогов»**

Басуға 15.06.2018 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 10

Подписано в печать 15.06.2018 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 10